

NÛDEM

No 3 1992

Kovara Hunerî, Edebî û Çandî

Xwedî û Berpirsyarê Giştî: Firat CEWERÎ

NAVEROK

Çend Gotin - Firat Cewerî	3
Tivînga Rêncber - Dr.Cemşîd Bender	6
Mahcîr - A.Hicrî Izzören	10
Bîranîna Cegerxwîn - H.Kiliç	12
Cegerxwîn û Lerza Bîranînê - Ehmed Huseynî	20
Zarok, Dua, Pîrê, Xeber - Eskerê Boyik	24
Dadmend - Ferhad Çelebî	26
Edebiyat, Siyaset û ... - Xelîl Dihokî	28
Sîbeha Îlonê - Arjen Arî	36
Çend Gotin Di Derheqa Esmâ Ocak De - Husên Düzen	39
Nameya Ku Hate Gund - Esmâ Ocak	41
Sîng û Pîstal - Mueyyed Teyib	45
Hevpeyvîn Bi D. Îzolî re - Derwêş, M. Ferho	45
Azadî - Laleş Qaso	49
Anton Çexov - Firat Cewerî	50
Yên Serxweş - Anton Çexov	53
Ez Girtî Me - Barêş Batê	57
Kurdekî Bi Rûmet; Y.Güney - Dr.Poloço	58
Mêvanê Bêwext - Tosînê Reşîd	61
Ne Te û Ne Min - Mervanê Keleş	67
Mercên Dîrokî û Derketina Hawarê - Dr. Husên Hebeş	68
Bîranîna Kiralekî Ciwan - Heinrich Böll-Werger: Ş.Soreklî	72
Xwîn û Berf, Kovaniya Te - Ziya Şeker	77
Gerrek Agahî... - Dilower Mêqerî	78
Zanîn Ji Nûdemê re ... - Selah Berwarî	82
Feqiyê Teyran - Zeynelabîdîn Zinar	84
Dengnivîsarê Sazbendiya Kurdî - Nûra Cewarî	87
Şar - Şîrîn Bozarşan	89
Di Çavkaniyên Swêdî de ... - Nûdem	93
Kurd û Kurdistan ... - Tîmûrê Xelîl	96
R. Qutbedîn - Amadekar: F.Pîrbal	97
Le Şîrî Mewlewî Kurad da ... - Ehmed Şerîfî	100
Le Ser Sakoyekî Sard Da - Ferhad Pîrbal	105
Siyamed û Xecê - Koyo Berz	108
Gededê Wedatî Rê - Mihem Himbêlij	112

Hevkarên Swêd: Xelîl Dihokî, Mueyyed Teyib, Dilower Mêqerî. Hevkarê Danmark: Weşanxaneya Xanî û Batêyî. Hevkarê Almanya: Husên Düzen. Hevkarê Belçîka: D. M. Ferho. Hevkarê Fransayê: Ferhad Pîrbal. Hevkarê Awistralya: Şahîne B. Soreklî. Hevkarê Tirkiyê: Dr. Cemşîd Bender. Hevkarên Ermenîstanê: Eskerê Boyik, Tîmûrê Xelîl. Hevkarê Iranê: Ehmed Şerîfî. Navnîşan: Gamla Landsv. 36, 740 41 Morgongåva, Sweden. Telefon û telefax: 0224-61 428. Postgiro 636 36 25-2. Şerdên abonetiye ji bo salekê: Swêd 190 skr. Ewropa û Rojhilata Navîn 50 DM. Emerîka û Awistraliya 39 Dolar.

Mûsa ANTER (Foto: F. C.)

Apê Mûsa,

Em medeniyetê ji te hîn bûn, felsefe me ji te bihîst, pênuş te bi me şêrîn kir, hezkirina xwendinê te da me, em xweşî û jiyaneke xweştir ji te fêr bûn, te xort kişandin qada berxwedanê, ji bo-biratiya gelan te bang kir, tu nefsbîçûkekî diltenik bû, tu biçûkan re biçûk, bi mezinan re mezin bû, tu mirovhez bû, te ji bindestiyê re serî netewand, te jê hez nekir, loma te bi pênuşa xwe şer kir, ji bo mirovantiyê tu çirûskek bû apê Mûsa, te rûpelekî nû di dîroka me de vekir.

Ji wan weye ku wan ew çirûsk vemirandin û ew rûpel çirandin. Lê ew dixapin apê Mûsa. Bi te, bi Mehemed, bi Îsa; em ê çirûska te geştir, rûpelê ku te vekiriye firehtir bikin!

Em te bi hurmetgirî bi bîr tûnin...

ÇEND GOTIN

Firat CEWERÎ

V a bi xêr û xweşî hejmara kovara me ya sêyemîn jî derket. Hê berî ku em dest bi weşandina kovarê bikin, em bi gelek kesan şewiribûn, me li pêşniyar û rexneyên wan guhdarî kiribûn, hin kesan bi vê nûçeya han gelekî kêfxweşî û dilşahiya xwe nişan dabûn, hin kes bêdeng mabûn, hin kesan ji zehmetî û astengên pêşerojê gazin kiribûn, hin kesan milên xwe hejandibûn û lêvên xwe berevajî kiribûn, hin kes jî bi dengê nizim li hember derketibûn.

Her çiqas derketina berhemek di vî celebê NÛDEM'ê de ji bo me kurdan wek damarên xwîné û lédana dil e jî, dîsan di derheqa wê de nêrînên cihê jî gelekî normal in. Ev nêrînên cihê yên di derheqa kovarê de ji wê re nebûn tu asteng, berevajîya wê, ew ji bo pêşeroja wê bûne weke çirayê. Me jî niha ev çiraya ha ya pîroz xistiye destê xwe û em bi wê dixwazin tarîtiya salan biçirînin û bigihîjin armanca xwe. Di gihîştina vê armancê de kurdên hevwe-lat me bi tenê nahêlin, ew bi her awayî piştgirî û hevkarîya xwe nişan didin. Yên ku destên wan pênûs û firçe digirin, ew baz didin hawara me, bi nivîs û wêneyên xwe yên hêja û balkêş rûpelên kovara xwe NÛDEM'ê dixemilînin.

Yên ku xwendevanên dilpak in, bi riya nameyan, an jî bi riya telefonan li me digerin û daxwaza abonetiya kovara xwe dikin. Hin kes jî piştî pesindayinek dirêj, ji dema kovarê ya demsalî gazinan dikin û dixwazin ku kovara wan li ser hev û hê zûtir derkeve û bi lez bigihîje destên wan.

Gava em vê dilgermî, dostanî, pêşketin û tûbûna kurdan ya ziman û edebiyata wan dibînin û hîs dikin, ji bo ku me hê zûtir dest bi weşandina berhemek wilo nekiriye, bi rastî em dêşin û em li ber xwe dikevin. Ji ber ku ji bo me kurdan demek nû dest pê kiriye. Dema hişyarî, zanyarî û azadiyê. . . Bi guhertina dinyayê, bûyerên herêmê û bi pêşketina teknolojiyê re em jî tîn guhertin, gavên bi lez bi demê re davêjin û em dixwazin di vê cîhana nûjen de bi rûmet û serbilind bijîn. Ji ber vê hindê ye ku xortên kurdan milên xwe lê rapêçane, bi qevda pênûsa xwe girtine û bê rawestan zor dane nivîsandinê. Ev xortên ku hêviyên pêşeroja civata me ne, em ji wan bi hêvî ne, ku ew ê ji niha û dehsalekî din navên wan di rex navên nivîskarên dinyayê yên navdar de bêne dîtîn. NÛDEM ya wan e. Wê NÛDEM di gel rojên xweş, di rojên herî nexweş de jî wan hemêz bike.

Ji bo hêsanîkirina vê yeka han kovar û rojnameyên kurdan ji bazdane hawara me, bi dilsozîyek dostane NÛDEM'ê didin naskirin, wê bi gelê wê re dikin yek û tovê jiyane di navbera wê û xwendevan û nivîskarên wê de direşînin.

Rojnameya rojane ya bi tirkî, lê ya kurdan Özgür Gündem, di meha tîrmehê 1992'an de li ser derketina hejmara duwemîn ya NÛDEM'ê bendek danasîne belav kir. Rojnamevanê muzgôr Gündem'ê Mîrza Mustafa Erdogan di benda xwe ya danasîne de piştî ku mizgîniya derketina hejmara duwemîn ya kovare dide, weha dom dîke: "Kovara NÛDEM bi awîra pêşî hewayek entelektuelî jê difûre û edebiyata dinyayê bi zîmanekî xweş û zelal tîne zîman. "Piştî belavkirina wê benda danasîna kovare Mîrza Erdogan bi me re li ser hewcedariya derxistina kovarek mîna NÛDEM, li ser rewşa kurdan û li ser çand û edebiyata kurdî hevpeyvînek çêkir.

Herweha di rojnameya hefteyî, ya xwerû bi kurdî Welat de ji Mîrza Z. Farqînî danasînek spehî li ser NÛDEM'ê nivîsandiye. Bi danasîna Farqînî re wêneyê berga pêşî yê kovare jî bi awayekî balkêş hatiye bi cih kirin. Piştî ku Farqînî mizgîniya derketina hejmara duwemîn ya NÛDEM'ê dide û xwedî û berpirsiyarê wê bi xwendevanan dide naskirin, ew weha dibêje: "Di vê hejmara duwemîn a NÛDEM'ê de helbest, çîrok, gotar, hevpeyvîn û wergerên xurt hene. Xwediyên van nivîskaran bi pirranî bi nav û deng in. Gelek ji wan bi nivîsên xwe yê berê jî tên naskirin. . . Kovar jî aliyê naverokê ve gelek dewlemend e. Ji nivîsan bi rastî bêhn û tama zîmanê kurdî tê, nivîs fesih û xwerû ne. .

Mîrza Eskerê Boyik jî ku yek ji helbestkarên kurd yê navdar yê kevnesovyetê ye, di rojnameya Riya Teze ya hefteyî, ku ji sala 1930'yî û vir de bi alfabe ya kirîlîkî derdikeve, li ser NÛDEM'ê, di rûpelê dawiyê de bendek danasîne nivîsandiye. Gorî ku ji nivîsa wî xuya dîke ew ê hê hejmara kovare ya duwemîn negihîştibe wî. Ji ber ku ew li ser hejmara yekemîn ya kovare radiweste. Ew gelekî kêfa xwe ji kovare

re tîne, behsa girîngiya kovarek edebî û çandî ya mîna NÛDEM'ê dîke û mînakên ji nivîsên di kovare de dide.

Kovara Edebî û çandî a bi navê Aso jî, ku li Libnanê derdikeve li ser NÛDEM'ê bi me re hevpeyvînek çêkir. Di hevpeyvîne de li ser derketina kovara NÛDEM'ê hat rawestandî.

Ji bilî kovar û rojnameyên bi kurdî û yê kurdan, nivîskar û hunermendên kurd jî nêzîkahiyek germ nîşanî kovare dan. Helbestkarê hezkirî Mîrza Mueyyed Teyib di televizyona Kurdîstana Iraqê de behsa NÛDEM'ê kirîye. Di pîroznameya xwe de ew nêrîna xwe ya di derheqa kovare de wîlo tîne zîman: "Hevalê hêja kek Fîrat Cewerî, te bi kovara NÛDEM canê Bedir-Xaniyan şad kir û xwîneke teze da rojnamevaniya kurdî. Min guman nîne ku dîroka rojnamevaniya kurd-bê gilî, gotin-dê deriyê xwe ji NÛDEM'ê re veket û bi germî himbêz ketin. Ez bi germî destê te digivêşim, pîrozbahiya te dikim û ji NÛDEM'ê re temenekî dirêj dixwazim. "

Mîrza Cemşîd Bender, ku doktora xwe ya hûkûkê di salên 58'an de li unîversîta Parisê kirîye, di gelek şaxan de bi tirkî berhemên nemir afirandîne û yek ji himdarên Ensûtûya Kurdî ya Stembolê ye, bi dil û can bi NÛDEM'ê re ye û ji bo her celeb alîkarî û piştgiriyê di her nameya xwe de amadebûna xwe tîne zîman. Nivîskar û welathezê kurd Mîrza Dr. Cemşîd Bender wîlo dinivîsîne: "Birayên min yê hêja, Bi xebata ronakbîrên kurd yê li Swêd , ev deh salek e, ku edebiyata kurdî geş bûye. Ez wîlo bawer im, ku di pêserojê de wê xebata we bi navê dibistana Swêd di dîroka me de cih bigire. Wê rojekê li ser xebat û mijûliyên we, kovar û rojnameyên we, lêkolînên kûr çê bibin û bi nivîsên hêja berpêşî gelê me bibin. Îro jî em dibînin, ku seriyê kar û xebata çandî li welêt dîsan hevnijadê me kurdên li Swêdê dikişînin. Bi vê yeka han we bîngehek baş avêtiye. Gavên ku demekê ji bo çand û medeniyeta kurdan ji aliyê Bedirxaniyan

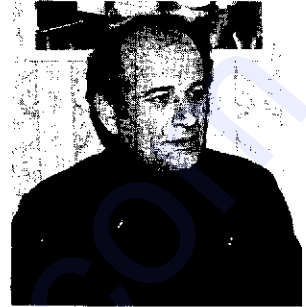
û Nûredîn Zaza hatine avêtin, îro em dibînin ku ekola Swêdê serî dikişîne. Derketina NÛDEM'ê em gelekî kêfxweş û dilşa kirin. Bi taybetî werger û danasîna ji edebiyata Ewrûpiyan destpêkeke gelek baş e. Ez kovara we ya ku ez gelekî diçibînim û jê hez dikim, bedew û dagirtî ji dil pîroz dikim, silavên xwe yê dostanî pêşkêş dikim û ji her celeb hevkarîya we re amade me."

Resamê kurd yê navdar Remzî, ku ev çil sal in, firçeya xwe bi hostetî li ba dike û di warê hunermendiyê de îro bûye navekî navneteweyî û di hejmarê me ya duwemîn de Mîrza Mehmed Uzun nivîsekê danasîne li ser nivîsandîbû, hezkirina xwe ya NÛDEM'ê wilo tîne ziman: "Min NÛDEM pîr pîr eciband, ew gelekî xweş û spehiye. Herweha hevalên min yê firansîz jî ecibandin. Ez we jî bo vê xizmeta çanda kurdî ji dil pîroz dikim."

Helbestkarê nûjen, Ferhad Fîrbal ku niha hevkarê me yê Firansayê ye di pîroznameya xwe de weha dinivîsîne: "Pîrozbaytan lê dekem be boney bilawkirdinewey govarî NÛDEM. Min emro jimara duwem le Enstîtuya Kurdî ya Parisê dît. NÛDEM hem le barî şêwe û muntaj, hem le barî nawerok û kalîte, govarekî kok û dewlemend e. Awatexwazim ke biken be rewteki edebîy newjen û pêşkewtûr. Her bijîn."

Hûn jî her bijîn! Hemû kovar, rojname, nivîskar, hunermend û xwendevanên kurd yê nêzîkahî li kovarê kirin û dikin, her bijîn! Em ê bi hev re zora gelek zehmetiyan bibin. Em hew êdî qîma xwe bi jiyana rojane û basîtînin. Em serê roka azadiya xwe di paş çiyayê Kurdistanê yê herî bilind de dibînin. Em ê ala zanistî û medeniyetê li wir biçikînin. . .

TIVINGA RÊNCBER

Dr. C. BENDER

Dr. Cemşîd BENDER

Weke îro tê bîra min. Ew lawikekî zerik û zeyifokî bû. Çavên wî yên keskê vekirî di paş berçavka wî ya çarçeve qalind de melûl û fikirtijî bû. Em zarokên kurdî yên xwas bûn. Bavên me ji ber şer hatibûn li vî bajarî bi cih bûbûn. Ji ber ku gotina "kurd" qedexe bû, wan ji me re digotin zarokên mahciran. Em xwas bûn, lê lawê mufetîş her tim bi solên xwe yên boyaxkirî digeriya. Kincên wî jî nû û xweşik bûn. Me ji xwe re ji şaxên spîndaran ên zirav pîspîsk çê dikirin, lê lawê mufetîş ji xwe re pîspîskeke beqçiyar ji bajêr kirî bû. Di lêgerîna çûkan de ku em winda bibûna, bi lédana pîspîska wî em tavilê dihatin ba hev.

- Binêrin, va lawê mufetîş sax e, me digot û heya ku ji me dihat me li pîspîskên xwe dixist.

Wî, şaxên daran dida alî û bi berçavka xwe ya ku dadiket ser pozê xwe ve bi bêhnçikandinekê ve xuya dibû.

Ew rez, fêkiyên bê xwedî û çûkên ku difiryan hemû di bin emrê me de bûn. Em weke dewriyan heya aşê avê li gelî digeriyan, em bi giran ve radipelikîn, em li wî cihê ku jê re digotin "Zinarê Keçikan" rûdiniştin, me bêhna xwe berdida, me li hêşnahiya li derveyî bajêr temaş

dikir û em vedigeriyan. Kûçikên şivanan yên bê xwedî dihatin me û em derbasî aliyê rê yê wî alî dikirin. Lawê Mufetîş zû bi zû nedikeniya. Ew hertim difikirî. Gava em bi hev re diketin qayişa avêtina kevirê kefkaniya, wî ji bêrika xwe kovareke zarokan derdixist û dixwend. Gava yekî ji me ji yê din dûrtir davêt û lawê Mufetîş jî ew serketina han ferq dikir, me di bin çavan de li wî dinihêrî. Wî guh nedida tiştên wilo, lîskên me bala wî nedikişandin.

- Binêrin, binêrin, axayê we Smaîl bû ye yekemîn, Îsmaîl digot û tepik li sînga xwe dixist.

Lawê Mufetîş ji ber van kirinên Îsmaîl guhên xwe miç dikirin, ew wer ku aciz dibû, wî nedixwest ku ew bûyerê bibîne.

- Navê te ne Smaîl e, Îsmaîl e, birawo, digot û nizanîm wî çend caran şaşiyên lêwîk rast dikirin.

Di şûna gotina Îbo de, ez gotina Îbrahîm ji wî hîn bûbûm. Ji ber rastkirina van şaşiyên me bûn, ku lawê Mufetîş em li dû xwe dikişandin. Ji bo şikandina forsa lawê Mufetîş ne derketina Îsmaîl ya zer Zinarê Keçikan, ne jî li ser rîya bitoz bîst û pênc gava meşa wî ya li ser destan pere kir. Min jî bi terriya wî marê ku min ew berê bi dar gêj kiribû, girt, hejand û avêt. Lê ji

bo şikandina forsa wî wê yeka han jî pere nekir. Em hersê zarokên wek kerpîçên Meramê yên şewitî, qemer, me çî kir jî, dîsan lawê Mufetîş hêdî, lê bi hostetî em dixistin xefka xwe û em bi xwe ve girê didan.

Her ku hevaltîya me bi pêş diket, rojên nû jî wî re serfiraziyên nû tanî. Ew zarokêkî bîaqil bû. Her gava ku wî davêt, her tevgera wî weke resimekî mozaîkî ku ji perçekevîrên biçûk pêk hatibû, ew serfiraziyên wî dixemiland. Di dirêjahîya demsalek havîna bi ber de, em rojekê li bin darekê rûniştî bûn û me rîya lawê Mufetîş dipa. Wî hez dikir ku em li bendî wî bimînin. Ew dereng hat. Tiştêk di destên wî de bû. Gava ew nêzîk bû, em têgihîştin ku ew tiştê di destê wî de tivigek ku devê wê bi kuvarkên bi ben xetimandîye. Ez, Îsmail û Îbrahîm lastîkên me yên çûkan di destên me de û em sar mabûn.

Weke ku Îbrahîm ta girtûbe, "Em ê niha çî bikin, em ê çî bikin?" got. Îsmail jî piştî ku ew buxuşkên berî bi kurtemekê dabû hev, xist bêrika xwe ji bo ku ew qusûrekê bibîne peyivî:

- Lê ev tiving çûkan nakuje.

Lawê Mufetîş jî,

- Ev ne ji bo kuştina çûkan e, got. Ger bavê min bibihîze ku ez çûkan dikujim ew ê bi min re hêrs bibe.

Îsmail bi ken, weke ku bawer nekir,

- Ger bavê wî bibihîze ew ê hêrs bibe, bi teqlîpêkirinî got.

Lawê Mufetîş henekê xwe bi devê Îsmail kir,

- Mirov gotina "bav" wilo nabêje.

Ji bo ez liberxweketina Îsmail nebînim, ez çûm ser kehnîyê da avê vexwim. Di vegeerê de mîna ku Îsmail hisên xwe yên sûcdar veşêre, ew rabûbû ser herdu destên xwe û ber bi Îbrahîm ve diçû. Ji bo ku ew xwe ji solên wî yên bi toz biparêze, wî hêvî dikir, ku ew jê bi dûr bikeve. Ew yeka han qet ne xema Îbrahîm bû, wî bi destên xwe Îsmail dehf da û ew xiste erdê. Paşê ew hate ba min, mîna ku wî fikrek

din kîvş kiribe, bi hêsani û bi dilşahi got:

- Em jî ji xwe re ji şaxên daran tivingan çê bikin. Bila her yek ji bejna me dirêjtir be.

- Baş e Îbrahîm, em çê bikin, min jî got.

Lawê Mufetîş li mêrgê rûniştibû, tivinga wî li ser çonga wî bû û kovara xwe ya zarokan dixwend. Wî qet guh nedida me. Îsmail herdu destên xwe mîna baskên çûkan kirin, li herdu hêlên xwe xistin, hate ba me û tevî biryara me bû. Lê me nikaribû serê lawê Mufetîş ji ser wê kovarê rakira.

Haziriya me du roj ajotin. Min ji malê ben, bizmar û hin tiştên din anîn. Min lastîka xwe ya çûkan bi herdu hêlên tivinga xwe ve bizmar kir. Qet nebe ew buxuşkên ku min ê tê de bi cih bikirana, min ê çar pênc metre biavêtana. Îbrahîm û Îsmail jî niyet û zemanê xwe yên baş dane vî karî.

Gava gundiye ku genimê xwe dibirin êş di wir re derbas bûn,

- Çi ye zarokno, ma hûn haziriya şer dikin, gotin. Lê lawê Mufetîş qet li me hayî nedibû.

Yê me em bi çêkirin û duruskirina aletên xwe ve mijûl bûn, lê lawê Mufetîş bi tenê carinan destmalkeke pakij ji bêrika gomlegê xwe ya biçûk derdixist, pê camên berçavka xwe pakij dikir, paşê dîsan berçavka xwe dida ber çavên xwe, bi pozê xwe ew çend caran ber bi jor ve hildida. An jî kêzika ku wî dikuşt, gula ku wî jê dikir, datanî kêleka xwe û zîq lê dinihêrî. Her tiştên ku bala lawê mufetîş dikişand, wî dixwest wan di çav re derbas bike.

Heçê ez bûm, min di hundirê xwe de heq dide Îbrahîm, ez difikirim ku "hê ev lawik çî bine serê me" Lastîka min ya çûkan ji bizmarên qalind, birînen mezin xwaribû. Di ser re jî bi kutana kevîran, min ew ji hev perçe kiribû. Ji bo min gelekî zehmet bû ku min ji xwe re lastîkên nû bikirîya. Ew pereyên ku wê bavê min bidaya min ji bo eydiyê bû, lê hê ji eydiyê re sê meh mabûn.

Îbrahîm jî ew neynika biçûk a girover, ya ku ji malê dizî bû, bi qevda tivinga xwe vekiribû. Îsmaîl jî tivinga xwe bi morîkên biçûk û bi reng xemilandibû. Em westiyayî, ji haldekefî û perîşan bûn. Roja ku me ê ji lawê Mufetîş re bigota, "Êdî va ye tivingên me jî heye" wê rojê wî tivinga xwe ya xweşik, delal û malê fabrîkê neanibû. Me jî li serê çem, li binê darê, mîna leşkerên ku her havîn ji bo talîmê dihatin, me tivingên xwe spartibûn wir, em li dora wan diçûn û dihatin û em li bendî lawê Mufetîş bûn. Me digot, gelo ew ê bêje "çawa jî tivingên xwe spartine wir".

Îsmaîl lîka ku ji pozî wî diherikî dikişand û nanê xwe yê bi rûn dixwar. Îbrahîm jî weke ku ji min hêrs bûbe, behsa serpêhatiyek xwe ya do kir. Di wê navê de, lawê Mufetîş herdu destên wî li paş qûna wî bûn û kete nav me, bêf ku ew tişteki bibêje, derbasî ba tivingan bû û di ber wan re çû û hat. Em li dû mabûn. Ji bo ku em bimeşin û herin ba tivingên xwe, me li çavên hevdu nihêrin. Qêrîna pêşî ji Îbrahîm hat. Tiştê ku digot nedihate fêhm kirin, lê pehînek li tivingên me yên ku me spartibûn wir, xist. Êşa lingên wî yên xwas qet ne xema wî bû. Wî bi wê yeka han dixwest xwe têxe çavên lawê Mufetîş, ew êdî derbasî aliyê wî dibû.

Îbrahîm:

- Wî lawê qehpê neynika min şikand, bi qêrîn got. Îsmaîl û Îbrahîm bera ser piştê hevdu dan û lawê Mufetîş derbas kirin. Piştî kurtedemê Îsmaîl kete xwarê û Îbrahîm jî bi kulma li devê wî xist. Ji bo ku hemû keda min bi erdê ve neçe, min tivinga xwe ji nav tozê hilanî. Ez li dû hemûyan dimeşiyam. Gava Îsmaîl xwe ji girî li erdê dixist, Îbrahîm zîvirî hate ba min. Du pehîn jî li zikê lêwîk xistibû. Ji tîrsa ku wê Îsmaîl zixurên di bêrika xwe de bavêje wî, wî xwe davête pişt min.

Me Îsmaîlê ku digot "Ay yadê tihêla min, ay yadê tihêla min" derbas kir.

Gava ku tu talûke nema, mîna ku Îbrahîm bêje yê sûcdar lawê Mufetîş e, ev zarokê ha li

hember Xwedê derdikeve yaho, got. Min got ez ê jê bipirsim, bê ka ew ji bo çi li hember Xwedê derdikeve, lê min nepirsî. Wî dixwest wî lawîkê ku şexsiyeta wî dipelçiqand, bi Xwedê re bike dijmin, da ew bi xwe rehet bike. Lê qet ne xema lawê Mufetîş bû. Min li berketina Îbrahîm zû fêhm kir. Ji bo neynika girover wê diya wî, xaltiya Miyasê lêxista. Ji ber ku ew neynika bavê wî ya rihkurkirinê bû.

- Gava min darê tivingê çê dikir, min gûzanê wî bi kar anîbû, min ew ko kiribû, niha jî va me neynika wî şikand. Pîrr xerab e, digot.

- Ma neynika we ya konsolê tune ye? min jê pirsî.

- Heye, lê bi dîwêr ve ye, got.

Îsmaîlê ku ji bo carek din lêdanê nexwe û têra xwe ji Îbrahîm re xeberan bide, bi qederê deh panzdeh gavan li dû me mabû.

- Baş bû, baş bû, got.

Ew meşa wê roja bi bahoz wilo derbas bû. Heya ku lawê Mufetîş hilkişiya ser Zinarê Keçikan û li wir rawestiya, bêhna wî diçikiya. Yê min jî tivinga min di destên min de bû û ez çûm ba wî.

Ev cara pêşî bû, ku piştî pevçûnê Îbrahîm û Îsmaîl dihatin ba hev. Dijminatîya hev ji bir kiribûn, bi hev re dikenîyan.

Min di dilê xwe digot: "Ji ber ku lawê Mufetîş westiyaye, ew rawestiya ye".

Lawê Mufetîş cihê ku pê ve hilkişiyabû, nişanî me da,

- Gava ku mirov bi serkêş ve radipelike, erd nêzîktirî lingê mirov e. Ji ber vê yekê diva bû, ku mirov ji meşa li ser erda rast hindiktir bi-westiya. Lê ne wilo ye, ji bo çi gelo?

Îsmaîl destê xwe bir ser eniya xwe û xurand.

Wî tenê dixwest nişan bide ku ew difikire. Heçê Îbrahîm bû, ew ji mêj ve bi çûyina zora xwe razî bû. Neynika wî şikestibû. Wek ku ew mecbûr bû ku tiştê bigota,

- Werin em herin qereqola Meramê û em ji wan bipirsin, got. Ew hukûmet e, ji me çêtir dizane.

Wê nêrîna Îbrahîm a ku di rojên teng de xwe disparte peyayên dewletê ez diêşandim. Min di wê navê de li lawê Mufetîş ji nihêrî, ku ka bê ew ji hêrs bûye an na. Ew difikiri. Ew di nav fikreke ku nikarîbû jê derketa dipelçiqî. Bi destê xwe çenga xwe ya zer difirkand, bi pozê xwe berçavka xwe ber bi jor ve dibir. Paşê bi carekê ve rûyê wî fireh bû. Wî em carek din ji ji bir kiribû.

- Ez ê herim ji bavê xwe bipirsim, got. Wî xwe weke gulleyê ji serê kêş berda jêr û di nav deviyana de winda bû. Em di zirecêba dinyayê de bi tenê mabûn. Ji bo ku Îsmail xwe ji hêrsê vala bike,

- Gava ez bi girik ve bi hewa kevim, ez ê bi-westim, newestim, ji te re çî kûçik lawê kûçika, got.

Weke ku Îbrahîm ji heq bide wî,

- Em nikanin bi vî lawikî re qayîşê bikişînin, em lawê rênçberan in, wî gotina bavê xwe bi bir anîbû.

Rezên Meramê li pêş me dirêj dibûn. Pale bi bêrên nav milên xwe ve di şiveriyên jêr ve derbas bûn û çûn. Ji bo ku em ji derdê xwe ji germa ku lingên me yên xwas dişewitand re, bibêjin, em çûn ser çem. Îbrahîm û Îsmail ketin avê, ez ji li ser pira textûnî rûniştim û min lingên xwe yên bi toz xistin nav ava sar.

* * *

MAHCIR

A. Hicri ÎZGÖREN

Min hemû azadiyên xwe bi bîhnekê xelas kirin
Ez êdî janeke mahcir im
Mîna ku ez hemû evînên xwe bi şaşî jiya me
Xencereke zingarî me, bê welat im
Bêrawestan xwîn ji nan û kêfxweşiya min dihere

Min çiya li hundurê xwe, bahoz di dengê xwe de kolandin.
Her kêlîkeke min êşek e, ku qetlîam tevî bûye
Bedena min zêdahiya şevên Helbçe ye
Nivînên ku ez dikevimê hew min germ dike
şevên xerîbiya derengmayî ne yên min in
Qêrîn hîç ranawestî di rehên mêjiyê min de
Min mîna yadîgarekî kozikan bihesibîne
Yan jî perçeyekî bêçek ji wexta teng

Her roj koçeke nû dest pê dike di dilê min de
Kon radibin, zîn li hespa dikevin
Ew zarokên ku min bi serê wan sond xwariye
Mîna hespên bezayî, westayî dikevin rê
Xwe bi cih û deverên nû digihînin

Ez niha mîna zivîngeke terkkirî bi tenê me
Mîna gunehkarekî ku adet û usûl dane bin lîngan
şewatek bi navê huwuyetê li ser sînga xwe digerînim
Ez divê gulek lêkim di bin vê nav û navnîşanê de
Eger rojekê zarokek bixwaze rabirdûya xwe bixwîne
Ew navê min nizanibe jî dibe, lê divê min bibihîze
Mîna dengê xîçekî ku li xîçekî din dihûne
Ew bikaribe bibêje, ev deng ê min e, ev ez im

Dîsan mitirb di pêldana xwîna min de lêdixe
Ez êdî westiyam ji jiberkirina şikestan
Ez êdî divê stiranên nû ji bo xwe peyda bikim
Dest bi evînên nû, gerên nû bikim
Yan na wê tarîx hertim min şikestî û bindest bihesibîne

Bîranîna Cegerxwîn

H. KILIÇ

Sal 1978, meha çirî. Payîzeke zû ye, lê xweza şîne bijûn ber bi zer û hişk bûnê ve ye. Lê belê, tîrên rojê hêj jî hestiyên mirov germ dikin... Hat û çûna li ser bajêrên "serxetê" xurt e. Ji Hekarî û Wanê bigre heta Mêrdîn û Ruhayê gereke car bi lez car jî li ser hemda xwe û tenha... Di vê trafikê da carna jî seredanîya bajêrên "binxetê", westan û monotonîya hat û çûnan germ, xweş û xemlîn dikir. Di keysekî herî baş da me çerxek li binxetê jî da û rîya xwe bada ser bajêrê xweşî navça Cezîrê Kamişlî...

Hevalê rê

Şeveke payîzê li Sêwerekê digel hevalê dilêr Necmedîn Büyükkaya derbaz kirin hêj jî bir naçe... Digel refek dostên hêja, axiftin û suhbata di nav hewşa mala babê Necmedîn da li ber bayê hûnikî (ne yê zozanan!) bawesînê (ventilatörê) qet ji bir diçe... Ew demê di wê hewşê da hatîye jîyan di nav rêza bîranîna da demekî taybetî û hêja ye...

Digel berbanga sibê, xeweke kurt û em bi teqûreça deriyê hewşê hişyar bûn. Necmedîn jî deriyê piçûkî di nav deriyê mezinî hewşê da bi wê bejn û bala xwe'y bedewe mîna tayê spîndarê çawa kete nav hewşê, destên wî bi kîsikên kaxez ve tijî wisa roj başî di me da...

Dîyar bû ku, çû bû çarsûyê ji bo têsta me tiştî kirîbûn... Piştî têst û suhbeteke dirêj me demî xwe kire nîvro... Paşê jî me xatira xwe ji bab dayîk û birayê Necmedîn xwest û tevî Necmedîn ji hewşê derketin. Necmedîn hazirîya çûnê kiribû. çawa em derketin deriyê hewşê Teksî li ber derî hazir bû... Em lê suwar bûn û di bin tîrên germe hetava Sêwerekê da ber bi Serûkanîyê ve bi rê ketin... Divîya bû ku em dorberê evarê bigihin ser qewlê xwe. Lewma Necmedîn rîya ma dirêj kir û ji piştî bajêr ra em ber bi gundekî Serûkanîyê ve çûn. Dema em hatin gund roj ber bi avabûne ve bû. Bêhneke çay vexwarinê em li mala dostekê mêhvan bûn... Wekî demê me hatî em çûn ser qewlê xwe û me digel Necmedîn destên xwe hejandin û xwe berda binê xetê... Di nav wê zevîya mayînan da li ser tîrerêyekê Necmedîn li pêşiyê wekî bayê birûskê dipeyikî... Wekî em gihiştine mala dostekî gundê pêşîne binxetê, piştî silavê gotina herî pêşîne xwedîyê malê "Kak Selah" çaya we hazir e" bû... Necmedîn êdî "Kak Selah" bû û digel "Selah" bûna wî em jî bi navên binxetî bûn...

Piştî wê şeva têrxew sibê zû em çûna Serêkanîya binxetê... Sifra têsta me bû mala "Xale Remo" li Serêkanîyê... Digel rêbarî û demekî xweş bi Necmedîn ra em ji hev veqetîyan... Ew bi alîkê ve em jî ber bi Kamişlî ve bi rê ketin... Dema digel Dr. Kemal Xoşnav

bi Jeepa Kak Behzat em hatiye Kamişlî saet nivê şevê bû...

Spêda pêşîne Kamişlî em bi dengê xwendina Qur'anê hişyar bûn... Dema em li ser têştê Kemal Xoşnav bi henekî û keneke têrdeng got "diyare Kak Behzat hûn jî bi awazî Qur'anê hişyar kirin"... Kak Behzat jî hema da bersivê û go "Kaka biborin, emin jî dengî ew segbabe Ebdulsemede zor hezekim"... Hindî em li wê derê man ew "awaz" jî me kêm nebû!..

Hevditina pêşîne digel seyda Cegerxwîn

Çerxa me ya binxetê dirêj kêşa. Ji Serêkaniyê, Amûdê heta binê Endîwer û Dêrikê me qada gera xwe fireh kiribû. Ji xwe Heseke li ser rîya me bû, çend em diçûn Serêkaniyê me serek lê dida... Piştî firîneke kurte ji ser Helebê bo şamê em dîsa vegevine Kamişlî... Payîza me êdî bi derengî ketibû... Li gor gotinên Cezîrîya "berê zad" ew şa kiribûn. Yê nêr zevî têrê nêrê bireng raçandî tijî genim, kisikên xwe jî tijî "lîre" kiribûn... Paleyên ku helbestên Cegerxwîn xemînendî das û tirpan ne hejandibûn lê li ser makînen genimdirûn û patosan xûha xwe kiribûn keda helal û vegefibûn ser malên xwe...

Ev payîza dereng bi rашtatina li gor adetê îslamî "Eyda Hecîya" piçekê xelk bizivandibû... çarsûya Kamişlî tijî bû û hatûçûna li nav malan jî trafîka taxên Kamişlî boş kiribû... Ermeniyên Kamişlî jî li gor vî adetê «slamî "eyda" cîranên xwe Kurda pîroz dikirin!..

Roja pêşîne vê "Eyda Hecîya" em li salona mezine mala ku em lê mêhvan rûniştî cab hat ku Hemîdê Derwêş û Seyda Cegerxwîn digel çend hevalên xwe dê bêne pîrozîya vê "cejnê"!.. Di programa me da ji xwe seredanîya Cegerxwîn hebû. Lê hevalên ku em lê mêhvan ev rашtati-ne li hev anîn. Eve keysekî baş bû...

Cegerxwîn li pêşîyê mêhvan hatin û piştî se-ramonîyeke formel cejna hev û du pîroz kirin û

rûniştin... Behsê "Eyda Hecîya" êdî li dûr mabû. Axiftin û suhbet li ser pîrs û problemên welat kûr û fireh bû... Di navbera vê axiftinê da me "çikçikkek" xwende guhê Cegerxwîn ku em pê ra hevpeyvînekê bikin. Di cih da rabû û gote civatê "Heyran hûn axiftina xwe bidomînin ez û ev hevale jî li odeke dî emê ji xwe ra baxivin"... Em bi Cegerxwîn ra derbazî oda dî bûn. Me hazîrîya xwe kiribû. Piştî suh-beteke kurt me çend pîrs jê kirin û wî jî bi sebir û hemd bersivên xwe dan.

Cara pêşîn bû ku ez rastî Cegerxwîn diha-tim. Carina dema mirov hêj ne dîtî hizra miro-veki navdar dike wisa dizane ku ew wekî pale-vanekê gir, wek şêrekê bişêl û wekî pilingekê jî bi sehm e lê belê gava rastî wî mirovî tê, dibîne ku mirovekî beden piçûkî mîna sivorekê ye. Berî ku ez rastî Cegerxwîn bêm ew bûyera ku bi serê Dr. Îsmail Beşikçi li zîndana Diyar-bekir hatî hate bîra min. Piştî 12-ê Adara 1971-ê dema ku cunta faşîst, kurd-tirk hemû şoreşgera digre davêje zindanê, Îsmail Beşikçi jî digrin davêjin zindana Diyarbekir. Beşikçi bi nivîsîn, axiftin û berxwedana xwe mafê gelê Kurd şêrane diparêze li hember dadgehên leşkerî. Ev nav û dengê

Beşikçi jî li Kurdistanê belav dibe û sempa-tiyeke mezin peyda dike li nav xelkê Kurd. Rojekê çend gundî tî nê hêsa Diyarbekir û dix-wazin Beşikçi bibînin. Gardiyan bang li Beşikçi dikin û Beşikçi têt û li hêvîya wan dimîne; gundî jî li aliyê dî li hêvîya mirovekî mîna "dêwekê" ne. Qederekê wisa li hember hev li hêvîya hev dimînin. Paşê ji gundîyan ra tete gotin ku ev mirovê hûrikî mîna sivora «small Beşikçi ye. Gundî wisa ecêpmayî dibêjin "heyran em jî li hêvîya mirovekî wisa bûn ku destê me negihe milê wî, lê diyare tu yî Beşikçi..." û bi hev ra dikenin û gundî dîsa dilhezîya xwe nîşanî Beşikçi didin û diçin... Vêca carina bêhemd mirov wisa dihizire ku nav û gotinên mezin yê mirovên beden gir in. Lê helbet ne wisa ye. Carina "hûrikek" deryayek e wekî Beşikçi, lê yekî girî mîna filekê nake dilo-

pek... Lê belê, carina xwediyên nav û kiryarên mezin bi beden jî gir in wekî palevanekê, bişêl in wek şêrekê, bisehm in wek pilingekê. Aha Cegerxwîn yek ji van kesa bû ku hem bi nav û kiryarên xwe hem jî bi senga bedena xwe î gir û mezin bû... Dema min eve jê ra gotî bi deqîqan kenîbû Cegerxwîn...

Ev hevpeyvîna min ya digel Cegerxwîn 15-ê meha kanûna (çilê pêşîn) sala 1978-ê di hejmarra 12. ya Roja Welat da hate weşandin. Baleke germ kişandibû hingê. Ji ber ku cara yekemîn bû ku hevpeyvîneke digel Cegerxwîn di rojnameke kurdî da li Kurdistana Bakûr di hate weşandin... Paşê ev hevpeyvîne di kovara Özgürlük Yolu da (hejmara 44, meha çile sala 1979-ê) bi tirkî jî hate weşandin...

Pêşiyê herwekî adetî min jî bi pirsra li ser jiyana wî dest bi hevpeyvînê kir. Cegerxwîn xwe li ser kursiyê piçekê livand, piyên xwe dirêj kirin, destên xwe danîn ser rexên kursiyê û bi wî dengê xwe'y nerm û tiji dest bi axiftinê kir :

Z.Elki - Mamosteyê hêja, gelê Kurd te baş nas dike û gelek ronakbîrên Tirk jî. Em bi te û navê te gelek serfiraz in. Min dixwest, tu di derheqa jiyana xwe da me careke di ronî bikî.

Cegerxwîn - Qeydî nake hevalê delal. Sala 1900-ê li dora Mêrdînê li gundê Hesarê hatim dinyayê. Babê min rênçber bû... Hasilî em gelek feqîr bûn. Wexta ez 9-10 salî bûm, dayîk û babê min mirin. Bi destdarîya xwe min şol dikir û jiyana xwe derbaz dikir. Hatime 18 saliyê, min dest bi medresê kir. 10 sala da min xwendina dînî xilas kir û îcaze stand. Ji bo xwendina dînî li gelek ciha geriyam : Iran, Iraq û Surî... Sala 1927-a zewicim. 1928-a jî li Surî min dest bi melatîya gunda kir. 1935-ê bûma xwecihê Surî. 6 dîwanê min hene : 3 hatine çap kirin, 3 jî mane. 2 pirtûkên çîroka jî min nivîsandine : Yek Cim û Gulperî ye, ya dî jî Reşoyê Darê ye. 3 pirtûk (ji erebî) û qezatek jî min wergerandine zimanê me. Ya pêşîn

Halfin e yên dî jî Mînorîskî û Komara Mehabadê (ya Agleton) ye. Qezeta farisî jî di derheqa şoreşgerê Iranî da ye, li demê Elmanya Nazî û Hîtler ev şoreşger hatîye kuştin. (*)

Niha jî helbest û çîrokan dinivîsim. Wekî, pirtûka jî werdigerîname ser zimanê me.

Li Kamîşlo rûdinim. 7 zaroyên min hene. 2 xort in, 5 jî keç.

Piştî vê pirsê min xwest hewayê hevpeyvînê ji çarçova monotone pirs û bersiviyê derbêxim... Cegerxwîn bi şêleke dilnizmî û bi sebir diaxift... Li ser bêje û hevoka çu leza wî nebû... Min jê xwest ku li ser helbest nivîsîn û babeta helbestên xwe baxive... Bi rûkenîyeke balkêş axiftina xwe domand :

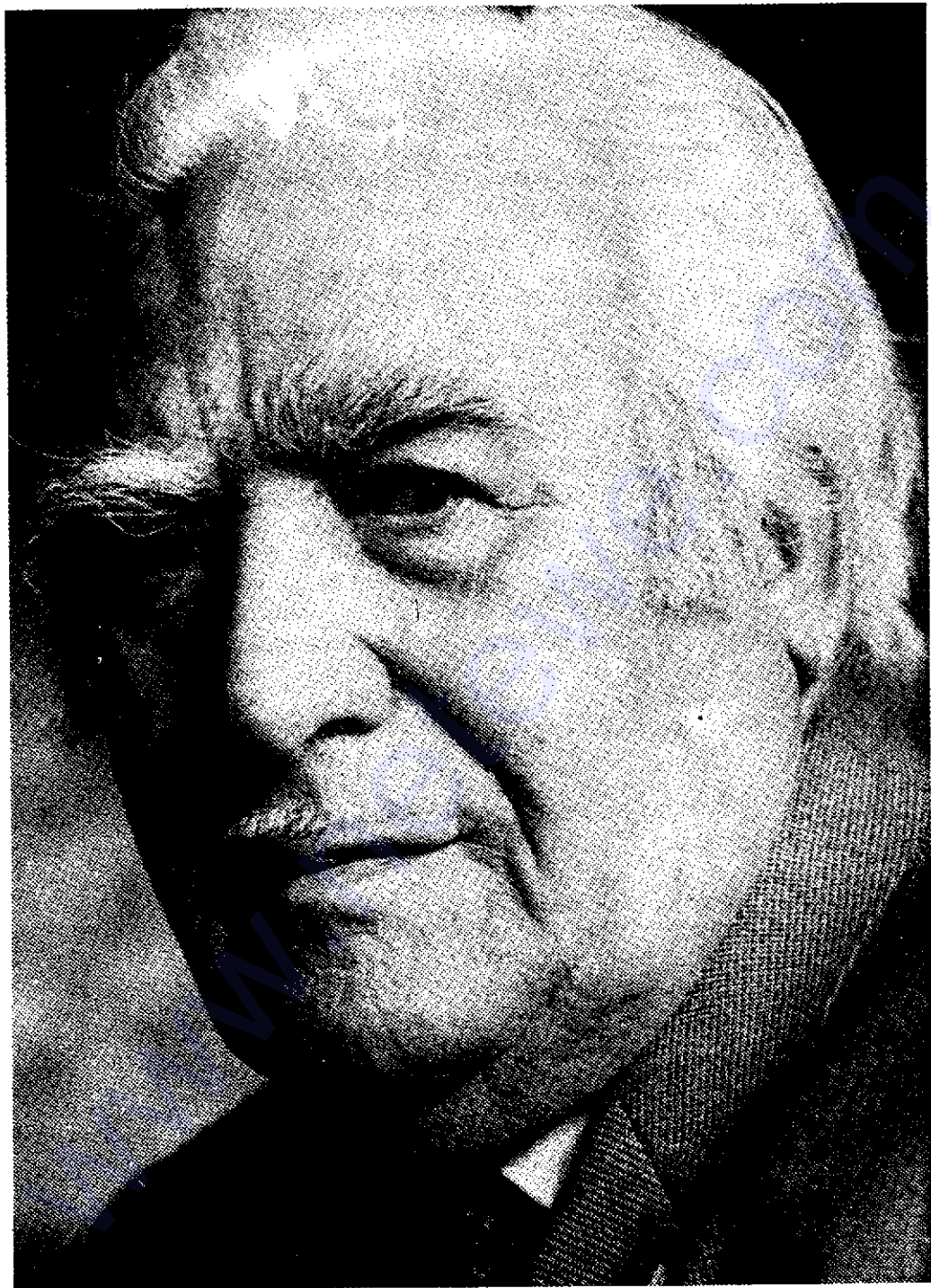
Z.Elki - Kîjan salê te dest bi helbest nivîsandinê kir û di helbestên te da merhela şoreşgerî kengî dest pê kir ?

Cegerxwîn - Sala 1924-an min dest bi helbest nivîsandinê kir. Îtirafekê jî bikim baş e... Ev sal dest pê kirina welatparêzîya min e jî... Salên ewil, di helbestên min da tema millî û welatparêzî giran bû. Lê dîsa dijî axa, şêxa û bega û tevî kevneperesta jî min dinivîsand. Vê temayê heta herba Cihanê ya duya kêşa. Ji sala 1945-46 pê ve di helbestên xwe da min tema şoreşgerî giran kir.

Z. Elki - Helbesta çî demê rojê dinivîsî û di helbestên te da kîjan babet giran e ?

Cegerxwîn - Wekî min gotî, di helbestên min da babeta şoreşgerî û welatparêzî giran e. Wekî hûn dizanin, bêhna welatparêzîyê û ilmê sosyalîzmê jî helbestên min tê... Wekî, dijî axa, şêxa, bega, tevî kevneperesta, nijadperesta û emperyalîzmê dinivîsim. Metha marksîzmê û lenînzîzmê dikim. Materyalîzmê di nav helbestên xwe da dîyar dikim. Ji bo şiyarbûna gelê me çî hewce ye, jî rîya sosyalîzmê dernakevim û dinivîsim...

Bi pîranî li demê beyanê, wexta şiyar dibim,

CEGERXWİN
1903-1984

berî têst xwarinê helbestan dinivîsim. Wî wextî gelek helbestên baş dinivîsim. Ihamêk baş tê serê min...

Wekî, çi zordestîya ez dibînim, mesele wekî digêrim, bibînim yek tedayekê digel insanekê dike, yek belengaz e, ya mezin ji xwe gelê min bindest e... Ez ji van meselan ilhamê distînim û helbestan dinivîsim...

Cegerxwîn wekî helbestvan pêşengê helbesta kurdî ya hevdemî ye. Di warê helbestê da hostabûna Cegerxwîn ji xîm û bingeha zengîni, saxlemî û qewîbûna helbesta kurdî têtin. Cegerxwîn xwedî şans bû ku li pêşîya wî, Herîrîyan, Cizîrîyan, Teyran, Bateyîyan, Xanîyan, Mizûrî, Hezroyî û Birîfkanîyan û gelekên di bingehê helbesta kurdî bi hostahîke mezin danîbûn... Cegerxwîn li ser vê zengîniyê reng, naverok, form û temayekî nûjen da halbesta kurdî û bi vê yekê helbesta kurdî hem anî merheleke nû hem jî helbest kire şûrê xebat û têkoşerîya şerê azadî û serxwebûniya gelê Kurd û welatê xwe Kurdistanê... Cegerxwînê ku jîyana wî bûye helbest helbet divîya ku hindêk şîretan jî bike. Min jê xwest ku dê ji bo nişê nû çi bêje:

Z. Elkî – Ji bo helbestvanên Kurdistanê çi rê nişan didî û çi daxwaziyên te dê jê hebin ?

Cegerxwîn – Daxwazîya min ev e ku helbestvanên Kurdistanê, çend qeweta xwe ji bo dijminê navda û derve serf bikin, ji bo şiyarbûna gelê me xebat bikin. Destê ku qelem digire, ji bo rîya ilmê marksîzmê û lenînîzmê bila biwestînin. Bila gelek binivîsin, edebîyat û çanda gelê me zêde bikin. Ew jî bila bi helbest nivîsandinê milê xwe bidin şoreşa gelê me. Dijminatîyê digel dewletên sosyalîst nekin. Hasiî li ser ilmê sosyalîzmê, ji bô gelê me iyar kirinê û şer kirinê, biratîya tevî gelan û karkeran binivîsin.

Cegerxwîn digel kar û xebata edebî û helbestvanîyê bi aktîvî di nav karê polîtîk û rêxistinî

jî da cih girtibû. Ew herweha endamê komîta navendîya Partîya Demokrat a Kurdên Pêşverû li Suriyê bû... Lewma me digel pirsên li ser xebata helbestên wî çend pirsên ideolojîk û polîtîk jî jê kirin... Ew pirsên ideolojîk û polîtîk li gorî wê demê di qada polîtîk û rêxistinîya Kurdistanê Bakûr da û herweha li dinyayê gelek pirsên aktuel bûn. Wê demê pirsên girîng bûn. Herkesekî polîtîk li hember van pirsan hewce didî ku xwe kîvş bike. Ji ber vê yekê ew bersivên Cegerxwîn çarçova dîtînen wî yên ideolojîk û polîtîk yên wê demê nişan dide... Gelo heke îro jiyaba dê çi bigota ? Helbet nayê zanîn lê bi bawerîya me ji dîtînen xwe yên li ser sosyalîzmê milîmek jî nedihate xwar... Lê herhal piştî hilweşîna bloka Sovyetî, li ser Sovyet û çîn û hetta li ser Serok Barzanî jî wekî berê nedihizirî!..Iro mixabin di şûna Sovyet û bloka wan da bayê bakûrê toz û dûmana sermayedarîyê bilind kirîye û hestiyên seydayê hêja, parêzerê sosyalîzmê û piştevanê Sovyeta, mamoste Cegerxwîn jan didin... Digel van guhurînen li dinyayê jî ev hevpeyvîna digel Cegerxwîn belgeyeke ji aliyê bîr û bawerî û dîtînen wî ve... Ji ber vê yekê, careke di ragîhandina vê hevpeyvînê di demekî taybetiyê biranîna wî da bi serê xwe karekî girîng e...

Wekî me li jor jî gotî Cegerxwîn digel helbestvanîya xwe misyonêkî polîtîk û rêxistinî jî hebû. Bivê-nevê axiftin dê bihata ser pirsên polîtîk jî. Gava gotina wî ya li ser karê edebîyat û helbestvanîyê xilas bû min çend pirsên polîtîk û ideolojîk jî jê kirin... Pir bi keyfxweşî û bi têrkenî axiftina xwe wisa domand:

Z. Elkî – Derheqa Kurdistanê da, wexta borî û niha dîtînen te dê çi bin ; wekî, niha em dibêjin Kurdistan kolonî ye, anku mistemleke ye ; ji bo vê gotina te çi ye ?

Cegerxwîn – Wekî zanîna we jî, welatê me bi hezar salî bûye gêra (bêder) Împaratora, mîra û zulimkara. Derebegên (mîrên) Kurdistanê jî bo mesleheta xwe nîrê zulimkara qebul

dikir. Ewan jî teib (teda) li ser feqîrên Kurda dikir.

Welatê me li milekê Osmanîyan li aliyekê jî Farisa di navbeyna xwe da belav kiribû. Ji bo vî welatê xweş hemû zordestan li navbeyna xwe şer jî dikirin. Feodal û kevneperestên me jî, ji bo jiyana xwe, kîjan milî mezinahî dabayê nîrê wî qebûl dikir.

Mîr û feodala, axa eşîra ji ber serekefî û sazûmana xwe, şiyarbûna gelê Kurd li qeydê (zincîrê) dida.

Niha jî tişteki mezin ne hatîye guhartin. Welatê me hatîye perçe kirin, em bindest bûne. Emperyalîzm xwûna gelê me dimije. Menfeeta feodalên me jî bi vê ra ye. Ew jî nahêlin gelê me şiyar be. Destê xwe dane destê nijadperesta û emperyalîsta. Bes tişteke bêjim, gelê me ne gelê berê ye, kêma jî be şiyar bûye. Edî bilûrên feodalan, axa eşîran wek berê deng nade. Gundîyên me bi kêmasî jî be, ked û gendana (karên) xwe dikin. Xwendevanên welatparêz û pêşverû zêde bûne, heqê gelê xwe dipirsin, hêj zêde jî...

Welhasil welatê me û gelê me xweşî bi çavê xwe hêj jî ne dîtîye. Lê belê, wê bibîne, ni dûr e, nêzik e...

Ji bo kolonîtiyê, ez jî wek we dibînim. Helbet ku kolonî ye. Hemû hatina sererd û bînerdê welatê me, zimanê me, hemû tiştên me ji me hatîye standin, hem jî bi zordestî. Wekî ev jî ne kolonîti be, wê çi be ?..

Z.Elkî – *Derheqa xilasîya gelê Kurd, dîtînen te wê çi bin ; anku bi kîjan rîyê wê çêbe ? Ji bo dewletên sosyalîst, Yêkîtiya Sovyeta dê çi bêjî ? Derheqa Maoîstî û siyaseta çînî gotînen te dê çi bin ?*

Cegerxwîn – Birayê ezîz, bersiva vê pirsê gelekî kûr e. Lê belê, ez bi kurtî bersiva wê bidim.

Ez dixwazim xilasîya gelê me bi pêşdariya sosyalîstî be. Evroke gelê me li çar dewleta belav bûye, şert û zûrûvên wan jî mimkûne ku ferq bikin. Hewce ye ku li her perçê Kurdistanê, kesên marksîst û lenînîst xebatê bikin, raçandina siyasî û ava kirina partîyek sosyalîst bikin. Digel hêzên pêşverû girêdanên dostanî bikin. Dijî axa, şêxa, tevayî kevneperestên navda şer bikin. Gelê me wekî mistekê bikin û li pêşdariya sosyalîstan digel hêzên pêşverû li ber singê dijminê mezin, emperyalîzm û kolonyalîzmê şereki zor bikin. Rêxistinên siyasî yên perçên Kurdistanê hewceye ku navbeyna xwe ne qetînin. Milê xwe li gelêk bişidînin. Carek di jî dibêjim ; ji rîya marksîzmê û lenînîzmê şaş nebin, nacîbûn bi vê ra ye.

Dewletên sosyalîst jî dostên me ne. Hewceye ku em navbeyna xwe û wan xirab nekin, dostîniya xwe zêde bikin. Yêkîtiya Sovyeta jî her wisa. Evroke li dijî emperyalîzmê, hevalên gelê me û tevayî gelên bindest Yêkîtiya Sovyetan e û dewletên sosyalîst in. Bawerîya min ev e ku alîkarîya Yêkîtiya Sovyeta û dewletên sosyalîst û tevayî hêzên pêşverûyên dinyayê, ji bo xilasîya gelê me şert e. Gelê me bi vê alîkarîyê wê gelekî keyfxweş be. Ji bo vê yekê, hewceye ku em digel dewletên sosyalîst û tevayî hêzên pêşverûyên dinyayê dostîniya xwe zêde bikin.

Siyaseta çîn û maoîstî niha digel hev dimeşin. çîn evroke hevalîniyê digel dijminê gelên bindest û tevayî sosyalîstên dinyayê, emperyalîzmê dike. Milê xwe û Emerîka daye yêk. Ev rêveçûna çînî û maoîstîyê ne digel gelên bindest e, digel dijminê gelan û sosyalîzmê, emperyalîzmê ye. Ji bo vê yekê ez maoîstîyê û siyaseta çînî li dijî marksîzmê û lenînîzmê dibînim. Hasilî dîtînek gelekî xelet e.

Cegerxwîn hem wek edebîyatzan û helbestvanek lê herweha jî wekî politikerekî profesyonel midehekî dirêj li Kurdistana Başûr jî mabû. Hem li Bexdayê hem jî li Silêmanîyê mamosatîya ziman û edebîyata kurdî kiribû. Digel vê

xizmetê wekî şewirdar hevkarîya tevgera politîk ya Partîya Demokrat a Kurdistan û serokatîya Barzanî jî dikir. Helbet di nav vê xebata direkte politîk da xwedîyê bîr û bawerî û prensîbên xwe jî bû. Dîjî şaşî û kêmasîyan derdiket. Fel-sefa ku di helbestên xwe da dianî ziman dixwest di pratîka tevgera Kurdistan Başûr da jî bibîne... Lê belê, li gorî dilê wî nedîçû û vê di-jayetîya politîk dîsa rîya Kamişlî da ber ma-moste Cegerxwîn û wî xebata xwe êdî li Kur-distana Rojhilata başûr domand... Paşê jî 1975-ê tevgera Kurdistan Başûr têkçû... Lê serhatîyên wî yên girîng ew kiribû xwedî dîtinek li ser bizava politîke Kurdistan Başûr... Min xwest li ser vê jî guhdarîya wî bikim:

Z.Elkî - Wekî zanîna te jî, şoreşa Kurdistana Iraqê 1975-a têkçû. Derheqa vê têkçûnê wê çi bêjî?

Cegerxwîn - Birayê ezîz, li ser vê pîrsa te ez gelek nasekinim. Çi ku, tu jî dizanî, şoreşa li pêşdariya axa-eşîra be, feodal û burjuvazî be, hewce nîn e ku ez bêjim, bivê-nevê wê têk biçê. Ne mumkun e ku bigihê armancê. Şoreşa Kurdistan Iraqê ketibû destên kevneperesta, axa-eşîra, feodalên wekî Barzanîyan. Ji bo vê yekê têkçû... Evan xiyaneteke tarîxî (dîrokî) li gelê me kir. Gelê me vê jî bîr nake... Bes bawerîya min gelekî heye ku, şoreşa Kurdistan Iraqê nemi-riye, na mire, li pêşdariya sosyalîstên Kurdistanê wê bigihe armanca xwe...

Axaftina me êdî ber bi xilasbûnê ve dibû. Dîsa wekî adetê klasîkî min pîrsa xwezî û daxwazên wî yên ji me jê kir:

Z.Elkî - Mamoste, Rojnameya me Roja Welat ku li Tirkîyê kurdî û tirkî derdike-ve, digihîje destê te, yan na? Wekî dî, daxwaziyek an gotinek te heye ji xwendevanên Roja Welat û Kurdistan Tirkîyê ra?

Cegerxwîn - Navê Roja Welat min dibihîst, lê belê, ne digiha destê min. Bes hejmarê 9'an giha destê min. Di rûpela ewil da li ser gir-

tina Elî Eskerî û hevalên wî gaziyek hebû. Min xwend. Gelekî keyfa min pê hat. Rojnameyêke pêşverû, welatparêz û sosyalîst e. Meqela li rûpelên navîn, ya derheqa şoreşa Kurdistan Iraqê da gelekî baş bû. Li rûpela dawî jî li ser mirina mamostê mezin Erebe şemo xeberekî kurdî nivîsandibû. Rastî navê Roja Welat gelekî bi sehm e, baweriyê dide insanî. Dîsa bêjim, welle gelek min jê hez kir. Bi vê Rojname derxistinê we gavek bi mîranî avêtîye. Daxwazîya min ew e ku hûn hêj pêş ve biçin, gelê kurd şiyar bikin, rîya sosyalîzmê nîşan bidin. Ji xwe bawerîya min heye ku hûn vê dikin. Bes daxwaziyêke min jî ev e ku hûn, Roja Welat bigihînine destê min. Hez dikim bibim girêdayî (abone). Eger mimkun be neşîrên dî yên kurdî ji bo min bişînin, ez dê kêfxweş bim.

Hasilî gelekî silavê şoreşgerî dikim ji bo gelê Kurdistan Tirkîyê û tevayê kurda.

Xebatek zor bikin. Gelê me hewceyî vê ye. Ji rîya marksîzmê û lenînîzmê hewce ye em şaş nebin. Ev rê ye, bivê-nevê wê bighîne armancê. Gelekî serfiraz bin.

Z.Elkî - Gelek spas dikim ji bo van bersivên te, mamosteyê hêja. Gelê kurd jî bi te gelekî serfiraz e. Gelek bijî!...

Belê, payîza 1978-ê li Kamişlî mamoste Cegerxwîn wisa diaxift. Dema hevpeyvîna me xelas bûyî di gel spaskirinê min xwest destê wî maç bikim. Lê wî bi destê xwe yê mîna pencê şêra destê min guvaşt û go "Heyran min îro rihên xwe tiraşîne û ava gula jî lê kirîye. Were alekên min maç bike"...

Digel vê gotinê em herdû jî kenîn û em çûn serê hevdu.. Dema me xatîr ji hev xwestî du wêneyên xwe jî dan min ku em digel hevpeyvînê çap bikin. Lê mixabin herdu wêneyên jî (yek li rojnamê çap bû) berî cûnta faşîsta 12-ê îlonê digel girtina arşîva rojnamê ew jî di nav wan de çû.

Wexf û Nîşana Cegerxwîn

Cegerxwîn 22.10.1984-ê li Stockholmê fizîken mir. Lê belê, mirovên bi nav ,xebat û kiryarên xwe mezin piştî mirina xwe ya fizîkî jî nayên ji bîr kirin, ew bi berhemên xwe yê hêja û qedirbilind her dijîn... Jiyandina nav û kiryarên kesên wisa, bi serê xwe kar û xebateke girîng e. Ew kesên ku di demê jiyana xwe da xwe bi kar û xebatên gelêrî radipêçin, bi vî tehrî dibin malê gel. Ew di jiyana xwe da jî û herweha piştî mirina xwe jî ne malê xwe û famîlyaya xwe ne. Ew heyiyên anonîmin. Lewma bîranîna wan bi awayê giştî divê bi hevrayî be. Lê belê, tenê di rojên mirina wan kesên navdar da bîranîn, têra nake. Divê awayên baştir bêne dîtin. Di vê navên wan li hindêk tişt û aktivîtan de bi konkîretî bêne dîtin. Divê navê wan li kuçe û kolanan bêne dan, li ser navên wan organîzasyon bêne çêkirin û gelek tiştên di... Iro berhemên Cegerxwîn bi tevayî-helbest, çîrok û yên di-tijî desteyek cild dibin... Divê ev berheme ji nû ve bêne çap kirin û bi nîfşê nû ra bêne gi-handin. Eve jî parçe parçe û bi belavî nabe. Divê ji bo vî karî organîzasyonêk bête danîn. Ji bo vî karî baştirîn organîzasyon danîna wexfekê ye. Esas danîna wexfê (Foundation) divê wekî we-syeta Cegerxwîn bête qebûl kirin. Ji ber ku Ce-gerxwîn xwe bi temamî wexfî gelê xwe û welatê xwe Kurdistanê kiribû. Lewma divê enda-

mên famîlyaya wî û nivîskar û ronakbîrên me bi vî karî ra bin. Nav, dirêj an kurt lê divê rojek zûtir "Wexfa Cegerxwîn" bête danîn. Ev wexfe divê hemû berhemên wî ji nû ve çap bikin. Eve jî têra nake divê ev wexfe "Nîşana Cegerxwîn ya Helbestê" jî amade bike û her sal wekî xelat bide helbestvanekî. Ev nîşane tenê di çarçova netewî da jî dibe, di qada navnetewî da jî dibe...

Cegerxwîn ji îro û pê ve divê tenê di nav rûpelên çend kovar û rojnaman da bi bîr neyê, Ne tenê bîranîndivê Cegerxwîn bête jiyandin. Eve jî bi karê piraftîk dibe. Em hêvî dikin ku kesên xwe beramber Cegerxwîn berpîrsiyar di-zanin dê rojek zû bi vî karê danîna wexfî û nîşanê rabin û dilê wî yê di xeweke kûr da li tirba bexçê mala wî li Kamîşlî şa bikin...

Hezîran 1992

(*) *Helbet Cegerxwîn bi van berheman nema. Wî hejmara berhemên xwe gelek zêde kir. Piştî ku hate Swêd, -sala 1979-ê- hem berhemên xwe yên kevin dane çap kirin hem jî yên nû nivîsîn û çap kirin... Heta mirina xwe, -sala 1984-ê- jî qelemê xwe ji dest berneda...*

CEGERXWÎN Û LERZA BÎRANÎNÊ

E. HUSEYNÎ

Ehmed HUSEYNÎ

Siyar be helbestvano...!
Peya be seyda..!

De bila gavên te, neviyên te, zeviyên te, xwe bi raperîna kewan re, dahêjin bergeha goristanê...Bêdengiye helbestvano û hespê te serî ji qîrîna me, ji gulçîna me stendiye.

De bila çiyayên bi xewnê avdayî, kendal, xeroj û hinara ji bendemanê westiyayî, te ji nû ve di gerdena xwe de , di tenhayî û di çilmisandina me de, bafirînin.De bila werzên pêrkirina te, bişîrîna asoya kal di bejna çînarê de xwe bi helbestên azadiyê rapêçin.

De bila mizgînî ji pênûsa kefteleftê û ji zîmanê vê êvara pepûkî dawerive û mirina ku li ser doşeka jiyane ramedandiyê û oxira hozanekî bi serbilindî.

"Hesarê"jibermaya lêlav û pengavên natmayî, wê bi kîjan hawarê eniya şeva te bête emilandin? Wê di gulistana dilê te de çendîn kulîlkên reng qaçax, gulvedana xwe bikar bînin? Di dergûşa xwîna te de peqpeqokên xwînê tene brandin.Perdaxa te di ser dev re çû û cegerakî bi wîn, va ye, li azmanê qolinca te, le seranserî ilovaniya te, belav dibe.Tu li ser agir Nexşeyên evîne ji pîtanokên te diweşin.Tu li ser dilê berbangê şêrîna dibî û di sala 1903 an de

zarokekî xemgîn hildiperike dara bidestiyê ya ku di hûçikên te de hînî xweliyê dibû.Hesar...Wê kî bibe miratgirê şîniya te, eger guliyên te bi çîrokên rojçêbûnê nehatin hûnandin? Wê kî toza serdeman ji ser cama dilê te paqij bike, eger damarên te bi navên serbazan, bi xuşexuşa berû, benok û spîndaran nehatin dagirtin. . ? û Hesar. .
. te çûk di hemêza xwe de vedayî hişt, te bizotana lîne di cergê wî de dadayî hişt, te bîranîn û listikên li bin hetava hîvê di hişê wî de avdayî hiştin. şîrê te li kezeba wî veda, hêstra te xwe li çavê wî bada û belengaziya te xwe di henasa wî de rada. Di hêlîna te yî çiyayî de, bi çavên tirsokî, bi canekî lertzokî perwerde dibû. Êrîş û serdanvanên wênekar pelû dibûn, herdem sibehên mêrkuj, bi banga bê hûde re, di hestên helbestvanê te de diteqyan.

şiyar be helbestvano. . !
Peya be seyda. . . !

Li vî warê qedexekirî, tu ê nikaribî ava jiyane biparêze ji hêzên serberdayî. Tu ê niakaribî destên çepel, neynûkên kovane, ji laşê welêt yê rapêçayî bi ferhengêke pîrozwer, werîne der. Xwe amade ke. . . çarenûsa te di koçbariyê de ye, zarokên vî welaî xwe ji destên bav û dayikan bernadin. Destên xwe rapelîn, hêdî hêdî xatirekî nazenîni, bi kurtepişteke şêrîni tîpên xaka xwe di sawa

sînor de, vejîne, li "Bûka welatan" an li ser çermê Amûda şewatperest, neviya goristan û kulan, tu ê hevokan ji xwe dawesînî, dê belengazî û sêwîti bibin hevparên te, dê qirçîna welatê dabeşkirî, pêl bi pêl, te li ber hêsrên xwe bigindirîne. Niha, tu li nik sala 1920 a yî, destê te li ber rûyê te yî, tu diponijî û tava bêgunehiyê li ser serê te û bêkesî li ser kolinga te, zarokî di bîra te de diqermiçe, tu dibî siwarê çol û deştan, tu rengê zemînê ezber dikî, hê stêrkên geş yên şeva havînê li Amûdê, kirasê te yê şilbûyî bi ava şebes û hinaran, ji bir nekirine. Sîbera te li kolanên tozgirî nîşan e, şûnşopa keserên te, renckêşana te, pikoliya te, dilopên xwêdana eniya te û zîngezinga xewnê hogirî xwelibakirina simbilan dibe. Keştiya umîdan li nik perrên xewna te radiwest e. Pirseke bi gincir weke birûskeke di mêjiyê te de vedide, dükela wê, herçar sînoran dinixumîne "Kîme Ez" û Firat di pêçeka Toros de vedicinîqe, kew, qulung û eylo tar û mar dibin, bazi û başok û şalûr har dibin, û pênuş "çiqas derdê pênuşê giran e Seydaaaa? . . ." di nav tiliyên perweran de, dinermije, şilêr û dilêr di nava te de zil didin, û hilatîna evînê di cergê te de û gulvedana nîsrînê di dengê te de.

Hebûn e Seyda. . Destnivîsa xurustê pêdiviyî xwendinê ye. Reş û spî ye, ken û girî ye, ger û rawestan e, hetav û ziryan e, hêvî û reşbînî ye, gername ye Seyda. . . Ji tevzînokên giyanê Hesarê ta gergerînokên derya Baltîqê xwe dispêre ronahiya helbestê. . .

şiyar be helbestvano. . !
Peya be Seyda. . !

Vê carê reşeba û bahozên şêr gelî û dolan, rêzên çiya û gundên bê çira dane ber zextên mirinê. Govenda mêrxasan li dar dikeve û reşgirêdan dibare, hespên kumêt nagihîjin kêfarata çeknasan. . . Xewna te tê xemilandin bi sêdar û navê şehîdan, tu li ber dîwarê şoreşa xwe yî, tu bi rûpelên dîroka gunehkar tê şewitandin, qêrîna şêx Seîd dibe rivîn, tu di taya sar de ye, mit û mat, şikestî û ûjdanê te di bin

bar de piştxûz dibe. . .

Derya xwînê dilop dilop bi lêvên axîna te şil dike. Birîndarî û kuştin, serjêkirin û term, bî û sêwî, talan û çavsorî, rimbaz û serbaz, leşker û karker, ewrên reş î giran, wawîk û kund û reva gernasana dihiyive baweriya te, te tîrsa sînoran ezber kiriye, bi qudûmê şikestî, bi şîn û xemgînî, tu êvara biranînan bi dû xwe de dikêşî. Dîlbera te "Seyda" bi singo û guran re ye, dahatûyê te bi rist û peyvînan re ye. Halan e, qir-kirina karwan e, zikreşiya însan e, gurîna rehan e, û biyanî dikevin pêxêra berû û hirmiyan, gezoya bîhokan didizin, tîrêjên dilşadiyê dicûn avgîr û çavkaniyan, didrîn. . Nemrûd û Cûdî di xwîna te de dibezin. . . Ken nebedî dibe Heyvron bêxwedî dibe û helbest di canê te de bi cî dibe. . . Sala 1925 an, xwîn dipijîqe Ji cegerê niştîman. . . Dara mirinê diheje, Cegerxwîn dibe şahsiwarê Kêş, rist û helbestvan. şiyar be helbestvano. . ! Peya be Seyda. . !

Bi rêveçûneke dijwar e, demsala xebatê bê hedan û buhar e, torevanî û parastîna zîman e, vejîna Xanî, Cizîrî û Teyran e, şagirt in û li Amûda lertzokî dibistana Kurdistan e.

(Birêveçûna cihokekê, xwaromaro dibe, pêş de diçe bi paş de vedigere, dizîvire û herdem digihêje: Birêveçûneke rewan ya stêrkek e an ya buhareke ne bi lez, awake çavgirî li seranserî şewî, pêzanî jê dipijîqe, heyineke giştî di qerebalixê de, pêl bi pêl ta ku her tişt tê nixumandin)1

Erê SEYDA. . . Agirî dilê te mist dida. Agirî xewrevîn e, vê sibê çavên xwe dixurîne, dîroka kedxwaran di hişê Agirî de, lêvên Agirî

CEGERXWİN
1903-1984

bi agir vediciniqîn, biskên Agirî weke ku
pinpinikên êgir di taristana demê de, xwe li ba
dikin û şevbuhêrkên rewşenbîran bi hevîna
şemala Agirî tîn dorpêçkirin.

Û her gav xewnên wê dişkin, barana welêt
wê agahdarê mirina qehremanan dike. Li Meha-
bada dilçiriyayî û nûbişkivî, dengê zemînê têt
birrîn, pencereya azadiyê tê girtin, berfa ŞAHO
bi xwînê diçûrise û li ÇARÇIRA ronahiyê
talan dikin, baskên diperpitînin. Dilê te di şeva
çarçira de mîna xatireyekê disote û bêyî qurtên
hêviyê, tu ê nikaribî têkçûnên me biguhêzî
qonaxên hebûnê:

(Xakî Kurdistan bi qurban
pirr ciwan û paqijîn
Xwîn rijandin pirr kurrên te
Wa li her alî rijî
Miletê kurd ta ku sax e
Ew ji vê rê nagerî
Aferî, aferî
Qadî Muhamed aferî).
şiyar be helbestvano. . !
peya be Seyda. . !

Cîgeh û şunwar di gewriya jînegariya te de,
dilivin. Kuç û kolanên vegotinê li bejna evînê
dipirsin. Rêçê te hê di neynikên gula berbiro de
ne, silavên te yên nazenîni xwe çem dikin ser
bîsan û werzan. Hesarê, Sînan, Dêrikê, Hicra

Ewêna, Amûdê, Kercewsê, Yewancix û Tilşûrê,
şaxê li ber kohê Cûdî, Birêjê, Ajgê, Siktanê,
Qelesincê, Tutmê, Gelalê, Mehabat û Xelan, û
pîra Qamişloka dilrevîni, bêriya te kirine
Seyda. . .

De peya be. . . Miriyên me pêdiviyî gulân
in.

Xuşexuşa daran li nik dengê miriyan radiwes-
te,

miriyên me pêçayî ne bi keskesoreke
nûhilatî. . .

Avê dirjîne ser lingê jîndaran,

De peya be Seyda. . . Pencên jiyanê bişkojan
ziwa dike, ji rastiya tal, kutakirina gernamê, rev
nîne. Peya be ta ku kerwanê azadîxwazan
bigihîje girmijîna stêrka destê sibê, ta ku
hehecikên penagehan xwe bispêrin hêlîna dilê
te, ku em cergê te ji oxira sermedî hîlbijêrin û
bi hetava helbestan, em rengê evîna te
wergerînin zimanê çiyayên serhişk û xeydok.

De şiyar be. . .

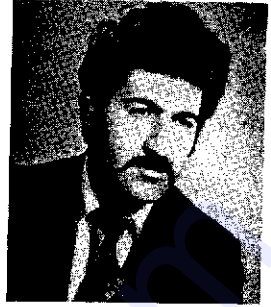
Miriyan hîni vegeerê bike. . .

Siwaran hîni bagerê bike. . .

1 Octavio Paz, *Kevirê Rokê*

2 Cegerxwîn, *Sewra Azadî*

ZAROK

E. BOYIK

Eskerê BOYIK

Ya serê sibê
Wisa mîna vê zarokêyî tu
Ku hela duh,
Di zikê diya xwe de te nizanîbû çî çî ye,
Te îro çavên xwe bi hewes vekiriye
Tu xweş dinihêrî bê sûc bê gune,
Di nav pencê te yên nûre nedîr da
Destkê xwe yên biçûk dibe û tîne,
Dixwaze pencê te yê şewqe şa
Hemêz bike mîna bîstanê diya xwe. . .

Ya serê sibê
Tifêl hemêzke bi vê paşla dê
Bi vê pêçeka sehat qewetê
Bi vê bêşikê bext bereketê,
Bi vê niviştî aqil şuretê,
Xweyike tu wî
Ji deva ji çava
Ji qezya ji nezya. . .

Ev dinya wisa tije dek û fen in,
Tije nerastî, tije zordestî,
Tije neheqî û tije tenin,
Ser riya emir pirr bi kelem in,
Ewqas keser in û ew ewqas xem in,
Ku evd nikarin bêxem bikenin. . .

Bi dê re kenê bi dil bi keser,
Van xem û tenê dexes xelas ke,
Ber van hasegê emrê bêne der
û van çiyayên bê beşer rast ke.
Tevî şîr remê bi dê de hergav,
Isafê bidê, heqiyê, helalîyê,

Xîretê û nav,
Firaxe çawa Mîrzê Mehmûdî
Hikayeta çê
Ku ji devê ziya, şêra û dêwa
Xelas ke dinê.

DUA

Ez dua dikim
û zanim wekî
Bi dua ne derî vedibin,
Ne kanî dertên,
Ne kor sax dibin,
Ne jî horî tîn.

Dil jî nerm nabin,
Kul jî qenc nabin,

Na, kê m nabin derd,
Na, rem nabin evd,

Emirê bikşe riya xwedê dîsa,
Wê hebin Mehemed û hebin Îsa,
Bekoyê Ewan wê qetlê bike,
û gur wê postê berxê li xwe ke,
Xeber şuxulê hev negrin ese,
Neheqiyê re kes nabê bes e.

Ez dua dikim
û zanim rastî
Xema kesî bi dua min nîne,
Bi duayê tek îsafa min ê
Paqij bimîne.

PÎRÊ

Ev pîra hezizî li quntara çiyê
Vê şefaqa nûr çok daye erdê
û dua dike. . .

Çi dixwaze ew vê heyamê
emirî dereng. . .
Bext miraz yanê
Buhara heft reng?

Têr nebûye ji emir,
Dixwaze emir pey wê re hebe,
Dinya rohnî û xweş e,
Rohnayiya dinyê tu car kêmanabe,
şer e, şupuk in,
şûrê edlayê timê bira be,
. . . û meytê wê li ser milê kura be.

XEBER

Li ku ye ew xeber, çira nayê ew,
Ku bi vê dua ser zimanê min
Vê siba ezîz,
Vê siba bedew. . .

Dibên raza ye,
Dibên li rê maye,
Yanî westiya ye, li cîkî telya ye,
Çi rengî ye ew?
Dibên bûye kew
Keweke qerqas ezmanê sayî,
Bi nûr şemala sibê kildayî
Nav pencê şewqê de difire aza
Bê derd, bê xweyî. . .

Li ku ye ew xeber, çira çetûn tê?
Ku bi vê duayê, bi vî dengê dê;
Vê siba ezîz,
Vê siba xwedê.

Dibên qeyd kiriye, yanî bend kiriye,
Yan surgûn kiriye, bêhunure bê,
Yan rûşet kiriye telka bedew da
Ketiye xewnên xweş, winda kiriye rê. . .

Li ku ye ew xeber, ku bê çawa şewq,
Çawa ronahî,
Dila safî ke, ji şîkê, ji qelpiyê
Vê siba ezîz,
Vê siba sayî. . .

DADMEND

Ferhad ÇELEBÎ

Hawara Pîra Fatê wek qamçiyân li kolanên bajêr diket, qîrîna wê wek birûskan li dergeh û penceran diket, wan jî bi qehir devê xwe ji hev vedikirin û mirov jê dihatin der. . . Nêrînen pêfî, pirsên belengaz dihatin pirsîn:

- Çi bûye? Çi bûye? . . .
- Pîra Fatê ye cardî. . . Pîra Fatê ye. . .
- Wey weled. . . Ji xwe re mirîba baştir bû ji vê jiyana ku tê de ye.
- Hema bi Xwdê ez dibêjim vê carê çû, piça hiş di serê wê de nema ye. . . !

Kolan lê hatin hev. Mirov lê kom bûn, xelek xelekî di ser serê hev re lê dinêrîn, belkî tişteki nû ji xwe re bibînin. Pîrê jî xwe bi ser hev de qîlûs kiribû, serê xwe dihejand û ji xwe re dinuhurand. . .

Hesta camêriyê bi Osê ve hat û wek berpirsiyareki girîng bang kir:

- Dûr herin! . . Dev jê berdîn, her kes here karê xwe!

Ehmê jî xwe kêmfî Osê nekir. Çima wê ew qencî tenê ji Osê re be? Wî hêz da xwe û bi hêrs got:

- Ma we dinya nedîtîye. . . De bela bibin, we bêhna wê çikand. . .

Gin gin bi tevan ket, ji nişka ve hesta

camêriyê di wan de hate kilandin û her yek ji yê din re di ber xwe de dibêje:

- Ma we dinya nedîtîye. . . De belav bibin!

Wek gergerînokê li dor wê pîrê dirin û tîn, kure- pîsta wan e. . . Pîrê jî bi aşûfteyî li wan dinêre, nuhurandina xwe berdewam dike û dibêje:

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin!

Dema Pîra Fatê qîz bû, kêm keçik weke wê xweşik hebûn, gelek xortên malmezînan li dora wê digeriyan, lê wê li xwe danetani li yekî ji wan jî binêre. Wê tu kes nedieciband. Ji ber vê yekê jî ew hetanî îro mabû bê mêr.

Hino hino ew xelesa mirovan tenik dibûn, yeko yek xwe jê vediqetandin. Osê nêzîkî wê bû û bi dilovanî jê re got:

- Pîrê ma te xêr e? çî bi te hatiye? Ma tu dev ji xwe bernadî!

Pîra bê hîmdar serê xwe rakir, nêrînek umîdewar li dîr nêrî, bişîrî, serê xwe hejand û bi stîranî got:

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin.

Osê bi hişkî jê re got:

- Pîrê, lawkê çî halê çî? Rabe here mala xwe. Şerme ji te re ku tu ê her ji çendekî bik

hawar û xelkê li xwe bicivîni. . . Ger xwediyê te heba tu ê ne di vî kirasî debûya. . .

Pîrê bi devgermî serê xwe hilda, destên xwe livandin, ku bavêje pêxîla xwe û bike hawar, lê rewa di destan de nemabû, xwişka wê di qirika wê de ma, vê re rehên wê tarî bûn, reş bûn û herweha bilind dibûn. Wê keserek ji hinavê xwe berda û,

- Lawê min kuştin, tişt tê de nehiştin, got.

- De here yadê, lê. . . Tu xurufî ye û çû ye,

Osê bi qehir got û piştta xwe dayê, kir ku here, çend gav avêtin, lê dilê wî hinekî bi Pîrê şewitî, xwest ku çarekê jê re bibîne, gava ew li Pîrê veşerîya dît ku Pîrê bêhiş ketiye. . .

* * *

Li dadgehê, dadavan ji Pîre re got:

- Fatîma keça Erdîxan te çi divê? Ev cara dehan e ku tu tê û gilî dikî. Carekê tu dibêji lawikê min kuştin, dest û lingên wî şikandin. Carekê tu dibêji kurm ketine laşê wî. Ka vê careê çi pê hatiye?

- Lawikê min kuştin û divê tu mafê min ji wan bistîni. . .

- Ka bêje bê kê ew kuştîye û ew li ku hatiye kuştin, dadvan ji wê re got û di bin simêlan de dikeniya. Kenê wî hişt ku Pîrê di hev keve û hew bizanibe bersiva xwe bide.

- Ez nizanîm, hema wî dikujin. . . û. . .

Dadvan xweş bawer kir ku Pîrê dîn bûye.

Jê re got:

- Baş e Pîrê, tu here mala xwe, em ê mafê te ji wan bistînin û lawikê te ji sax bikin - ku Xwedê got erê- û kenekî da ser dadvan ta ku bi piştê ve ket.

Pîrê serê xwe berda ber xwe, bi giranî gavên xwe diavêtin, di nav wan cendekan re, xwîn ji wan diherikî, Pîrê dikeniya û di ber xwe de got:

- Bila biherike, belkî van terş û gemaran li ber xwe bibe.

Ew bi ser laşekî de hate xwar, guhê xwe danî ser dilê wî, dît ku lêdixe. . . Dîlan û sema, keç û xortan bi destên hev girtine û govendê dikin. Pîrê jî ji wan re difilîne, wê bi lîlandina xwe re bang kir:

- Lawê min nemiriye, sax e. . . Nemiriye.

Bi qîrîna wê re mirov ji her çar aliyan de lê hatin hev, kom bi kom. . . Li ber çavên wê dibû gur, pîrhevok, ejdeha. . . Dihatin ku lawikê wê bixwin. . . Diranê xwe qîç dikirin, zimanê xwe bi girêza li dora devê xwe dixistin. Ji hev re digotin: "Can jê cuda bû ye. . .)mm. Ka em wê bibin mizgeftê û li ser nimêj bikin.

- Ew hîn sax e, nemiriye bavo, ma hûn ji Xwedê natirsin.

Hinan gotin sax e, hinan gotin miriye û dilovaniya Xwedê jê re xwestin. . .

Lê dilê Pîra Fatê hê jî dilerizî. Wan Pîrê di nav xwe de hilgirtin û her yek ji wan di ramanekê de bûn. . .

EDEBIYAT, SIYASET Û DÎROK DI ROMANA SIYA EVÎNÊ DE

Xelîl DIHOKÎ

X. DIHOKÎ

Bi sedan sal e ku Kurdistan di bin zulm û stema dijminan de dinale. Çi dergehên xweşî û pêşdeçûnê li ber venedibûn; belku ber-dewam ji layê dijminan ve dihatine girtin. Lewra bizava edebî û çandeyî jî, mîna ya siyasî û civakî, lawaz û paşdemayî bû û çî rengên bajarvaniyê nedigihîştin deverê kurdî. Lê dîsan "hemî tariya cihanê, neşya ronahiya fene-rekê biveşêre".

"Folklor a kurdî girîngtirîn û kevintirîn ser-kekanî ya çîrok û stiranên kurdî bû. Her wesa jiyana koçeriyê, binaxê serhildan û peydabûna wan bû." (1)

Lê çîroka nivîsî (Hunerî) ya kurdî, ne ji mêjde ronahî dîtîye. Lewra piraniya nivîskarên ku bi kurmanciya jêrî dinivîsin, di wê baweriyê de ne, ku yekem çîroka kurdî ya hunerî di sala 1925'an de, ji layê Cemîl Saibî ve hatiye nivîsîn. Lê ya rast ev e ku yekem çîrok di sala 1913'an de, ji layê Foadê Temo ve, di kovara Rojî Kurd de hatiye belav kirin. Her wesa Ebdulreşîb Yusif dibêje: "Destnivîsa Bersîsê Abîd, wesa xuya dike ku, Feqiyê Teyran, yekem çîroknivîs bûye, ji ber ku ew di salên 1307-1376'an de jiyaye." (2)

Her çend romannivîsên kurd, wek tiliyên destan jî nebûn, mîna Erebe şemo û Îbrahîm

Ehmed, lê di van deh salên dawiyê de, çendîn romannivîsên peyda bûn û qonaxên girîng derbas kirin.

Ji wana: Bavê Nazê, Husên Arif, Mahmûd Baksî, Mehmed Mokrî, Birîndar, Nûrî şemdîn Ebdulla Serrac, şahîne Soreklî û Mehmed Uzur cihê mebesta me di vê nivîsînê de.

"Roman reneki pexşanê yê girîng e, hilbijartina wî cûrê edebî, hişyarbûn û pisporiya nivîskarî nîşan dide. Ji aliyekî din ve jî, qulaçêke mezin dîroka çîroka kurdî ya me pin dike." (3)

Lê vekolîn jî karekî pirr zehmet e, taqet, şiyar û bêhneke fireh divê, her wesa pêdivî dehan serkekanîyên girîng e ku ew jî li wî welatî, bi hêsanî bi dest nakevin. Her çend heta niha çendîn romanên kurdî peyda bûne, lê dîsa mirov dikare bêje, ku hêştan destpêk e, nemaze dema bizaveke rexneyî ya lawaz hebe û eger mirov temaşay xebata milletên din bike, hingî mirov dikare bêje ku rexne li cem me tune. "Dîsan çî bizaveke edebî û hunerî ber bi pêş de naçe î nagihê pileya edebê nemirê cihanê, eger xebateke rexneyî ya pêgehiştî û bi hêz, mil bi mil digel neçe û nihênîyên wê xuya û eşkere nake. Lê erkê rexnegirî ne ew e ku bibe rêber ji bo nivîskarî, yan kotekiyê li ser bike, belku; divê

helsengandineke zanistî û babetî be ku di encamê de, ew jî bibe karekî hunerî yê din û têkeli yê wî bibe. "(4)

Her çend niha çendîn romanên kurdî belav bûne û nivîskarê xurt Mehmed Uzun jî, çar nivîsîne, lê romana wî ya bi navê "Siya Evînê" gelek kar li ser min kiriye û min pirr jê wergirtiye. Ew jî bo sedemê hindê ku vê vekolinê li ser binivîsînim. "Armanca mezin a vekolîna edebî jî, dîtina nihênî, ciwanî û bihayên berhemên edebî ye. "(5)

Ez hêvîdar im biha û rola wê danim ber destên xwendevanan.

Bi hîzra min "Karê edebî çareserkirina doz û giriftariyên mirovî dike. çareserya her tiştî bi mirovî ve girêdaye. Lewra li vêre edeb bi rola xwe ya mezin radibe û dibe pirtûka jiyana mirovî. Dibe dîrok ku qonaxên jiyane tomar dike. "(6)

"Her wesa edeb, wesîleyek e (Bazeberek e) jî bo xizmeta civatê, nemaze dema ew civat ber bi avakirinê diçe, ku dehan salên paşdamayîne jî şaristaniyete berveket (Teiwîz). "(7)

Bi kurtî roman behsî hindek layên jiyana kurdî dike. Memduh Selîm Beg, ronakbîrekî kurd e. Her jî destpêka çerxê bîstê, digel şoreşgerên din li dijî Osmanî û Kemalistên kevneperest xebata xwe ya siyasî dike. Komala Hêvî, Partiya Xoybûn, şoreşa Agirî. Her wesa di derya çavên keçeke çerkez de (Ferîhayê) dixeniqe. Lê di herduyan de bi ser nakeve û li dawiyê jî, li xerîbiyê, bi dilê şikestî û bi tenê, li sala 1976 'an, li Şamê, koça xwe ya dawiyê dike.

Romana Mehmed Uzun, "Her çend edeb e, hind jî siyaseta û dîroka e. Wek edeb bi rengekî taybetî girîng û bayexdar e, lê her wesa wek siyaseta û dîroka jî, di vekolinê de, serinca mirovî radikêşe û rexnegirî diêxite hember behsî û karekî dîrokî yê nazik û aloza mîletê kurd. "(8) Wek edeb, jî layê form û naverokê ve serketî

ye. Zimanê xweş, peyvên ciwan, daristana hevokan û wênên şûrî, parastina zincîra rûdanan, cih û dem, pesna bajêr û deveran, serinc rakêşana xwendevanî, giriyên romanê, xeyaleke berfireh, realîte, şerenîx, babetên girîng û ramanên di cî de (hîzîr û bîr) û bi rengekî sîroştî ber bi dawiyê.

Qehremanê serekî, rola xwe ya girîng leystiye.

Layê derve: Cil û berg, rabûn û rûniştin.

Layê navxwe: Rewşa psîkolojî, hîzîr û bîr.

Layê komelayetî: Rola wî di civatê de, rewşa civata wê demê.

Her wesa zîrekane niqteşanî: Bêhnok, niqtebêhnok, niqtepirs, niqtebang! û yê din bikaranîne.

Ew dergeha li ber xwendevanan vedike û radikêşe çendîn pirsîyaran. Wî zaniye kengî romana xwe bi dawî bîne û gehaye armancê. Ez bawer im ku wî bi hêsanî dikarî romanê bi têkçûna şoreşa Agirî, yan jî bi mêrkirina Ferîhayê, bi dawî bîne. Lê belê wî bi planekî serketî roman bi mirina pirr dîlşewat û trajedî - Memduh Selîm Begê, bi dawî aniye. Ne Memduh Beg - wek şoreşger û evîndar - geha armancên xwe, û ne jî mîletê wî jî bin perdên tarî û bindestiyê derket!!! Dema Mesîh bi xaçê vekirin, peyva wî ya dawî ev bû: Xwedêyo! çira te ez bi tenê hêlam!?

Mehmed Uzun jî divê pirr bi dengê bilind hawar bike û bêje:

- Xwedêyo! çira te mîletê me bi tenê hişt!?

Wek siyaseta, rewşa kurdan, rêxistinên demokrat û partiyên kurdî, xeletî û neşarezabûn, rola kêma ronakbîran, jiyana piraniya serkirdên kurd li derveyî Kurdistanê, helwêsta çewta welatên dû û ber, plan û nexşên dijîmînan, xapandin û derxistina efûyan.

Wek dîroka, biratiya kurd, çerkez û ermenan û jî navbirina ermenan, kovar û rojname,

komele, partî û rêxistin, kel û cihên kevin û hwd.

Dema mirov dest bi xwendina romanê dike, dixwaze bi lez rûdanên din bizane. Roman mirov radikêşe kûratiya salên 1900'î. Mirov xwe di nav rêzên komela Hêvî 1912 de dibîne. Diçe nav civînên Xoybûnê. Carna dibe evîndarê dilşewat û carnan diçe çiyayên bilind û asê. Diçe Agirî. Dikeve bose, nexşe û planên dijmin. Diçe. . . Diçe û di nav rûdanan de winda dibe. Belê;romana serkefî wisan mirovî dikêşe.

Memduh Selim Beg, evîndarekî mezin e. Evîna şox û şengê ji layekî ve û ya welatê bindest ji layê din ve. "Du tayên giran. "Ew li benda wê rojê ye ku bi destê Ferîhayê bigire û ber bi gola Wanê biçe. Erê;çavên wê kanî ne. Keziyên wê rûbar û hîvîn e. Bejna wê spindar e rind e, lê dûriya wê kovan e, wêrana gundan e. Ew cihana xweşiyê nayêne ber dest. Buharê li ber dilê xwe xweş nake. Lê ew jî mirov e. Evîne dike. Hej ji araq û dengê kemançê jî dike. Belê;ew li navbeyna du hêzên mezin, hêlawistî dimîne. Lê li dawiyê welat û xelkê jêrdest, wî radikêşin. "Ew mirovekî şoreşger e neşêt reşbîn bit, ji ber ku reşbînî, hêz û taqetên mirovî dişkîne û nahêle li ser xebatê berdewam be. "(9)

Ew pîrr ku dê welatê wî azad bit û gihe armancê. Kengî?Nêzik e. Lewra ew evîna welatî dibijêre û paşî ya Ferîhayê. Eve berêxwedaneke mirovaneya mezin e û ji ber vê çendê jî, bi hezaran li ser axa pîroz şehîd dibin.

Memduh Beg dimire. Lê Mehmed Uzun divê bide xuya kirin ku ew namire. Belê;mirovên wisan tim sax in û di dilê xelkê de dijîn. Navên wan di nexşeya welêt de, diene çandî û wê rojek bê ku helametên serbilindahiyê ji wan re bêne çêkirin. Zana, ronakbîr û şoreşger, yên rê ji bo miletî rohnî dikin, namirin.

"Memduh Selim Beg, hem li nik wan e, hem jî na;hem li vê dinyayê ye, hem jî na. "(10)(Siya Evîne, rûp. 9).

Uzun gelek pîte bi xewnên Memduh Begê kiriye. Lê wî mebestên girîng hebûne û kariye bigihê armancê. "Lewra rûdanên çirokê di çarçîva xewnan de ji aliyê hunerî ve, gelek afikariya nivîskêr kirine, ku eger li hindêk cihan zêde çûbe, lê neête girtin, ji ber ku evçend di xewnan de karekî asayî û normal e. "(11)

Belê wî xwestiye rewşa welatî bide xuyakirin. Welatê şerîn. Bajarên xweş. Birc, keleh û cihên dîrokî, berî hezaran sala hatine avakirin. Lê dagirkeran talan û wêran kirin. Bircên bilind, lê heriftî. Dîwarên pehn û xemilandî, lê hilweşiyayî. Hemî cih xopan kirine. Ji bilî şînewaran, çî tişteke nema ye. Ew cihên bi zend û baskên xurt û lawên me hatine avakirin. Bi xwîna şehîdan hatine xemilandin. Bûne kavi. Çî ruh, bizav û deng jê dernakeve. Pîrrê caran xelkê me bi çavên xwe ditiye ku çawan dijminan nivîsî û nexşên li ser dîwarên şikeft û kelehên welatê me, bi tevr û çakûçan xera kirine, jê birine. Bi vê çendê dijminan viyaye, şaristaniyeta me têk bide û dîroka me binax bike.

Uzun divê hizra me û cihanê jî, ji bo vê mesela girîng rakêşe.

"Hin aliyên sûran hilweşiyar e. Hin qulên mezin jî di bedenên wan de vebûne. . . Li dora sûran jî hêsinahî û av dixuyin. Lê, tu tişteke jîndar naxuye. Ne meriv, ne teyr, ne masî, ne heywan û ne jî mehlûqatên din. "(Siya Evîne, rûp. 9.)Belê;dema dijmin bi sedhezaran xelkê me ji gund û bajarên welêt derdixe, sirgûnî deverên biyanî û dîr dike. Kaniyan têk dide. Rez û bexçan dişewitîne. Hingî"çî tişteke jîndar naxuye."

Gava mirov diçe nav rûdanê romana "Siya Evîne", nemaze mesela evîdariyê, hingî romana Gabriel Garcia Marquez "Evîn di dema taonê"de tê bîra mirov. Qehremanên herdu romanên hej ji hevdu dikin, lê her yek ji keçan bi egerekê mêr dikin. Xort jî bi dilê şikestî, bi dirêjiya emrên xwe, li benda berdilkê xwe dimînin û her yek ji xortan jî bi dehan naman dinêrin, lê

herdu keçik dest ji mêrên xwe bernadin. Li dawiyê Memduh Beg bi pîrî jinê tîne, lê qehremanê Marquez dimîne û dema mêrê jînikê dimire-Hîngê emrê wî ji heftê salî bêtir e-ji nû ve ew wê dike û bi hev re dijîn. Bi kurfî kartêkirina Marquez "Tem û mijî, wêneyên şîrî, bêhneke dirêj û berfireh, xeyaleke bi hêza têkel û bi realîte" û di mesela evîne de, li ser Uzun heye. "Lê yê şarezatiyeke baş di teoriya edebî de nebe, wisan hizir dike ku eger cihên tiliyên nivîskarekî biyanî li ser berhemên nivîskarekî welatên wî de hebûn, êdî ew nivîskar dikeve cihê gumanê, ya jî bi xelesa lawaz didin xuyakirin. Lê belê; ew ên di alfabe ya edebî de pispor û şarez, wê kartêkirina di hevanê xana edebî hevberkirî û bi pêngaveke serkefî dizanin. Sedem jî di vegeştê xwe westandin, têgihîştin û rewşenbîriya wî nivîskari, ne ku xelesa lawaz û kêmasiyek, lê bi mercê hindê ku tiştên nivîskarên biyanî gotin, ne vecît, ne vegeştê ve û ne bite wêne wî yê duyê." (12)

Dema Uzun behsa şoreşa Agirî dike, nezanî û kalfamiya serkirdê şoreşê berçav dike, dema ew xwe bi rengê xulama diguhere û ji bo anîna jina xwe, di gel Silo diçe bajarê Xoyê, li Kurdistana Iranê-Hîngê dikarî du hevalan bişîne-û dema dijmin digirin, dibê: "Here zû saetê bigire û bizivire." (Siya Evîne, rûp. 144) Lê eger girtiban, weheya biba sedemên problemên mezin bo şoreşê. Lewra karên wisan û xeletiyên din, dibin sedemên têkçûna serhildan û şoreşan.

Uzun divê bide xuyakirin ku her çend ji destpêka çerxê bîstê, Memduh Begê destnîşana armancên xwe kiriye û ketiye nav qada xebatê, lê heta niha jî-dawiya çerxê bîstê-hêştê miletê me negihaye mafê xwe. Anku jîyan û xebata Memduh Begê, bi ya xwe ve girê dide. Ji ber ku Mehmed Uzun jî, mîna wî, di bizava siyasî û ronakbîrî de kar kiriye. Di kovar û rojname de nivîsiye, ketiye ber hing û dingên dijmin, jorên zîndanên pîvane û sirgûnî welatê xerîbiyê bûye. Lê Uzun zîrekane kariye xwe di jiyana wî de bihelîne, ji ber ku armancên wan mîna hev in. Xuya ye ku "Nivîskarek nîne, her ji Aristoteles

bigire û heta niha jî, ku berhemên xwe nekiri-bîn egerek ji bo rêxweşkirina bîr û baweriyên xwe. Sartre di rêke edebî de bîr û baweriyên xwe belav kirine û her wisa yên din jî." (13)

Ew bawer dike ku kesên ji neçarî welatên xwe hêlane û li derve dijîn, dikarin karên baş encam bidin jî, lê dîsa xebata rast û durust ew e ya di nav cergê welatî de diête kirin. Pîraniya serkirdên Xoybûnê li Şamê, Antakya, Bêrût, Qahîre, Paris û Londonê dijîyan. Lê welatpêdivî wan bû. Dema Memduh Selîm Beg Agirî û rewşa şoreşgeran ji nêzik de dibîne, hingî dizane ku mesela şoreşê, ne wilo hêsan e. Belku; mirovên xweragir, qehreman, bêhinfirê û şareza divê. Belê; yê li ber serma, tirs, têhin, birçîbûn û bomban dijî, ne mîna wî ye yê ku li dervey welatî, li cihên bilind û tena dijî. Uzun bi navê Memduh Begê dibêje: "Ma mirov dikare xebatên wan û xebatên van canfidayan bide ber hev? Memduh Selîm Beg, têdigihê; ev cihana şer û xwinê û cihana derve, wek rengên reş û spî, jî hevdu cihê ne." (Siya Evîne, rûp. 135)

Di mesela efûya rejîmê û vegera Memduh begê de, dergeha li ber xwendevanî vedike û wî radikêşe tiştên girîng. Wî şiyaye rojên bûrî bi yê niha ve girê bide û paşerojê jî bide munaqesekirin. Erê; niha bi hezaran kurd, ji neçarî welatê xwe hêlane û li yên biyanî dijîn, dijmin jî bihayê wan dizane, lewre ji her çend mehan carekê efûyekê derdixin. Lê di wan efûyan de, ji destkevt ji bo miletê kurd nîn in. Anku dijminan mebestên çepel hene. Evca mirovê bi dehan salan xebat û bizav ji bo hindê armanca kirî, dê çawan bi efûyên vala razî bibe! Wî divê bêje, eger hindê bi efûyên dijmin bêne xapandin, bila xwe hişyarkin ji ber ku vegera welatê jî "Divê li gor hin qaîdan be. Gava me her celeb qayide û bawerî dan bin lingên xwe, hingî mana jiyana çiyê? (Siya Evîne, rûp. 180) Erê; bi dirêjîya dîroka miletê me û xebata wî ya xwinawî, her dijminî ji neçarî efû bo xelkê me yê şoreşger derxistiye. Dijmin rola girîng ya ronakbîr û welatparêzên kurd li derveyî welat dizane. Ew têdigihê ku

xwepêşandaneke, protestek, nivîsîn û pirtûkek çî dikin.

Lewre ew ne bes bi efûyan , belku:bi dehan riyên din jî, hewil dide ku ronakbîr û şoreşgeran jî derveyî welêt rakêşe bin sîbera xwe û paşî bêrûmet û serşûr bike, yan jî bi pîlanekî bikuje û berze bike. Erê hêşta"zor û zulum li welatî her berdewam e. Ma ev çend xebat, ev çend zehmetfêşan, derd û keder, ne jî bo azadî û serbestiya kurdan bû?Gelo ew niha vegere, ew dê li xwe mikur neyê?Ew dê îxanet li xwe, li jiyana xwe, li doza xwe û li gelê xwe neke?Ew dê bi vî awayî siyaseta rejîma Tirkîyê nepejîrîne?"(Siya Evînê, rûp. 179)Belê:Mehmed Uzun divê bide xuyakirin ku ronakbîr û welatparêzên kurd li derveyî welat, plan û nexşên dijmin têk didin û jî bo mafên xwe yên rewa dixebitin. Dema miletê me giha azadî û serbilindiyê, hingî dê efûyên dijmin bi dawî bîn, nexo dê her berdewam bin, lê kes guh nedetê.'

* * *

Dema Xaniyê nemir ev çend rêzên xwarê vehandin:

"Ez mame di hûkmeta Xwedê de, Kurmanc di dewleta dinê de,

Aya bi çî wecih mane mehrûm?Bilcumle jî bo çî bûne mehkûm" (Siya Evînê, rûp. 218)

Hingê wî baş dizanî jî bo çî bûne mehkûm. Her wisa Memduh Begê dizanî jî bo çî?Niha Mehmed Uzun jî dizane jî bo çî?Lê ya girîng ew e ku sêsed(300) salên pîrr kuştin û wêran kirin, hêştan me nekiriye-Yan me neviyayebersiva wê çendê bidin!!Her wisa xelkê me-yan rêberên me-çi wic û mifa jî serbûrên berê wernegirtiye. Ta niha bi dehan serhildan û şoreşên kurdî yên hatine kirin, lê jî ber sedemên xuya û ne xuya, hemî jî van çûne. Uzun divê bi navê Xanî, Memduh û xwe jî, dîsan vê pîrsyarê bike û li benda bersivê ye. . .

* * *

Ew xwendevanî radikêşe nav dîroka pîrr

rûdan, şewat û derdeserî. "Niha payiza 1926'an e"(Siya Evînê, rûp. 32)Dema hevalê wî yê çerkez, pîrsyara dest û darê welatî dike, Memduh Selîm Beg dibêje:

"Par li Kurdistanê, qetlîamek mezin çêbû. Tirkan gelek birewer, rênas û pêşewayên me bi dar ve kirin. "(Siya Evînê, rûp. 32-33)

Hingî xwendevan hizir dike. Par, an ku sala 1925'an çî bûye?Ew çî qetlîam bû? Bi germî dipirse. Erê;di wê salê de, şoreşa Şêx Seîdê Fîran, bi destên kevneperestên tirk, hatibû jî nav birin. Li qada bajarê Diyarbekirê, jî pêncî rêberên kurd bêtir bi dar ve kiribûn. Welat wêran kiribûn û bi sedan karên hov li dijî miletê me yê bê guneh encam dabûn. Her wisa helwêsta Sovyetê jî destnîşan dike ku dema şoreş ber bi têkçûnê diçe, çawan dergêhen xwe digire û çî alîkariyê nake, jî ber ku berjewendiyên wê di gel hûkûmeta Tirkîyê hebûn. Hingî her çî bir û baweriyên mirovatî û pîrensîbên Marksîzm-Lenînîzmê hebûn di beryîyave dan.

"Tirkîye hûkûmeta Sovyetê ber bi xwe kişandiye. Hikûmeta Sovyetê alîkarî li serhildanê nake û deriyên xwe jî şervanaş ragirtiye. "(Siya Evînê, rûp. 147) Lewra dema xwendevan diçe nav dîroka xwe, ew agehdarî rûdanan dibe, egerên têkçûna şoreşê dizane, dost û dijminan dinase û li riyên rizgarbûnê jî digere. Ji ber ku yê dîroka xwe nenase, ew neşê bi durustî berevaniyê jî miletê xwe bike.

Dema Memduh Beg, jî ber sitem û tadeya rejîma Tirkîyê direve û digihê Antakyayê. Ji layekê ve, ew dibe mamosteyê zimanê ferensî-Pîrraniya ronakbûrên kurd, Bedirxanî û yên din-bi alîkariya ferensîyan dijîn û kar û barên xwe bi rê ve dibin. Lê jî layê din ve, pîrraniya serkaniyên dîrokî, xuya dikin ku "Ferensîziya destê here dirêj, di alîkariya Kemalîya de, jî bo şikandina şoreşên kurdî, hebû, "(14)

Lewra mirov wan ronakbîran, mîna berxê Isê Dela dibîne(15), ev kare jî tevaya dijminên miletê kurd encam dane û heta niha jî berdewam e û nimûne jî mişêne. Uzun viyaye xuya bike

ku divê miletê kurd stratejiya xwe rohnî bike û pişta xwe bi dijminan germ neke. Eger dijminêk, alîkariyê jî bike, ew pîlan û nexşên xwe hene. Lê, divê kurd, şareza û pispor bin û xwe jî wan pîlanan bidine aliyekî.

* * *

Ew mesela behit û dozexê, berovajî pirtûkên ayînî xuya dike. Ew dibêjin: "Agirê dozexê pîr germ e û yê ku gunehê wî pîr bin, wê bikeve nav agirî û bişewite!" Lê dema Memduh Selîm Beg, dikeve nav agirî. "Heyret, tu germî tune. Na, carina heye, carina tune. (Siya Evîne, rûp. 215) Her wisa pesin dide. "Ev agirê xopan ku her kes jê ditirse, ev e?" (Siya Evîne, rûp. 215) Ne agir, ne jî sotin heye. Nexî çawan "Ew di nav gulîkên êgir de, hêdî hêdî digere. Agir. Agirî" (Siya Evîne, rûp. 215) her çend vê meselê ne jî Mehmed Uzun destpêkiriye, belku; bi dehan zana û filozofan ev çende destnîşan kiriye, lê girîng ew e ku hêştan di nav miletê me de heye, cihê rêz û tîrsê ye jî. Lewra li ser peyvîn û vekolîn, karekî pêwîst e.

* * *

Şorşa Agirî tîk diçe û Memduh Selîm Beg, bi dilekî şikestî jî wexera xwe vedigere, lê Ferîhayê mîr kiriye. Dipirse, lê ew neşê dest jî mîre xwe berde! Ew jî wê çendê xuya dike ku nivîskar xem û kovanên wan, dihavêje ser milên adet, rewşt û torên kirêt û ne jêhatî. Uzun bi zîmanê wan dibêje: "Mîrin jî bo adetên kirêt. Bila asteng di rîya evîndaran de nemînin. Da ku jiyana xelkê delal ser û bin nebe. "Rast e ku ev babete, mişê di stîran û çîrokên folklorî de, hatine destnîşankirin û xelkê baş jî li dij rastwestiyê, lê Uzun bi rengêkî ciwan ev çende pêşçay kiriye. Dîsa jî şarezatiya xwe, keçeke çerkez dike berdika Memduhê kurd. Yê derbeder û sirgûnê welatê xerfbiyê. Da ku bi wê çendê eşkere bike, ku her çend Kemalîyên faşîst, hewil didan ku mabejna mîletên di nav Tirkîyê de dijîyan tîk bide û pîlanên çepel bigêrin, lê dîsa nekarî vî sînorî dane û biratiya kurd, çerkez

û ermeniya jî ku-jî ayinekî din bûn-têk bide. Lewra "Bingehê debê jêhatî û nemir ew e ku biratiya mabejna xelkê bindest û zorlêkirî peyda bike. Xelkê ku di nav civatekê de, di gel hev dijîn û jî bo hev xebatê dikin." (16)

* * *

Bi giştî xelk wisan hizir dikin ku nabe û karekî kirêt e, mirovê şoreşger, carina bi xweşiya bedenî, araq û keyfê ve mijûl bibe. Belku; divê hertim paqij û bêguneh be, çî karên ne di rê de neke. Lê Uzun naxwaze qehremanê xwe, mîna mesîhî xuya bike. Ji ber ku ew jî mirov e, hej araq û bedenên nazik dike, rastiya dengê dil û mêjiyê wî didane ber çav. "Şevên bêxew, carina jî bo xebatê, carina jî bo qesta felekê. Dengên kemaçe û keçên xama yên Yewnanî. (Siya Evîne, rûp. 61) "Gava daxwaza bedenê li Memduh Begê tê xezebê, ew xwe davêje otelên Şam, Heleb û Bêrûdê." (Siya Evîne, rûp. 195)

* * *

Folklorî kurdî, deryayeke mezin û pîr e jî çîrok, stîran û dehan babetên girîng ên din. Nivîskarê şareza, dikare gele mifay jî wan wer-gire û berhemên xwe pê dewlemend û bi hêz bike. Lewra Mehmed Uzun kariye sîdê jî çendîn çîrok û stîrana wergire, mîna: Binefşa Narîn, Xec û Siyabend, Mem û Zînê. Her wisa şiyaye dergehê helbestvanê mezin, wek: Xanî û Cizûrî jî biqute û romana xwe bi dirr û mirariyên wan bixemilîne. Dîsan kariye li dif stîranên kevin û dîrokî bigere û romana xwe pê bi hêztir bike û di cîyên xwe de bi kar anîne.

*Agirî, Agirî tu agir bûyî
Li nav ketî, serbilind bûyî
Li ser Kurdistanê çira bûyî
Hilbe Agirî, hülbe agirî"*

(Siya Evîne, rûp. 130)

Her wisa jiyana Ferîhayê bi ya Binefşa Narîn ve girê dide û vê stîrana pîr mana, miştî wênên

şîrî û daxwazên dilê şewitî, bi zimanê Ferîhayê dibêje:

*Bila mêrê meriya bi dilê meriya bî
Bila nan hebî û dew tune bî
Bila xwarina meriya garisê bi gilgîlî bî
Bila lihêfa meriya ezmanê bilind bî*

.....
*Bila cihê meriya ne li vir bî
Li sînorê Ecem û gêwir bî*

.....
*Bila mêrê meriya ne bi dilê meriya bî
Bila sibê heya êvarê ne kar bî, ne şuxul bî
Xwarin û libas pirr bî
Dilê meriya tim bi kul bî. . .*

(Siya Evînê 185)

* * *

Di hunerê nivîstinê de, Uzun hindek xeletên teknîkî di avahiya romanê de kirine, bo nimûne:

Ew dibêje: Mêrê têrbejin dirêj(Siya Evînê, rûp. 14)

Lê dema jinên Antakyayê, pesnê wî didin, dibêjin:Merivekî bejin navîn, zirav (Siya Evînê, rûp. 26)

Ew dibêje:Di bajarê biçûk de, taxa biçûk. Di taxa biçûk de xaniyê biçûk(Siya Evînê, rûp. 81)Lê dema Memduh Beg diçe jor, dibêje:Deriyê odeya rûniştinê. Deriyên girtî yên odeyên din. (Siya Evînê, rûp 82) Odeke mezin, li gor adetên çerkezan raxistî(Siya Evînê, rûp. 32)

Ew xanî wisa xuya dike ku mezin e, çend odeyên wî hene û ya rûniştinê jî fireh î raxistiye, ne ku biçûk e!

* * *

Zimanê kurdî li Kurdistanê jorî, her ji sala 1923 an hatiye qedexê kirin. Lewra çî dergehên zanîn û fêrbûnê nebûn ku xelk pêş ve biçê û layên tarî rohnî bike. Ne xwendîgeh û

pirtûkxanên kurdî, ne kovar û rojname, ne radyo û ne jî televizyon. Di rewşek weha de, li jêr perdeke reş de, dê çawa mîlet bi pêş bikeve, edebiyat û çanda xwe bi pêş de bibe!Ev e hemî sedemên paşdemayina mîletê me bûn, lê digel hindê jî, ronakbîr û nivîskarên me, asteng têk dane û xizmeta ziman, edebiyat û çandê kirine, mixabin ew mîna tiliyên destan bûn. Lê belê;di van salên dawiyê de, bi dehan nivîskar û ronakbîrên kurd peyda bûn û rewş ber bi pêş de birin. Mehmed Uzun bi xwe dibêje:"Ez sala 1972 di zîndanê de fêrî xwendin û nivîsandina kurdî bûm. (17)

Lewra eger kêmasî jî di zimanê wî de hebin, tiştêkî normal e, çinku"her çend pêngavên me kurt in, lê girin ew e ku em ber bi pêş ve diçin. (18)

Her çend ta ku niha gelek meselên ziman û rênivîsê, nehatine çareserkerin û zimanê vê romanê(Siya Evînê)jî, ji romanên wî yên din bi hêztir e, lê dişan ew ji kêmasiyan rizgar nebûye. Peyvên biyanî, darristina hevokan, bi karanîna hindek peyvyan ne di cihê xwe yê dirust de, bo nimûne:

Muqedes = Dibe Pîroz
Sirr û esrar = Nihênî û nependî
Şerq = Rojhelat
Esas = Bianaxe, şengiste
Lewhe = Keval
Wezinandin = Kêşan
Letîf = Nazik, rind, ciwan, narîn
Tecrube = Serbûr, bûyer, serpêhatî
Zikam = Persîv, helamet
Hereke = Bizav, bizotnewe
Xof = tirs, sehim
Xerbe = Kavil, wêran,
û gelekên din. . .

- Bêyî ku ew hay ji taya evînê hebin(rûpel 76)

Ya rast ev e: Bêyî wan hay ji taya evînê hebe. (yek taye)

- Dapîra min ew fêrî min kiribû. (Rûp. 106)

Ya rast ev e: Dapîra min ez fêrî wan kiribûm.

- Giyanê min ezîztir ji hevalên min, ji ev qehremanan nîne. (Rûp. 159)

Ya rast ev e: Giyanê min, ji hevalên min van qehremanan ezîztir nîne.

-Tu divê bizewicî. (Rûp. 200)

-Jinek divê li mala te be. (rûp. 200)

Ya rast ev e: Divê tu bizewicî?

Divê jinek li mala te be? çinku firman e (Emre)

* * *

-Mistek ronahî direşîne ser kaxezê. (Rûp. 119)

Dema çiray sinahiya xwe direşîne jorî tarî, ji nû wî misteke niska berda binê tirkî.

-Ez ji we re qehwekê bipêjim (Rûp. 64)

Nanî bipêje, lê qehwekê ji me re çêke.

-Di odeke stûr ya Hotel central de. (Rûp. 116)

Darekê stûr bine, lê di odeke mezin de razê.

-Hebûna wê germiyek dide odê û tiştên odê. (Rûp. 40)

* * *

Di nav rûpelên vê romanê de, gelek rûdanên girîng hene: Şoreşa Şêx Seidê Pîran, Agirî, Kurd Tealî Cemiyetî; komela Hêvî, Partiya Xoybûn; Hewlwêstên welatên Sovyet û Îranê, Hovîtiya hukûmeta Tirkîyê, qehremanên xelkê me, Xiyaneta hindekan (Mehmed şukrî Segman). Her wisa pirr e ji babetên siyasî, civakî evîndarî û edebî. Xuyaye ku Mehmed Uzun pirr zehmet daye xwe, ta ku kariye bigihe van rûdan, cih û binkan. "Qehwexana Abdulla çawîşê erxenyê, cihê Hêvî li sîrkeciyê, li hember postexana nû, di xaniyên Erzuromiy-an de. "Her wisa di nav rûpelên rojname û kovaran de jî gerhaye, xwe gihandiye gelek qulaçên jîna mîletê kurd. Bi vê çendê jî, romana xwe xemilandiye.

Her çend mîletê me, di vê dema nazik de,

pêdivî edebî realîte û xweragirtiye û ev romana dikeve xana romana romansî (Xerîbî, tenhayî, derdeserî, bêxwedanî, xem û kovanên giran, bêçareyî û bêrêdîtûn bi dawî hatiye) lê Siya Evînê ji layekî ve, baştirîn romana Mehmed Uzun e ji layê din ve jî, ji romanên here serke-tiyên me ye û qilaçeke vala ya pirtûkxana kurdî pirr kiriye. Em hêvîdar in li ser nivîsinê berde-wam be, lê girîngî ne ew e ku miş binivîse, belku; ew e ku berhemên jêhatî yên hosan pêşkêş bike.

1. *Hesen Caf, çiroka nû ya kurdî, rûp. 19, çapxana Elai. Iraq 1979.*

2. *Her ew serekani, rûp. 24.*

3. *Kovara Beyan, hejmara 126, befirbar, Iraq.*

4. *Husên Arîf, çiroka huneriya kurdî 1925-1960, rûp. 112, dezgeha roşenbîrî û belavkirina kurdî, Bexda, Iraq 1977.*

5. *Sebah Xalib, jin di çiroka kurdî de, rûp. 10, dezgeha roşenbîrî û belavkirina kurdî. Bexda, Iraq 1979.*

6. *Nizar Mehmed Seid, kes di kurteçirokê de. Kovara dengê me, hejmara 4, rûp. 65, Dihok 1989.*

7. *Husên Qebanî, hunerê nivîsina çirokê, rûp. 8, dezgeha çiyay, Bêrût 1979.*

8. *Husên Arîf, çiroka hineriya kurdî, rûp. 10.*

9. *Reca Alneqas, helbestvanê xweragirtinê, rûp. 91. Dezgeha erebî ji bo vekolîn û belavkirinê, çapa sêyan, Bêrût 1972.*

10. *Mehmed Uzun, Siya Evînê, rûp. 9, Orfeus, Stockholm, Swêd 1989.*

11. *Hesen Caf, çiroka nû ya kurdî, rûp. 24.*

12. *Heme Seid Hesen, pêşgotineke dirêj ji bo komeleke kurteçirokan, rûp. 12-13, Stockholm 1990.*

13. *Heme Seid Hesen, erê form ji naverokê girîngtir e? Rûp. 4. Yekîtiya Nivîskarên Kurdistanê.*

14. *Kovara çanda kurdî, hejmar 1, rûp. 90. binkê çanda kurdî, London, çiriya pêşin 1988.*

15. *Ji bo ku paşayê Amêdiyê, bawerî bi aqilê Isê Dela bine, jê re dibêje: "Vî berxî bibe û piştî meheke din bine ve, lê ne qelaw û ne ji lawaz bibe, min her wek nîha ji te divê. Piştî hizirkirinê ew pîlana xwe datînit. Her roj bermilkê giyay di dete berxî, lê êvarî serê Gurgî nişa dide. Lewra ji tîrsa Gurgî, her çî xwarî dihelîne. Piştî mehekê, her weh berê, berxî ji paşay re vedigerîne. Ew ji pirr bi aqilê wî dixwe dibe.*

16. *Georg Lukacs, vekolîndî realizmê de, rûp. 38. Dezgeha unîversîtê ji bo vekolîn û belavkirinê, çapa sêyan 1985. Wergerandina DR. Nayif Biloz.*

17. *Kovara Wan, hejmar 1, rûp. 37, Stockholm, Swêd 1992.*

18. *Ji peyênê Lenin e.*

*Roj 16. 5. 92" Yekîtiya Nivîskarên Kurd - Swêd" li Stockholm semînerêk saz kir, ev vekolîn di wê semînerê de hatiye pêşkêş kirin.

SIBEHA ÎLONÊ

Arjen ARÎ

Di sikakan de
tenqan erd dicût,
li serê qorziyan nobetdar
û panzera
mîna gura
tirs belav dikir...
Wê sibeha îlonê
hîn reş li erdê
ew çi derba ji xafil de bû?

Temara xewê ji ser çavan bavêjin.
rom tê!..
rom...
bi tenq û topên xwe
wê sibeha îlonê
da zilmê pir bike
birawo,
da me bidin hevdu di hepsan de;
da geman li hişê azad xîn,
rom tê!
rom!..
ji xafil de...

Derketin meydanê,
kûçikên maldaran;
nobetdarên kedxwiriye;
ên ser û pî bi stêrk;
ceneral
general
amîral...

û...
emir dan ên bin xwe...
tirs belav bû
tirs kete çıyan

nava gundan
sikakê bajaran
tîjî eskerin
zilmê dîkin,
mîna tu nan belav bikî
êşê didin xelkê,
û şînê dihêlin li dewsa xwe,
şînê;
bi hêsir û giri...

zilmê dîkin
zilmê.
zilma kesnedî
me dî:
birawo qondaxtiving
serposk;
û daliqandin...
û di nava gundan de
şilfi adem
lêxistin;
û xeberên bê rê;
bûne pênc pere
jin
û xuh
û dê...

Namûsa me
di nav destan de ma;
em
di nava daran de
ne axîn kar dîke
ne jî şaq û waq
me kîjan çûk peritandibû?
birawo,
ji kîjan hêlinê me hêk

dizîbûn?
ku ev tore
hatin serê me.
Xerc avêtin ser me
bi zorê
îsleh bêş kirin
me zêrên bûka dericand
û me dan
di qirnê bîstan de bê fedî
birawo,
mêtingehkarî?..

Pênc sal çê bûn
bi hejmar
pênc sal.
ne zilm sekinî,
ne jî asaq kêm bûn.
û şîn
hîn jî dom dike
hîn jî
mîna rojên pêşî,
wê sibeha îlonê...

ÇARÎN

Ne bi agir, ne bi stîrana
ev du buhar e te pîroz nakim,
çi bû wilo ji min û te
çi bû, ka bêje, da ez bang kim.

83 Nisêbînê

ÇEND GOTIN DI DERHEQA ESMA OCAK DE

Husên DÜZEN

Ev bûn zêdeyî deh salan ku pênuş di destê wê de ye û bê etlayî dimivîsîne. Heta niha wê sê roman û sê pirtûkên kurteçîrokan pêşkêşî xwendevanên Tirkiyê kirine. Ev ciwanika ku li gundekî Diyarbêkrê rûniştîye û bi berhemên xwe di demek kurt de nav û deng daye jineke kurd e.

Lê ew di nav xwendevanê kurd yên ku bi tirkî nizanin de pir nayê naskirin. "Nameya ku Hat Gund" kurteçîrokek wê ya duwemîn e ku bi kurdî tê weşandin. Di sala 1988'an de kek Zinarê Xamo kurteçîroka wê ya bi navê "Pîreka di kelekê de" wergerandiye kurdî û ew di rojnâmeya Armancê de weşandiye (Armanc, hej. 82).

Ez li vir dixwazim bi awakî pir kurt Esmâ Ocak bi xwendevanên NÛDEMê bidim naskirin:

Xwişka awûkatê kurd Canîp Yildirim Esmâ Ocak di sala 1928'an de li Diyarbêkrê hatiye dinê. Piştî ku wê biryara xwe ji bo nivîskariyê daye û pêve ew li gundekî nêzîkî Diyarbêkrê bi cih û war bûye. Pirtûkên wê yên çapbûyî ev in:

- Berdel (Berdêl), kurteçîrok, 1981

- Kirklardaginin Düzü (Beriya Çiyayê Çelen), kurteçîrok, 1982

- Kervan- Serva, roman, 1983

- Sara sara, kurteçîrok, 1987

- Kuyudaki Ses (Dengê Di Bîrê De), roman, 1990

- Muş Gürcüsü (Gurciya Mûşê), roman, 1991

Nivîskarê hemû pirtûkên xwe bi tirkî nivîsîne. Esmâ Ocak nivîskara zimanê tirkî ye. Lê babeta pirtûkên wê jiyana merivên li Kurdistanê ye. Ew bi piranî li ser rewşa gundiyên Kurdistanê û bi taybetî jî li ser jiyana jinên kurd radîweste. Esmâ Ocak li gund dijî û jiyana gundiyên kurd baş nas dike.

Ji bo kurteçîrokên xwe yên ku sala 1981 di pirtûka wê ya bi navê "Berdel" de hatine çapkirin û "Nameya ku Hat Gund" jî yek ji wan e.

Nivîskar weha dibêje:

"Min bi pêşkêşkirina kurteçîrokên xwe anî zimên ku mafê jinan li van deran di çî eyarî de ye. Min li kehrmanên xwe ne wek temayekê wek wesiyetek kurteçîrokê nerî. Min hewl da ku ez wan di dinya hişên wan de bînim ber çavan. Gelo ev tişt bi min re çû serî, ez jî nizanîm. Tiştê ku ez dizanim bes ew e ku min bûyer û tiştên min dîtûbûn, bêyî ez edebiyatê bikim, min ew bi zimanekî zelal guhezandin."

Esmâ Ocak ji bilî kurteçîrokên xwe yên modern gelek stiranên şînê û evîntiyê yên gelêrî di kurteçîrokên xwe de bi karanîne. Bi vî awayî beşek ji zargotina kurdî jî xezeba jîbîrbûnê rizgar kirine.

Lê wê, wek ku hevaleyê min di nameyeke xwe de ya li ser Esmâ Ocak ji min re nivîsîbû,

gelek tiştên kurdî "tirkandine".

Ez bawer dikim ev mesela "tirkandinê" tiştêkî pir girîng e. Ew kesên ku bi tirkî dinivîsînin(eslê. wan tirk yan kurd be) û di berhemên xwe de kilam û çîrokên edebiyata kurdî ya devkî bi kar tînin, divê ku bizanibin ku bersivekî yariyêkê û kirinê jî heye. Ku edebiyata kurdî ya nivîskî pêşketî ba, wê ev yeka ha ewqasî nebûya problem. Lê ji ber ku edebiyata kurdî ya nivîskî hîn ewqas bi pêş neketiye û keys nedîtiye ku gelek berhemên xurt biafirîne, nivîsandina berhemên edebiyata kurdî ya devkî bi zimanekî serdest wan dike malê wî zimanî. Ma ne xuriste ye ku bi demê re tiştên devkî ji bîr dibin û yên nivîsandî dimînin?

Bê şik Esmâ Ocak ne bi tenê ye ku wek kurdekê bi zimanekî biyanî berhemên xwe diafirîne. Hejmara ew kesên ku bi eslê xwe kurd in û bi erebî, farisî, yan jî bi tirkî dinivîsînin bi sedan in.

Bi tirkî dinivîsin lê bi kurdî dişewitin

Helbestvanê kurd yê bi nav û deng û wezîrê çandî yê Kurdistana Iraqê şêrko Bêkes ji bo nivîskarên bi eslê xwe kurd in û bi erebî dinivîsînin, weha dibêje "Bi erebî dinivîsin lê bi kurdî dişewitin".

Ev gotinên şêrko Bêkes ji bo wan kurdên ku bi farisî û tirkî dinivîsînin jî derbas dibin.

Mînaqeseyek di nav ronakbîr û nivîskarên kurd de li ser van kesên ku bi zimanê serdestan dinivîsînin pêwîst e. Ji ber vê yekê ez li vir çend têzan ji bo mînaqesê pêşkêşî xwendevanan dikim:

Çend Têz ji bo Mînaqesekirinê

1. Nivîskarê dewletekê neteweyekê, gelekî yan jî eşîrekê tune; nivîskarek yê wî zimanê ku ew pê dinivîsîne.

2. Meriv nikare cihêtiyekê têxe navbera "Nivîskarê Kurd" û "Nivîskarê Zimanê Kurd". Nivîskarê kurd ew kes e ku bi kurdî berhemên xwe diafirîne, ango zimanê kurdî bi kar tîne.

3. Kesekî kurd dikare bi zimanekî biyanî gelek tiştên çê ji bo kurdan binivîsîne. Ew dikare bi alîkariya wî zimanê biyanî bibe welatparêzekî kurd, lê bêtir ku ew bi kurdî binivîsîne nikare bibe nivîskarê kurd.

4. Nivîskarên ku bi eslê xwe kurd in û nivîskarên zimanê tirkî ne, ne homogen in; gerek meriv wan nexerê kategoriyekê. Ew di nav xwe de pir celeb in: wek mînak Ahmed Arif, Esmâ Ocak û Yilmaz Odabaşî bi tirkî dinivîsînin, lê kurdîtiya xwe jî înkâr nakin. Lê kesên wek Bekir Yıldız hem bi tirkî dinivîsînin, hem jî xwe tirkî dihesibînin.

5. Bê şik ji bo wan kurdên ku di zaroktiya xwe de kurdî fêr nebûne- ya ne li nav kurdan mezin bûne, yan jî dê û bavên wan ev keys nedane wan- nivîsandina bi kurdî pir dijwar e. Ra li van kesên wanî dibê. Lê ew kesên ku bi zimanê kurdî mezin bûne û li malê bi kurdî dipeyivin, lê nivîskariya xwe bi zimanên hikimdarên biyanî dikin, ew di nepêşketina zimanê kurdî de xwedî pişk in. Divê ku ev kesên han dev ji pseudonivîskariya xwe berdin û milên xwe bidin wan kesên ku kurdiya xwe ya malê kirine zimanê berhemên xwe yên edebî û zanistî.

6. Rewşa nivîskarên afrikî, amerîka latînî û kurd ne wek hev e. Meriv nikare bêtir ji ber ku afrikayan bi firansîzî, portekîzî û îngîlîzî berhemên xwe nivîsîne, gerek nivîskarên kurd jî bi tirkî, erebî û farisî binivîsin. Ev ramanek dogmatîk e: Li welatên Afrîka û Amerîka Latînî dijitiya di nav mêtîngeh û mêtinkaran de, xwe wek dijitiya di nav nijad û olan de derdixist pêş.

Ola kurdan û yên mêtinkaran yek in. Ku nivîskarên kurd di rewşek wilo de zimanê xwe berdin û bi zimanê hikimdarên biyanî binivîsînin, ew tîrba gelê xwe bi destê xwe (ji hêla çandî de) dikolin.

Armanca min bi van têzan ne ew e ku ez kesî biêşînim. Bê şik gelek kurdên ku bi zimanên biyanî dinivîsin berhemên pir hêja tînin pê. Ew li ba min jî gelek berêz in. Ez hêvîdar im ku ev tîz karibin mînaqesekî pir bi ber di nav pispor, nivîskar û ronakbîrên kurd de veke.

NAMEYA KU HATE GUND

Esmâ OCAK

Werger: Husên DÜZEN

Ahmedê ku ji berî sê mehan ve di nûavakirina xaniyekî kevnare yê li kêleka behrê de karkerî dikir, ji gundê Diyarbekirê, ji Kazancı bû. Gundiyên der û dorê yên ku çûbûn Stembolê û vejeriyabûn, dawîya qal kirina wê netanîn. Wan tewr qala jinên xweşik û bi bêhna erzan, behrê, papûr û wekî din qala tranway û tunelan dikirin. Bi kurtî ji ber ku wan bi heyranî qala tiştên ku wî nedîbûn kiribûn, wî bi daxwazek bê ragirtî, zaroka xwe di hemêza jina xwe de hiştibû û bazdabû Stembolê.

Gava jina wî ew bi rê kiribû, ne xemgîn bû. Tewra ew bi kêf bû jî. Dê mêrê wê nameyên bi silav, bi evîni û pere ji Stembolê jê re bişanda; wê jî dê name bibira oda gund û bi yekî xwende bida xwendin. Bi vî awayî wê temama xelkê gund demek dirêj behsa nameya Ahmed, pereyên ku wî şandibûn û hezkirina wî ya ji jina wî bikira. Ev jî ji wê re bes bû û zêde bû jî. Ji ber vê yekê gava mêrê wê çû, wê zaroka xwe xistibû hemêza xwe û li paş gundiyên ku bi ser dolmîşê de kumişî bûn û ew bi rê dikirin, sekinî bû û bi awayekî kêfxweş dibişirî. Gava dolmîş bi rê ket, Ahmed jî bi kêfxweşî û bi rûyekî vekirî li jin û zarokên xwe nihêrî. Te digot qey kêfa wan tesîr li zarokê jî kiribû, ew jî bê hemdê xwe dikeniya.

Li ser rîya malê ew pêrgî kê bihata,

- Ahmed çû Stembolê, me niha ew bi rê kir, digot.

Gava wê bi kêf wilo digot, Pîra Fatîma ku weke cinêkê bû lê vedigerand:

- Keçê raweste, xwe wenî nenepixîne, ew xetek name jî ji te re nanivisîne, ew tu peran jî ji te re naşîne, an jî ku ew sala bê Tangoyek Stembolî ku zarok di hemêzê de li vir ji dolmîşê peya bike, tu ê weke nepoxekê bifise. Yên ku wenî diçin me gelek fen û fûtên wan dîtine.

Xwîna wê hilkişîya mêtîyê wê:

- Dayîka Fatma, dayîka Fatma!

- Keçê kêf meke, kêf meke, Şemsa behlûlê.

- Tobe tobe, lê ez çi bikim, ma ez bigirim?

- Here li mala xwe qenc bifikire.

- Lê Ahmed çû. Ma ku ez bifikirim wê çi bibe?

- Ka tu hebekî kûr bifikire wê hiş te bê serê te. Niha aqilê te bi hustekê li jor e, ji bo wê min ji te re got.

Ew derbasî hewşa mala xwe bû û derî li xwe girt. Şîka pêşî hîna ku mêrê wê li ser erdê gund bû ket nava wê, ew weke gulokek berfê ya cemidî ku her digindirî mezin dibû, ew ji nişkê ve gelek mezin bû.

Di vê germê de berf li şevên wê dibariyan, ruhê wê bi hîseke bi tenê hiştî ya bê deng dahat girtin.

Ew nameya ku ew bi tas û wasiyek mezin li bende bû, piştî sih û pênc rojan hat, te digot qey ew ji wê şîka ku pîra Fatma xistibû nava wê rizgar bû, name girt, hemêz kir û got: "Ox, Xwedêyo spas."

Bi kêfek weke ji bo bedewiyek pîr mezin, name di dest de, wê zaroka xwe kir hemêza xwe û bazda oda gund. Eynî weke ku xeyal dikir, ji

xortekî xwenda re got:

- Zû bixwîne, li ser piyan zerf dirêjî wî kir.

Dest bi xwendina namê bû. Piştî silavan, ku rûpelek dagirtibû, Ahmed qala xaniyekî pîr bedew yê li ber behrê, ango qala wî xaniyê kevnare yê bi xanimnavmalî ku ew di nûavakirina wî de dixebitî, bi zêdebûn dikir. Piştî ku wî rexne li gemar û germa gundê xwe digirt û dû re wî nameya xwe bi wî awayî diqedand. "... Gotina min ji wan kesên ku nameya min dixwînin û yên ku li wê guhdarî dikin re ye. Hûn li wê derê li nav toz û kayê paleyê dikin, pûş cercere dikin, yan jî hûn benderan didêrin û ji german difetisin, ê min gava ez karê xwe diqedînim, ez dikevim dengizê. Ox ava weke qeşê. Papûr û gemî diçin û tîn. Jinên bedew, keçên ciwan tev de tazî, tewre şilfî tazî dikevin dengizê. Ez bi sobahiyê digihîjim ba wan. Ew li min temaşê dikin û hey li min temaşê dikin. Ji ber ku ez di dengizê de me, tazî me û xweşikim jî. Lê ew ê ji ku zanibin ku ez karker im, gundî me? Em bi hev re dikevin qayişê, em bi gogê dileyizin û bi wî awayî har dibin. Jinên vê derê ji canên xwe re comerd in. Ma Stembol ne Stembol e yabo, buhuşta bi horî ye, buhuşt e. Dil û çavên min vebûn. Xwedê sobaniya bi jinan re li wan deran bike nesibê we hemiyan. De niha di nav xweşiyê de bimînin. ..."

Bi xwendina nameyê re rûyê Şemasa bi zerbûneke ku ji kederê derbasî hêrsbûnê dibû, hate guhertin. Bêyî ku namê bi şûn de bigire, ji nişkê ve ji odê derket, bi xezeb kete nava gund.

Wê nedixwest ku here mala xwe, kete rîyeke ku bê hemdî kete pêş wê.

Henîfa ya ku zaroka xwe li ber siya li pêş derî dixist xew got:

- Çi ye keçê, qey nama Ahmed hat?

- Hat. Ma te çawa tê derxist?

- Ehh ji hatina te ya odê kifş e. Jina ku mêrê wê li xerîbiyê ye, ji xeynî ku ew nama mêrê xwe li odê bide xwendin, ew ê here odê çî?

Şemsa got:

- Xwezî min hustê xwe bişkenanda û ez neçûma odê.

- Çîre keçê, çî bûye, ma wî di nama xwe de

çi gotiye?

Weke ku bikeve ew li nik wê rûnişt.

- Tiştê ku pîra Fatimê gotibû wê bibe.

- Ma pîra Fatimê gotibû çî?

- Wê gotibû ku Ahmed ê bi tangoyekê re bi-zewice.

- Yadêê. Na lê ma ew zewicî ye?

- Ez ê ji ku zanibim. Bila ew serê wî bixwe, lê wer xuyaye.

- Tifû tobe. Ma ew jin jî te xweşiktir e?

- Ma min ew dîtiye, tu dibê qey min ew bînerda ha dîtiye?

- Dibêjin tango ye?

- Erêê, dibêjin ew tango ye.

- Lê wî çawa bê fedî ew tişt xistine nama xwe?

- Nexistiyê.

- Lê kê gotiye?

- Lê?

- Ma lome heye keçê? Ma ez ê bê sedem derewa bikim. Bi tangoyan re dikeve avê û bi wan re sobaniyê dike, ew bi wan re har dibe, tango wî diecibînin. Ger ku mêr bi jinê re tazî, hem jî şilfî tazî têkeve avê, henekan pê re bike, ma wê ew çi bike keçê? Ma wê mehrbîrrîn pêwîst nebe? Ji xwe cennet minnet e.

- Wîîî ruwê min reş be. Bi wanan re? Wê bîne, ma qey wê neyne? Ma namûsa xelkê li çolê ye lawo?

- Êêê wekî din çî?

- Rast e keçê, ma tu rast dibêjî, wî ev xistine nama xwe?

- Xistinê, xistinê. Mêze bike di nama wî de qet navê min derbas nabe, li zarokan napirse û qala peran jî nake. Dêrdê wî keç û jin in. Ew hew tê van deran. Wî ez û pitika min li navê hişt.

- Keçê meriv nebehecîne. Ji bo çî te ew xist rîya Stembolê, ma te nizanibû ku malbata wî xerabe ye?

- Min ji ku zanibû ku ew ê weha bike. Min got qey ew ê peran bişîne.

Henîfa,

- Wey wey li tiştê ku wê hêvî dikir mêzeke, got. Keçê ma tiştê ku karkerek distîne çî ye? Ew wek carûda tozê, nikare qirika xwe jî têr bike.

Mîna ku dibên "ben umarim bacimdan, bacim ölü acından"(Hêviya min xwişka min e, ew jî ji nêza dimire). Hem jî te ê bi vê gundîtiya xwe çi bikira ji peran?Tu bi mêr bû te xwe bê mêr hişt. We debara xwe dikir û derbas dibû.

Dengê wê bi girî, hêviyên wê kefi bûn.

- Mîn ê wek bajariyan merş, sobe û dîwanek bikiriya. Mîn ê balifên neqîşkirî çêbikira û bîsparta dîwana xwe. Şevên zivistanê gava hûn bihatana, em ê li dora sobê rûniştana. Mîn ê bi wî teybek jî bida kirin. Me ê bi hev re li dengê Ayşe Şan guhdarî bikira.

Hanîfa dilê xwe bijand wan tiştên ku hatin gotin, te digot qey çê bûbû. Wê serê xwe doşî herdu aliyên kir û got:

- Hey gidî xayinê, te çima ev tiştan berê ji min re negotibûn?

- Weke ku min zanîbû wê çi bê serê min. Ez fikirîbûm ku "belkî nebe". Tu dibîne, nebû jî.

- Keçê wele ev tiştên ku tu dibêji pîrr xweş in. Xwedê gişî bike rizqê me hemiyan. Wey xwezî mêrekî wenî bikeve bin erdê. Binêre bê jin çi difikire û ew çi tiştên bêrê dike?Tu zarok û jina weke gulekê li ortan bê kes bihêle, bi xelkê re rabe û rûne, vê jî têxe nama xwe û bila ew li oda gund bê xwendin. Bila her kes herin mala xwe, ji jin û zarokên xwe re qal bikin û bêjin "Ahmed di çeman de bi jinan re sobaniya dike û wan bi sobaniya har dike".

- Ez ê çawa derkevim nava gund Hanîfa, ez rezil bûme, rezil. . .

Şemsa bi lez berê xwe zivirand aliyê dîwêr. Ji ber ku Xelîl û Husên çakêtên wan li ser milên wan, ji oda gund derketibûn û bi aliyê benderê de dihatin. Gava ku name li odê hatibû xwendin ew jî li wê derê bûn. Şemsa bi awayekî ku ew wan nebîne serê xwe pêl kir. Wan gavên xwe hêdî hêdî avêtin û gava gihîştin ba wan ji nişkê ve sekinîn.

Henîfa mizicandina henekpêkirina ku ji lêvên van herdu mêrên derdiket û xwe bera ser riwê wan dida hew tehmûl kir. Ew li wan rabû û got:

- Hûn çi sekinîne kurno? Ma tişteki ku hûn

bêjin heye?

- Nama Ahmed. . .

- Bila nama wî rezilî têkeve çavên we. Ma hûn bi tiştên ku wî kiriye

kêfxweş dibin?Wê bizewice. . Bila bizewice, hûn jî herin bizewicin. Hetanî di serên mêrên gund hemiyan de qoçelê çaqulî çê bibin, gava li nik hev bimeşin bila qoçelên wan di nav hev kevin.

- Diyar e ku jin pîrr bedew e. Mîn li Stembolê pîrr jin dîtine, lê ez pêrgî yeka nexweşik nebûme. Nig û destên wan jî gewr in, wek semûnan nerm in û bêhna miskê ji wan tê.

- Kuro kûçik. Jina bajarî û tewra jina Stembolî ma rêxa dewaran ji axur paqij dike, ku bêhna ne xweş jê bê?Ma ew tepikan çê dike, yan hevîr dike, ku destên wê bibin mîna çipên mirîşkan?Ma ew li ser benderê serê xwe dixê ber xwe û sap dikute?Ma ew kayê dikşîne, ku reş û hişkolekî bibe?Ma ew çewalên şêst kîlo davêje ser piştê xwe, ku piştê wê xûz bibe?Ma ew sibê û êvarî dewê bê rûn û nanê hişk dixwe, ku hestiyên wê derkevin der?Ma ew tî û birçî ji yê wê wek wê bê dîn û îman lêdanê dixwe, ku riwê wê nekene?

Ji bo wan weke ku dibêjin "verin yiyelim, örtün yatalim, bekleyin ölmeyelim"(Bidin em bixwin, binixumînin em razên, bipên ku em nemirin). Helbet wê bêhna xweş ji wan bê, helbet wê destên wan weke nanê xas bin. Gelek ji wan zik û xavkên wan xetimîne, ji rûniştinê bez girtine. Ew odayên xwe yê bi merş û xaliçan jî bi makînan rêj dikin, kincên xwe hemiyan bi makîne dişon. Lê em?Her şo ji bo ku em gemara xwe bişon, em sih çel satil av ji birê tînin, piştê em zendên xwe hildimêşînin û li ber teştan rûdinên. Wê got, ma ez hîn jî bihejmêrim, xweziya xwe bi zorê daqurtand û hilma xwe vekir. Ew kesên ku li ser piyan li hemberî wan sekinibûn hîn jî dibişirin.

- Heydê herin ji vir û mîna segan mekenin û mehêlin ku serê min bavêje. Herin ser benderan û ji gundiyan teva re qala qehpîka Ahmed bikin, belkî ew bê gund û para we jî tişteki bikeve, wê got û ji cihê xwe çeng bû û got "Tifûû", wê tif ser çavên wan kir.

Xefil:

- Kuro li Henîfa binêre, ew dîsa har bûye.
- Riya gotina xwe bizanibe û dû re bipeyive, tu di bin erdê keto. Ez ne seg im ku ez har bibim. Ew tiştê ku tu dibêje hûn in, hûûûn. Yella ji ber çavên min winda bibin!

Yekî yê din dehf da, bi bazdan çûn, li ser benderan çarmêrkî rûniştin.

Husên şefqa xwe xist nav çavên xwe:

- Hela werin millet. Ahmed zewicî ye. Nama wî vê gavê hat, wî got û bi hemû şahiya xwe qîriya. Gundî ber bi wî de hatin.

- Çi bûye, çi bûye?
- Ahmed zewicî ye, Ahmed.
- Çii, ew zewicî ye?
- Erê, erê.
- Bi kê re?
- Bi tangoyekê re.
- Wey weyy, nebêjin kuro.
- Ji bo çi em ê nebêjin bavo, mêrik zewicî ye.

- Hayê şemsa jê heye?
- Heye, heye.

- Siûd e. Rind kiriye, rind. . . Tango zendên xwe yên mîna berfê gewr û tijî bazin, hetanî bin çengan vedikin û datînin navê, saetek biçûk jî dixin destê xwe yê çepê. Oxx tiştêkî mexwe û li ba wê ramede. Welle wî pîrr baş kiriye. Xwedê bike qismetê me jî.

Çend jin bi hêrs çûn ser wî.

- Bê fedî, bê terbiye.
- Ez ê çi bê fedî bim, aqûbeta wî li serê me tevan be.

- Hûn wê yekê nebînin.

- Ji solan ya kevin, ji jinan ya nû. Xwedê siûd daye xelkê, yê me jî salhê kor daye me bavo. Siûda me ji yên bi naz, ji tangoyan re nîn e.

- Hela deng meke kurmî, qet nebe tu bê deng be.

- Kurmî bavê te ye. Ox wa ye wî kiriye. Ma meriv jinên wek we gemarî bi yên xweşik û gewr naguhere?

- Ma ew jinên han, mêrên bi pantorên setre (setre ji erebî tê, ji cakê tê taciran, yê beskura wan rast û bi bişkrok re tê gotin)bi yên wek we

hustuelok, şefqa wan bi rûn û şelwar pîneki diguherînin?

- Binêre, guhertiye.

- Erê, erê, em ê dawiyê bîbînin, dawiyê.

Li ser benderan bû wek roja meşerî Hinan li hev bêr, melkes û melhêbên dar hildî dan, carî û qêrî bi hinan diket, hinin din çê dikirin, hin ji wan jî dikeniyên û dibişirîn.

Dengên wan digihan guhên wan kesên li be dîwêr. Şemsa hê jî serê xwe yê pêlkirî ranek ribû. Henîfa ji nişkê ve be çenga wê girt û ser wê rakir jor.

- Keçê te çi serê xwe berdaye jêr mîna yek ku qebhet bi ser de hatibe. Tu ê ji qehrar bimire, ku tu li wan kesên li ser benderan ji bo xatirê benameşekî wek keran dizûrin, guhdar bike. De rabe ser xwe, em herin malê.

- Wek bêxwedîmabûna min ne bes be, ez êd ji her kesî şerm dikim;ne yê din lê xwediyê w fedî dike. Qurbanê Hanife em zû herin. Wê nihî yên li ser benderan bigihîjin cem me.

Zarokên xwe hemêz kirin û meşiyên, ketin hewşê û koleka deriyê text ji paş de radar. Şemsa li sikafka odê rûnişt. Gava wê zarok xwe danî ser hesrê, got:

- Pitika min a bê bav, paşê ricifî û bi qêrî giriya. Lê belê, ji berevajîya nama xwe gava Ahmed singên qaşilşelyayî, piştên birînvebûy bedenên çilmisî yên jinên bi bikîni, ku di qûmê de vezelyayî bûn, diditîn, hingî verşandina wî dihat. Bi hesreta ditina gundê xwe û yê bi ka û çavên reş û vekîşî, rûyê girover ê ku ji tav qemer bûyî, kirasên nimêjê yên li pehniyên qelişî, fistanê gulgulî yê jina xwe ya zehmetkêş, zarok li piştê, satil li mil ku diçû derê dîr beryê bû. Wî xwe bi wê hesretê davêt nav avê ji bo ku herareta xwe bişikîne.

** Ev kurteçiroka E. Ocak ji pirtûka wê ya ku di sala 1982 an de di nav weşanên Tekin de bi navê BERDEL li Stembolê çap bûye, hatiye wergerandin.*

SÎNG Û PÎSTAL

Mueyyed TEYIB

M. TEYIB

D i dîroka gelê kurd ya tijî karesat da ji ka resata buhara 1991 mezintir qet rwinedayne. Ew dîmen û wênayên di rojname û televîzyonên cîhanê da belav dibûn dinya hejand. Yek ji wan dîmenên cergbirr jineke kurd ya rûniştî bû û cendirmeyekî tirk pîstala xwe li sînga wê dida. Ev helbesta pêşkêşî wê jina kurd e.

Ew sîng berî çardeh salan,
çîmeneke zozana bû
helalên sor

Li herdu milan sema dikir.
Ew sîng berî çardeh salan,
zinarekî Lalesê bû
hemî çava
digel rojhilat û rojava
tewaf dikir.

Ew sîng berî çardeh salan,
rûmeta mala giran bû
Sîng û dilê heft bira jê ra perjan bû.

Ew sîng berî çardeh salan,
lawekî kurd pawan kir û
dilê xwe li ser kire ala.

Ew sîng piştî çardeh salan,
du keviya li ser dada,
kela bayê eşqê lêda
heft zarokan jin jê vexwar.

Ew sîng piştî çardeh salan,

çardeh caran lê bû nîhar,
çardeh caran reş û şîn bû,
çardeh terim hemêz kirin.
û bahoza reva reş hat
û li cergê Kurdistanê...
ew cergê evroke bûye
berderazinka cîhanê.

Ew sîng û
çîmen û
zinar û
rûmet û
kevî û
goristan,

kete jêr pîstala cendirmeyê tirk.

Oh Agirî!

Ey berztirîn çiyayê kurd!

Te çav lê ye raneweste!

Yan bipeqe û kevirên xwe ji xwînê sor bike!

Yan jî heta ber piyên xwe sor bike!!!

Gulan 1991, Katrineholm

HEVPEYIVÎN BI D.ÎZOLÎ RE

Derwêş M. FERHO

D Îzolî ji çend salan û vir de xebateke hêja dike. Ferhenga Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî amade kir. Çapa yekê li Holanda, çapa duduyan jî li Tirkîyê bû. D. Îzolî li ser ferhenga xwe hê jî dixebite û wê fireh dike. Li ser vê xebata wî me ji bo xwendevanên NÛDEM'ê pê re sohbet kir.

Derwêş: Xebata edebî, di bin şertê xerîbiyê de pirr çetin e. Tu jî xebatek weha dikî, li ser ferhengê dixebitî. Ev xebat zehmetiyên taybetî bi xwe re tine. Yan na?

Îzolî: Li Ewrûpa êdî mirov nikare bibêje "şerdên xerîbiyê". Wisa bû ye ku tu dikarî li her derê her cûre kesên welêt bibînî. Xebata edebî li gor kesan tê guhertin. Her kes li rêgayî rewîşt (karakter) û tuwana(qabiliyet) xwe li ser cûreyek edebî mijûl dibe. Lê min ferheng hilbijart. Pirsra jorîn de "Xebata ferhengî çawa ye, zehmetî çî ne?" ku ez vê yekê wekî du pirsan dîpejirînim. Yekem: "Xebata ferhengê çawa ye?" Bersiv: "Kîjan ferhengê" dibêjim û berevajî jî pirs dipirsim. Bi gelmperî ferheng hemî weke hev in an jî wisa xuya dibe. Tu li bêja digerî, kom dikî, wan rêz dikî û şirove dikî. Paşê mirov bi edebî û zanistî li ser dixebite. Lê di piraktîkê de ne wisa ye. Ferheng hemû ne wekî hev in. Her zimanek ferhengek xwe heye, bi

D. ÎZOLÎ

taybetî karên xwe yên cûda cûda hene. Rêzkirina bêjeyan himê hêşan in, lê malbata bêjeyan, yanî bêjeyên ku ji bêjeyan derdikevin, ji bo wan ferhengeke kurdî mumkun nîn e, ku mirov wan bi cih bike, an jî li ser wan biryareke serbixwe bide. Wekî bêjeyên ku ji Agir an ji Ser de tên tu nikarî biryar bidî ku kîjan di bin hev de û kîjan di nava tekstê de wê bê nivisandin, yanî kîjan

biwêj e(terîm)an kîjan bêjeya hîmî ye. Wekok: Serêş, serêşandin, serbajar, serbajarî, ser de, serbijêr û hwd.

Biwêj û biwêjên lêkerî bi awayekî din idioman semî idioman di kurdî de bi serê xwe problem in. Wekî biwêja "Ji bîr kirin, ji ber xistin" mîna bîr kirin, ber xistin jî dikare bête gotin û nivîsandin. Ferhengê de rêza wan gelek ji hev dûr e. Pirsar duhem: "Zehmetî çi ne?" de veşartîye. 1) Wekî tiştên ku min li jor got, ev yeka ha bi serê xwe zehmetî ye. 2) Pê re jî zehmetiyên bêjekomkirinê ye. 3) Nivîsandin, ew jî zehmetî ye. Gava ku bêje kom dibin û rêz dibin û li ser tete xebitîn divê bê nivîsîn jî. Kesê ku ji te re vî karî bike tune û divêt tu bi xwe binivîsî. 4) Çap û çapxane. Gava karpêkek ku amade dibe divê bête çap kirin. 5) Belavkirin. Tîrsa mezin ev e. Hê ku te xebateke edebî destpênekiriye ev tîrs û xov, a rastî ev fobî di dilê te de ye. Gelo di dawiya ev çend zehmet û kar û serêşî de ev karpêka min di nava gel de belav bibe an na, ku belav nebe ez ji bo kê an li ser ci kar dikim. Kesê din nizanîm, lê ez tim û tim di bin bandûra vê tîrsê de jiyam.

Derwêş: *Li ser çi esasî tu gotinên xwe dide hev (sedema dûrbûna ji xelkê xwe).*

Îzoli: Li xeribiyê bêje çawa kom dibin.

a) Weşanên kurdî. Gelek weşanên kurdî hene, bawer dikim besî me ne. Ger ku tu bikaribî tîpên erebî û kirilî jî bixwînî serkaniyên herî girîng pirtûk, rojname û kovarên kurdî ne.

b) Kes. Wekî tê zanîn li Ewrûpa ji her perçeyên Kurdistanê mirov hene. Ger tîkîlî bi wan bikî û hinek ji hewl û zehmet li wan bigerî di navbera axaftin, pîrs û şêwr û galegal de mirov dikare gelek bêje bi dest xîne. Lê divê kaxez û pênûsa te di bêrika te de be.

c) Ya herî girîng jî mirov bi xwe ye. Ez kurdîm û li gund mezin bûme. Dorhêla xwe û derdora xwe hemû dizanim û zarava an devoka herêma xwe jî ji bîr nakim. Ger hemû bêjeyên herêma xwe kom bikim, ew jî ferhengek e. Hewce nîn e ku ez hemû bêjeyên kurdî binivîsim lê ez ferhengê dinivîsim. Paşê ez li

vir mîsalekê bidim. Di dawiya 1992 an de ferhengek Holandî derdikeve. Ew di 150 salî de tamam bû ye. Çapa yekem di 1864 an de xuya dibe. Heta niha nizanîm ew çend caran çap dibe û niha bi 36 cildên xwe ve bi qasî 40.000 rûpel dertê. Tê de çend bêje hene ku her yek ji wan bi qasî 30 heta 40 rûpelan cih digirin. Bizane ku di pêkanîna ferhengek wisa de bi hezaran kes xebitîne û bi milyonan pere lê xerc bû ye. Tu nikarî vê bi Îzoli re beramber bikî. Lê ez ji wê netirsîyam, bawer ke di kurdî ger ez tenê çend mehan li ser bêjeya *ser û serî* kar bikim dê ew jî wek 40 an jî 50 rûpel cih bigire.

Derwêş: *Tu xebata xwe bi çi û bi kî din re dimeşîni, yan tu bi tenê bi îmkanên xwe kar dikî?*

Îzoli: Di destpêkê de min bêje li ser kaxîzên ku xîzkên xwe wekî xerçerêz bûn, dinivîsî. Min bêjeyek dinivîsî û çend xêzik vala dihiştin û bêjeya duhem bi cih dikir. Dawî ku min bêje didît, ku rêza xwe li pêş bû min ew dixist wî cihê vala. Ew xebateke basît û paşverûhî bû. Lê ferhenga min ya yekem bi sîstema "Kartên kartonî" bû. Di ebatê 8 û 10 cm. de min wekî 40.000 kart dane birîn û ji her bêjeyekê re kartek tîrxan kir. Lê niha nûjen bûme, li ser computere kar dikim. 2) Ez bi tena serê xwe kar dikim. Zor mixabin ku ew îmkanên min yê kolektîvî tune ye. Ji xwe ku 3-4 kesên ku bi hev re bixebitin hebûna wê ev ferhenga ha hê jî bi ser û bertir bûya.

Derwêş: *Hêvî û daxwazên te di rojên pêş me de! bi awayekî fireh.*

Îzoli: Ez ji zîmanê kurdî gelek hez dikim. Em behsa Xanî û Hawarê, Cegerxwîn an Osman Sebrî nekin lê li Ewrûpa jî navên nû hene û hê jî me agahdarî li wan nîn e. Daxwazên min yê gelek baş hene, lê ez di hêviya xwe de reşbîn im (pesimist im). Ji ber ku -ha li welêt ha li der ve -ji bilî çend kesên dilsoz û welatparêz pê de kes zîmanê xwe naxwîne û pê re mijûl nabe. Zîmanê partî û rêxistin û rojnameyên wan ên herî mezi bi tirkî

ne. Axaftina wan ya rojane bi tirkî ye, şev û Newroz û semînerên wan bi tirkî ne. Di mala xwe de bi tirkî diaxivin, zarokên wan bi kurdî nizanin, navên wan bi tirkî ne. Ya xerabtir jî her rêxistinek li dijî rêxistinên din ambargoyên xwe hene. Weşanên hevdu naxwînin, êdî dimîne çend kesên bê teref, kesên ku bi xwe dinivîse û bi xwe dixwîne. Ev yeka hanê hêviya mirov dişkine û êdî mecal namîne ku mirov karekî destpêkirî bi serfirazî dawî bîne. Ez li vir îtîraf dikim, eger Komkar nebûna çapa duwem a ferhenga min dernediket. Diyar e ku rêxistinên siyasî ku bixwazin dikarin pirr tiştan bikin û ya kirî jî bînin meydanê. Li Ewrûpa hin kesên din hene ku bi destlepê karên baş dikin û ji bê mecalî karên wan pêş ve naçe, an jî di dolava wan de dimîne. çend mîsal bidim: Xortekî ciwan navê wî Firat Cewerî ye heye, ku di çîroknivîs û tekstnivîsê de bi rastî jî cewher e. Min gelek bêje, ji nivîsarên wî girtine, lê mixabin ku piştgiriya wî nîn e û kes wî diviyayî nivîsandinê nake, ku ew hê jî bi kêr bê. Sîstema hevokçêkirin û bêjebikaranîna Reşo Zîlan min tim jî xwe re weke wekok girtiye. Bavê Nazê li vir jî bîr nakim û mafê kovara çiya hê li ser me heye, ku bûye serkaniya ede

biyata kurdî. Rojen Barnas bi awayekî sohbet-warî zimanê kurdî di devoka gundîtîyê de bi teşeyeke pisporî bi kar tîne, lê ji çend meqale û helbest pêve xwe zêde nişan nedaye. Bawer nakim ku ew naxwaze, lê belê ew jî di bin bandûra siyasî û aborî de ye. Himê romana kurdî helbet ne Mehmed Uzun e, lê rûmeta nivîsandina romana berçav di zaravayê kurdî de ez wî dibînim. Kêmasî û rexne her li cihê xwe bin, lê divê mirov heqê mêran înkâr neke. Di dîroka rojnamevaniya kurdî de, Kurdistan Press bûye nimûne.

Weke ku min li jor jî gotibû: "Ez hemû bêjeyên kurdî nanivîsim, lê ez ferhengê dinivîsim". Daxwaza min ya herî girîng ew e. Zêde ferheng bêne nivîsandin. Wisa ku mirov bikaribe ji her deverê û ji her herêmê ferhengokekê û ji her zaravayî ferhengokekê peyda bike. Ev hemû dibin serekaniyek û gava mirov van hemûyan bigihîne hev wê ferhengek bi qasî 100. 000 bêjeyî pêk were. Êdî kes nabêje: Te çima ev nenivîsandîye, an ev ê te li vir gotîye xelet e, a rastî divê wisa bûya". Tiştê ku tenê ji destekî dertê, tu bivê nevé wê xeletî tê de hebin.

Hêvî û daxwaziya min serfiraziya gelê kurd e. . . !

AZADÎ

Laleş QASO

D i xweşêvareke gulanê de

Çavên min girêdayî

Destên min kelepçekirî

Wexta li benda dora îşkencê bûm

Bayekî hênik li sînga min dida

Mezinahiya te ji min re digot

Azadî!

Ger ku ez di deryaya diwariyan de dijîm

Û ji diwariyan re hosteyên min dibêjim,

Ger ez bi wan pirtikên tûrêjên rojê

Ku dikevin tarîtiya min rojê bêhempa

Hîs dikim,

û ger hizna li ser hîsên min weke ku

kêfxweşiya evîndariya te dizanim

Bawerke ev hemî bo evîna te ye

Azadî!

Bila ew bizanibin ku min

Tu

Di quncikên herî tarî û bê pirtûk de jî

Di dilê xwe de

Di cihê herî pêşîn de hilgirtiye

Azadî!

Ev çend car çêbûn ku daran çiçek vedan,

Ev çend car çêbûn ku leylekan çûçikên xwe

Bi firê xistin,

Kî dizane ev çend car e ku roj bêî min hilat

Azadî!

Girtîgeha Diyarbekirê, 1981

ANTON ÇEXOV

1860-1904

Firat CEWERÎ

Anton Pavloviç Çexov di huvdehê meka yekê, 1860' î de, rojek ji rojên herî sar, li bajarê Taganrogê çavên xwe li dinya me ya rohnî vekirîye. Ew li ber destên bavekî dîndar, sert, awirtûj digihê û li dikana wî şagirtiyê dîke. Bavê wî yê dîndar, ji bo ku gunehê xwe bi Xwedê bide efûkirin û ruhê xwe nêzîkî Xwedê bike, wî ew Çexovkê biçûk jî nêzîkî dîn dikir û ew di rîya dîn de perwerde dikir. Çexov di salên xwe yên gelek biçûk de bi xwişk û birayên xwe re di koroya dêrê de distiran û wan herweha ew stiranên xwe yên dînî li malê jî distiran û bawêşîna buhuştê li giyanê bavê xwe dikirin. Lê bavê wan yê Xwedahez, ji bo ku dîndarên baş û mirovên rind û qenc ji wan derkevin, wî pirrê caran ji berdêla şîretên bi devkî, lêdan û tadeyiya dinyayekê li wan dikir. Pedagojiya wê demê li ser wê nêrînê ava bûbû. Gorî tasvîrkirina jiyana arîstokratên rûsan, mirov di terbiyekirin û perwerdekirina zarokan de pêrgî gelek lêdan û tîrsa mezinan ya li ser zarokan tê.

Ji arîstokratbûnê wêdetir, di gel ku Çexov ji mālbatê kole dihat jî, dîsan bavê wî yê dîndar û sert, ew zarokê bî qasî destekî bi tîrs û xofeke mezin digihand. Ji ber wê tîrs û xofa bavê xwe, wî newêribû li malê bi xwişk û birayên xwe re bi hêsanî henek bikira, bikeniya, bileyista. Ji ber ku ew hemû jî li Çexovê biçû

qedexe bûn. Lê dayika Çexov, ya weke pîrmaniya dayikan dilşewat, reben û dilovan, berevajîya bavê wî bû; wê hemû jiyana xwe seferberî zarokên xwe kiribû. Lêdana zarokan deyne aliyekî, ger pozê zarokekî wê xwîn bibûya, ew ji ber êşa wan dikete tayê, dil û cegerê wê ji ber êşa zarokên wê dihatin sotin. Carinan gava ku bavê Çexov li zarokan dixist, diya wî ya dilovan dixwest zarokên xwe biparêze û li hember mêrê xwe derkeve, lê ji bo ku ew di nav heval û cîranan de nebin mijara paşgotinîyê, wê pirrê caran bêdengî dipejirand û ji ber liberketina zarokên xwe, wê hêsirên xwe di dilê xwe de dibarandin. Ew diya dilovan, ku zarok û neviya koleyê erdan bû, wê ew zulmdariya koledaran ji bîr nekiribû, ew bîranînên tîrsê yên zaroktiya xwe ji zarokên xwe re jî behs dikir; Çexovê biçûk û jîr, guhên xwe miç dikirin, bi saetan li diya xwe guhdarî dikir, di awirên wî de li hemberderketina koledaran pêl dida.

Di gel zulmdariya bavê xwe, dîsan ew zarokekî jîr, bîaqil û bi terbiye bû. Bavê wî jî armanca disîplîna xwe weha tanî ziman: "Ez dixwazim zarokên min şiyar, jîr û bîaqil bin". Ev yeka han xwesteka gelek bavan e, lê her bav li gor kultur û têgihîştina xwe zarokên xwe digihînin û wan perwerde dikin. Bavê Çexov jî dixwest zarokên wî qenc bin, zana bin, dewlemend bin. Loma wî tavilê Çexov şand dibistana

Yunaniyan, ku wê demê li Rûsyayê gelek aristokrat û dewlemendên Yunanî hebûn. Pirraniya rûsan jî dixwestin ku zarokên wan hînfî yunanî bibin û wek yunaniyan dewlemend bibin. Lê, li dibistana yunaniyan jî riya perwerdekirinê di lêxistinê re derbas dibû. Wî Çexovê biçûk, nazik û hêviya pêşeroja rûsan, ji ber lêdana mamosteyên dibistanê nekir der, bi riza dê û bavê xwe, wî dev ji dibistana yunaniyan berda. Lê ji aliyekî ve jiyana bê xwendin çi ye? Kî bê xwendin gihîştîye ku? Kîjan civatê bê xwendin û nivîsandin zincîrên koletiyê şikandîye û gihîştîye azadî û serbestiya xwe? Bavê Çexov jî di wê baweriyê de bû. Herçiqas Çexov nazik, bi terbiye û hurmetgir bû, ew ji bo serketina xwe jî ewçend bi girr bû jî. Lê hebe tunebe ew ê ji ber tesîra lêdana bavê xwe û tesîra lêdana dibistana yunaniyan be, ew di dibistana navîn û lîseyê de ne zêde biserkefî bû. Lê gava ku ew êdî baş bi firê ket, ji cihana zaroktiyê derbasî jiyana mezintiyê dibû, jîrî û zîrekîtiya wî jî serî hildida, wî ji bo xwendinê ji nav şaxan şaxa tîbbê hilbijart û bi serfirazî xwendina xwe xelas kir û bû doktorekî ciwan, çeleng û hêvîjî.

Lê Çexov hê di dema xwe ya dibistanê de dest bi nivîsandinê kiribû, çîrokên wî yên pêkenînê lê bi cidiyetê ve tîjî, di kovar û rojnameyên herêmê de derdiketin û bi wî awayî Çexov mesrefa xwe ya dibistanê derdixist û pereyên ku ji ber dima jî ji xwe re pê pirtû dikirî. Wî digot, ji bo ku ez bikaribim çîrokên baştir binivîsînim, divê ku ez gelek pirtûk biwxînim.

Çîrokên Dr. Çexov di demeke pirr kurt de li seranserî Rûsyayê deng dan û di wê sistema, bi gotina Lenîn, Feodal Emperyalîst de ji teqandîna edebiyata Rûsyayê re bû çîrûskak.

Nivîskarên hemdemên Çexov, an jî yek ji kaloyên edebiyata rûsan, Tolstoy, di derheqa Çexov de wilo digot: "Çexov ji wan hindîknivîskaran e, ku mirov dixwaze çîrokên wî careke din bixwîne". Gorkî jî hevçaxê xwe Anton Çexov dipesinand, ew weke çîroknivîskarekî kedkar, kûr û têgihîştî tanî ziman. Wê ew kûrbûn û têgihîştûbûna wî bala Andre Gide jî kişandibe, loma ew jî di derheqa Çexov de wilo dibêje: "Ez li tu çîrokên Çexov yên ne balkêş rast nehatime; hemû çîrokên wî balkêş û yek ji ya din xweştir e. Ji xweşbûn û balkêşiyê jî wêdetir ez heyranê wan im".

Ew çîroknivîskarê balkêş, ku di kurte-demekê de sînorê Rûsyaya mezin gav kir û bû malê hemû dinyayê, bi nêrîna hin rexnegirên wê demê, wî car caran çîroknivîskarê firansîz Guy de Maupassant jî derbas dikir. Tolstoy di derheqa vê yekê de wilo digot: "Çar nivîskarên firansîzan hene; Stendahl, Balzac, Flaubert û yek jê jî Guy de Maupassant e. Lê Çexov di ser Guy de Maupassant re ye."

Ji ber ku Tolstoyê mezin di derheqa Çexov de wilo fikiribû, zêde neajotibû ku ji bo ew Tolstoy fedîkar demexe, wî cihê xwe yê nemir di nav edebiyata rûsan de çêkiribû. Ew bi qasî nivîskariya xwe doktorekî baş û zîrek bû jî. Wî gelek çîrokên xwe bi şarezabûna operatoran nivîsandine, psîkolojiyek kûr û şerpezetiya ronakbîr, burokrat û aristokratên rûsan yê sedsala xwe bi zimanekî basît, bi tasvîrên kurt û xurt û bi awayekî pêkenînî aniye ziman. Di gel ku ev sedsalek e di ser çîrokên wî re derbas bûne, dîsan jî çîrokên wî bi qasî misqalekî tiştêk ji naverok, ziman û forma xwe wînda nekirine. Ew weke şeraba ku her ku kevin dibe, tehma wê ewçend xweştir dibe. Çîrokên wî hostayê nemir bi kevinbûna xwe nûdem dibin û ji bo ruhên û dibin şeraba jiyane.

A. ÇEXOV

YÊN SERXWEŞ

Anton ÇEXOV

Werger: Firat CEWERÎ

Frolvê fabrîkator, yê çeleng, esmer, rihgi rover, bi awirên nerm û hevrêşmî, bi avûkatê xwe yê navsal, sermezin, porkurîşk, li hêwana restoranteke li derveyî bajêr rûniştibûn û ji xwe re bi kêf dixwarin û vedixwarin. Ji ber ku herdu jî rast ji baloyê hatibûn restorantê, frak li wan bûn û doraxên spî li dora stûyên wan gerandûbûn. Li hêwanê ji wan û ji garsonên li ber derî pê ve tu kes tunebû. Bi emrê Frolov wan tu muşteriyên din bera hundur nedidan.

Wan heryekî bi qedek mezin ya vodka ye dest bi vexwarinê kirin û ji îstirîdye(heywaneke behrê ye)meze çê kirin.

Almer:

- Xweş e, ezîzê min, got. Ev modeya ku ji îstirîdye meze çêkirin min derxist. Vodka qirika mirov dişewitîne, ziwa dike, lê ku mirov bi dû de îstirîdyekê daqurtîne, mirov di qirika xwe de hênkahiyek şêrîn his dike. Ma ne wilo ye?

Garsonekî bê simêl, cênîkspî, sênîkek ava firingiya danî ser masa wan.

Frolov:

- Ew çi ye te anî?
- Mayonez e, ji bo ku hûn bi ser mêsî dakin.

Frolov bê ku li sênîka ava firingiya binihêre,
- Wilo ha? Ma mirov wilo datîne? bi ser garson de qîriya. Ev çi celeb mayonez e? Ma qey tu nizanî xizmetê bikî heywan!

Mîna ku birûsk di çavên Frolov yê hevrîşmî de pêketin. Wî kujekî rûyê masê li tiliya xwe gerand, bi tevgerek biçûk, wî hemû tiştên li ser masê;şûşe, firax, mûmdank gindi randin erdê.

Garsonên ku ji berê de fêrî bûyerên wilo bûbûn, ber bi masê ve bazdan, mîna operatorên emeliyatê bi cidî, giran giran ew perçecamên l erdê dane hev.

Almer bi ken got:

- Tu çi xweş bi wan re didî û distînî. Lê xwe ji ba masê bide alî an na tu ê pê li xevyarê bikî.

Frolov:

- Bang muhendîz bikin, bi hêrs got.

Muhendîz bi rastî jî berê muhendîz bû û peyayekî dewlemend î rûtiş bû. Wî hemû serweta xwe xerc kiribû, lê ew niha bi vî emrê xwe yê kal ketibû vê restorantê û keçik û garsonê restorantê îdare dikirin. Ger pêwîst bibûya wî carina delaltiya evîne jî dikir. Muhendîzê ku piştî bangkirina Frolov hat, bi hurmetgiriye!

mezin serê xwe ber bi jêr ve tewand.

Frolov li wî zivirî:

- Bala xwe bidîyê ezîzê min, ev çi kepaze-tiye? Peyayên te çi celeb xizmetê dikin? Ma tu nizane ku ez ji tiştên wilo aciz im. Xwedê bela xwe bide te, ez carek din nayê vir!

Muhendîz:

- Ez rice dikim tu ê me efû bikî, Aleksey Semînoîç!got. Ez ê niha tevdirên pêwîst bigirim!Xwestekên te yên herî biçûk, wê bi şikleki herî baş û zû werine cih.

- Baş e, heydê, here. . .

Muhendîz heya erdê xwe tewand, berepaş çû, bişkokên milên gomlegê xwe û hungulîska xwe ya elmasê derewîn cara dawî dan biriqandin û di pişt derî de winda bû.

Masa wan ya meze ji nû ve hatibû raxistin û xemilandin. Almer şeraba sor vedixwar, kuvarkên terr û goştê çûkan dixwar. Paşê seleta masiyan û masiyên di ava şor de birajî xwest. Frolov tenê vodka vedixwar, bi nên meze çêdikir. Wî bê rawestan bi destan çavên xwe difirkand, bi ûf û kûf rûyê xwe tîrş û mirşo dikir. Xuyabû kêfa wî ne li cih bû. Herdu jî bédeng rûniştibûn. Hêwan jî bédeng bû. Lampeyên mezin yên elektrîkî pêketû bûn û weke ku ew ji tiştêkî qeherîbin fişnî ji wan dihat.

Cengenan li pişt derî bi dengê sivik stiran digotin û digeriyân.

Frolov:

- Ez vedixwim lê ez tu zewqê jê nastînim, got. Her ku ez vidixwim ez ji xwe diçim, kesên din bi vexwarina vodkayê şên dibin, yê min bervajîya wê ez pê hêrs dibim, fikrên kirêt têne min û ez nikarim razê. Çima birawo, şahiyek bê vexwarin û bê sefahat tune? Ev yeka han kirêtiyê dide mirov!

- Wê çaxê bang cengenan bike!

- Jehr di wan keve!

Pîrejinek cenge serê xwe di deriyê korîdorê

re dirêjî hundur kir.

- Aleksey semînoîç, cengene çayê û konyakê dixwazin, got. Ma bila ew werine hundur?

Frolov:

- Baş e, got. Gelo tu zane ji bo ku ew ji muşteriyên ziyafetê dixwazin, ew ji xwediyê restorantên jî ji sedî tiştêkî distînin. Di dema me de bawerî bi kesên bexşîxwaz nayê. Hemû mirovên pîs, rûşuştî û kirêt in. Wek mînak, ev garsonên ha. Rûyê wan dişibin rûyê profesoran, porê wan spî bûye, mehê dused rubleyan qezenc dikin, li malên xwe rûdinên û keçên xwe di dibistanên Zadegan de didin xwendin, lê heta ku tu bixwaze tu dikarî ji wan re çêran bikî û erza wan bişikîni. Gava ku muhendîz deh rublan bide wan ew kûzek xerdel dixwin, weke dîkan dikin. Ger yek ji van li ber xwe û şerefa xwe bikevin, bi Xwedê ez ê hezar rubleyan bidime wan.

Almer bi ecêbmayî li rûyê wî nihêrî:

- Baş e, lê çi bûye? got. Ev reşbîniya te ji bo çi?

- Ez ne rehet im. Tiştêkî ketiye serê min, ew rehetiyê nade min.

Weke ku bizmarek di serê min de hatibe kutan, tu çi bike jî tu hew dikarî wî ji wir bikişîni.

Kaloyekî kinik, girover û qelew kete hundur hêwanê. Çakêtekî pitikpitikî û êlegekî belek lê bû û gîtarek jî di destê wî de bû. Bi gêjîkî nihêrî û mîna leşkeran silav da.

Frolov:

- Wey parazît!got. Tu bijî, tu bi teqlîtîkirina berazan bûyî xwedî serwet. Ka were vir!

Fabîrikator vodka, şerab, konyak bera qedehê dan, paşê xwê û îsot pê dakir, hemû li hev xist û da yê parazît. Wî jî vexwar û bi mêrxasî kuxuya.

Frolov:

- Wer ku ava firaxan vexwariye, dilê wî ji

şeraba heqîqî dixele. Heydê, Parazîto, rûnê û bistirê.

Parazît rûnişt, bi tiliyên xwe yên dagirî li gîtara xwe xist û dest bi stîrana xwe kir:

Tayik, mayik Margirêtkâ. . .

Gava Frolov şampanya vexwar ew serxweş ket. Wî kulma xwe li masê xist û got:

- Erê, tiştekek ketiye serê min, min deqîqeyekê jî rehet nahêle!

- Baş e, lê tişteki çilo ye!

- Ez nikarim bibêjim. Ev sir e. Ev sireke wilo ye, ku ancax gava ez duan dikim ez dikarim bibêjim. Lê ger tu bixwîzî bi dostanî, bi şerdê ku di navbera me de bimîne. . . Lê nebe, nebe tu ji kesî re nebêje. . . Tu nebêje ha. . . Ger ez ji te re bibêjim, dibe ku dilê min fireh bibe, lê tu. . . Ji bo Xwedê li min guhdarî bike, lê paşê jî ji bir bike. . .

Frolov devê xwe ber bi guhê Almer ve dirêj kir, piştî ku bi qasî nivdeqîqeyekê di guhê wî de kir pistîni:

- Ez ji jina xwe nefret dikim.

Avûkat bi şaşmayî li wî nihêrî.

Frolov hêrs bû:

- Erê, erê, ez ji jina xwe Marya Mihaylov-nayê nefret dikim, di ber xwe de got. Ez nefret dikim, te fêhm kir?

- Ji bo çi?

- Ez jî nizanîm bê ji bo çi ye! Lê ez bi hez-kirin zewicim, niha jî ew weke dijminekê ye; a ji vî, bibûre, ez ji vî parazîtî çiqasî nefret dikim, ez ji jina xwe jî ewqasî nefret dikim. Lê li navê jî tu sedem tune ye! Gava ew li ba min rûdine, bi min re xwarinê dixwe, an jî gava ew bi min re dipeyive, hêrsbûnek wilo ruhê min digire, ku ji bo ez gotinên ne xweş ji wê re nekim, ez bi zorê xwe digirim. Tişteki ku ez nikarim ji te re behs bikim di hundurê min de çêdibe. Veqetandina jî wê an jî ji wê re rastgouin bê îmkân e, ji ber ku wê rezaletî der-keve. Lê jiyana bi wê re jî ji min re ji dojehê xerabtir e. Ez nikarim li malê rûnem! Ev e, ji ber vê yekê ye, ez bi rojan bi karê xwe re mijûl dibim, ez xwarina xwe li restorantan dixwim û

êvaran jî ez wextê xwe li cihên ketî dikujim. Gelo tu di derheqa vê hîsa nefretê de çi dibêjî? Ew ne jineke hayela ye jî; ew xweşik e, biaqil e, bêdeng e. . .

Yê parazîtî lingê xwe li erdê dixist û stîrana xwe dewam dikir:

Ez bi súbayan re geriyam

Min maçî kir, min bêhn kir. . .

Piştî ku Almer hebekî bêdeng ma:

- Ez îtîraf dikim, ez her fikirîme, ku Marya Mihaylovna ne li gorî te ye, got û axînek kişand.

- Yanî tu dixwazî bêje, ku ew xwende ye? Li min binêr. . . Min jî dibistana taciriyê bi madalyaya zêr xelas kiriye, ez sê- çar caran çûme Parîsê. Erê ez ji te ne biaqiltir im, lê ez ji jina xwe jî ne ehmeqtir im. Na, keko, mesela bingehîn ne di xwendinê de ye! Ez ê ji te re behsa vê nexweşiyê bikim, ca tu guhdarî bike. Binêr bê çawa dest pê kir: Rojekê ez ji nişkê ve fikirîm, ku jina min ne ji ber hez kirina min, lê ew ji bo perên min bi min re zewicî ye. Ew fikra ha di serê min de cih girt. Ez çi bikim, çi nekim, bê fêde ye, ew fikra ha ji serê min der-nakeve! Tam di wan deman de hirsek hatibû jina min. Bi dû belengaziyê re ew ketibû kûpê zêr, wê pere vir de û wir de dirjand. Wê mehê li dor bîst hezaran xerc dikir. Heçê ez im, ez ji roja ku çê bûme, ez bi şik im. Ez bawerîya xwe bi tu kesî naynim, ez ji her kesî bi şik im. Tu çiqas diltenikahiyê nişanî me bidî, ez ê ewqasî ezab bikişînim. Ez wilo texmîn dikim ku her kes jî bo perên min xwe bi min şelafî dikin. Ez baweriyê bi tu kesî naynim! Ez ne mirovekî şên im, keko, ne mirovekî şên!

Frolov qedeha şerabê di qurtekê de vexwar û peyva xwe dom kir:

- Lê ev hemû vala ne. Ji te re behskirina min ne di cih de bû. Min ehmeqî kir ku min ji te re got. Min ev bi serxweşî ji devê xwe revandin. Tu jî niha bi çevên avûkatiyê li min dinihêrî. Ji ber ku tu niha hînî sîrrên min bûyî tu xwe dilşa hîs dikî. De, dev jê berde. . . Em

vê mijarê bigirin. Em vexwarina xwe bidominin!

Wî bang garson kir,

- Li min binêre, got. Ma Mustefa li vir e? Bang wî bike bila were vir!

Piştî kurtedemekê zarokekî temenê wî li dor donzdeh salan, bi frak û bi lepikên spî kete hundur.

Frolov,

- Were vir! got. Ji me re behsa wê rastiye bike. Demekê we Tataran li me zulm dikirin, we ji me xûkî dixwarin, lê niha jî hûn ji rûsan re xizmetê dikin û hûn jiyana xwe bi firotina xewliyên serşokan ve derbas dikin. Mirov ê çawa vê rastiye rohnî bike?

Mustefa birûyên xwe hildan jor û bi dengêkî nizim bersiv da:

- Feleka xapînok!

Almer li rûyê lêwîk yê cidî mêze kir û bi pîrçîn keniya.

Frolov,

- Heydê, rubleyekê bidin wî! got. Ev bi feleka xapînok dijî. Wî bi tenê ji bo van herdu gotinên wî li vir dihêlin. Vexwe Mustefa! Tu ê di pêş de bibî kereteyekî mezin! Yanî parazitên ku li ba dewlemendan dijîn ewqas pîrr bûne, ku ecêb in. Hûn pêxwas û rêbirrên bê kêr û demançe ewqas pîrr bûne, eferim ji wî re, yê ku xwe ji nav lepên we xelas bike. Ma em bang mitirban jî bikin? Hî? Mitirban jî binin vir!

Cengenên ku ji mêj ve di korîdorê de aciz bûbûn, bi deng ber bi hêwanê ve baz dan, şahiyek wehşî dest pê kir.

Frolov ji wan re,

- Vexwin! bi qêrîn got. Vexwin, vexwin dolên Fîrewn! Bistirên! He- yt!

Rojek zivistanê bû. . . He- e- yt. . . palik difiriyar. . .

Mitirban stiran digotin, difîkandin, dire-qisîn. Frolov jî wek pîrr dewlemendên delalî, "dîlfîreh" ku carinan ji kêfan dînîtiyan dikin, wî jî dest bi dînîtiya kir. Emir da garsonan da nê û şampanya bidin mitirban. Abajûra fenerekê şikand. Şûşe avêtin neynik û tabloyên li dîwêr Xuya bû ku wî tu zewq ji wan kirinên xwe ned-istand. Ji ber ku wî her rûyê xwe tîrş dikir û bi ser wan de diqîriya. Di çavên wî de xuya bû ku wî nefret ji hereketên xwe dikir. Bi muhendîz

stiran dida gotin; şerab, vodka û tevlihevîyek ji zeytê bi denbêj û sazbandan dida vexwarin. . .

Saet şeşê sibehê hesab anîn.

Almer,

- 925 ruble û 40 kapîk! got û milên xwe hejandin. Ji bo çi? Na, na, raweste, ez kontrol bikim!

Frolov cûzdanê xwe derxist,

- Dev jê berde, di ber xwe de got. Bila ew min bişêlînin. . . Ger ew min neşêlînin ma ew ê kê bişêlînin. . . Ger parazit tunebin. . . çê nabe. . . Ev e, tu avûkatê min î. . . Tu salê şeş hezar ruble distîni. . . Ji bo çi? Lê bibûre, ez niha bi xwe jî nizamim bê ez çi dibêjim.

Gava ew bi Almer re ber bi malê ve diçûn, Frolov di ber xwe de dipeyivî:

- Niha ji bo min çûyina mal ji çûyina dojhê zehmettir e! Erê. . . Kesekî ku ez ruhê xwe jê re vekim tuneye. . . Hemû diz in. . . Hemû xayin in. . . Gelo çima min sîrrên xwe ji te re vekirin? Ji b. . . çi? Bêje, ji bo çi?

Gava ew gihîştin ber deriyê malê, weke ku Moskovayî li her derê û bi her kesî re dikin, wî jî devê xwe dirêjî Almer kir, di cihê xwe de hejîya û lêvên wî maçî kir.

- Bi xatirê te. . . Ez ne mirovekî qenc û şên im, got. Ev jiyana me jiyaneke kirêt, ne pak û şermîn e! Tu peyayekî xwende û biaqil î. Di gel vê hindê jî tu tenê dibîşîrî û bi min re vedixwî. Wekî din tu tiştêkî nakî. Di kesî ji me de xêr tuneye. . . Ger tu mirovekî bi namûs û dostekî bi rastî bûya, te ê ji min re bigota: "Tu benderu-hekî pîs, mekroh î kirêt!"

Almer:

- De, de. . . Here ji xwe re razê, di ber xwe de got.

- Xêr di te de tune ye. Tenê hêviyek min heye, ew jî gava ez havînê herim havîngehê, ji wir jî ez derkevîm çolê, bahozeke rabe, ewr bikin şîrçînî, birûskek vede û ruhê min bistîne, hingî ez ê ji xwe re xelas bibim. Bi xatirê te. . .

Frolov û Almer dişan hevdu maçî kirin; ew li ser lîngan bi xew re diçû, di ber xwe de tiştin digot û bi alîkariya herdu xulamên xwe ew bi mêrdewanê ve bi jor ket.

EZ GIRTÎ ME

Bareş BATÊ

Ez girtî me
Bi pêtên agirê sor.
Li der û dora min in
Gulleyên leşkerê dijmin.
Ez girtî me,
Di revê de li dûr
Bi kêr û gûzanan birî
Ji ezman dibare jehr
Dojeh ketiye nava min.
Ez girtî me,
Di cegerê tirsê de
Di nava rojê de
Li bendî behîştê mirî
Ez girtî me,
Bi sînoren hesinî
Bê xwarin, rût û tazî
Dîl im di dendika nezaniyê de.
Girtiyê evîna yarê,
Bi baskên şikestî di avê de
Kerr û kor im di girtîxana azadiyê de.

KURDEKÎ BI RÛMET; YILMAZ GÜNEY

Dr. POLOÇO

Huner xemla welatekî ye. Welatekî bê huner, gelekî bê hunermend wek darek bêber e, rût e, bêkêr e. Miletêkê bê nivîs, bê edebiyat, ew miletekî hov e, nezan e, ji medeniyetê bêpar e. Huner û edebiyat, xwendin û nivîsandin; terbiye, edeb û rabûn û rûniştandina miletekî têkûztir dike, wî hemdem dike, wî medenî dike. Îcar gava ku miletek bindestê miletekî din be, pirê caran hunermend û nivîskarên wî miletê bindest, mecbûr dimînin ku bi zimanê miletê serdest tevdigerin, hunera xwe bi zimanê welatê serdest dikin û di xizmeta welatê serdest de pêşkêş dikin. Ev celeb nivîskar û hunermend piştî demekê bi dû navên xwe û jiyana luks dikevin, rûmeta xwe li bal gelê xwe kêm dikin û ji bo ku têkevin çavên serdestan tiştê ku ji wan tê ew dikin. Hin nivîskar û hunermend jî hene, ku navdariyê, pere, jiyana luks datînin aliyekî, ew rûmet û şerefa xwe dixine pêş. Ew bi gelê xwe re ne, derd û kulên gelê xwe bi xwe re parve dikin. Ew stemkarî û zulmdariya li ser gelê xwe qebûl

nakin, loma jî ew pênûs û hunera xwe ji bo çareserkirina problemên gelê xwe, ji bo ji bindestiyê rizgarkirina gelê xwe û ji bo xweşkirina jiyana hevvelatîyên xwe bikartûnin.

Yilmaz Güney, yek ji wan hunermendan bû, ku êdî piştî demekê xwe nas kir, rastiya welatê xwe û neheqîya civatê dît, bi hunera xwe xwest ku jiyana gelê xwe û neheqîya civatê tasvîr bike û wê yeka han weke çekekê li dijî dijmin bi kar bîne. Lê herçiqas ji bo armancên siyasî carinan hêlên wî yên hunermendî sist dibûn jî, dîsa ew baştirîn listikvanê sînemaya Tirkîyê bû û ew herweha baştirîn senaryonivîs û filmçêkerê Tirkîyê bû. Jê wêdetir jî wî deriyê sînemaya Tirkîyê ji cîhanê re vekir, ew Tirkiya ku ji bo gihîştina pîvana Ewrûpiyan bi kêmanî pêncî salan li paş bû, Yilmaz Güney bi vekirina deriyê sînemaya wan ve ew ber bi Ewrûpayê ve kişand. Lê di eynî demê de wî rastiya civata Tirkîyê, ya li ser neheqîyê ava bûbû raxiste ber çavên temaşevanên Ewrûpiyan. Yilmaz

Y. Güney

digot: "Burjûvaziyên tirk ji min gazinan dikin, dibêjin: Tu hêlên civata me yên ne baş nîşanî Ewrûpiyan didî, fermo hêlên wê yên baş jî nîşanî wan bide. Yên me jî bajarên me yên xweş hene, avahiyên bilind hene, hotelên luks hene. . . "

Lê wî jî nîşandana jiyana kulmek mirov wêdetir, jiyana zirecêbek gel ji xwe re kiribû mijar. Vê yeka han ew hêdî hêdî ber bi rastiya welatê wî ve kişand. Wî êdî dest bi çêkirina filmên li ser kurdan kir.

Di şikandina tubuya pirsra kurdan li Tirkîyê rola yılmaz Güney jî çê bû. Wî bi filmên temayên kurdî, kir ku gelek xortên kurdan bi kurdîbûna xwe serbilind bibin û herweha wî tesîrek li ronakbîrên Tirkîyê jî kir, ku ew careke din li ser pirsra kurdî bifikirin û wê per-deya bêrûmetiyê ji ser rûyê xwe bavêjin.

Yılmaz Güney ne bi tenê di warê sînema de, ew herweha di warê nivîsandinê de jî navekî bi rûmet bû. Çîrok û romanên ku Yılmaz Güney nivîsandine, di dema xwe de rexnegiran ew gelekî pesinandine û ew beramberî roman-nivîsê navdar Yaşar Kemal kirine. Herweha Yaşar Kemal jî pesnê romana wî ya bi navê "Bi Stûxwarî Mirin" ya ku bi wê di sala 1972'an de xelata romanê ya Orhan kemal girtibû, dida û wî yek ji nivîskarên Tirkîyê yê mezin dihesi-band.

Yılmaz Güney di çîrok û romanên xwe de

jî, mîna filmên xwe, mijara wî her gundî û qa bindest bû. Ji ber vê yekê serdestên Tirkîyê be xwe ji wî hunermendê kurd yê pirralî venediki li riyekê digeriyan da wî winda bikin û bi wir dakirina wî re jî ew agirê ku gurr dib vemirnin. Loma jî wan çend caran ew girtin xistin zîndanên. Girtina wî ya dawî jî t kuştina hakimekî ve girê dan, ew hunermend têgihîştî û bi ber bi salan di girtûgehan c kişkişandin. Lê Yılmazê narkomanê xebatê, girtûgehê de jî serî netewand, wî girtûgeh ji xw re mîna dibistanekê bikaranî. Wî di girtûgehê d têra xwe guhdarî kir, têra xwe fikirî, têra xw nivîsand. . . Paşê wî bingehên filmên xwe yê nemir, mîna; Endîşe, Sürû û Yol avêtin. Ew bi wan fimên xwe hem nêzîkî pirsra kurdî bû, hen jî di dîroka sînemavaniyê de bû xwediyê navek nemir. Hema piştî filmê xwe yê bi navê Yo ku bi wê xelata sînema ya mezin Canne girtibû, bi kurtemekê ew bi destûr ji girtûgehê derket, wî berê xwe da Ewrûpa û ew êdî hew ve geriya. . .

Li Ewrûpayê Yılmaz Güney hê bêtir nêzîktirî pirsra neteweya xwe ya kurd bû, soza çêkirina filmên bi kurdî da, xwe hêdî hêdî hîn zimanê kurdî dikir û bû yek ji hîmdarên Enstîtuya Kurdî ya Parîsê.

Vi camêrê kurd yê zana, têgihîştî, huner mend û têkoşer, bi koçkirina xwe şûneke mezin vala hişt. Em wî di heyşt saliya wefata wî de b hurmetgirî bi bîr tînin.

MÊVANÊ BÊWEXT

T. REŞÎD

Tosinê REŞÎD

Li derve vizîna bê bû. Ji şeva vê demsalê re "Orta xaç, Xidirnebî, kî ne li mala xwe bî, qesasê serê xwe bî" hatiye gotin.

Berî ku derî û pacan dadin, Şemo carekê jî derket derve, wekî teseliya deriyê gomê bike.

Sayiyek tas bû. Bayê sar yê ku berî êvarê kiribû fizildûman, niha nema bû. Ji surê rûyê berfê qerimî bû, niha bayê nerm tenê dikarîbû hinek berfa mîna tozê rake jor.

Pacên bi ronahî kêr mabûn. Gund bi xew re diçû.

Şemo vegeyriya mal, derî bi hêç girt, dada, paşê potekî kevin wisa danî, ji bo ku ji qelîştekan sura bê neyê hundur, paşê ew çû ber sobê û li quncikeke nizam rûnişt.

Xewa wî nedihat. Qutiya xwe ya titûnê derxist, cigarek pêça, vêxist û demek dirêj wisa rûniştî ma.

Şemo ji vê yekê têr nedibû. Wî hê bawer nedikir, ku ew çiqasî bixwaze dikare li kêleka soba germ rûnî, kengî bixwaze razê, kengî bixwaze rabe. Wî bawer nedikir, ku kengî ew bixwaze ew dikare nêr bixwe û êdî ew nedifikirî,

ku heta carek din nêr bidinê ew ê lê xin an na.

Ev êdî şaş mehên wî bûn ku ew vegeyriyabû malê, lê dîsa jî ew ji vê azadiyê têr nedibû, ji vê azadiyê bawer nedikir. Ji wî webû ku ev giş xewnerojk û derew e û wê dîsa rojekê werin wî bibin.

Şemo sala 1937 an girtin. Lêdan, girtîxana çêlyabînskê û paşê jî salên dirêj nefiya Sîbîryayê.

Havîna sala 1953 an ew vegeyrandin Ermenîstanê, lê nehiştin ew here mal. Ew sê rojan li Rewanê xwedî kirin, paşê carek din derxistin mehkemê. Elo vê carê jî hat li rûyê wî sekinî û berê wî carek din jî dane Sîbîryayê.

Li welêt êdî guhertinên qenc dibûn, girtiyên siyasî dihatin berdan, Şemo jî ji van guhertinan destkewtî bû û ew jî hate berdan.

Ew hingî du salan ma. Ji bo wî ew herdu salên pêşî ji şanzdeh salên berê zehmettir dihat. Her roj Elo di bîra wî de bû. Her êvar gava ku ew dikete nava nivîna, wî ji xwe re pilanek çêdikir, ku bê ew ê piştî derketinê çawa tola xwe ji Elo hilîne.

Helbet wî hingî bawer nedikir, ku ew ê dîsa vegere malê.

Lê hema roja ku ew gihîşte nava neferê xwe, roja çavên wî bi hersê kurên wî, bi komî-kulfetê wî ket, ew poşman bû. "Çi bûye, êdî çûye, ew ê ji bo çi rabe ji kurê xwe re dijminan çê bike, destê qebîlê têke hev. Bila ew teslîmî Xwedê be" wî di bîra xwe de digot.

Kurê wî yê mezin çiqas pê daket, çiqas xwest pê bihese bê ka kê ew nemamî kiriye, tu çare nebû, tu gilî ji devê bavê wî dermeket.

Vê carê ji hukûmetê nehişt Şemo di gundê xwe de bijî. Lawên wî li gundekî ermenyan jê re xaniyek kirin, çend pez û çêlekek danê û hêdî hêdî Şemo ji rewşa girtiyên derbasî rewşa gundiyan bû. Wî êdî dixwest wan hîjdeh salên girtin û nefiyê ji serê xwe derxe, wan ji bîr bike, lê nedibû. Wan salan hê para jiyana wî ya sereke diman, bîra wî gişt zevt kiribûn û nedixwestin vekşiyana.

Niha jî ew li ber soba germ rûniştibû û bi mitalan vejeriyabû wan salan. Di hucrê de sêzdeh girtî bûn. Cih ewqas teng bû, ku cihê paldanê tê de tunebû. Girtiyên ku nuh dihatin, hema di cihên xwe de piştî xwe pal didan dîwêr û bi xew re diçûn.

Derengê êvarê bû. Çend girtiyên li ber ronahiya lempê bi kaxizan dileyistin, girtiyên din jî li listîka wan temaşe dikirin. Ji nişkê ve bû şîrqîna derî û mêrikek dehdane hundur. Ew mêrik hulkumî û di hundurê zîndanê de dirêj bû. Girtiyên dev ji listîka xwe berdan û li dorê kom bûn. Paşê ew li ser piştê dane paldan û potek ji xistin bin serê wî.

Şemo Elo nas kir. Wî hema bi lez destmal-ka di bêrika xwe de şil kir, anî û pê xwîna ser çavê Elo paqij kir. Elo çavên xwe vekirin, li Şemo nihêrî û hêdîka got:

- Şemo tu ji li vir î? Xwedê qebûl neke, wî di sa çavên xwe girtin û bi ser de zêde kir, hinek av ji min re bine xwarzê.

Şemo rabû çû jê re avê bine. Sargîsê ku temenê wî li dora şêst salan bû û hê ji Qersê

malbata Şemo nas dikir, li quncîka nezaretxanê, bi milê Şemo girt û hêdî jê re got:

- Hevza xwe ji wî bike.

- Na, çi re, - Şemo metal ma, - ew kurxalê bavê min e, em merivên hev in.

- Tu gura min bike, ew ji bo başiyê neanîne vir. Ji bo xal û xwarzîtiyê jî, ewqas jî nefikire, niha bira amîniya xwe bi birê nayne.

Sargîs peyakî zane û xwende bû. Şemo zanîbû ku ew tiştên xêlif nabêje, lê dîsa jî ew dudilî bû, wî bawer nedikir ku wê Elo giliyê wî bike.

Elo nêzikî du saetan wisa paldayî ma. Hema wisa nale- nala wî bû. Paşê çavên xwe vekirin û ji Şemo re got:

- Çika ji kerema xwe re piştî min bispêre dîwêr. Şemo bi herdu destan bi milê wî girtin û ew kişande ber dîwêr.

- Ma tu ne birçî yî? hinek nan li bal min heye, Şemo jê pirsî

- Dilê min naçiyê, nav dilê min gişt diêşin, Elo berê xwe ji Şemo guhest û bi kelogirî got. Axir min çi kiriye, ku ew rojê carekê min wilo dihincirin.

Paşê wî xwe wisa qinciland, mîna ku mirov qolincî bibe.

- Cigarên te hene? Elo jê pirsî.

- Erê, hinek titûna min heye, Şemo bi şabûn got.

Te digot qey ew li bendî wê yekê bû ku ew tenê xizmeta Elo bike. Wî qutiya xwe vekir, bi xwe cigarek pêça, vêxist û da Elo. Elo gulpek du gûlp lê da, dû di dev û firmikên xwe re berda û hêdîka di ber xwe re got:

- Ji xortên me kes li vir heye?

- Na.

- Lê kesî din ku bi kurmancî zanibin heye?

- Na, kesekî ku bi kurmancî bizanibin li vir tune, got. Şemo bi xwe jî texmîn nekir bê ji bo çi wî rast negot. Sargîs bi kurmancî zanî bû.

Elo demeke dirêj çavên xwe girtibûn û

cigara xwe dikişand.

Gotina Sargîs kete bîra Şemo û fikirî: "Bi rastî jî ev ne xalî ye".

Elo carekê jî kire nale nal, paşê bi hêdîka got:

- Ev çi welat e, ev çi dewlet e, malhebûna me ji me standin, xulamê me yê do ne pêr, yê ku bi nanê mala me mezin bûbû, anîne danîne ser serê me û di ser de jî dibêjin, hûn çima gazinan dikin. Lê ma ev heqê Xwedê ye.

Şemo lêva xwe gez kir û xwest qaşo dilê wî xweş bike:

- Tişt nabe, çawa be wê rastiye derkeve, ew xwe bê sûc navêjine kelê.

- Çawa tişt nabe, pêşyan ji berê de gotine: "Mirav di mala xwe de çêrî Padîşê jî dike", îcar çi bû, dilê yekî teng bû, li cihekî tişteke got. - Wî hebekî bêhna xwe stend, qulapeke kûr li cigarê xist û dîsa got. - Em xal û xwarzê ne, ez tu tiştî ji te venaşêrim. De tu zanî, ew mala rengîn, bi xulam û xizmetkar, de me anîne kirine hevalên gavanê gundan, hê jî dibêjin gazinên xwe jî nekin. Me ne qaçaqxçîfî kiriye, ne li dijî hukûmetê serî hilda ye, qet nizanîm ew çi ji me dixwazin.

- Bîna xwe fireh bike kurxal, Xwedê yek e, dergeh hezar in, wê dergehêkî xêrê ji bo me jî vebe. - Şemo dixwest wan giliyan bigire, lê Elo hêsa nedibû.

- Hela ji me re dibêjin we zor daye xelkê, we keda xulama xwariye, Xwedê qebûl neke, xulam bi nanê mala me mezin dibûn, îcar me keda xulamana xwariye. Xwedê hevîne çi şer avêtine te. - Elo vegeriya ser Şemo û zûr bû li çavên wî nihêrî. Di çavên Elo de zêrandin tunebû û giloka hêrsê ji nav dilê Şemo hilkişiya û gewriya wî xitimand. Lê wî nedixwest ku Elo hêrsa wî texmîn bike. Bê guman gotina Sargîs rast bû, gerekê hevza xwe jê bike.

- Ez çi zanîm, dibêjin qaşo min gotiye, ku ev hukûmeta gelekî neheqiyê dike, gerek bê wergerandin. - Şemo xwest hemdê xwe bêje.

- Îcar çi bû ye, bi rastî jî neheqî li mala we hatiye kirin, dibe te bi hêrs tişteke gotibe jî, - Elo hemdê xwe got.

- Na, min tu cara tişteki wisa negotiye.

Tiştên wisa tu cara di fikra min re derbas nebûne jî. - Şemo çiqas xwest hêrsa xwe veşêre, lê ew yek ji wî re li hev nehat. Elo ew hêrs texmîn kir û sohbeta wan êdî hevdu negirt.

Heta berbangê xew nekete çavên Şemo. Xwestine xayin tebatî nedidayê. Hema li vir lêxe, Elo bikuje. A, ê weha dibin sebebê girtina mirovê am û tam.

Di berbangê de hatin Elo birin.

Şemo carekê jî Elo di roja mehkemê de dît. Wî got, ku wî bi xwe bihistiye ku Şemo gotiye divê ev hukûmet bê wergerandin.

Dengê kûçikê Şemo ew ji nav wan mitalan derxist. Rabû, potê xwe yê ku bi stûnê ve bi dardekirî avêt ser milê xwe, kumê xwe yê bi guhik, ku ji Sîbîryayê anîbû kire serê xwe û derket der. Hişkike zor bû. Reşek li ber deriyê hewşê sekinîbû û ji tîrsa kûçik cesaret nedikir ku bi pêş de bê. Kûçik jî tu nema bû qetê xwe biqetîne, hema wisa xwe davête wî reşî.

- Hoşt, hoşt, - Şemo bi ser kûçik de hêrs bû. Kûçik vekişiya tolana xwe, dêla xwe kire nav lingên xwe, lê dîsa hêsa nedibû, gire mîra wî bû.

- Êvara te bi xêr, - reş bi zimanê ermenî silav da Şemo, xwest pêş de bê, lê kûçik dîsa ewtiyayê.

- Ser çava, - Şemo bersiva wî da, - pêş de were, metirse.

- Bira, ma li vî gundî malên kurmancan hene?

- Ez bi xwe kurmanc im, tu çi dixwazî, - vê carê Şemo bi xwe pêş de çû.

Wan hevdu nas kirin. Şemo zûr bûbû li çavên Elo dinihêrî. Elo serê xwe kiribû ber xwe. Piştî demek kurt wî serê xwe bilind kir û tevhevbûyî got:

- Şemo, min bihistibû tu hatiya, lê min nizanîbû tu li vî gundî dimînî.

- De va êdî tu dizanî, ew jî baş e, - Şemo bi xwe jî nizanîbû bê ji bi çi wisa got.

Demeke ne dirêj herdu wisa peşmorde li ber hev rawestiyabûn. Elo dîsa serê xwe kiribû ber

xwe. Şemo bi xwe sar û ecêbmayî mabû, ku tu hîs di nava wî de hişyar nebû. Wî bi teherekî sivik, bi hemdê xwe li Elo dinihêrî.

- Ez herim, erê, - Elo xwest bilive.

- Were were, ji qewlê te ve em xal û xwarzê ne. Tu ê vê nivê şevê, vê seqemê bi ku de herî.

- Na, ez ê peyî ewqasî re çawa bême mala te, çawa li çavê neferê te binihêrim.

- Tu xema nefera neke, ew bi tişteki nizanin, paşê jî kes jî neferan li vir tune ne, ez û kevaniya xwe tenê ne.

- Bi rastî te ji kesî re tişteki negotiye?

- Xwedê zane bes nîne, - Şemo texmîn kir hêrs dibe, lema jî xwest terka wan giliyan bike.

- de em herin malê, em çî li ber vî bayê sar sekinîne, em ê serma bigirin.

Elo ji cî nelebiñ.

- Were, were, me hê bextê xwe winda neki-riye, em di mala xwe de ji kesekî re tişteki nabêjin. - Şemo bi xwe ber bi mal çû.

Elo beyî dilê xwe da pey wî.

Sobe hê dişuxlî. Elo germiyeke xweş hîs kir. Wîlo xuya bû ku wî gelekî serma girtibû, simelê wî bûz girtibûn. Lema jî ew bi carekê ve ber bi sobê çû û destên xwe li dora lûla wê girtin.

Şemo potê xwe derxist, bi dar de kir û ve-geriya ser Elo:

- Mal germ e, potê xwe ji xwe bike.

- Xwedê şên bike, bi rastî jî xweş e. - Elo got û potê xwe ji xwe kir. Şemo potê wî ji destê wî girt û bi ser ê xwe ve bi dar de kir.

Kevaniyê şiv danî. Derdanek tijî toraq, hinek rûn, tûsik tije tirşin û şuşak şeraba malê. . . Lê şûşe nêvî bû. Kevaniyê du qedehên çarparso yê mezin jî danîne kêleka şûşe.

Gava ku wê her tişt li ser text danî, Şemo ji wê re got:

- Tu here razê, - wî nedixwest ku jina wî gilî û gotinên wan bibihîze.

Di pey şivê re ew demekê bê deng bûn. Elo cigare dikişand û zûr bûbû li soba sincirî dinihêrî. Gava wî cigara xwe kişand, bi maşê dergîlkê sobê hilda, boçika cigarê avête hundur

û dîsa dergîlk girt.

Şemo tizbî dikişand. Gava dît ku Elo cigara xwe tamam kiriye, gotiyê:

- Êdî nivê şevê ye, rabe ji xwe re razê.

Elo serê xwe bilind nekir. Wî hê jî li sobê dinihêrî. Paşê hêdîka zivirî ser Şemo:

- Kesek nikare derdê min fêhm bike, kesek,

- û zûr bû bi çavên şêli li Şemo nihêrî. Şemo xwe zebt nekir:

- Xwedê hevîne derdê te çiyê, ku em nikarin fêhm bikin?

- E, Elo, ji te weye, ku te hîjdeh sal girtin û nefî dît, lê ji wê xerabtir tune ye, erê;

- Nizanim, lê tiştê ku min dît bila neyê serê gurên çiyên, ew jî gune ne.

- Tu ê bawer nekî lê dîsa jî ez xweziya xwe bi te tînim. Tu bi sitqê qenc, bi eniya vekirî ji xwe re dijî.

- Lê ew hîjdeh sal, ew neferê hûr, û û birçî, bê star hiştî. Na, bila neyê serê bavkuştîyê min.

- Wan hîjdeh salan min xwezla xwe ji te tanî. Roj hebûn ku min gazî Xwedê dikir da ruhê min bistîne. Min dixwest ku yek bera min de min bikuje. Lê bextê min lê neda, Xwedê jî bo min heta di pîrsa mirinê de jî timayî kir.

Şemo nedixwest ku van gotinên Elo bibihîze, lê bi xwe nizanibû çî bike. Lema jî xwe bi tizbiya xwe mijûl dikir.

Elo ji ser text pakêta cigarê hilda, cigarek derxist, vexist, çend qulapên kûr lêdan û dîsa vegeriya ser Şemo:

- Tu zanî gunehê çiqas jin û zarokan ketiye stûyê min.

Şemo hêdîka serê xwe bilind kir û bi ten got:

- Lê hingê ew guneh qet nedikete bîra te.

- Her şev û roj di bîra min de bû. - Elo serê xwe bilind kir û li Şemo nihêrî. Şemo di çavên wî de hêsir dîtin û berê xwe jê guhast. Hîjdeh salên girtinê rûmeta taba mêran li bal wî bilind kiribûn.

- Rojekê Gozelyan gazî min kir. - Elo pişfî bêdengîke dirêj dîsa dest pê kir. - Nizanim te ew

dît an na. Mûyekî ezraîl pê re hebû, gava li mirov dinihêrî, sawa mirinê dikete dilê mirov. Gazî min kiribû, ez çûme Rewanê. E, ez karîbûm neçûma. Ez ketim hundur û li ber derî dest tevwerkirî mam. Wî dinivîsî. Paşê serê xwe bilind kir, kursiyek nişanî min da got: "Derbas be, rûnê". Kumê min di destên min de ez rûniştim. Wî êmê cigarekê dîsa dinivîsî. Paşê rabû, hebekî di hundur de çû û hat û hat di ser serê min re sekinî.

- Min bihîstîye tu dawa begîtiyê dikî, erê?

- Begîtiya çi hevalê Gozelyan, - ez zarî bûm, - ez jî mîna teva li kewşenê kolxozê dixebitim.

- Na, çawa jî bibe hûn terka begîtiyê nakin, qezîya dewleta Sovyetê ji we heye, got û zûr bû li çavên min nihêrî.

Ez ji zar û zîman ketim, di fikra min re derbas bû, ku ew ê niha werin min bibin û êdî ez hew vedigerim mal. Gozelyan halê min texmîn kir û ji kirîna xwe razî hebekî bi beşer got:

- Tu hê dikarî xwe efû bikî, ya te em ê niha bihêlin. - Hinekî fikirî û dîsa got, - lê li gundê we kî ji vê hukûmetê ne razî ye, kî xeyba dewleta Sovyetê dike, tu bi xwe pê dizanî.

- Kesê wisa tune ne, hevalê Gozelyan, - hebekî ruh bi min ve hat.

- A, tu dibînî, lê ez dibêjim tu dawa begîtiyê dikî, tu dibêjî, na. Çawa begê êlê, tu dijminê dewletê jî ji me vedişêrî. - Wî cigara xwe vexist, çû ber pacê sekinî û derve nihêrî. - Haya me jê heye, lê em dixwazin bizanibin çika tu ji vê dewletê re çiqas amin î.

- Hevalê Gozelyan, Xwedê şahid e, bi rastî ez nizanîm.

- Bi navê Xwedê şêxê te te dixapîne, lê tu nikarî min bixapîni, - wî hebekî bi hêrs got, paşê bi dengê nerm bi ser ve zêde kir: - Xem nake, vê carê here mal, here û baş dêna xwe bide çûyin û hatina gundiyan, guhê xwe bide ser gilî û gotinên wan. Piştî hefteyekê dîsa vê saetê ez li bendî te me, ez êdî kesekî naşînim pey te.

Min bi xwe texmîn nekir ez çawa ji bal wî

derketim, ez çawa ghiştim mal. Roja din sibehê min ji neferan re got, ku ba ketiye lingê min, ez ji nav nivînan derneketim. Ez bi şev û roj difikirîm, axir ez ê ji Gozelyan re çi bibêjim, ez ê şera biavêjime kê?

Roja sisiyan ez çûme nava gund.

Payîza dereng bû. Gundiyan eknê xwe, debir, dulika xwe berev kiribûn, qûtê zivistanê dabûne ser hev û êdî betal bûn. Mêrên gund her roj di nava gund de berev dibûn û mijûliya xwe dikirin.

Ez çûme nava wan. De merivên betal ji hezar tiştî qise dikin. Gilî hate ser revê, ser xelayê. Emerê Keso, ku tizbî di dest de bû û hebekî dîr rûniştibû, got:

- Kî çi dixwaze bila bêje, dewleta Emerîka zêde ye, dewleta Emerîka alî me nekira, neferek ji me nedifilîfî.

- De ya baş bû, destê Romê negihîşte me, - Hesênê Avas ber gotina wî ve hat.

Lê min êdî gotina kesî nedibihîstin. "Axir vî kurê kerê çi got. Çawa Emerîka, dijminê dewleta Sovyetê wê baş be. Ev yeka han ne tiştê gotinê bû. Helbet wî ji bêhişîya xwe got, lê dîsa jî."

Bi şev gotina Emer ji bîra min neçû. "E, baş e, - ez difikirîm, - Emer merivekî dilê xweyî sax e, hema wisa evsentya xwe got, lê ji yên li wir sibe yek gilîyê wî bigihîne Gozelyan, Gozelyanê nebêje, tu li wir bûyî, te çire nehat negot. Hingî ez êdî ji destên wî nafilitim. Çawa tê xuyayî ku merivên wî di gund de hene."

Ez li bendî temama heftê nemam, çawa sibe rohnî bû, min berê xwe da Rewanê. Bi şev Emerê Keso birin. Hêwirze kete gund, bû zarezara jin û zarokan. Jina wî ser çavê xwe pencerûk kiribû, li xwe dixist û dizûriya:

- Kurê sebeba bimire, mêrê min xerabiya kê kiribû, ew kê mala xwe şewitand şer avîte mêrê min.

Ez deh rojan ber bi Gozelyan neçûm. Lê

rojekê dîsa caw kiribû, wekî ez herim.

- Hi, te em ji bîr kirine, - Gozelyan mîna dostê kevin bi beşer got. - Tu li ku yî?

- De hevalê Gozelyan, tişteki wisa tune ez bêm bêjim, - min bi cûrê lavakirinê got.

- Lê xelk çawa tê dibêje. Hema ji gundê we. Na, tu naxwazi giliyê êla te derkevin.

- Tişt hebe, ez ê ese bêm bêjim, hevalê Gozelyan, ez tu tiştî venaşêrim.

- De baş e, here, heya duşemê ez li bendî te me, - wî got, ji cihê xwe rabû û destê xwe dirêjî min kir. Min bi herdu destan destên wî guvaştin û ez ji hundur derketim.

Şemo herdu qedeh tiştî şerab kirin, yek hilda dirêjî Elo kir û got:

- E, baş e, em wan giliyan bihêlin, kasa xwe vexwe.

Herduwan gazî Şems kirin û kasên xwe vexwarin.

Lê pîrsekê tebatî nedîda Şemo, di pey ewqasî re wî dixwest bizanibe çika mana girtina wî çî bû.

- Ya gundiye we hela wisa, lê te çima şer avîte min, ne em xal û xwarziye hev bûn? Paşê jî gundê me li ku, gundê we li ku, ez ji ku re hatim bîra te?

Elo serê xwe berda ber xwe, hebekî fikirî, paşê serê xwe rakir, li Şemo nihêrî û got:

- Tu zanî, piştî heft- heşt merivên pêşî min êdî xwe wînda kiribû. Ger ku Gozelyan bigota şika min diçe kurê te, min ê şer biavêta kurê xwe, bigota şika min diçe birayê te, min şer bavêta birayê xwe.

Rojekê jî ji min re got:

- Elo, tu qet di derheqa kurmeta xwe de ji me re tişteki nabêjî. Me bihîstîye ew xeyba dewleta Sovyetê dike.

E, êdî ew bes bû, wî wisa got, wisa gerek bû min şer bavêta te.

- Şirovekirina hêsa, makkirî û kesekî gunehkar tune. - Şemo bi ten got.

- Na, Şemo, efûkirina min tune. Ne li ber Xwedê, ne jî li ber evdan.

Demekê weke ku gunehê Şemo bi wê mehrûmiya wî hat. Lê paşê wî texmîn kir, ku ji huzûra Elo zivêr dibe û bi teherekî hêrsa xwe fetisand û got:

- Rabe, rabe em razên, du saet mane ku dinya rohnî bibe.

Elo jî aciziya Şemo texmîn kir û êdî dengê xwe nekir.

Hê teze gewrayî ketibû sibê, Elo rabû kincên xwe li xwe kirin û da ser rê. Şemo kir nekir wî taştê nexwar.

Roja din kurê Şemo yê mezin hate mal.

- Bavo, duhu Eloyê kurxalê te kuştine, rabe em herin hewara wî.

- Kê kuştîye, lawo?

- Gundiyeke wan. Li ser pîrsekê şer kirine, ewî bi kevir lê xistiye û kuştîye.

Şemo hebekî fikirî, paşê ji kurê xwe re got:

- Hûn herin, ez hebekî bêkêf im, ez nikarim bêm.

- Çawa, bavo, tu neyê wê bixeyidin.

- Tişt nabe, gerek ew ji min nexeyidin.

26. 04. 1992

NE TE Û NE MIN

Mervanê KELEŞ

Wê berbanga teng
Ez û tu bûn
 tenê
 tenê
Li wî çiyayê bilind...
 bilind...
 Ta ber perê ezmên
 û hambêz kirî bi ewran.
Çawa hatin bêdeng
 ji nişkê ve
 wilo ez û tu xilmaş
 bariya...niza ne baran bû
 ne mijek giran bû.

Wek kuliyan bariyan
 di wê berbanga
 bê xwedî
 û sêwî.

Hêlîna me dizariya
 sênca werzê bavên me
 xwêdana germ diherikand
Ne te û ne min dît,
çawa em dût çûn,
Û çawa li şûn man
 dergûş
 meşka dew
 û bexê salê...

MERCÊN DÎROKÎ Û DERKETINA HAWARÊ

Dr. Husên HEBEŞ

Serhildana mezin ya sala 1925 an li Kurdistana Bakur ya bi navê Şêx Seîd hatiye nasîn bi hovîti ji aliyên desthilatdarên xwînmij li Tirkîyê tê vemirandin û ta roja îro folklorê neteweyî ji me re bûyerên wê salê nîma dike; kê ji me kurdan stirana Şêx Seîd ne bihistiye, yan birrekê jê nîzane?

Wê serhildanê nişan daye ku agirê rizgariyê di dilê azadîxwazan de venemirî ye, tevî ku kuştin wek baranê li ser kurdan de dibarî û dijmin bi her awayekî serjêkirina me rewê kiribû, lê diyar bû ku vîna têkoşer û şoreşgerên Kurdistanê ji metodên kolonyalîstan bi hêztir e, ew stûxwar û melûl neman û wan li gor zanîn û mercên dijwar berdewamiya xebatê kirin.

Berpirsiyarên rêxirawên kurdan hevdu dibînin û di navbera meh û nîvekê de amadeya xwe ji kongreyêke nihênî re li Kurdistanê dikin û di oktobira 1927 an rêxirawa "Xoybûnê" ava dikin. 1) Di kutahiya kongrê de pişkdarên wê biryarin hêja werdigirin, a herî girîng jê ew bû, ku hemû rêxirawên siyasî yekîtiyekê pêk bînin û şoreşa Kurdistanê berdewam be ta axa welêt ji bin piyên leşkerên tirkan bê rizgarkirin, ji bo pêkanîna wê armancê dest bi rapêrîneke çêdarî

bikin û çiyayê Agirî bibe navenda şoreşê. Mêrxasê gelê kurd Îhsan Nûrî (2) dibe serokê hêzên kurdî û hukûmeteke medenî bi serokatiya Îbrahîm Heskî tê damezirandin(3) û ala Kurdistanê li pozê çiyê tê venan. Xoybûn di demeke kurt de çalakiyên fireh dike, liqên xwe li Kurdistanê û li derve vedike, ew girîngiyeke mezin dide belavkirina propoganda û çanda kurdî û rojnama Agirî belav dike(4)

Tirkan di salên 1928 û 1929 an nikarîbûn zora kurdan bi awayê leşkerî di Agirî de bibirana (5) wan amedeya xwe bi şeweyekî firehtir kirin û ta rê li ser şoreşgerên Kurdistanê bigirin. Tirkîye perçak ji zeviya Wanê dide farisan da ku ew alîkariya tirkan bikin(6). Ji bo lîxistina kurdan kolonyalîstên me hevdiyatîyên xwe di navbera xwe de didine aliyekî û çawa bûye "qanûn" bi hev re û bi nûjentirîn çek kuştinê bi ser kurdan de li pêş çavên dewletên vê dinyayê hildiweşînin.

Di 11'ê heziranê ta dawîya îrmeha sala 1930 leşkerên tirkan serhildana Agirî vedimirînin û bi tradisyoneke tirkanî hovîtiya xwe beramber kurdan nişan didin. (7)

Rêxirawa Xoybûnê nimûneyek yekîtiyê numa kir ku bi hemû hêz û çînan û bi hev re

karin baş rê li dijminan teng bikin;ji ber hoyine eşkere serhildan bi ser neket, li hukûmeta dîrokî ji wê raperrîne ew bû ku ji her aliyekî Kurdistanê kurdan pişkdarî tê de kirin.

Rola nivîsevanên Hawarê ji di damezirandin û pişkdariya Xoybûnê de mezin bû, li gor jêderina ku Celadet Bedir-xan serokê Xoybûnê bû, herweha di "merkezî heyet"de Kamiran Bedir-Xan, Memduh Selîm, şahîn beg, Ihsan Nûrî, Dr. Ehmed Nafîz, Arêf Ebbas, Qedrî û Ekrem Cemîl û htd. . . (8) endam bûn.

Pişû têkçûna raperrîna Agirî beşdarine wê xwe li sinoran dixînin û digihên Sûriyê;yek ji wana Celadet Bedir-Xan bû. Sûriyê wê demê di bin mandata Firansîzan de bû. Kolonyalistên firansîzî hîn berî cenga Cihanî ya yekem, Sûriyê û Lîbnan kiribû plana xwe ku wan welatîna dagîr bike, mējûnivîsê rûsî V. Lûtskî dinivîsîne ku konsulxanên firansîzî li Şamê û li Bêrûdê pêwendiyên xwe bi mirovên ereb ên navdar re durust dikin, wan alîkariya diravî ji çend rojnamên libnanî re dikirin. Karbidestên firansîzî pere pirr rijandin bona bêtirî 25 hezar kesî di wan dezgehên de dixwendin û pêwendiyên xurt bi zana û bi rêkxirawên rewşenbîrî re çê kirin(9). Ji bo qelskirina tevgera azadîxwazan li herdu welatan berpirsiyarên Firansîzî dewletokan saz dikin, mîna dewletoka Şamê, Helebê, Latqiyê û htd. . . Ji bo ku meydan hîn ji Firansîzan re firehtir bibe wan hewl dan ku cûlanewey niştimanî kurd bo encemakanî xoy be kar bîne, be rastî paş têkçûna cûlanewey Şêx Seîd le salî 1925 a Sûriyê bibiwe penagey ew kurdanew le Turkiye rayan dekirî û le lay bira kurdekanî Sûriya deçûn(10). Dagirkerên firansîzî û îngîlîzî bi hûrî li çalakiyên siyasî û civakî yên kurdan mêze dikirin, xasma li rêkxirawa Xoybûnê, ji lewre wê xebatê li dijî Turkiye dikir û pêwendî di navbera Firansa û Turkiyê de li hev ketibûn. Pêwîst e were gotin ku hevpêwendiyên navbera herdu dewletan baş dibûn, gava gotin li ser parvekirina Kurdistanê dihate kirin:hemû aliyên siyaseta dijîkurd bi kar anî. Li gor peymanan ku hatiye îmze kirin di 20

oktobra 1921 an li Biriyan-Bekirê di navbera tirkan û firansîzan de birreke ne kêma ji Rojava Kurdistanê(Herêmên Cizîrê, Çiyayê Kûrmênc û Kobaniyê)tevî Sûriya firansîzî bû. (11)

Tevkariya firansîzan û tirkan di sala 1925 a ji encam da gava firansîzan rê dan tirkan ku hêzine xwe yên leşkerî di xeta hesin re, di bakura Sûriyê re veqrînin ser raperrvanên kurdan, tenê piştî hatina wê îmdadê kurd neçar bûn dev bidin çiya û leşkerên tirkan ketin bajarên kurdan(12). Têkoşer û rewşenbîrê mezin Dr. Nûredîn Zaza tîne bira xwe ku dema navbera herdu dewletên kolonyalist rind dibûn sawir dikete dilê Xoybûn yên penaber li Sûriyê;tirkan teslîmkirina wan ji firansîzan dixwest, ew "Demên bi tirs dagirtî"derbas dibûn, gava firansîzan ew ji Helebê rakirin Şamê(13).

Şoreşên Kurdistanê yên di navbera şeş sala de rûxandina du raperrînan mezin û yên ji ber jenosîda tûraniyan reviyabûn Sûriyê, li Şamê bîr dikirin ku li ser riya rizgarkirina Kurdistanê berdewam bin, lê vê carê dest davêjin qeleman, tovên raperrîneke rojnamevanî bi derxistina Hawarê di zeviya çanda kurdî de diçînin.

Di mercine weha de, di 15'ê gulana 1932 'an hejmara yekê ya kovara Hawarê derdikeve. Derketina kovarê bûyerek girîng bû di dîroka çapemaniya kurdî de. Xwedî û berpirsiyarê wê Mîr Celadet Alî Bedir-xan bû.

Hawar ne organa tu partî û ne dengê tu komelan bû. Ew li ser daxwaza Celadet Bedir-xan derdikeve, wî dilsozî rêdana derketina kovarê ji karbidestên firansîzî wergirt. Li ser wê yekê xwediye kovarê ji xwendevanên xwe re li Iraqê bi kurmançiya jêrîn dinivîsîne:Hawar ne le layen komelekêwe derdihênirê û ne le komelekêwe paraye esîne(14). Bi vî terzî em eşkere dikin ku dîtina O. Vîlçevîskî ne rast bû. gava diçespîne ku kovara Hawarê ogana komîta Xoybûnê bû.

Hawar di destpêkê de û ta hejmara 23 an bi tîpên latînî û erebî derdikeve, hejmara yekê ji

16 rûpelan bû, herweha 3-4 rûpel bi firansîzî di her hejmarekê de çap dibûn. Formata kovarê 21x30 sm. bû. 16.

Li ser bergê yekê ji hejmara yekemîn, li jor sernava kovarê nivîsîne, li bin: Komela kurdî, revue kurdî, li aliyê çepê :Sal, 1, yeksem, li aliyê rastê: hejmar 1, 15'ê gulanê 1932, li navînê: Têdexistiyên komelê û birrê firansîzî. Li tewrî jêr: çapxana Tereqî, 1932 Şam.

Kovara Hawarê piştî xwe bi tu dewletan, yan bi tu rêxirawên bêgane ve girê neda, ji bo alîkariya diravî xwediye wê tenê hevî ji xwendevanan û xemxurên çanda kurdî dikir, ji bo wê yekê Mîr Celadet Bedir-Xanê lava wî ji wan dike ku alîkariyê bikin: Hawar zarokeke nûza ye. Zarowa me ye; zarowa kurdan e. Wek her zarok bi xweyitiya dê û bav, bira û pismamên xwe dikare bijî. Her kes, her kurd dikare alîkariya Hawarê bike. . . Her kes bi tiştêkî, bi awayekî dikare bê hawara Hawarê (17). Di rûpela 11'an nîrxa (buhayê) kovarê tesbît bûye; ji bona Sûriyê, Tirkiyê, Iraq û welatên Qevqazê: Salekê 500 qirûşê Sûrî; şeşmehkî 200 qş. ; sê mehî 175 qş. , ji bona welatên din: salekê 150 frank; şeşmehkî 90 frank; sê mehî 50 frank. Li ser bergê hejmara 2'a reklama du bijîşkên kurd tîn çap kirin, yek ji wana Dr. Ehmed Nafîz bû. Ew piştvan û nivîsevanê kovarê bû-ew reklama ha bi erebî û firansîzî belav bû, her li wir ji reklama çapxana herdu bra Eyobî çap bûbû û di hejmara sisiyan berdewam bûn. Xwendevanên kurd li Bexdayê resimekî (foto) tofeyî (girûbî) pêşkêşî kovarê dikin û di hejmara pêncan de belav dibe. Li ser bergê hejmara 9 a û di rûpela 5 a resimê tofeke kurdên deştî Hesînan bi cilên netewî tîn weşandin, her di wê hejmarê de ji nîrxa nû bona abonevanên kurd li Iraqê diyar dibe. Bergê hejmara 11 a bi ala Kurdistanê tê pêçan. Ew sê rengin e, li jor sor, di naverast de spî ye û nîgara rojê li ser e û li jêr kesk e. Xwediye Hawarê bi ala Kurdistanê kelaşê rehmetî Şêx Evdirehmanê Garîsî dipêçe û di nav rûpelên kovarê de çap dike, herweha resimên du navdarên kurd di wê hejmarê de çap

dibin: Rehmetiyê Xelîl Ramî Bedir-Xan û bijîşkê 25 salî Ahmet Bêreqdar, hejmara 11 a wek berhemeke şînê tê xuyakirin. Di hejmara 26 an îlustrasiyoneke pêxember Zerdeştî di rûpela 9 an de belav dibe, di bergeha duhem de sê reklamên firansîzî hene.

Em bi van çend gotinên kurt li ser derxistina Hawarê temam dikin ku di hejmara 39 an rûpelên Hawarê kêmtir dibin ta 12 an û ji hejmara 46 an tenê bi ta 8 an ji bilî hejmarên 49 an û 52 an ku rûpelên wan 16 de ne.

Hawar di sala yekemîn de bi rêk û pêk derdiket: 2 caran di mehê de, merema xwediye wê ew bû ku kovar hefteyî derkeve (18). Lê mixabin ew awata bi cih nabe, C. Bedir-xan di benda "heyneke yeksalî" de di jwariyên hatine pêşiya derxistin û belavkirina wê nîşan dide 19.

Di sala 1932 an de 14 hejmar derdikevin, sala 1933 an kêmtir bû, 9 hejmar digihê xwendevanan, paşê di jwariyê pîrr dibin, hejmara 24 an 8 meha û 18 rojan dimîne ta di 1 ê nîsana 1934 an belav dibe, herweha hejmara 25 an jî 4 mehan û 18 rojan li ber xwe dide, di 19 tebaxa 1934 an derdikeve, di wê salê em hejmarine din nabînin. sala 1935 an bi hejmara 26 an kuta dibe û paşê kovar tê birrîn.

Kovara Hawarê ji nû ve tê vejandin, ew piştî pênc salan û heşt mehan; di 15'ê nîsana 1941 an de hejmara 27 an ronahî dibîne. Bi wê vejandinê em karin bêjin ku qonaxa duhemîn di dîroka berdewamkirina kovarê de destpêkir û ew di wextê de tê weşandin. Di sala 1941 ê de xwendevan 10 hejmarê kovarê wêrdigrin, di wê salê de em karin bêjin ku ji her 22 rojan bi şêweke gelemperî hejmarek derdiket. Sala 1943 an jî her bi wî cûreyî bû; 14 hejmar derdikevin-ji 28-51-. Di 20 ê kanûna duhemîn ya sala 1943 an hejmara 52 an derdikeve, 5 hejmarên dawiyê, her yeke di 44 rojan derdikeve, hejmara tevî dawiyê ya 57 an di 15 ê tebaxa 1943 an tê der.

Bi vî tarzî, eger em wan salên kovar

derketî nehejmêrin, em karin bêjin ku jiyana Hawarê 5 sal, 7 meh û 3 roj in. Em dibînin ev jiyana Hawarê rastî ye, lê dîroknivîsê navdar Dr. Kemal Mezher dema derketina hejmara dawiyê dijîmêre, bi raya wî jiya kovarê bêtirî 11 sal in (19).

Ev rûpelên jorîn numa dikin ku bi çi rengî Hawar derdiket û çiqas asteng dihatin ser rîya wê, nemaze di derketina hejmarên navîn de, lê pêwîst e em vê rastiyê jî bêjin ku diwariyên Hawarê çawa diyar dibe ku diravî bûn, ji lewre em tu guhertinên serekî di naveroka wê de nabînin, mijadên wê wek berê mane.

Jêderk:

1- *Bo bêtir nasîne binêr*: Dr. Bilêç şêrko, *Kêşeya kurdî, dema buhurî û a niha, Elqahêre, 1930, r. 108(erebî), herweha bin. :Zinar Silopî, Doza Kurdistanê, r. 131-188(erebî), û Abdul Cebar Xefûr: Tevgera kurdî a netewî li Tirkîyê di navbera di cengên cîhanî de. Kurtelêgerîna doktora, Mosko, 1977(rûsî).*

-Bin: Serîhildana Agirî. *Bîranînên Ihsab Nûrî. Hêvî, hej. 2. 1984, r. 19-28, h. 31985. r. 25-h. 4. 1985. r. 15-16. h. 5. 1986. r. 25-40.*

2- *Ihsan Nûrî li Bîdlîsê sala 1892 hatiye dinê. Wî li akademiya leşkerî li stembolê xwendîye. Pişkdarê şerê li dijî girêkan(yunan)dibe. Ew beşdaruya kongra Sêwasê jî dibe, piştî têkçûna raperrîna Agirî, ew li Tehranê dijî, li wir pirtûkekê li ser dîroka kurdan dinivîsîne: Tarîkhe Rashîd Nejad kurd, Tehran, 1955, . r. 40. , Hasan Arfa The kurd Historical and political study. London 1966 herweha bin: Hêvî, h. 2. r. 17.*

3-Bin: Zinar Silopî, nota 1 ê, r. 135 û 148.

4-Bin: Zinar Silopî, r. 135.

5-Bin: Not lê, Dr, Bilêç şêrko, r. 111 çapa rabêta Kawa, 1986.

6-Bin: Zinar Silopî, bin: Notên lê, r. 151.

7- *Bona bêtir zanîne, bin: Notên 1-3, r. 107-118 û 129-159.*

8- *"International affiars "Vol. 22, N. 1. London, 1946, p. 96, herweha bin: Safrastian A, Kurd and Kurdistan, P. 84.*

9- *Lûtskî. Dîroka welatên ereban ya hevdem. Mosko, 1971, r. 405(erebî)*

10- *Dr. Ebdul Rehman Qasimlo, Kurd û kurdistan, Bexda 1973, r. 98.*

11- *Nasêh Xefûr Remedan, Kêşeya kurdî di sistema pêwendiyên navnetewî de di navbera herdu cengên cîhanî de. kurtahiya lêgerîna doktora, Kîyêv, 1971, r. 19 (rûsî)*

12- *Ebdul Cebar Xefûr, Tevgera kurdî a netewî. . . r. 11(rûsî)*

13- *Bin: Dr. N. Zaza, Hawar û çanda kurdî.*

14- *Hawar, h. 10 r. 8.*

15- *O. Vîlçevskî. Li ser biblografiya pirtûkên kurdî yên çapkirî di sedsala 20 an de. Ew lêgerîna di kutêba "Iranskiyê yêzikî" Kn. 1, M-L. , 1945. belav bête. r. 162(rûsî).*

16- *Formata Hawarê ji hejmara 1ê ta ya 23 an bi vê pîvanê ye: 21-x-29 cm ji hejmar 24 an û ta ya 57 an me nûçapa mamosta Hemreş bi kar anî, ku wî formata wê ji ber hoyên çapê biçûk kiribû.*

17- *Hawar. h. 1, r. 2.*

18- *Bin. :Nota 17*

19- *Bin. :Hawar. h. 20, r. 2*

20- *Dr. Kemal mezher. "Têgeyiştinî rastî" û şuênî le rojnamegerî kurdî de, Bexda 1978 r. 235.*

BÎRANÎNA KIRALEKÎ CIWAN

HEINRICH BÖLL

Wergerandina ji almanî:
Şahîne B. SOREKLÎ

Bi umrê 13 salin ji min hat xwaztin ku ez bibim kiralê Capota(1). Ez di odeya xwe de rûniştibûm û min dikir ku ez ji hevoka "Ne baş e" ya ku mamosteyê min di bin nivîsareke min de nivîsandibû peyva "Ne" rakim. Bavê min, Pig Gi I ji bo çar hefteyan li çiyar derketibû nêçirvaniyê, û divabû min nivîsara xwe tev namehilgirên taybetî jê re bişanda. Min hesabê tunebûna çirayêke bi ronahiyêke baş di şûna wî ya nêçirvaniyê de kiribû û min bi can û bêhn xwe dabû ber karê xwe, dema ji nişkan ve qîrîneke ji pêş qesrê dihatî ket guhê min: "Bijî Pig Gi yê Duyem!"

Bîstekê li dû wê dergevanê min li bayê bezê ket hundir, xwe li ber derî avêt ser erdê û bi hurmeteke mezin di ber xwe de got: "Kiralê min, bi kerema xwe, li min biborînin, ku min ber demekê di derheqê Cenabî we de ji bo kişandina cixareyê li cem Serekwezîr gişt kiribû."

Xwenzimdanîna dergevên li xweşiya min nehat, min jê xwazt biçe der û karê xwe domand. Mamosteyê min bi merekeba sor dinivîsand. Min şûna peyva "Ne" di deftera xwe de qul kiribû, dema ez car din hatim ewarekirin. Serekwezîr ket hundir, xwe li nêzikî derî bi dîzan xist erdê û bang kir: "Bijî Pig Gi yê

Duyem, sê caran bijî!" Dû re domand û got: "Maqûl, gel dixwaze we bibîne."

Ez li hev şaş bûm, min lastîkê di dest xwe de danî, destên xwe ji bo paqîşkirina wan li hev xistin û pirsî: "çima gel dixwaze min bibîne?"

- "Ji ber ku hûn Kiral in."

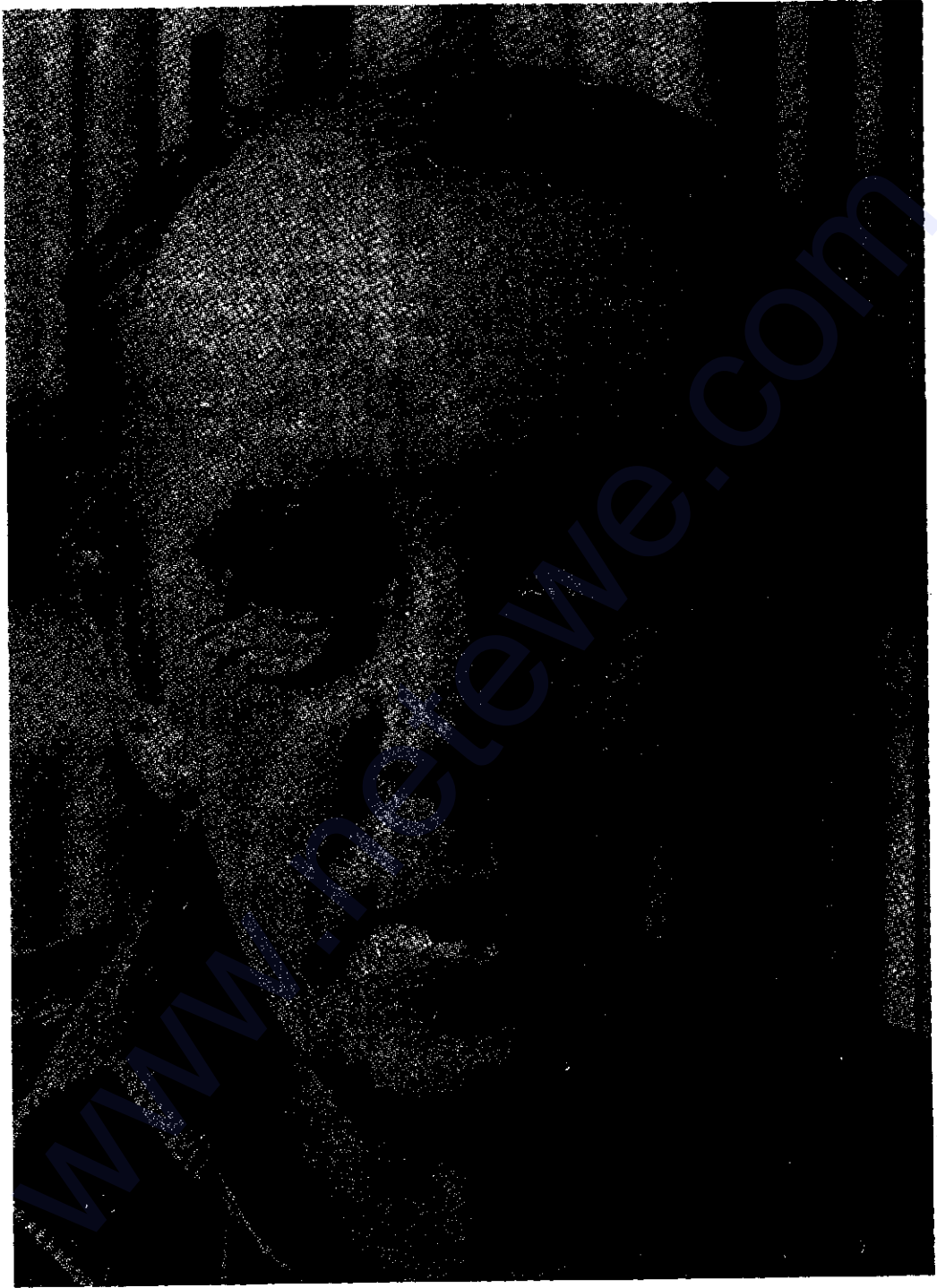
- "Ji kengê ve?"

- "Ji nivseetêkê û virde. Bavê we yê herî qedirbilind di dema nêçirvaniyê de ji hêla kesekî RASAC de hat kujtin." (RASAC kurtkirina "Rasac Sadisten Capotas" e) (2).

"Ax, ev RASACan !" min bang kir. Dû re min da pê Serekwezîr û derketim ser balkonê, pêş gel. Ez bişîrîm, çepelên xwe li ba kirin û li hev şaş bûm.

Ev xwenêşandana xwe bi xwe hatî holê du seetan domand. Tenê ber bi êvarê, dema dest pê kir tarî bibe, xelk ji hev belav bû; lê li dû çend seetan millet bi meşheleyan car din di ber qonaxê re derbasd bû.

Ez li odeya xwe vegeriyam, nivîsara xwe çirrand û beşên çirçirrin yên kaxizê çekirin hewşa navend ya qonaxa kirali. Li wir-wek ez dûvre pê hesiyam- ew ji hêla yên tiştên biranîne berhev dikin de hatine rakirine û ji bo welatên

H. BÖLL

biyanî hatine frotine, li ku derê îroj îspatên nejrûbûna min di warê nivîsa rast de di bin caman de hatine parastine.

Mehên balkêş û bi heyecan li dû ev bûyer hatin. RASACan hewl dan inqilabekê çêbikin, lê ji hêla MISACan ("Milde Sadisten Capotas") (3) û hêzên leşgerî de hatin rawestandin. Bavê min kirin gorê, û divabû ez di civînên parلمانê de beşdar bibim û bendên qanûnê îmze bikim-lê çawa be jî, min ji kiralbûnê hej kir, ji ber ku min nuha dikaribû li hember mamosteyê xwe metodên nû bi kar wînim.

Eger wî di dersa bi axiftin de ji min bipirsiya: "Li xweşiya Cenabî we were, hûn ji min re şert û qaîdeyên jimarên li hev-siwarkirî yên ne wek hev bibêjin?" Min ê bigota: "Na, li xweşiya min nayê," û wî nikaribû tiştek li dij min bikira. Eger wî bigota: "Gelo ji bo Cenabî we zehmet be, eger min ji Cenabî we bipirsiya, heke hûn bikaribin bi kerema xwe nivîsareke ji sê rûpelan binivîsînin, ka Tell(4) ji bo çî armancan Gessler kujt?" Min ê bigota: "Erê, ji bo min zehmet e" -û min ji wî dixwazt, bila ew ji min re bibêje, ka armancên Tell çî bûn.

Wisa, min bi hêsanî perwerdariyeke bi sînor bi dest xist, hemî pirtûk û defterên xwe yê xwendegehê şewitandin û kata xwe ji bo tiştên ez jê hej dikim derbas kir. Ez bi topê lîztim, min kêra xwe ya beriyê avête textê nêşanê, romanên polisîn xwendin û di civînên drêj de li gel berpirsiyarê sînemeya kiralfî beşdar bûm. Min ferman da, ku hemî filimên ez jê hej dikim werin dîtin, û min di parلمانê de di derheqê xwendegehan de guhertinên mezin daxwaz kirin.

Dem yeke pîrr xweş bû, tevî ku civînên parlemanê ez westa dikirim. Ji dest min hat der ez xwe ji derve de wek kiralekî ciwanî xemgîn xuya bikim, û min bi tevahî piştî xwe bi Serek- wezîr Pelzer grêda, yê ku hevalekî bavê min û pismamekî diya min bû.

Lê li dû sê mehan Pelzer ji min daxwaz kir ku ez bizewicim. Gote min: "Divêt hûn ji gel re bibin nîşe, Maqûl." Tirsî min ji zewacê tunebû, lê ya xirab ew bû, ku Pelzer qîza xwe ya yanzde salî, Jadwiga, ji min re pêşniyar kir, keçeke lawaze biçûk, ya ku min gellek caran didît di hewşê de bi topê difizêye. Navê wê wek keçeke bêhiş derketibû, sinifa pêncem ducar dikir, rûzer bû û ne çeleng xuya dikir. Min ji Pelzer daxwaza katê kir, da di pêşniyariya wî de bifikirim. Nuha ez bi rastî xemgîn bûm, ez bi seetan li paş pencereyê rawestiyam û li Jadwiga nihêrî, ya ku bi topê difizt, yan xwe li ser lingekî çedikir. Kincên wê ji berê xweşiktr bûn, yek- caran serê xwe radikir, li min dimiherî û dibişirî, lê kenê wê wek kenekî ji dil bi min ve xuya nedikir.

Dema kata biryargirtinê derbas bû, Pelzer bi taximekî kincên fermî ket hundir. Ew peyakî bi hêz bû, rûzer, rîhreş, çavên wî dibrûsîn. "Bi kerema xwe rê bidin û biryara xwe ji min re diyar bikin, Maqûl," got Pelzer, "ka we ew zaroka min layiqî Cenabî xwe ditiye?" Dema min rasterast "Na" got, tiştêkî erjeng çih girt: Pelzer nêşanên li ser milên xwe û qirdêleyên li ser sepeta xwe çirrandin, çenteyê xwe -ji çermê neeslî hatibû çêkirin- çekir ber lingên min, rihên xwe rûçikandin û qîriya: "Ev e şeweya spaskirinê li nik kiralbûn Capota!"

Rewşa ez tê de yeke xirab bû. Bêyî Pelzer ez ê wenda bibûma. Min hema di çih de got: "Ez destê Jadwiga ji we dixwazim."

Pelzer xwe li pêş min avêt ser erdê, bi germahî pêçiyên lingên min ramûsan, nêşan, qirdêla û çenteyê ji çermê neeslî dîsa rakirin.

Merasimên zewaca me di kilîseyaya mezin ya Huldebach de çih girtin. Bîra û sicuqên goşt li gel hatin belavkirin, ji bo her kesekî heşt cixare hatin dayîn, û li gor daxwaza min, herweha du bilêtên siwarbûna çerxfelekê(5). Bi drêjîya heşt rojan temaşeyan û qirecirê li dorhêlên qesrê domandin.

Li dû zewacê min di nivîsandina wezîfeyên xwendegehê de alîkariya Jadwiga kir, em tev bi topê lîzîtin, me xwe li ser lingekî çekir, em tev çûn siwarbûna hespan, û heku dilên me xwaztîna me şîranî ji xwe re ji mitabaxa şîraniyê ya kiralî wesand, yan em çûn sînemeya malê. kiralbûn hên jî li xweşiya min diçû, lê bûyereke gran wezîfeya min bi tevahî hanî dawiyê.

Dema ez gihîştîm çardesaliya xwe, ez wek serekhêz û qumadarê Hêza 8em hatim binavkirin. Ji bo Jadwiga rutbeya serdar hat dayîn. Divabû em hin caran bi siwarî di pêş leşgerên di rêzan de derbas bibin, êvaran biçin klûban û di rojên netewî de nêşanan bi sepetên leşgerên layiqî wan xî. Min bi xwe jî gellek nêşan girtin. Lê dû re meseleya Poskopek qewimî.

Poskopek leşgerê Refê çarem yê hêza min bû. Êvareke yekşemê ew ji leşgeriyê reviyabû û xwaztîbû tev siwareke hespên sîrkê sînorê welêt derbas bike, lê hat girtin û dadgeheke leşgerî cezayê mirinê dayê. Wek qumandarê hêzê divabû ez fermana kujtina wî îmze bikim, lê min di binê kaxîzê de hema nivîsand: Bi mayîna çarde rojan di girtûgehê de hat afkirin. Pig Gi yê Duyem.

Ev rêza nivîsê encamên xirab hanî holê. Serleşgerên hêza min hemîyan nêşanên xwe ji ser milên xwe çirrandin, qirdêla û xilatên li ser sepetên xwe qetandin û dan serpelekî(6) ciwan da ew wan di odeya min de çeke. Hêzên Capotayî bi tevahî dan şopa wan serleşgeran, û bi gihîştina êvarê re odeya min tiji nêşan, qirdêla û xilatên leşgerî bû. Rewşa odeyê ne çî rewş bû.

Erê, gel piştgiriya xwe ji bo min xuya dikir, lê bi şev Pelzer ez agahdar kirim, ku hêzên leşgerî bi tevahî çûne hêla RASACan e. Teqîne dest pê kir, gulle hatin barandin û dengê mîtralyozan qiyamet li dorhêlên qonaxê rakir. Erê, MISACan çend peya ji bo parastina min rêkirin, lê Pelzer di eynî şevê de derbas hêla RASACan bû. Ez neçar mam li gel Jadwiga

birevim.

Me zû kinc, pere û xişir civandin, MISACan taksîyek ji me re xwaztîna û me xwe bi zor gîhand rawesteka trêne ya li ber sînorê welatê cînar. Li wir, westa û hilak me xwe xuşand hundir vagoneke razanê ya dereceya duyem û me sînor derbas kir. Li hêla Capota tiqetiqa tîfingan, qîrîn û qerxeşeya isyanê dunya kiribû heşermeşer. Em li dû çar rojan li bajarekî bi navê Wickelheim peya bûn. Bîranînên nebixêr yê dersên erdnigariyê(7) ez pê hesandim ku Wickelheim paytextê welatê cînar e.

Di navberê de ez û Jadwiga rastî tiştine hatin ku li xweşiya me hatin, wek bêhna trênan û xetên wan ya tîrş û tûj; tama sicuqên goşt yê rawestekên trênan; û min dikaribû bi keyfa xwe cixareyê bikişînim. Jadwiga jî dest pê kir wek kulfîlkekê bişikife, çimkî ew ji karê xwendegehê xilas bû bû.

Di roja me ya duyem de li Wickelheim, afîşine li her derê bi dîwaran de dihatîni qemî-tandin balên me kişandin ser xwe: "Sîrka Hunke- Werin li siwara bi nav û deng Hula û hevparê wê Jürgen Poskopek temaşê bikin." Jadwiga bi heyecan got: "Pig Gi, jiyîna me bide berçav. Poskopek dikare alîkariya me bike."

Li otêla me seet bi seet tîlgraf ji Capota digihîştin, serkeftina MISACan diyar dikirin, kujtina Pelzer, organîzekirina hêzên leşgerî ji nû ve.

Serekwezîrê nû -navê wî Schmidt bû, serokê MISACan bû- ji min daxwaz kir ku ez vegerrim, da taca polatîna ya kiralên Capota car din ji destên gel bigirim.

Çend roj derbas bûn bêyî ez bikaribim çî biryarê bigirim, lê li dawiyê tîrsa Jadwiga ji wezîfeyên xwendegehê bi ser ket. Ez çûm sîrka Hunke û min li Poskopek pîrsî, yê ku bi kêfxweşî bixêrhatin li min kir: "Parasdarê canê

min,” wî di deriyê karavana xwe de bang kir, “hûn çi alîkariyê ji min daxwaz dikin?” “Karekî ji min re bibînin,” min hema got.

Poskopek dilbişewat bû, ew ji bo min li gel Birêz Hunke axift, û min dest pê kir li Sîrka Hunke avleymûnê bifroşim, dû re cixareyan, û pê re tîrşîka goşt. Ji bo min karavanek hat dayîn û li dû demeke kurt ez bûm xiznedarê sîrkê. Min navê Tückes li xwe kir û ji wê demê û şûnve ez ji têlgrafên ji Capota xilas bûm.

Xelk min wek mirî yan wenda dizane, di dema ku ez li gel Jadwiga ya ku heku diçe xweşikîr dibe, di karavana Sîrka Hunke de ji cîhekî diçim yekî din. Ez welatên biyanê bêhn dikim, dibînim, û bi baweriya ku Birêz Hunke bi min tîne pirr kêfxweş dibim. Û eger Poskopek yekcaran seri li min nexista û ji min re li ser Capota neaxifta, eger siwara çeleng Hula, jîna wî, her bi îsrar negota min ku mêrê wê ji bo jiyana xwe spasdarê min e, min ê nema bi-haniya bîra xwe ku ez demekê kiral bûm.

Lê ber demeke kurt ez li îspateke rastîn ya paşerojên xwe yê kiraltiyê rast hatim.

Sîrka me bi mêwanî li Medrîdê bû. Ber nivro ez li gel Jadwiga ji bo gerrê derdiketim bajêr. Carekê Xaniyekî mezîni rengboz, ku li ser “Entîkxaneya Netewî” hatibû nivîsandin haya me kişand ser xwe. “Were em biçînin,” got Jadwiga, û em di entîkxaneyê de çûn yeke ji ew salonên mezine li hêlekê. Li ser deriyê wê “Beşê Destnivîsê” hatibû nivîsandin.

Bêyî çî şik me ji xwe re li destnivîsên serok û kiralan diniherî, ta ku em rast qutiyeke camîn hatin, li ser kîjanê beşkaxizeke spî hatibû zeliqandin: “kiraltiya Capota, ji du salan û vir de Komar.” Min li wir destnivîsa kalikê xwe, Wuck XL., dît, beşekî biçûk ji daxuyana Capotayî ya bi rûmet, ya ku wî bi destê xwe nivîsandibû. Min pelege ji deftera bavê xwe ya rojên nêçirvaniyê jî dît -û li dawiyê min perçeyekî biçûk ji deftera xwe ya xwendegehê dît, piçek kaxiza gemarîn, li ser kîjanê min xwend: Yê lingê xwe qasî bera xwe rane hewcedar nabe. Min şermok berê xwe da Jadwiga, lê ew bişîrî û got: “Tu nuha êdî ji van tiştan xilas bûyî.”

Em zû ji entîkxaneyê derketin, ji ber ku seet bû bû yek, û seet sê temaşeyê li sîrkê dest pê dikir. Divabû ez seet du teqeya bilêtan vekim.

(1) Capota: *Welatekî xeyalî ye*

(2) Rasac Sadisten Capotas rêxistineke siyasiye xeyalî ye. Bi kurdî xwebêjeke wisa dide: *Rêxistina Rasakên Bêwûcdan yên Capota.*

(3) Milde sadisten Capotas partiyekî din e. Bi kurdî xwebêjeke wisa dide: *partiya Rasakên nivwûjdan yên Capota.*

(4) Tell: *William Tell(sedsala 13an), li Swisre wek simbola têkoşîna ji bo azadiyê tê nasîn.*

(5) *çerxfelek: karûsel(bi tirkî: atlikarinca)*

(6) *Serpel: Teymen*

(7) *Erdnigarî: Coxraftye*

XWÎN Û BERF

Ziya ŞEKER

Dimrîm

Çar aliyê min berf e

Xwîn û berf

Xwîn û berf

Li ser hev dilerizin

Helqa çiyar bê sî

Hengame girtina

Kulîlkên sor

Kulîlkên zer

Darên daristan

Ji vera çivîkan

Xwîn û berf

Lo komir, lo hesin

Binerd e, sererd e

Hey masiyê golan

Hestiyê bav û kalan

Tirba bê goristan

Bi kêra bi şûra

Li dijî zilmê berxwedayin

Bi tivingan

Bi tili lîlî...

Dimrîm

Hengame ye

çar aliyê min berf e

Bûye mast û mût

Xwîn û berf

KOVANIYA TE

Kovaniya te

Ji govendan re dibe ritm

Ji çîrokên kevin re nexş

Mîn dîn dike dinarê dike

Dilê min da dibe kozir.

GERREK AGAHÎ LI CÎGEHÊN HUNERA KURDÎ YÊN KEVIN (1)

Dilower MÊQERÎ

Di havîna 1986'an de, dostekî sazband xwest ku ez seriyekî bi wî re herim Cizîrê û Kurddaxê. Wî ê li wir şeveke şahiyê çêbikira. Bi rastî ez bi vê ezimandina wî kêfxweş bûm. Ji ber ku ew ji bo min dibû fersendek ku ez li wir seriyekî bidim warên arkeolojîk.

Wek tê zanîn Şam bi ava xwe ya sar û bi hênîkbûna xwe navdar e. Em bi otobusê ji Şamê bi dûr ketin. Di wê dinyagermê de di rê de em germixî bûn. Dawî em gihîştin Derbesiyê, bajarekî biçûk ku di navbera tixûbê Serxet û Binxetê de paldayî ye. Em li qehwexana bajêr, li bin siya çend darên ku hebûn rûniştin, ta ku mêvandarên me hatin pêşwaziya me kirin.

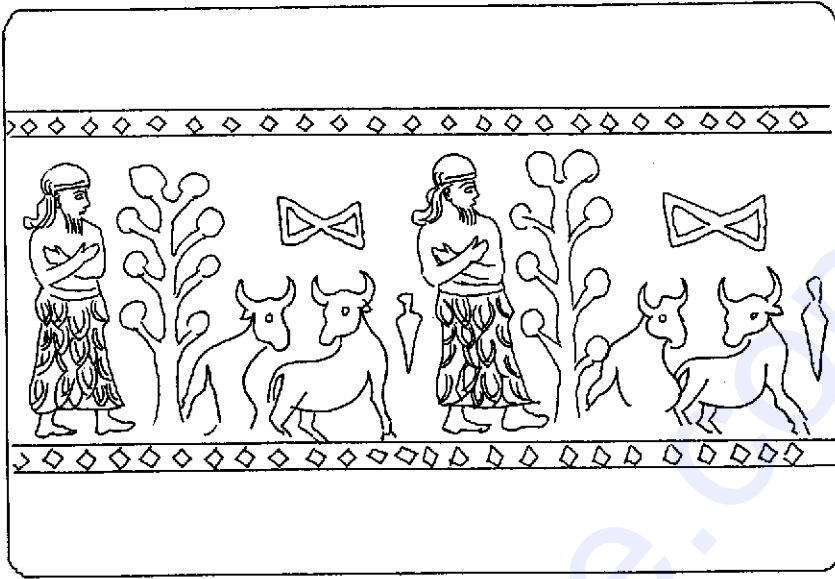
Cizîrê, "... ev erdê sawîrast, yê ku kîjan hevçavkî kargerî dikare ji bakura wê bibîne, dûrtir mirîşkê ji başura wê. ..." - Selîm Berket: Bîranîna zaroktiyê - Ev herêma belengaz û ciwarên hişkî, ku pîraniya Kurdistanê rojava, di navbera Dicle û Firat hemêz dike; bi xwe navenda bajarvaniya mirovantiya kevin bû. Li vir kevintirîn nemazên rewîştên pêşhatî û çikên din wek cêr, mohr û wênegirtî, sergirtin. Herweha roleke pîrî mezin di hemû serdemên dîrokî de leystiye.

Arkeolojî diyar kirin, ku cîgirtina şivantiyê

li vê derê destpêkiribû, her çawan ku pêşînan revên pezkovî di navbera çiyayên Toros û Zagrosê de belav dibûn. Heta dibêjin ku reha şitlên ceh û genim li vir rewz kiribû. Kolandina arkeolojiyê di sala 1911'an de, destpêkir. Gava hinartekî almanî gihîşte girîkê Gozanê (Tell Helef, rojhilata çemê Firat). Ew yeka han di bin serokatiya F. Von Oppenheim de bû. Bi dû wê wan serî dan çend cîhên nûdiyar kirî li Cizîrê, wek: Tell şêx Hemed8Li rojhilata çêtavê Xabûr û Tell Faxariyê (nêzikî Serê Kaniyê). Hinartekî almanî, ji sala 1958'an mezintirîn girîkê rojhilata kevin, Tell Xwarê, dikole. Ji lewre min di destpêkê de got, ji bextçakê fersendek ket destê min, ku ez seredana vê herêmê bikim.

Tell Xwêra:

Ev cîgehên girîng dikeve nêzikî sînorê "Türkiyê û Sûryê". Ew di navbera çemê Xabûr û Belîx de ye. Di ber wê jî riya Serê Kaniyê derbas dibe. Hinartekî almanî ê yekem di bin serokatiya profesor Anton Moortgat bû. Wek tê naskirin ew hîmdarê arkeolojiya zanîne ye di rojava Asyayê de. Kolandinên çêbûne, nişan dide ku qatên herî kevin li vira, vedigerin serdema berbangaya Mezopotamya ya navîn (2900 - 2350, Berî Zayinê). Herweha babetên neqşên ku wan li Tell Xwêra, ser mohrên stûnî dîtin, nişana bendewariyê bi Mezopotamya dike (Serdema Uped yê Sumerî). Ji ber ku nemazên ku wan derxistine

Çapa muhreke stûnî ji Tell Xwêra- Serdema Mîtanî (Wênexêz: D.M.)

mîna hev in û vedigerin nîvanî hezara sêyemîn, Berî Zayinê. Heykelên ku di sala 1962'an diyar bûn, wan jî eynî rengdêrin(xusûsiyet)sehkirî û hunerî yên ku heykelên hevçax li Tell Esmer, hildidin. Wan ku li nivçê Diyala(Kurdîstana Başur)sergirtin. Vana vedigerin Serdema Mizilim yê Sumerî.

Ji dora duyemîn a serdema berbangê Mezopotamî ê navîn, babetên nakokiya xêrxwazî û şerxwazî di wênegirtina êrişên tebahoviyê li ser tebakedî û paşmêrê wan(carcaran Gilgamêş), xuya dibû. Ew mirovê - ga, cara yekem li vir diyar dîke: Yê laşê wî mîna ga û rûyê wî mîna mirovan. Ev nakokî jî merov dikare li ser çapên ku rûber kirin wan qapaxên herrî yên sewilkan digirtin, bibîne. Di sala 1973'an de, komelkî çikên tûnc(bronz)diyar bûn. Vana jî vedigerin serdema berbanga sulaletên Sumerî, ji wan çikên wek bivir û teyrên mes yên ku baskên wan digihîşte 75 sm, hebûn. Neqşên wan di eynî rewîştan yê "Heykela Bazîyan", hatine rewêtin. Ew heykela navdar li bajarê Ur e.

Selbendek ji kevirê kils di odeyeke ji vê qatê, hatiye sergirtin. Forma wê lakêşîye, û bi

lindbûna wê 25sm. Li ser rûyê wê hest jin hatine neqîşandin, wek ew li rûnişteke daniştûn, reng û rû û lixwekirina wan, yek bûn. Wan zarok û tebakedî jî hemêz kiribûn. Lê mixabin, ji ber rewitandina wê tabloyê, beşek ji mijara wê wînda bûye. Dîsa jî ji vê çikê yê girîng ku bala mirov dikêşîne, perçakî qafiloç (den)ê ku li ser rûyê wê çar tîpên alfabe ya nenasî hatiye neqîşandin: Zimannasê almanî Roesch bawer dîke ku bi alfabe yê aramî(Suryaniyên kevin)yan kananî ve nayên girêdan. Lê mero dikare texmîn bike ku ev tîpên han dibe ku ji alfabe ya hûrî; gelê li derdora navça Wan û Urmîyê, berî ku çembera Hûrî - Mîtanî bigihê vê herêmê, û imperatoriya wan dirêjî derya spî bike (sedala 20'an, B. Z.).

Her wisa avahîgehê mezin di vê qatê de hat sergirtin, nav du xaniyan de parve dibe: A yekem, sala 1974'an de di hêla bakura girik de, diyar kirin. Ew jî ji çar odeyan, ku erd û diwarên wê bi kilsa spî têvdayine, afirandî ye. Xaniyê duyem, di sala 1973'an de di hêla girik yê rojava, diyar kirin. Ew xaniyên mezin ku ji keviran çêbûye, û ew bi panzdeh odeyên xwe wek cihê serayekê(qesrekê)xuya dibe. Sedema

texmîna me ew e ku hewşa wê gelek fireh e, digel tiştên girîng ê dihewîne wek riştên (amuret, cîhaz)yên sergirtî bi rastî gelek in û pirraniya wan sewilkên biçûk digel çend listikên teyran ên ji ava sor sazûne.

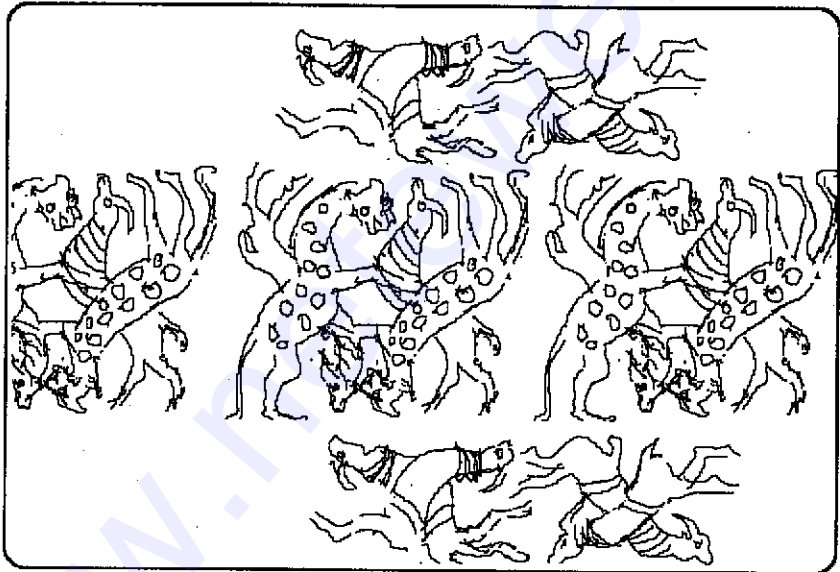
Paşiya sergirtin di cîgeha Tell Xwêra di sala 1985'an de, çêbûye:

1 - Pêgehnanan(arkeologan)perestgeheke girîng di kepeza başûr yê girkê diyar kirin; ku dirêjbûna wî 24m. ye û firehbûn 14m. ye. Hîmdanîna wî ta kûraniya 140sm hatiye kolan. Di hundurê vê perestgehê de rûxistîgeheke bi kilsê tevdayî heye û di rexê wê ya bakur de çar avzêl ji bo rêjtina meyê(şerabê)heye. Ew ji di

A) bendewarî bike, ku vedigere serdema qiralê Mîtanî yê mezin Şûstar (nîvanî sedsala 15'ar Berî Zayinê).

2 - Di qatekî ji vê perestgehê de, komelkî giranbuha ji qafiloçan(den)diyar bûn. Ew vedigerin serdema berbanga sulaletên duyemîn yê Sumerî û hebûna wan ya di vê qatê de pirseke ku mero mat dîke.

3 - Mohrên stûnî yên di vê perestgehê de hatin diyar kirin, nûjentirê wan vedigerin dora Hûrî - Mîtanî(1530 - 1100 B. Z.). Pirraniya wan ji cûrê cîwelkî(gelêrî), yê ku ji hevîrê camê û bi awayekî taybetî hatine çêkirin. Rewişt û babetên mohrên vê qatê bi awayekî giştî bende

Çapa muhrekê ji Tell Xwêra- Serdema Sumerî (Wênexêz: D. M)

herîkin û dikevin nav avzêlek mezin. Wekî din, pêşdera vê perestgeha han di rex başûr de ye û di aliyê bakur de bîngeha heykelê Yezdanekî heye, ku ji bo sazîkirina rîq û qurbanan bi sîvandeka dor lêgirtî ye.

Ji bilî nemazên perestgehên Hûrî - Mîtanî, em dikarin bêjin ku şahesera vê perestgeha han di nav cîgehên Mezopotamyayê tune ye. Mero dikare wê bi perestgeha navdar ya Nûzî(qata

wariya mohrên hevçax dikin. Ew bi navê (komelka Kerkûk)bi hemû tesnîfatên navneteweyî navdar in. Ji ber ku pirraniya mohrên stûnî yên Mîtanî ji ritimên girka Nûzî hatine sergirtin. Ew girga han dikeve navça Kerkûkê.

Neqşên mohrên vê perestgehê yên ku hatine wênekirin, wek nimûne mirov li dorhêla "Dara Jînê"ê ku her û her di hunera çembera Ariyên - çiyayî de ducar dibe, dibîne. Lê li vir

ev dara han hatiye zivirandin. Ew bi awayekî rewîştê hunera serdemê me yê nûjen (wek Sembolizm) bi bîra mirov tîne. Vê yeka han hişt ku her dara jînê mîna ku ji gulleyan peyda bûbe. Mirovên di wênan de, serpûşk û şemilkên pêladi li wan bûn. Ew di tesnîfatên arkeolojî de bi navê (cilên çiyayî) tînan naskirin.

Ji lewre em tîgihîştin ku çima li hember dara jînê, ya ku temsîla xêrxwaziyê dike, cînar-wir û xêwên tirm ji temsîla şerxwaziyê dikin. Wek mero li mohrên 42, û 43 (Muzexana Şamê), dibîne. Li herduyan jî merivekî rûniştî li kêleka dara jînê xuya dike. Cilên çiyayî li wî ne û mîna ku ew nimêj dike herdu destên wî li ser sînga wî ne. Ji bilî dara jînê ku wek komelka gullan berjor dirêj dibe, neqşên wênegirî du gayan tebahovî diyar dike, ku hertim nîşana şerxwaziyê dikin.

4 - Ji nixtîrîn çîkên di girikê Tell Xwêra yê hatine peyda kirin, çîkên lîskê (zar)ne, li ser rûyên wan niqatên spî hene, ew eynî wek zarên ku îro pê tîne listin e. Her çawa ev vedigere serdema sulaletên kevin (nîvanî yekem yê hezara 3'an B. Z.); êdî mero tîdigihîje ku ev kevintîrîn çîkê li cîhanê hatiye diyarkirin e. U dibe ku ne tiştêkî ji ber xwe ye ku li hemû dinyayê jimartina kurdî (ji yekê ta şeş), di vê listîka han tê bikaranîn.

Herwekî di dawîya geryana xwe de em bêjin, ku çîkên din ê şahesera evê han, ji girikê Kaniya Dara (Tell Endara, Kurddax), derxistin. Ev yê ku vedigere serdemek nûjentir, ji sedsala 10'an B. Z.

Em ê di beşa duyemîn ya nivîsa xwe de behsa vî girikê girîng, ê ku dikeve rojavayê çembera Hûrî, bikin.

Çavkanî:

1 - Anton Moortgat, *Tell Chuera in Norost - Syrien, rapport, 1958, (Wergera erebî, Enstîtuya Arkeolojîk ya Almanî, şam).*

2 - A. Moortgat, *Die kunst des Alten Mesopotamien, Köln 1967, (W. erebî, Bexda 1974)*

3 - A. Moortgat und U. Correns, *Tell Chuera, rapport, şam 1973.*

4 - A. Moortgat und U. Correns, *Tell Chuera, rapport, şam 1974.*

5 - H. Kenna, *Cylinder Seals from Syria, catalogue. (W. erebî, Tuppengen 1980)*

6 - F. Roesch, *Antiquites Syriens, katalog, (W. erebî, Vien 1985)*

7 - Al - Mathaf Al - Arabi, No4 - 1987, (kovareke Kewêlî)

8 - D. Mêqerî, *Hevpariyek di lêkolîna gahirvaniya kurdî ya kevin de, rojnama Gel (6 beş, şam 1989 - 1990).*

ZANÎN, JI NÛDEMÊ RE DILÊ XWE VEDIKE

Selah BERWARÎ

E ndezyar Ebdil-baqî Huseynî, yek ji rewşenbîr û nivîskarên Kurdîstana Sûriyê ye. Ew berpirsiyarê kovara "Zanîn e, ku yekem kovara serbixwe û berfireh e li vir. Ebdil-baqî Huseynî, pirtûkek wî bi navê "çîrokên Mîran" heye, yek din jî bi navê "Lawir di çîrokên zarokan de" wê di nêzik de bikeve destên xwendevanan.

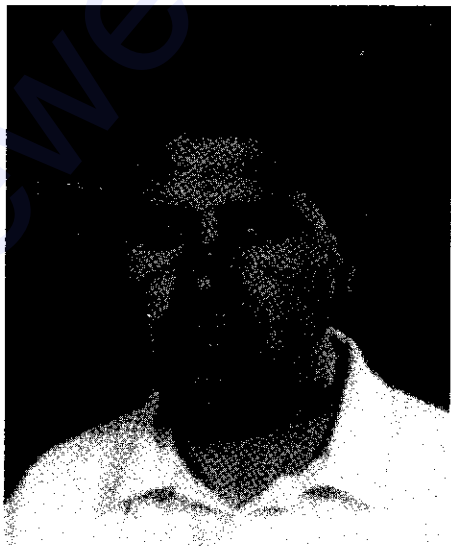
Hevpeyvîna me ya ji bo xwendevanên NÛDEM'ê bi mamosta Huseynî re weha destpêkir:

Selah Berwarî: Em dixwazin Zanîn bi xwendevanên Nûdem'ê bidin nasîn?

Ebdil-baqî Huseynî: Berî ku ez çêla kovara Zanîne bikim, ez dixwazim spasiya wan kesên ku ev kovara hêja "Nûdem" derxistine bikim. Pîroz be ji dil û can, bi hêviya ku ev kovar di pêşerojan de bibe kovareke navdar.

Zanîn, her weke ku hûn dizanin, kovarek torevanî û çandeyî ye, kovarek serbixwe û aza ye. Her du-sê mehan carekê dertê. Ta niha çar hejmarên wê derketine û ya pêncan li ber çapê ye. Zanîn meydana cirîdê ye ji bo hemû torevan û nivîskaran.

S. B: Di hejmara yekê a "Zanîn"ê, we gotiye ku ev kovar berdewamiya kovara "Gurzek Gul" e. Çawa?

Berpirsiyarê Kovara ZANÎN'ê Huseynî

E. H: Rast e, me di pêşgotina hejmara yekê de nivîsandibû, ku kovara Zanîn berdewamiya gelek kovaran e, bi taybetî jî ew berdewamiya kovara "Gurzek Gul" e.

Di sala 1989 an de, me çend xortan dest bi derxistina kovara Gurzek Gul kir, kovarek çandeyî û folklorî bû, ta sala 1991 ê berdewam kir, me duwanzdeh hejmar derxistin û roj bi roj

xwendevan û nivîskarên wê pirtir dibûn. Ta rojekê em gihan biryarekê ku em vê kovarê fi-rehtir û mezintir bikin. Çend roj di ser biryara me de neçûn, me programa hejmara yekê a Zanîne danî.

Ev ji bilî hin rewşên dî - (Rewşên kone-vanî li nik me kurdên Sûriyê) - baş hatine zelal kirin.

S. B: *Ango tu dibêjî asteng di riya derxistina kovarê de nîn in?*

E. H: Rast e, em kovarê bi berzeyî derdixin û belav dikin, lê tu astengên wilo mezin em nabînin, dîsa bawer neke ku em di buharek wilo geş de ne!

S. B: *Ez dibînim ku kovara we li ser şopa Hawarê diçe, an ku hûn pirtûkan jî bi navê kovarê derdixin?*

E. H: Spas, lê pirtir maye ku kovara me bigihê Hawarê. Lê dîsan jî hêviya me mezin e. Wekî din jî rast e em alîkariya torevan û helbestvanên kurd, di warê çapkirin û belavkirina pirtûkên wan de dikin. Ta niha sê pirtûk jî weşanên kovara Zanîne belav bûne:

1-Serpêhatiyên kurdan, Tîrêj, folklor.

2-Kişwera şehîdan, Fethula Huseynî, helbest.

3-Mada û Zerdeşt, Bavê Helebçe, kurteçîrok.

Û çendên din jî li ber destên me hene.

S. B: *Heya niha we du hejmarên taybet, yek li ser Cegerxwîn û a din jî li ser Helebçe derxistine. Aya hîn wê hebin?*

E. H: Belê, wê hebin û pirtir in, wekî tu dizanî me di hejmara 3-4 danîbû ku dilê me heye em "Melefekê" li ser Mîr Celadet Bedir-Xan çêkin. Wekî din di hejmarên hatî de em ê li ser jîyan û xebata sînemavan Yılmaz Guney rawestîn. . . û gelek tiştên kurdî hene, hîn destnedayîne. Ji ber vî hawî çî kovar û rojnameyên kurdî jî niha û ta demek baş dikarin rûpelên

xwe ji materyalên xav mişt bikin.

S. B: *Hûn rewşa çandeyî li Kurdistanê Sûriyê çawa dibînin? Bi dilê we ye?*

E. H: Rewşa çandeyî li nik me kurdên Sûriyê, van du-sê salên çûyî gavin baş avêtiye û roleke baş di warê çapkirin û belavkirina pirtûk û kovaran pêkanîye. Lê ku em bêjin ev rewş jî sedî sed bi dilê me ye, wê çaxê em ê xwe bixapînin. Lê a rast ew e; ku nivîskar û torevanên me kurdên Sûriyê em karin wan pişk bikin.

- Çend helbestvanên me ên klasîk hene, mîna Tîrêj, Bêbihar û Keleş. Dîwanên wan derçûn, naveroka wan li gor wan baş e, lê li gor nivîşê xort ew ne ewçend bi serketîne.

- Xortên me ên ku bi rengê serbest jî dinivîsînin çêbûne, mîna: Royarê Amedî, Nîsrîn Têlo, Tengezar, Alan Osman. . .

- Di warê kurteçîrokên jî hin nivîskar peyda bûne, mîna: Bavê Helebçe, Fewaz Evdê, Alan Osman. . .

- Di warê wergerandinê de jî, pirtir kes hene niha xwe pê mijûl dikin û pirtûkek jî di vî warî de derketiye. Pirtûk ya nivîskarê tirk Azîz Nesîn e û bi wergerandina Keça Kurd e.

- Di warê rexne û rêzimanê de jî hin hene ku dixebitî, ji bilî çend gotarên rexneyî û rêzimanî ên ku di kovaran de belavbûne, diyariya dawî ku kete destên me, pirtûka mamosta Deham Evdîlfehê a bi navê "Nêrînek Rexneyî Li helbestên Kurdî" ye. Di vî warî de ev pirtûka yekem e, ne tenê di nav kurdên Sûriyê, herweha li nav hemû kurdan yê ku bi zaravayê kurmancî dipeyivin.

- Herweha gelek pirtûkên hêja, ên têvel, li ser rewş û çanda kurdî bi zîmanê erebî derketîne. Hin ji wan bi awayekî fermî derketîne, hin jî bi berzeyî.

Ev jî navê çendek ji wan nivîskar û rewşenbîran in: Dr. M. E. Necarî, Dr. Ismail Hesaf, Rewşen Bedir-Xan, Nûra şêx Bekir, E. Helîm Yûsiv, Taha Xelîl, İbrahim Yûsif, Dr. E. Mecîd şêxo, Heyder Omer. . .

11 08 1992

FEQIYÊ TEYRAN

1590-1660

Zeynelabidîn ZINAR

Z. ZINAR

Ev yek eşkere ye ku ji ber bindestî û dabeşkirina Kurdistanê, herweha ji ber qedexekirina zimên jî ku ev 65 sal in li bakûrê wê, jînenîgariya gelek rewşenbîr, nivîskar, helbestvan û siyasetmedarên Kurd ên kevnare tevlihev bûye û di rûpelên dîrokê de rind nayêne xuyakirin. Belam her çiqasî di serê Sed sala Bistî de gelek zanayên dilovan ji bo bidestxistina berhemên dîrokî û zanîna jînenîgariya kesên dîrokî fedakarîne mezin kirine û xwe pir eşandine gelek berhem, belge û destnîvîs peyda kirine û wergerandine tîpên latînî û wek pirtûk çap kirine jî, lê ji neteweyekî mîna Kurd re dîsa jî ew tişt hindik e û pê temamiya dîroka kurdî nayête zanîn. Ha yek ji wan rewşenbîrên Kurd ê ku di derheqê wî de hin tarîxên cuda û rîwayetên cihê têne gotin, Feqiyê Teyran e.

Navê F. Teyran ê asafî *Mihemed* e. Ew kurê şêx Evdîle ye û ji Miksê ye. Gundê wî Miksê, li nêzî Norsê û Bêdarê dimîne. Ew hersê gund, di heyamên kevin de ji xwendin û zanîne re merkezîne pir mezin bûne û timî jî xwe di rûpelên dîrokê de dane nîşandan.

Feqiyê Teyran di paşîya hemû helbestên xwe de, wek hemû helbestvanî navê xwe hildaye. Wî bi piranî navê xwe bi "Mihê", "Mîm û Hê", "Muksi" û "Xoce" nivîsiye.

Bêjeya "feqe" yan "feqî" xeysetek e ji wan kesan re tê gotin ku ew kes dixwînin, yan jî xwendina xwe nivco dihêlin û dev jê berdidin. Lê belê binavkirina wî helbestvanê hêja, ne ji wê babetê ye. Lewra ji Sed sala Nozdehan bi wir ve çî hozanek, helbestvanek yan nivîskarekî ku berhem dinivisandin, xwe bi nasnavêkî didane naskirin. Wek "Xanî", "Mela-Melê", "Bateyî", "Rûhî", "Xakî" û gwd. Ji nivîkarên klasîk Feqiyê Teyran û Feqe Reşîdê Hekarî jî xwe bi feqîtiyê dane naskirin. Binavkirina bi wê xeysetê, bêguman ji ber nefspîçûkdîtina wan hatiye holê.

Bêguman rewşena çanda kurdî di warê helbest û xezelan de, bi Feqiyê Teyran gelekî dewlemend bûye. Belam di helbestên wî de gelek bêjeyên kevnare hene ku niha jî xwe diparêzin û di warê edebî de jî tu kêmasî nayête ser helbestên wî. Herweha ew helbest wisa rind û bi xweşî ketine ser zimanê xelkê ku her Kurd têdigehe. Her çiqasî ev 350 sal in ku wî koç kiriye jî, lê mîna ku ji demeke nêz ve be çûye dilovaniya xwe wisa jî xelkê ve ne dîr tê dîtîn û di civat û caxiyan de, xasma di yên mele û feqiyan de timî behsa wî tê kirin.

Pêşî em ê hin jêderk ji hin dîrokanan wergerin, ka di derheqê F. Teyran de çî gotine:

1- Dîrokzanê Kurd xêrpêbûyê M. Emîn Zekî Beg, di *Tarîxa Kurdistan* de nivîsiye, ku: Feqiyê Teyran li Makûyê di nav salên 1307-1357 an de jiye. Ji xeynî helbest, beyt û xezelan du pirtûkên wî bi navê "*Serpêhatiya Şêxê Sen'anî*" û "*Qewlê Hespê Reş*" jî hene.

2- Pr. Qanadê Kurdo nivîsiye ku Aleksandir Jaba gotiye: F. Teyran di 702`ê (1375-76) Hicrî de ji diya xwe re çêbûye.

3- Kovara Hêviya Welêt nivîsiye, ku: F. Teyran di 1302`an de çêbûye û di 1375`an de jî miriye.

4- Dr. N. Mackenzie di pêşgotina pirtûka "*Şêxê Sen'an*" de nivîsiye ku: F. Teyran di (1000-1070) 1590`î de çêbûye û di 1660`î de jî miriye.

Belam di hin helbestên F. Teyran de hin tarîx hene ku jî wan, dema ew ristîne zeman tê zanîn. Wek daneberheva wî û Melê Cizîrî, ku gotiye "*Zanin meddahê kê me, di hezar û yek û sihan?*" Ji vê hate zanîn ku ew di 1031`ê de (1621) li jiyane bûye. Ya diduyan jî ew malika ku wî di şîna Melê Cizîrî de gotiye. Di malikê de jî tarîx 1050`î (1640) ye.

Tarîxeke din jî heye ku Feqî di vê helbesta xwe ya li jêr de gotiye (5):

*Li "Mîm û Hê" gelek çûne
Gelek sal û felek çûne
Hezar sal çil û yek çûne
Ji hîcra nebyê muxtar e.*

Nivîskarê hêja Evdilreqîb Ûsiv di pirtûka xwe ya bi navê "*Şairên Kilasîk Ên Kurd*", rûpela 29`an de nivîsiye ku: F. Teyran di medreseya Miksê, ya Cizîrê û ya Finikê de xwendîye. Xasma di ya Finikê de gelek maye. Lewra jî di gelek helbestên wî de navê Finik hatiye gotin.

Û dîsa gotiye: Feqiyê "Teyran, şairekî mezin ê kevn e. Yek ji wan hersê şairan e ku Ehmedê

xanî di Mem û Zînê de navê wan aniye. Niha jî nav û dengê wî gelek belav e di nav kurmancan de, yanî li Kurdistanana Tirkîyê, Sûriyê û li navçên Behdînan. Teyran gelek helbest nivîsîne. Heta niha jî gelek helbestên wî bi destnivîs li Kurdistanana Navrast belav in..."

Feqiyê Teyran mirovekî pir zîrek, zana, bîrbir, tîjfehîm û xeberxweş bûye. Wî di demê de pêre pêre dikaribû li ser bûyeran helbest biafirîne. Gelek serpêhatiyên wî yên rengareng û xweş jî hene, ku neşa mirovan pê vedibe. Yek ji serpêhatiya wî ev e: Rojekê Feqî ji jina xwe dixeyide û ji malê diçe. Ew, sond dixwe heta ku porê wî sipî nebe venagere mala xwe. Di wê navê re gelek sal dibihurin û tu hisek jê nayê bihîztin, îcar her kes dizane ku ew miriye.

Feqî li xerîbiyê dimîne heta kal dibe, por û rih hemû sipî dibin û rojekê radiibe vedigere diçe mala xwe. Lê belê heta ku ew diçe, jina wî mêr kiriye. Kincine qetiyayî li Feqî ne û rast diçe li ber deriyê mala jina xwe rûdine. Ewçax jina wî hevîr dike girêk da bibe tendûrê nan bipêje. Jînik wî nas nake, radiibe ji bo karekî din dike ku here devereke, dibêje Feqî:

- Kalê gerok, bi kerema xwe tu hay ji girêkên hevîr bimîne, heta ez tîm.

Feqiyê Teyran xwe bi xwe dibêje:
- Herê, herê! Dema ez can bûm, ez melhema dilan bûm. Lê dema ez bûm kalekî pîr, min dikin notirvanê girikên hevîr...

Li gorî hin rîwayetan, Feqî bi zimanê teyran jî dizanibû. Binavkirina wî bi "Teyran" jî ji wê yekê hatiye. Serpêhatiya wî û du kevokan jî weha tê gotin: Rojekê Feqî xwe li binê siha darekê dirêj dike û serê xwe datîne ser kevirêkî ku ji erdê hinek bilind e. Di wê navê re du kevokên tîn li ser darê datînin. Dema kevok dibînin ku wa zilamek li binê darê xwe dirêj kiriye û serê xwe daniye ser kevirêkî, ji hevdu re dibêjin: Ev zilamê raketî nizane ku kûpek zêr di bin kevirê ber serê wî de ye! Feqî dengê wan seh dike, lê hiç deng nake, piştî radiibe diçe

mesela zêran ji yekî feqîr re dibêje. Ew zilamê feqîr jî diçe wî kevirî radike û kûpê zêran ji xwe re derdixe.

Helbestên Feqiyê Teyran heta niha, wek pirtûk nehatine berevkirin û çap nebûne. Belam çewa ku wî bi xwe di helbestekê de gotiye, hezar helbest nivîsîne. Lê mixabin piraniya wan wenda bûne, yan jî nehatine dîtîn.

Di 1985'an de çaxê min dest bi berevkirina destnivîsên kevin kiribû, ji min re nêzî 250 rûpel destnivîs berdest bûbûn. Di nav wan de neh helbestên Feqiyê Teyran jî hebûn. (5)

Helbestên Feqî gelekî xweşxwîn û rewan in. Tev bi kitejimar û qafiye ne. Li wan zimanekî wisa hêsan heye, ku mirov zêde ferqa wan ji xeberdana îro nake. Me ev helbesta li jêr bo xwendevanên NÛDEM ê nivîsî.

(ÇIYA ANÎ LI DEŞTÊ KIR)

Ji rengê dîlbera horî
Gul û reyhan li min peyda
Zerîfa şeng niha borî
Şefeq dabû di rewzê da

Şefeq da erd û esmanî
Li min dîlber tu astan î
Dixwim sondê bi Subhanî
Zileyxa bû di Misrê da

Tu çêtir î j' Zuleyxayê
Nehin wek te di dinyayê
Dixwim sondê bi Tahayî
Munewwer bû di nûrê da

Munewwer bû di nav nûrê
Kemer dabû li ser sûrê
Ji rengê dîlbera hûrê
Dilê min tîrekê lê da

Li min da tîrekê dijwar
Serê tîrê di dil çû xwar
Dema ku ez dikim hawar
Wekî Mecnûn di deştê da

Wekî Mecnûn dimînim ez
Fena bilbil dixwînim ez
Heta kengê bimînim ez
Di hebs û hem di zîndanê?

Di hebs û hem di zîndanê
Wekî Yûsuf li Ken'anê
Gelo ya Reb dîlber kanê?
Neçar mame di vê rê da

Dikim hawar dewa lê kî
Ku bê carek derman lê kî
Welê bejnê tu zahir kî
Bibînim ez di cîlwê da

Bibînim bejn û balayê
Zerîfa şeng û lalayê
Nehin wek te di dinyayê
Di Tebrîz û di Şamê da

Şukur j' bote, ewî çêkir
Çiya anî li deştê kir
Dema ku min nezer lê kir
Meşî ew çû di xelwê da.

Li dawiya vê benda li jor de, navê Feqî nehatiye. Diyar e ku hin malik jê kêman.

1- *Tarîxa Kurdistan, Weşanxaneya Komal, Temûz 1977, rûpel: 181, bi zimanê Tirkî.*

2- *Tarîxa Edebyata Kurdî, weşanxaneya Roja Nû, 1983, Cild 1, rû: 70.*

3- *Nimûne Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, 1991, Stockholm, rû: 83.*

DENGNIVÎSARÊ SAZBENDIYA KURDÎ

Nûra CEWARÎ

Keda rewşenbîrên ermeniyên di dereca berhevkerin, çapkirin û lêgerîna folklorê kurdî de mezin e. Bi saya serê wan gelek nimûnên folklorê kurdî ên dawîya sedsala nozdan û destpêka sedsala bîstî gihîştine me. Ew nimûnê ji bo zanyarên berhemên hêja ne.

Ji wan rewşenbîrên hêja yê bîranînê Xaçatûr Abovyan, Garêgîn Srvastnyan, Krîstapor Kara-Mûrza û gelekên mayîn. Bo serî xemxuriya Komîtas notayê dengnivîsara mîxanîkiyê gihîştine me. Di nava wan de qinyatê dewlemend hene, ew ku ji destpêka sed-saliya me girtî heta rojên me hatine nivîsîn.

Dîroka dengnivîsarê sazbandiya kurdî yê folklorê mîxanîkiyê ji sala 1905 an dest pê dibin. Cara pêşî Lûşanê alman li Berlînê dengê hêsiyê kurd nivîsiye. Bergirtina wê dengnivîsarê di enstîtuya Sankt-Petersburgê ya edebiyatê de tê xweykirin.

Ew stirana xerîbiyê bi navê "qulungo" ye

Di salên 1927-1929 an de bi pêşdanîn û serokatiya asîstanê konservatorya Sankt-Petersburgê, Krîstapor Kuşnaryan, tevî nimûnên sazbandiya ermeniya, wisa jî gelek nimûnên sazbandiya kurdî têne berhevkerin.

Xên ji Kuşnaryan, tevî ekspedisya zanyariyê, sala 1927 an dibin wisa jî xwendekarên konservatorya Êvgenî, Gîpyûs û dersdar Zinaida Evald, yê ku paşê dibin zanyar û folklorîstên bi nav û deng. Ew diçin Nor-Bayazêtê, Êrêvanê, Tbilîsî, Gunrîê. Piştî salekê Kûşnaryan tenê

diçe Zangêzûrê, Daralagyazê û Tbilîsê.

Ekspedîsiya sisiya sala 1929 an tê teşkil kirin. Tevî wê ekspedîsiyê dibin xwendevanên konservatorya yê Haro Stêpanyan, Tigran Têr-Martirosoyan û sazbandzanê eyan Yûrî Tyûlîn. Ew li şîrakê berpala çiyayê Elegazê û şûlavêrê diqesidin. Eserên wan ekspedisya di enstîtuya Sankt-Petersburgê ya edebiyatê de têne xweyî kirin. Nimûnê wan ên bergirtî li enstîtuya Ermenî ya hunermendiyê de têne xweykirin.

Sazbandzan Aram Koçaryan di salên 1939-1943 an de tevî nimûnê folklorê ermeniya, wî folklorê kurdan jî berhev kiriye. Dengnivîsarê Aram Koçaryan ji sedî zêdetir in. Ew niha li enstîtuya Ermenîstanê ya hunermendiyê têne xweykirin.

Profesorê konservatorya Tbilîsê Gêorgî Çxîkvadzê û xebatkarê kabînetê sazbandiya gelêrî Vladîmîr Axobadzê di sala 1950 de bi berhevkerin û dengnivîsandina sazbandiya kurdî ya folklorî ve mijûl bûn. Dengnivîsarê Çxîkvadzê li mala wî têne xweyîkirin, lê yê Axobadzê li konservatorya Tbilîsê ne.

Niha karê berhevkerin û lêgerîna sazbandiya kurdan yê folklorê va li para sazbandiya gelêrî, ya enstîtuya Ermenîstanê yê hunermendiyê mijûl dibin.

Gelek dengnivîsarê sazbandiya kurda yê folklorê wisa jî li dengxana radyoya Êrêvanê de têne xweyîkirin. Rast e, ew qewlê tebyetiyê de nehatine nivîsare, lê dişa jî nimûnê folklorê yê giranbuha ne.

Me hay jê heye wekî gelek nimûnê dengnîvisarê folklorê kurdî yê sazbandiyê, wisa jî li çend ocaxên kurdî yê kultur û di dengxanê şexsî de têne xweykirinê.

Ji van dengnîvisarên jorgotî bi kevinbûn, dereca bijartinê, naverokê zanraye dewlemend dengnîvisarê Kristapor Kûşnaryan cihê dibin. Ew beranberê dengnîvisarên Komîtas in. Jimara wan dengnîvisaran digihîje 60'î, ja wan 54 stiran in, 4 jî miqam in. Ew mirovên ku stiran gotine û miqam danê pîraniya wan kurd in. Di nav wan de ermeniyên ku zimanê wan kurdî ye jî hene. Ji wan nimûna 17 stiranên mêranîyê ne, 4 destan in, 20 stiranê evîntiyê ne, 4 stiranên aşikan in, dîrok û stiranê xebatê ye, 8 stiranên govendê ne, 4 miqamên ser bilûrê û fiqê lêxistî. Ji nav wan gişan stiranên mêranîyê cihên hêja digirin. Gerekê mîna Komîtas mezin bî wekî xwe ji stiranên govendê yê bi teqil û şa şûnda bigirî û stiranên mêranîyê yê carina melûl û ji bo dengnîvisandina nota dijwar binivîsî. Gerekê zanayê mezin bî wekî texmîn bikî hema ev stiran original in, wekî dêmê sazbandiya kurda yê mîletiyê tînine ber çavan. Wekî em hesav hildin, ku endamê ekspedisya haj deba kurdan tunebûna, wisa mezinahiya Kûşnaryan wê hê berbiçav bibûya.

Seva salên 20'î gava mecalê têknîkê lep sist bûn, gava şerdên xebatê normal tune bûn, ekspedisyarê li hev hatiye dengnîvisarê gelekî paqij bike. Stiran normal dest pê dibin, normal tamam dibin, deng weke hev tê bihîstin.

Rast e, ji kevinbûn û ji bergirtinê ew hebekî xirav bûne, lê dîsa jî mirov niha dikare tekst û notên wana binivîsîne.

Em li vir çend nimûnan bidin:

"Serayê"stirana mêranîyê ye. Ew di derheqa wê yekê de ne, ku çawa Reşîd Paşayê tirk gazî serokê kurdê êzîdî, şêx Mîrze dike, wî dixapîne û nemamî dikuje. Şêx Mîrze nemamya Reşîd Paşa texmîn dike û bi teherêkî xencerekê li ba xwe vedîşere. Gava qewazê Paşê êrîşî wî dikin, ew bi xencera xwe donzdeh kesan ji wan dikuje, lê xencera wî dişikê û ew şehîd dikeve. Stiran bi hostetike mezin tê qedandin. Ew bi binaxa ladiyê û rêza îndonasya xeysetê stiranê kurdî yê

mêranîyê tîne ber çavan.

Mêrxasê destana "Dewrêşê Evdî" Dewrêş ji aliyê denbêjan ve bi nexş û nîgarê nebînayivî hatiye xemilandin. Hîmê destanê evîntiya kurdê êzîdî Dewrêşê Evdî û keça kurdê musulman Edûla Zor temir Paşayê mîlî ye.

Bi şaxeke vê destanê Dewrêşê Evdî şerê tevî erebê gêsya da tê kuştin. Lê bi şaxeke mayin Zor Temir Paşa naxwaze keça xwe bide Dewrêşê Evdî û wisa dike da ew bê kuştin.

Şaxa ku Kristapor Kûşnaryan nivîsandiyê stirana Edûlê ye, ku avêtîye ser delalê dilê xwe, Dewrêşê Evdî. Ew stiran bi dramafîzmê tîjî ye. Bi tîkst û awazê xwe ve weke destana "Dewrêşê Evdî" nêzikî wê şaxê ye ku Komîtas nivîsî ye û di sala 1903 an de li Moskovayê çap bûye. Di herdu şaxan de jî bi nexş û awazê geş trajedyaya evîne tîne ber çavan.

Stirana "Evdalê Zeynikê" bi navê aşîqê kurdî yê bi nav û deng Evdalê Zeynikê hatiye navkirin; stirana Evdalê Zeynikê ku di dawîya sedsala 19 an û destpêka sedsala 20 an de hatiye afirandin, çawa bi nivîskî, wisa jî bi zarkî gihîştine me. Ji tekstên stirana xuya dibe ku ew dengbêjê Memed Paşa bûye û gelek caran tevî aşîk û dengbêjên mayîni ketiye hucetê.

Şaxa ku Kûşnaryan nivîsiye bi sazbandiya xwe ve sext û xisûsî ye. Miqamê şivantiyê ku Kûşnaryan nivîsî ye ser haceteke sazbandiyê ye, bahar bikî êdî bîrkirî-bi bilûrê hatiye qedandin. Ew miqam di aliyê sazbandiyê de gelekî hêja ye û dikare di dema konserta de bê qedandin.

Dengnîvisarê Kûşnaryan yêni mayîni jî gelekî heweskar û hêjayî guhdariyê ne. Xên ji wê jî ew ji bo lêgerîna zanyariya folklorê kurdî qinyetên baş in. Ew wisa jî dikarin di dereca pevgerêdana çanda mîletan de bîne lêgerîn. Ew nimûnên sazbandiya kurdan ku dengbêjên ermenîyan qedandine ji bo lêgerîna gelekî heweskar e.

Wê gelekî baş bibe ger ew dengnîvisarên ku Kûşnaryan tevî hogirên xwe kirine bîne lêgerîn, tekst û notayên wan bîne nivîsandin û tîkevin nava fitla zanyariyê.

Şîrîn BOZARSLAN

H usên Arif di sala 1986'an de li Silêmaniyê hatiye dinyayê. Li universita Bexdayê avûkatî xwendiyê. Herweha ew nivîskar û rojnamevan e jî. Di kovarên Rewşenbîrî Nû, Nûserî kurd û Karwan de kar kiriye.

Di sala 1957'an de xelata yekemîn ya hev-beziyêke çîrokan wergirtiye. Gelek çîrokên wî di van pirtûkan de hatine weşandin: Le korri xebata 1959,

Kilafeyek janî tûrre 1971, Tiweşûyî sefereki sext 1975, Gele gur 1983.

*Herweha xebatên wî yên lêkolînî û wergêrî jî hene. Têzek bi navê "çîrokî Hunerî Kurd" nivîsiye, ku li serçîroknivîsiyê bi kurdî lêkolînek e. **

Romana şar ya Husên Arif di sala 1986'an de li Bexdayê derçûye. Bergê yekem li dor 390 rûpelan e. Her ew berg min xwendiyê û ez dixwazim bi xwendevanên kovara NÛDEM'ê bidim nasîn.

Roman bi zaravayê soranî û bi tûpên erebî ye. Babetên wê di sala 1942'an de destpêdike. Cî bajarekî Kurdistana jêrîn e. Daxwaza nivîskar bi giştî ew e, qala jiyana kurdan ya li bajarekî bike. Gelcên ku jiyana bajaran bi xwe

re tîne, pîrr bi awayekî eşkere tîr ber çavan. Ew gelc, gelcên navbera "nû" û "kevin", gelcên navbera gundî û bajartiyê ye. Nivîskar bi qasî ku qala bîr û baweriyên kevin dike, qasî ku qala urf û adetên ku bi sed salan in di nav kurdan de bi cih bûne dike, ew ewqasî jî qala bîr û baweriyên ku jiyana modern bi dibistan, nexweşxane, kar û hwd, bi xwe re tîne, dike. Herweha daxwaza rizgariya Kurdistanê û xebatên siyasî bi awayekî girtî be jî tê qal kirin û li hember vê yekê jî behsa rejîma Iraqê diyan bi awayekî girtî di romanê de ci digire.

Tiştêkî di ku bi carekê ve bala xwendevan dikşîne ew e, ku nivîskar gelek cî daye jiyana keç û jinan, daxwazên wan bo pêşedemê, pêwendiyên wan û mêran, rola wan ya di malê û di civatê de. Herweha meriv dikare bêje, ku roman romana gencan e. Pîrraniya qehremanê romanê genc in. Ew dizanin ku pêşedem ya wan e. Berpirsiyariyek mezin li ser milên wan e. Li aliyekî problem û teşxleyên ku hene, li aliyekî din xewn û xeyalên bo pêşedemê. Li aliyekî kar û xebatên têkoşînê, li aliyekî din jî mişkilên ku rejîm bi riya polîs û casûsan derdixe pêş wan. Bi gotinek din, qalkirina jiyana gencan ku di navbera rastiya dijwar û daxwazên bo pêşedemê de diherike diçe, girîngtirîn mexsed e ku nivîskar di romanê tîne ber çavan.

Bûyerên romanê di sala 1942'an de

destpêdike. Êvarekê, merivekî bi navê Sabîrê Hemal li xaniyekî odeyekê kirê dike. Li oda xwe difikire û bi wê fikrandina xwe, xwe bi xwendevanan dide nas kirin. Huvdeh sal berê gundê xwe hiştiye û hatiye bajêr. Hatin ew hatin e. Ji ber ku yekî pirr budele û tiral e, ew huvdeh salan li bajêr vedigevize.

Xwediyê xanî Mimike (nenê), yeka gelek serwext û serdest e. Dibîne ku Sabîr yekî gêj û bêkêr e, rojekê kar dike sê rojan radizê. Mûmkê dide ser ku ew biçê kar bike û peran bîne. Li xanî kirêdareke jinebî bi navê Xawêr heye. Mimke, Xawêr û Sabîr bi hev re dizewicin û ji wê zewacê qehremanê romanê ya rola yekemîn, Miryem tê dinê. Miryem ku dibe pênc salî, Xawêr dimire. Mimke xwedîkirina Miryemê digire ser xwe. Lê êdî ew li dor heftê salî ye û ditirse ku bimire û Miryem bikeve ber destan. Wisa jî dibe. Miryem hîn neh salî ye Mimkê dimire. Xeyn ji bavekî budele êdî tu kesekî Miryemê tune ew roj bi roj ber bi trajediyekê ve diçe.

Sabîr ji bo çendakî Miryemê dide cem mala nasekî xwe. Miryem li wir sivika ber destê Xanimê ye. Lê ji halê xwe razî ye. Keça malê Gelavêj, yeka têkoşer, rewşenbîr û mamoste ye. Ji Miryemê re dibe wek xwişkekê, wê fêrî xwendin û nivisandinê dike, wê digihîne. Lê Sabîr, Miryemê ji cem wê malê dibe. Merivekî bi navê Hemê Kerîmê Derwêş, Miryemê dixwaze. Ew yekî çil û pênc salî ye û li şar bi navê Derwêşê dirinde(cinawir)tê nas kirin. Tev li ku Sabîr wî nas nake, nizane çî kes e, dîsan jî Miryema yanzdeh salî bi pêncî dînarî dide Derwêş.

Derwêş yekî zalim û wehşî ye. Berê jî du jinên ku emrên wan dozdeh-sêzdeh salî anîne, lê bi awayekî xwe ji destên wî xelas kirine. Xwişka wî Xurşê li ber destê wî wek hêsîrekê ye. Ew ji mêrê wê daye berdand û ji tîrsa ruhê xwe, Xurşê gotinek wî nake didu. Şeva zewaca Miryemê, ku Derwêş jî hundur derdikeve û Xurşê diçe cem Miryemê, dibêje qey Derwêş wê kuştiye. Dest û devê wê girêdayî, di nav xwinê

de bê hiş e. Heta roja din hişê Miryemê nayê serî. Lê ku şiyar dibe, wisa tîrsek di dil de ye, ku biryara xwe daye ku carek din xwe bi destê Derwêş re bernede. Carê ku Derwêş nêzê diçe bi qelembazî dibeze nav hewşê û dibe hawar hawara wê. Xurşê bawerî tîne ku ew ê dîn bibe.

Xweştirin rûpelên romanê ew in ku behsa têkoşîna Miryema yanzdeh salî dikin. Herçiqasî derî kilit kiriye û kilit li ber piştê Xurşê ye, dîsan jî Miryemê ku kês dikeve destan, xwe bi pirtav digihîne bavê xwe. Xwe davêje bextê wî, ku wê ji dest dirinde xelas bike. Sabîrê budele şaş dibe ku çawa jinek ji mêrê xwe bitirse. Pirr derbas nabe Derwêş kêrek di destan de li dû Miryemê dikeve hundur. Herçiqas Sabîr lê hêrs dibe ku bi kêrê wê netirsîne, hîn zarok e, dîsan jî bi destê Miryemê digre dide pêş Derwêş û jê re dibêje biaqil be û li mala xwe rûnê. Miryem hêviyê ji bavê dibire. Lê cîran hene û biryara wê biryar e ku wê ji destê Derwêş xilas bike. Derwêş bi rojan wê girê dide, dide sondê û tobe pê dide kirin ku êdî ji malê nareve. Ku wê vedike, Miryema zarok tobê û hertiştî ji bîr dike, di nav malê de dibeze, dibe zarezara wê heta ku cîran tê alikariya wê. Carinan jî xwe di ser xaniyan re davêje mala cîranan heta ku Derwêş tê wê ji wir dibe. Wisa dibe ku cîran ji ber wan tînan emanê û nahletê li Derwêş û Xurşê tev tînin. Miryem dibîne ku cîran aciz dibin îcar kûna rohnî li cem gelavêj dibîne. Di keysekê de hema hema çarlepikan, bi girîn û nalîn xwe digihîne mala Gelavêj. Gelavêja rewşenbîr dê û bavan radike ser piyan û bi awayekî Miryemê vedişêrin. Edî dimînin Sabîr û Derwêş. Derwêş jîyanay dike jehr ku Miryem li ku ye. Sabîr bi xwe jî nizane ku keça wî li ku ye. Her cara ku Derwêş bi ser de tê wek zarokêkî ditirse û dilerize.

Li wir êdî xwendevan şopa Miryemê winda dikin heta ku di dawîya romanê de bi derdekî din, îcar bi derdê evîne derdikeve pêş xwendevanan. Di şûnê de gelek qehremanên din derdikevin pêş. Xurşîd û Evrehman ku hevalên hev ên

pirr nêz in, têkoşer û xebatker in, Exter û xwendekar e û ew û Xurşîd ji hev hez dikin, xwişka Xurşîd Askol ku ji Evrehman hez dike, Westa Tayer ku xwedî çayxeneke û gelek hefdise û sohbetên romanê li çayxana wî derbas dibin, birayê Xurşîd Zorab ku li ber destê Westa kar dike û Westa keça xwe Nazê dide wî, Heme Şin, Ferhad, Newzed, Xulê Casû, Zayarê Casûs ku birayê Tayer e, Meciyê birayê Exter ku hevalbendê rejîmê ye û gelek kesên din.

Gelca di navbera jiyana kevnar û jiyana modern, herweha gelca di navbera dilsozî, kurdîfî û tadeyiyên rejîmê û casûsî pirrtir di evîna navbera Exter û Xurşîd de xuya dike. Xurşîd karker e û Exter jî xwendekar e. Pirr ji hev hez dikin, Exter biryar daye ku ew yan jî Xurşîd re ye, yan jî axê re ye. Lê dixwaze bibe doktor û heta ku xwendinê xelas neke dê bi Xurşîd re nezewice. Herdu, piştî ku Extar jî xwendingehê derdikeve, hevdu dibînin. Gelek cara li mala Evrehman qise dikin, destê hev digirin, hevdu maç dikin, xiyalê pêsedemê û zewacê dikin. Lê mişkilek i pêş wan e, ew jî birayê Exter Mecî ye. Ew mecbûr in ku evîna xwe veşêrin. Dîsan jî Mecî bi wan dihese. Bi kesên hevalbendên rejîmê, Xurşîd dide birîndarkirin û Exter jî mecbûr dike ku ew dev ji xwendinê berde û bi yekî ji hevalê wî re bizewice. Mecî baweriya wî wisa ye, ku ew xwişka wî ye û bi kesê ku ew dixwaze pê re bizewicîne. Exter jî malê direve. Ew amadeye ku dev ji xwendinê berde û bi Xurşîd re birevin biçin Bexdayê, li wir bizewicin. Lê hîn ku kes nedîne, Mecî bi alîkariya Zayerê casûs Xurşîd dide girtin. Exter îcar wek Miryemê penaberî cem Gelawêj dibe. Herweha ev gelc di evîna navbera Evrehman û xwişka Xurşîd Askol de jî heye. Zayer ku xwedî mal û zarok e, çav berdide Askolê. Diya Askolê dibêje, ku ew keça xwe nade ser hewiyê. Îcar Evrehman û Askol lez dikin nişan dibin û haziriya dawetê dikin, lê keys nakeve destên wan. Ji ber ku Zayer bi dekekê Evrehman bi Xuleyê casûs dide girtin. Evrehman salekê di hevsê de radizê.

Xebata siyasî û tekoşerî jî di romanê de tê qalkirin. Newzad, Ferhad, Xurşîd, Evrehman, Zorab, Gelawêj vana hemû endamê xebatekê ne, gelek caran li hev dicivin. Di rakirina cenazê şêx Mehmûd de ew organîza wan a siyasî rolek mezin dilîze. Derhal li hev dicivin, dikevin dewrê ku wisan bikin ku hîn zerarek negihîje gel, hîn jî bi awayekî rêk û pêk termê şêx hilînin. Çi jî dikin nikarin pêşê jê bigirin ku merasima cenaze nebe raperîneke geli li dijî rejîmê. Di raperînê de çend kes tên kuştin. Gelek kesên ku birîndar jî dibin hewl didin ku neçin nexweşxanê û nekevin ber destên hukûmetê. Li vir mexseda nivîskar ew e ku nebawerî û tîrsa xelkê kurd li hember rejîmê nişan bide.

Herweha li şar neserek pir mezin radibe û gelek xanî û dikan xera dibin, gelek kes dimîrin, dîsan ew xebata van gencan ya siyasî û veşartî derdikeve pêş. Ew li hev dicivin, nexşe û pîlanan çê dikin ku çawa alîkariya gel bikin. Lê carinan hin ji van gencan xwe bi vî organîzekirinê ve girêdayî dibînin. Wek Evrehman. Piştî ku ew ji hefsê dertê ew dixwaze heyfê ji Zayer bistîne. Lê Ferhad ku ji kesên bilind e di xebatê de, bi navê siyasetê rê nade wî. Li aliyê din jî Zayer biryar daye dîsan tiştêkî bîne serê Evrehman, ku ew û Askol negihîjin hev. Îcar Evrehman di nabverê de dimîne. Ya ew ê wek xwe bike û heyfê hilîne, ya jî ew ê bi ya Ferhad û siyasetê wî bike.

Di dawîya romanê de dîsan Miryem derdikeve pêş. Êdî ew panzdeh-şanzdeh salî ye. Keçikek rind û nazik e. Li mala xalê Gelawêj, Wehab, dimîne. Derwêş gelekî lê geriyaye. Gelekî jî tade li bavê wê Sabîr kiriye, heta ku rojekê li çayxana Tayer li Westa bi xwe xistiye. Îcar Sabîrê budele bo yekem car di jiyana xwe de hatiye xezebê, rahijîtiye bêra li tenîştê ocaxê, heta ku kuştîye lêxistiye. Ji ber vê yekê jî ew li Bexdayê ketiye hevsê û deh sal dene wî.

Wehab bere bere Miryemê jî dixê nav xebata siyasî û ji bo vê yekê carna wê dişîne

cem Ferhad. Di navbera wê û Ferhad de hezkirinek destpêdike û Wehab jî di dilê xwe de wa datîne ku wan bizewicîne. Dêrde ku vê carê derdikeve pêş Mîryemê, ya ku her tişt kiribû, ku wê jî destên dirinde xelas bike, Gelawêj bi xwe ye. Ji ber ku dilê Gelawêj jî ketiye Ferhad. Gelawêj û Ferhad temenê wan li dor bîst û pênc salan in, herdu jî ji zû ve di xebata siyasî de ne, herdu jî jîr û zana ne. Lê Ferhad jî Mîryemê hez dike. Ji ber vê yekê jî Gelawêja ku ji bo rizgariya Mîryemê hertişt kiribû, niha wisa kîneke bê eman dikeve dilê wê, ku dike bi destê wê bigire, ji mala xalê xwe bavêje der, bêje wê ku ew ji kuderê hatiye dîsan here wir. Li vir cihê jinan di civatê de çîye pirr baş derdikeve pêş. Gelawêj herçiqas zane ye, têkoşer û mamoste ye, dixwaze li Ferhad vebibe û hêsin xwe jê re bêje, pêşniyaza zewacê jê bike, lê nikare. Ferhad, Mîryem û Wehab jî têdigihêjin ku Gelawêj ji Ferhad hez dike. Mîryem nizane dê çi bike. Naxwaze Ferhad ji dest berde lê li aliyekî din jî Gelawêj jiyana wê xelas kiriye. Ger bi Ferhad re bizewice dê çawa êdî karibe li rûyê wê mêze bike.

Di rûpela dawî ya romanê de radyo hewadîsa derbê li Bexdayê dide. Êdî dimîne xwendevan û gelek pirsîyar. Ji Mîryem û ji Gelawêj kî dê bi Ferhad re bizewice? Xurşîd dê ji hevse derkeve û bigihîje Exterê yan birayê Exterê Mecî dê wê bibîne û bi zorê bi yekî din re bizewicîne, heke ku wisa be Exter wek ku sond xwariye dê xwe bikuje? Evrehman dê heyfê ji Zayar bistîne? Rejîma nû dê ji wan re

û ji xelkê kurd re çawa be? Bersivên van pirsîyaran dê di berga diduyan de hebe ku ez hêvîdar im derketiye an jî wê derkeve.

Romana Şar yek ji romanên xweştirin e ku min çî bi tirkî, çî bi kurdî û çî bi swêdî xwendiyê. Gava min ev roman xwend ez baştir têgihîştim ku edebiyata kurdî bi zaravayê soranî gelek dewlemend e û pêwîst e em kurdên Kurdistanê jorîn fêrî soranî bibin û bikaribin beşdarê vê dewlemendiyê bibin.

31. 8. 1992

* Çavkanî: *Svensk-Kurdisk Journalen*.

DI ÇAVKANIYÊN SWÊDÎ DE MOTÎVÊN KURDÎ

Berî niha bi demekê pirtûka Mîrza Rohat ya bi navê "Di çavkaniyên Swêdî de Motîvên Kurdî" derket. Rohat ev lêkolîna xwe bi kurdiyêk zelal û pakij nivîsandîye. Bi armanca danasîna vê berhema hêja me di derheq pirtûkê de çend pirs ji Rohat pirsîn:

Nûdem: *Ji bo çi te hewcedariya nivîsandina "Di çavkaniyên Swêdî de Motîvên Kurdî" dît? Armanca te bi vê pirtûkê çi bû?*

Rohat: Gelê kurd bi sedan sal di bin zordestîke bêhempa de maye, hemû hebûnên netewî hatine talan kirin û pêpes bûne. Di warê pêşketina çandî, edebî, folklorîk û hunerî de asteng û dijwariyên mezin hatine pêk anîn. Ji ber van sedemên jorîn, kurdan bi xwe îmkân û mecalên amadekirina materyalên nivîskî kêmtir dîtine. Berhem û çavkaniyên ku dikarin îro diroka kurdan rohnî bikin, îro hêdî hêdî tê zanîn, derdikevin ronahiyê. Piraniya diroka kurdî îro di nav tariyê de maye, roj bi roj her rûpelekî vê dirokê tê zanîn. Di vî warî de berhem, çavkanî û dokumentên Ewropîya xwe digihînin hawariya me, gelek alîkariya me dikin û kêrî ji nû ve nivîsandina diroka kurdan dikin. Bi saya gerok, mîsyoner, rohilatnas, kurdnas, nivîskar û rojnamevanên Rojavayê; agahdariya gelek tiştan dibin. Ji ber ku wan di derheq kurdan de, di derheq diroka wan ya kevin de gelek tiştên balkêş, kêrhatî û giranbiha rokirine an jî derbasî ser kaxizan kirine. Armanca amadekirina vê lêkolîna min ya here mezin, ez dikarim bêjim armanceke zanistî ye. Min xwest bi saya van çavkaniyên

Swêdî dilopek be jî, alîkariya ronahîkirina diroka kurdan bikim. Ji der vê armanca bingehîn, armanceke mayin jî, min xwest ez diroka peywendiyên kurdan û swêdiyan, kûrayî û rabihuriya van pêwendiyên piçek be jî ronahî bikim. Îro bi hezaran kurd li Swêdê dijîn, gelek kontaktên wan bi hev re hene. Ji aliyê din kurdên li Swêd dixwazin sempatiya Swêdiyan li ser kurdan zêdetir bikin, vê dilşewatiya wan bikin wek faktorekî tekoşînê. Lê belê ev kara jî yekten û bê hazirî pêk nayên. Ji ber van dijwariyên xebatên rojane, min xwest ev xebata min bibe materyalek. Ev yeka jî armanceke min ya mayin bû, mirov dikare vê armançê jî, wek "armanceke pragmatîk" bi nav bike.

Nûdem: *Di pirtûkê de şeş lêkolînên cûda, lê di eynî wextê de bi hev ve girêdayî hene. Tu dikarî bi kurtebirî behsa wan lêkolînan biki?*

Rohat: Rast e, di vê pirtûka min de şeş lêkolînên bingehîn hene, her lêkolînek bi serê xwe wek xebatekê tê hesabandin, lê dema mirov van lêkolînan di ber çav re derbas dike, ev hemû beş wek lêkolînek fireh jî dikare bê binav kirin. Ji ber ku ev hemû şeş beşan jî li ser hîm û bingehên kontakt û pêwendiyên Swêdî-Kurdan şax vedane, ava dibin. Bi rastî cara pêşîn amadekirina pirtûkeke weha tu wext ji bîra min nedîçû. Dema ku dîndayin û balkêşiya min li ser berhemên helbestvanê Swêdî Gunnar Ekelöf zêdetir bû, tema kurdan di nav helbestên wî de, ez gelek di bin bandûra xwe de hiştim.

Li ser Gunnar Ekelöf lêkolînek dirêj min amade kir û di kovara Bergeh de weşand. Dema

ku ez li ser vê temayê kûr bûm, ez hûr-hûr fikirîm û min çend materiyal berhev kirin, vê carê bala min li ser berhemên gerok, mîsyoner, rohilatnas, zabit, nivîskar û rojnamevanên Swêdî tûr û berhev bû, di derheqê kurdan de van kesan çi gotine, çi nivîsîne, çi berhem li paş xwe ji me re hiştine? Ez pey bersiva van pirsan ketim. Ev yeka karekî giran, tevlihev û demkêş bû. Xebata min çend salan ajot. Bi destxistina bi sedan çavkanî, materyal û berhem, li ser wan kar kirin, ji nav wan hilçandina zanyarî û aghdaryên hewcedar bi rastî xebateke profesyonel e, wext, îmkân û sebir dixwaze. Dîsa jî min cedand, hewl da xwe wekî van diwariyan bihingivim, ji holê rakim, ez çiqaşî bi ser ketime, divê vê yekê jî xwendevan binerxînin î bipîvin.

Nûdem: *Me heya niha bi danûstendin û pêwendiyên gerrok, lêkolîner û pisporên rûsan, firansîzan, almanan û inglîzîzan yê bi kurdan re dizanîbû, lê haya gelekên ji me bi danûstendin û pêwendiyên swêdî û kurdan tunebû. Gelo dîroka van pêwendiyên digihîje kîjan demê? Pêwendiyên wan li ser çi ava dibûn?*

Rohat: Bi giştî Ewropa, an jî her wela-tekî Ewropî ji bo saffikirina problemên dîroka kurdî wek defînekê ye. Lê mixabîn deriyên van defînan heta niha tam nehatine vekirin. Îro em dikarin bêjin ku bi sedan an jî bi hezaran dokument, berhem û çavkaniyên li ser kurdan di arşiv û pirtûkxanên van welatan de tên parastin. Lê belê kurdên li derveyî welat hê riya deriyên van jêzeminan serrast nekirine. Vê gavê bi sed-hezaran ronakbûr û xwendekarên kurd li Ewropa dijîn, lê pêwendiyên van welatan û kurdan bi çavekî zanistî nehatine lêkolandin, dîroka van pêwendî û kontaktan nayên zanîn. Wek mîsal dîroka pêwendiyên kurdan û yunaniyan çawa pêş-de çûne, li ser kurdan çi dokument li Yunanîstanê hene? Bersiva vê pirsê îro meriv nikare bide, bi baweriya min êdî pêwîst e em dest ji pêşîra "Ksenopnê reben" berdin û nasiya xwe bidin "Ksenophonên nenas". Ne tenê pêwendiyên kurdan û yunaniyan, pêwendiyên kurdan û Firansayê, Ingîltere, Almanya, Austu-

rya. . . jî, îro bi tehrekî sistematîk nehatine lêkolandin. Dema sala 1978'an de lêkolîneke lêkolînvana Italyê Mirella Gualletti li ser kurdan hat weşandin, bala gelek kurdnas û rohilatnasan kişand (Binêre: Kurd-Kurdistan di çavkaniyên Italya yê sedsalên 13-19'an de, Kovara Orienn Mederno, hejmar 11, 1978). Ev cara pêşîn bû li ser pêwendiyên kurdan-Italyan lêkolîneke ku dihate amade kirin. Her çiqaş naveroka vê lêkolîne bi sînorkirî bû jî, dîsa jî di warê xwe de xebateke yekemîn bû.

Kurdistan û Swêd du welatên ji hev gelek dûr in. Lê çawa em dibînin angorî meş û rêveçûna dîrokê di navbera kurd û swêdiyan de çend pêwendiyên cuda-cuda peyda bûne, ew nêzîkî hev bûne. Her swêdîkî ku çûye Kurdistanê angorî armanca çûyina xwe bi kurdan re pêwendî danîne. Di nav van kesan de gelek mirovên navdar jî hebûne, wek gerrokê li hemû cihanê naskirî Sven Hedin û serokê Komîsyona Musilê E. af Wirsen. . . Dîsa ji bo bazirganiya Firansê li Rohilatê pêş de bibe, rohilatnasê swêdî Johan Otter di navbera salên 1736-1743'an de diçe Kurdistanê, di dawiya vê gera xwe de pirtûkeke gelek giranbuha dinivîse (Veyoge en Turquie et em Perse, 1748, Paris). Ne tenê Swêdî çûne Kurdistanê, çawa em ji çavkaniyan fêr dibin, di salên buhurî de çend kurd jî hatine Swêdê, di sala 1894'an de hatina Dr. Mîrze Seîd. . . Ev kontaktan navbera swêdî û kurdan de di sedsala 19'an de zêdetir bûne, di sedsala 20'an de her çûne pêş ketine û heta niha jî ev pêwendî bê navbirî berdewam dikin.

Nûdem: *Beşek ji pirtûkê li ser helbestvanê swêdî Gunnar Ekelöf e. Te di sernava lêkolîna xwe de Gunnar Ekelöf wek helbestvanê "mîrê Kurd" daye naskirin. Gelo Gunnar Ekelöf li ser kîjan Mîrê Kurd û li ser kîjan demê nivîsandîye?*

Rohat: Helbestvanê Swêdî Gunnar Ekelöf, (1907-1968) di derheqê dîroka împaratoriya Bizansî de heweskarî û întreseke wî ya mezin hebûye. Hertim jî listikên Bizansî nefret kirîye. Çawa tê zanîn di sedsala 11'an de li dorberê

sînorên Împaratoriya Bîzansî ya Rohilat gelek eşîrên kurd jî dijiyan. Şerê Malazgirê(1071) di navçeke ku kurd tê de hebûn, teqiya, ev şer di navbera Bîzansiyan û Selçûkiyan de derbas dibû. Di nav vê teq û reqê de kurdên koçer jî perîşan dibûn, carina jî mecbûr diman, ji bo xwe biparêzin derbasî aliyekî dibûn, piştgiriya ordiyekê dikirin. Gunnar Ekelöf ji bo ku polîtîkaya Bîzansiyan protesto bike, dîroka van salan di ber çav re derbas kiriye, rewşa kurdan jî daye ber çavên xwe, kurd çawa di navbera du agiran de mane, hemû ev yekana gihandine hev, ji xwe re mîrekî bi navê "Mîrê Emigîonê"afirandiye, peyda kiriye. Ev mîr mîrekî kurd e, di rastiyê de mîrekî wisan tuneye, tenê mîrxas û motîvekî edebî dikare bê hesibandin. Lê belê merc û hoyên dîrokî yên ku dora vî mîrê kurd di destanê de berevbûyî çawa em jê derdixin ji realîteyên dîrokî pêkhatine. Ekelöf wek nivîskar îmkanên dîrokî û edebî gihandine hev, ev destana xwe ya navdar pêk anîye. Ev destan, enînivîsa kurda, perîşanî û janên wan yên sedsala, gelekî bi serfirazî radixe ber çavan. Ezîyetên ku li Istenbolê li vî mîrê kurd dibin û rêwîtiya wî ya ber bi Kurdistanê bi rastî dibe kakilê bedewiyeke herî destanî.

Nûdem: *Te berê du pirtûkên hêja "Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi" û "Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler" bi tirkî derxistine. Lê te ev pirtûka xwe ya ku ji 163 rûpelan pêk hatiye bi kurdiyek pak û zelal nivîsandîye. Gelo ev kare ji kesên ku dibêjin: "Bi kurdî pirtûkên lêkolîn û yên siyasî nayêne nivîsandin" re bibe derzek?*

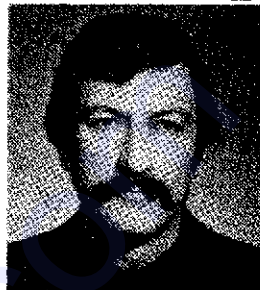
Rohat: Zimanê kurdî bi taybetî zaravê kurmancî carina wek zimanekî devkî, zimanekî gundiyan, an jî wek zimanekî folklorîk tê hesibandin. Bi baweriya min îro zimanê kurdî

gelekî bi pêş ketiye, wek zimanekî jîndar û modern gelek têrî nivîsana lêkolînê dike, wek pêşketina her zimanekî, zimanê kurdî jî, di proseske nuh re derbas dibe, zelal û hêdî hêdî standart dibe, dikeve qama xwe. Lê belê wek her zimanekî bê dewlet, bê televîzyon û radyo, bê zanîngeh û unîversîte, zimanê kurdî jî carina di warê îfadekirin û termînolojî de me têr nake, îmkanên fireh pêşkêş nake, lê dema mirov rastiye bigire, ev yeka ne qelsbûn an jî xizanbûna zimanê kurdî, zordestiyên li ser ziman-civatê eşkere dike, bifikirin heta duh li Tirkîyê berdî nivîsîn, dengkirina vî zimanî jî qedexe bû û vê janê jî bi salan ajotiye. Eger îro lêkolînek bi kurdî tê nivîsîn, ji aliyê xwendevanan dikare bê fêhm kirin, ev yeka nîşan dide ku zimanê kurdî îro wek zimanekî edebî dikare bê hejmartin. Ji bo ku pêwendiyên di navbera nivîskar û xwendevanan li ser hîm û bîngêhen hevtegihiştinê pêş de diçin.

Nûdem: *Niha tu li ser çî dixebitî? Pîlanên te yên pêşerojê çî ne?*

Rohat: Niha li ber destê min xebateke li ser Yaşar Kemal heye. Tema kurdî di nav berhemên Yaşar Kemal de cihekî çawa girtiye? Di vê lêkolîna xwe de, ez dixwazim bersiva vê pirsê bidim. Ev lêkolîn li ber qedandinê ye, vê payizê li Istenbolê di nav weşanên Firat de bi navê "Di Nav Berhemên Yaşar Kemal De Realîta Kurdî" wê bê weşandin. Li rex vê lêkolînê ez li ser Ziya Gökalp jî kar dikim, bir û baweriyê Ziya Gökalp, pêwendiyên wî bi kurdan re, di destpêka sedsala me di nav tevgera polîtîk de rola wî û gelek pirsên mayîn di vê lêkolînê de ronahî dibin. Ev pirtûk jî dîsa di nav weşanên Firat de bi navê "Jana Ziya Gökalp Ya Herî Mezin: Kurd" wê bê weşandin. Ev herdu xebatên min jî, ji bo çapê ez dikarim bêjim êdî amade ne.

KURD Û KURDISTAN DI NAV PIRTÛKA ZANYARÊ GURCÎ DA

T: XELÎL

Tîmûrê XELÎL

Van dawiya, bi hevdudîtina min ya bi kurdên Gurcistanê re, ez pê hesiyam ku sala 1979'an li paytextê Gurcistanê ji aliyê weşanxana Unîwersîta Tîblîsê ya dewletê de pirtûka zanyarê gurcî yê bi nav û deng, akademîk şeta Mexsîa, ya bi navê "Rexşa politîkî ya hundur û di sedsa 12'an de qeyde û qanûnên li Gurcistanê. Di vê pirtûka ha de malûmatên heweskar di derheqa kurd û Kurdîstanê de hene. Min hêvî ji camêrekî kurdê Gurcistanê kir ku wê pirtûkê ji min re bişîne. Min ew pirtûk van rojan girt û perça di derheqa kurdan de bi wegera kurdî ji bo xwendevanên NÛDEM'ê dişînim.

* * *

"Dawiya sedsala 12'an, nîveka sedsala 13'an ya pêşîn di nava politîka Gurcistanê ya hundur û der de mirovên dîwana padişayê here bi nav û deng malbata Mixardzêliya bûye.

Weke dixuye karkirina wê malbatê rolek mezin di dema serkarkirina Tamara padişê de leyist. Pêwîst e kîvş bikin ku karkirina Sargîsê Mixardzêlî û lawên wî Zekeriya û Ivanê (bi kurdî Zihar û Ibo, T. X.) yên ku hindava dîwana padişê gelekî amin bûn. Zekeriya karekî mezin ji bo azadiya wan herêman kir. Ew herêman ku

berê di bin nîrê tirk-selçûkiyan de bûn, wî ew gihandin Gurcistanê.

Bi gora dîrokzanên Tamara padşê, giregir û beg û beglerên zên û helaliya Mixargrdzêliya bilind qîme kirine.

Hewaskare pîrsa esil-esasê Mixargrdzêliya: ji îzbatiyên dîrokî xuya dibe, ku pêşiyên Mixargrdzêliyan zuretê qebileke kurd bûne. Ewana hela ser axa kal û bava ayîna dîne xaçparêziyê qebûl kirine. Lema mecbûne dest ji welatê xwe bîkşînin û di nîveka sedsala 11'an de ciguhastî Pişkafkasê bibin.

Mixardzêlî xurû paşnavê bi awayê gurcî ye û dide kîvşê, ku hela demên buhurî da ew malbata kurda welgeriyaye, bûye gurc.

Dîrokzanê gurcî yê mezin Ivan Cavaxîşvîlî gotiye, ku Mixargrdzêlî kurd in û eva yeka ji sedî sed e, hela em dikarin bêjin, ku wasan e, weke du caran dudu dike çar û di vê derecê da munaqesekirin bê mane ye.

* * *

R. QUTBEDÎN

Amadekar : F. PÎRBAL

Remzî Qutbedîn yekêke le baştirîn huner mende nîgarkêşe kurde newjenekanî emro. Le sereta da be realîzm dest be kar kird, paşan rûy kirde rêbazî derbirinxwazî (Expressionisme) û karî grafik.

Jiyani pêşmergeyî û jayani trajediyî xelik, herweha mergesatî mirovî kurd û rûdawe xwênawiyekanî Kurdistan be quly û be naziky le tablokani da rengî xoyan dariştiwe.

Tablokani Remzî Qutbedîn jiyani tarîk û sextî neteweyek, wêraneyî û darûxani niştimanêk, be çawêkî rengin û hunermendaney zirav pişan deden.

Remzî Qutbedîn le salî 1955, le Xaneqîn le Kurdistanî Iraq le dayik buwe. Dîplomî pengan-gay Hunere Ciwanekanî Bexday wergirtiye le salî 1975 da.

Pêşangehên Remzî Qutbedîn:

1976- Xanêqîn, Kurdistanî Iraqê

1979- Sulêmanî, Kurdistanî Iraqê

1979- Melbendî roşinbîry î kurdî le Bexda; Roma(Italya)

1980- Al- Methef Al- Watanî, Bexda.

R. QUTBEDÎN

1981- Sulêmanî, Kurdistanî Iraqê.

1983- Kurdistanî Azadkiraw (Heledin, Malûme. . .)

1984- Meydanî Azadî, taran, Iran.

1988- Taran, Iran.

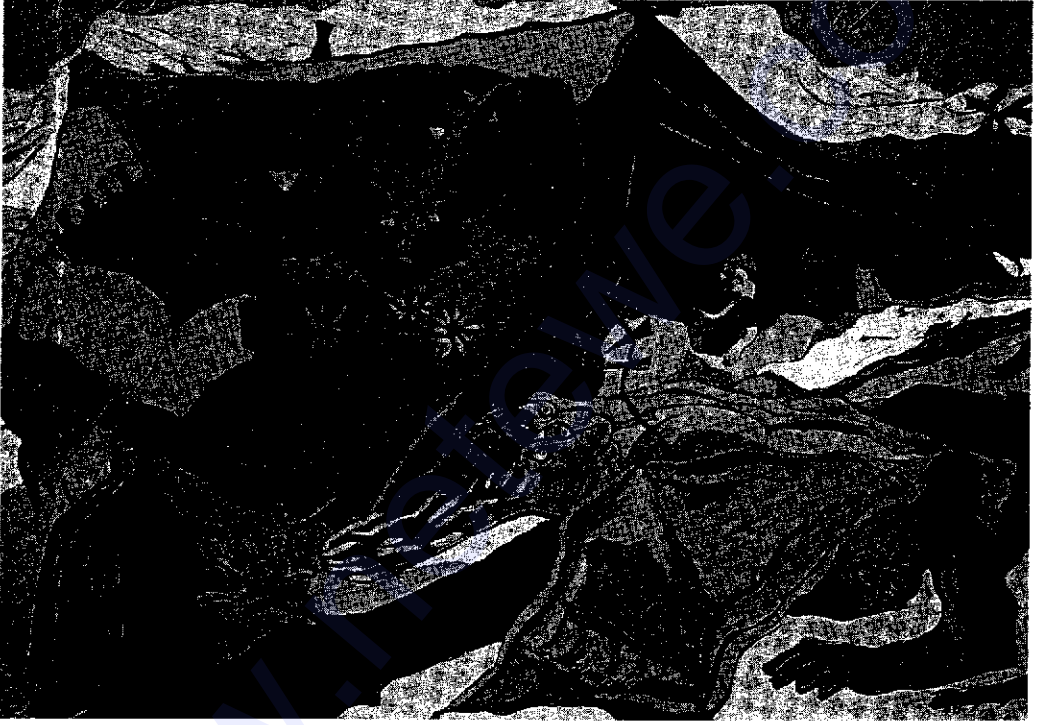
1989- Sine, Kurdistanî Iran.

1989- Salonî Pîrozî, Sêqiz, Kurdistanî Iran.

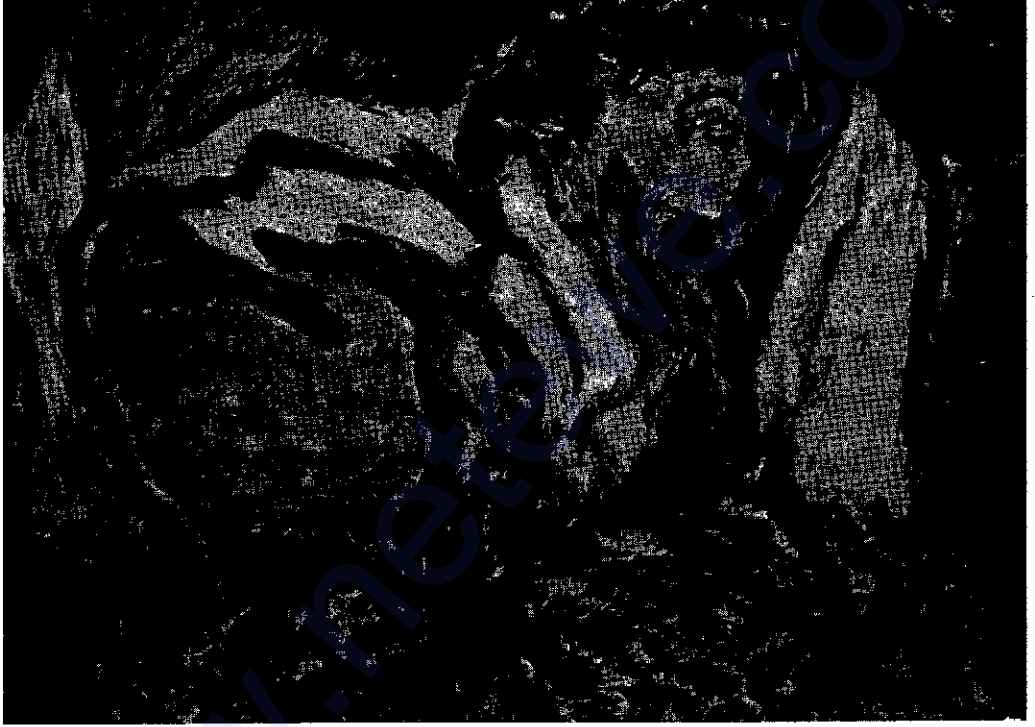
1990- Enstîtûî Kurd le Paris; Albî(Ferensa); Espace UVA; A: A: P: K: F. , Paris.

1991- Sarcelles(Ferensa); Albî(ferensa); Mo-saique d'exposition artistiques, Galerie Wazem-mes, Lille(Ferensa); Maison des association de Paris; Chateau de Bailen, Conde (frensa).

1992- Generation 95, Forum des Cholettes, Sarcelles(Ferensa); Galerie associative la Seran-ne, Montpellier; Centre de Confereces internati-onales, Paris; maison des artites de Graz (Au-triche).

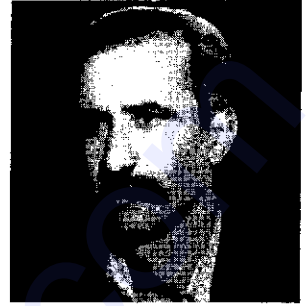
Resim

Resim

NIMAD U SIMBOLI OSTUREY LE ŞIIRÎ MEWLEWÎ KURD DA

Ehmed ŞERÎFÎ

E. ŞERÎFÎ

O stûre yan mîto yan be kurdî xomalî renga bilêin, efsane beşêke le bîr û bawerî here konî çax û dewrangelî seretayî mirov ke payda bûnî. Le gel famkarî insan dest pêdeka û hawlifî mirov dewran û mecal gelê cor be corî mêtûyî birewe û geyiwete serdemî ême û heta mirovîş, le sergozewî bijî ostûreş hawjiyetî li rastî de, ostûre nişanderî bîrkinewew halsûkewtî barî ayînî û komelayetî û mêtûyî û tenanet ramiyarî û aborî insanî dêrîne û rûwangeh konekanî dexoyî de parastûwe û geyiwete çaxî me, emro le akademi û meko ilmî û zanistiyekanî cihanî da girîngiyekî ewto be ostûre dedêrê ilmî ostûrewanî, yan mîtolojiya be çawêkî rêzewe seyrî dekirê û le ber ronahî zanistî em ilme seyrî hels û kewtî mirov û edebiyat û gişt layenekanî jiyani dedirê.

Belaw daxî giranim, le nêw ême yî kurd da ke xawenî gencineyekî mezinî ostûreyîn, mîto û efsane ne teniya girîngî pê nadirê. Belkû le waneye bêjim bê ewêy le barî zanistî doxeke bigeyn, berberekanişî degel dekein û agadarî zanistî mezinî mîtolojiya nîn. Her lem bûwareşdaye ke heta êsta bo nimûneş tuwêjewaniyekî mîtolojiyane, le edebî kurdî da ber çaw nakewe. Eweş kelên û boşaiyekî zor gewre ye le edebî kurdî da. çunke êmey kurd,

her neteniya xêwî ostûreyî nêwcaneyn, belkû beşêkî şerîke malîşin le gel genciney ostûrey Iran û gelanî pêdestî Iran.

We tenanet behoy ayinza kon û dirînekanî wek metiryalî siruştî û enosor perestî mîtûraîzmewe, têkelawiyekî berbilawman le gel ostûrey gelanî Yunan û Romî bastanişda heye. Renge her lem bûwareşdabê ke nawî hêmdê le xuwa û jînxuwa here derînekanî Rom û Yunan û Hind û êstaş le Kurdistan da her mawin. Bo nimûne Ako, Aso, Sirwe, Siwa, Ayîn- Dira, Seryas, Nahîd, Anna, Taûs, Mars û temûz û deyan wise nawîtir. . . Ke her yekem bo xoy nawî yekêk le xuwa û jînxuwa. Kanî geli Hind û Iran û Rom û Yunan bûn.

Em naw xuwayane êstaş le kurdewarî da her mawin û dejîn.

Ew nawane û be sedan û hezaran nawiderînitir ke le kultur(kelepûr) û helbestî kurdî da ne teniya dengdaneweyekeyî firawanî yan heye. Belke nawîn bo zor cêge û mekan û mekoy wek şax û kêw, çem û rûbar û gund û dê, Ca seyr ewe ye ke zor car bîr û endêşey ewan çaxaniş le hekayet û serbûrî û serguzeşte û razoy kurdî da ber çaw dekwê.

Ez le ruwangeyekî mîtolojiyanewe serincêkî serpêyanew helbest û diwanî Mewlewîm Kurdîm dawe û em reçe le endêşaneyem têda kir-duwete pênc(5)beş.

1- Wuşenaw û bo çûnî dewranî mîtraîzîm de helbestê Mewlewî da.

2- Wuşenaw û bo çûnî dewranî PALEWANÎ helbestê Mewlewî da.

3- Nimad û endîşeyî dewranî ZERDUŞTAYETÎ. . .

4- Nimad û simbol û Rûdawekanî serdemî Sasanî.

5- We serencam bîr û bawerî ayînza konekanî kurd de helbestên Mewlewî kurd da.

Lêre da emin zor be kurtî perjawmeser laynekanî pêncane çunke le rastî da eger pîyaw biye wê be urdî û têr û tesel ewane lêkdatewe kurd wetenî batimanêkî kaxez û umrekî nûhasayî wext dewê.

A. Wuşenaw û bo çûnî dewranî mîtraîzîm le helbestî mewlewî kurdî da.

1- Simbol û nimadekanî dewranî mîtraîzîm û ostûreyîmîtraayet çend calê le qalibî wûşeda le helbestî Mewlewî da. we ber çaw dekewê. Bo nimûne wûşegelî (Suweîl, Xurşîd û Mêhraw) pêwendêkî twawyan le gel Ayînzayî konî mîtraîyetewe heye.

Wûşey mêhraw, le ferheng û ostûrey mîtraayet da be manayî perstge û pîrî mezinî rêberî ayîzayeke hatûwe. Em wûşeye paşan le çîwarçêweyî ferhengî Islamî da bote(Mîhrab) û le farisî da bote(Mîhrab) û le kurdî da le biçimî Mêhraw û Mîraw debîndirê.

Mewlewî sererayî ewey ke wûşenawî Mîhraw le biçim û sîmaî islamî da be kar hanîwe:

Rû ne paî mêhraw henasan serd (Dîwanî Mewlewî lapereyî 154) yan ce goşeyî mêhraw mizgî pakewe (La. 155).

Em wûşeyey le şikil û qewareyî mîtraayetîş da be kar hênawe. Wek de fermuwê. Murşîd Mîraw ser coy badeyî leyl (la. 265).

Em diyar de suwênge ayînzayî her tenîya le wûşey (Mêhraw) da qetis nemawe, belkû wûşey (Sûweîl) ke nawî esitêrey berebeîyanî kurdewarî û suwêneke le Kurdistanî Iraq da, pêwendêkî rast e û xoy le gel (Xurşîdî) mîtraîzimewe heye û palgeyî em dozeş fermûdey Mewlewî ye:

çun suweîl Rewneq pencey Aftab (La. 427).

Em pêkewe hênan û pêklikandinî (Suweîl) wek peykî hatinî (xor) îş her wisa endîşeyekî mîtraîzîme ke le derûnî Mewlewî da helcemîwe.

(Xor) ke simbol ê nimadî pîrozî ayînzayî mîtraîzîme, le helbestî Mewlewî da be şêwe gelî (Xurşîd, Xor, Hetaw, Aftab û Aftaw) da debîndirê. Belam sereray em bo çûneş, Mewlewî ew wûşaney le çîwarçêweyî îrfan û ayînî islamîş da be kar hênawe.

B. Wûşe û bîrî dewranî palewanîyetî le helbestî Mewlewî kurdî da.

2- Mewlewî berze bîrî ferawêj, her neteniya le gencîney dîrîrî ayînzayî konî mîtraîzîmî kel werğirtûwe. Belkû nimad simbolekanî dewranî palewanî û ostûrey here konî gelanî Ariyayî pêdeştî îranwîçîşî le helbestekanî da we ber çaw dekewê û le şêwegelî cor be cora sudî lê bînîwin.

Wûşekanî(Key, Cem, Camîcem, Newroz, Awîheywan yan Abiheywan).

Nimûneyekin lew nimad û simbolaney ostûreyane ke le helbestî mewlewî da hene.

Ewaneş pêwendêkî aşkarîyan îranewe heye. Mewlewîş le helbest û honrawekanî da, em nimad û simbolaney le şîmayî serekî û resenî xoyîyan û qewarebendî îslamefî da be kar hênawin û tenanet hêndê car awîtey yekdîşî kirdûn:

*Suleyman Cahê, Camcem nîgahê.
Sikender şahê, Dara dergahê (La. 507).*

Awî jîyan yan awî heyat ke yekêk le

nimade here derîn û konekanî îsan e bo zalbûn be ser dêwe zimewy merg da, le efsanew ostûrey zorbey her zorîgelanî cihanê da (Duniya da) dengdaneweyekî yeksanî heye û mirovî xakî deyewê bem armance biga ke enêrey neman le beyn berê û jêwarî û jiyarî hemîşeyî bo însan çê bika. Wek serekîtirîn arezûy îsanî le efsane û ostûre da heye. Estaş ke êstaye em awate le derîni însan da her deşî û mirov dexwaze rew armanbajêrekî weha bilwê ke merg û nemanî tê da nebê.

Le efsane û ostûrey gelanî îran da, her wa Hind û Yunan da em awate bew perî biarjowy geywe û le qalib û qewarey ostûrey beder bûwe û çote qalibî xuwanekanî efsaneyî ew gelenewe.

Rengdanewey ajûwan bere Armanbajêrî awî jiyân le helbestî Mewlewî da le ser heman endêşey dîrîni binaxe rêj bûwe.

Netûrey manî aw heywanî (La. 311) yan wêney goy hubab aw heywanî (La. 496)

Le herdu beyte dêr da, Mewlewî heman awatî konî îsanî palewanî nawê kirdotewe û armançî awî heyat û jiyân bûwe, bo berberekîni de gel neman.

Wûşekanî (Key, cem, cam cem, Newroz) îş ke her kam bo xoyan nuwêngeyekî dewranî palewanîni le helbestî Mewlewî da be heman manay kon û dîrîni û awatî zûyîn be kar hatûn û tenanet hiç kamîşiyân qeware goriyan be ser da nehatûwe û le biçîmî û şîmay nimad gelî îslamefî da helbest be karî nebirdûn û nawerokî serekîyan parastûwe.

C: Nimad û endêşey dewranî Zerdûştî le helbestî Mewlewî kurd da.

Nimad û simbolekanî dewranî palewanî dunyalîsm û şêwanî çax û tafî fire xudayî têkelew mîto û mîtogelî serdemî Zerdûştî madî debîn.

Beşêkî serekîyan cil û bergî nimadî ostûrey Zerdûştî û Avesta defoşîn û le pêdeştî berîni îranwîçe da ferheng ferheng û ostûreyekî nuwê serhelde da, ke êsta be ferhengî Zerdûştî û edebiyatî Avêstayî be naw bange.

Em ferheng û edebeş be hemû taybetmendiyekîyewe maweyekî zor seranserî pêdeştî û felatî îranî kon da degirê û awîtey jiyânî gelanî herêmeke dehêw û le kelepor û edebiyatî paş xoy da rengdedatewe.

Diyardedîtirîn nimadî ew ferhengeş êsta renga pîrî muxan bê ke wek pîrêkî sîma pakî nûranî û Yezdanî le ferhengî kilasîkî gelanî îranwîç da cîwar bûwe:

Kak pay Hezret Pîr Muxanem (La. 28), Mewlewî her neteniya xakî pay Pîrî muxan bûwe. Belkû le nimad û simbolekanîtirî edebiyatî Avêstayî û Zerdûştayetî wek (Meyxane, bade, peyman, piyale, saqî û cam) îş le helbestakanî da kelkî wergirtiwûwe û be deyan car le şêwe û biçîmî coraw cor da sudî lewan bîniwe, ke hêndê car le sîmaw nimad serekî da palaştay herbestî kirdûn.

Awir yan be fermûdey pîrman (Ayir û Ahîr) îş nimad û simbolêkîtirî edebiyatî ostûrey Zerdûştayetî û Avêstayî ye, ke le helbestî Mewlewî kurd da debîndîrê.

Em nawe zor car belîkanewey wek (Ayirdan, Ahîrdan, Ateşge û Ateşga) le helbestî Mewlewî da hatûwe ke qewarekeşî her heman manay dîrîni debexîşe û xêwekeşî (Eherîmen)e.

Belam wûşe nawî Eherîmenî xêwî agir, le helbestî Mewlewî da sîma û rûwaletî îslamî peyda kirdûwe û bote(şeytan).

Newî we rîş xend soxirmey şeytan (La. 64) cigê leweş 8dîw) ke yekêk le nihad û nimade pelîdekanî ostûrey çaxî palewanîyew û awîtey ostûrey ferhengî Awêstayî bûwe, le helbestî Mewlewî da heman biçîmî pelîd û napakî bedferî dîrîni parastûwe:

Refîqim meynet, enîsim dêwen(La. 393) her wek çon dêw le ayinî mizdeyesîna da sîmayî negatîvî peyda kirdûwe, her bem şeweyş le helbestî Mewlewî da cêwar bûwe.

Cige lewaney ke lem beşe da basim kirdin, wûşew û nawşegali (Manî, qeqnus, huma, tawis û semender)îş nimad gelêkî mējûy konin ke le helbestî Mewlewî da rengdaneweyan heye. Tennanet Newroz deka û debêje.

Sebizen sosenen Newroz gulanan(La. 473)

D: Simbol û rûdawekanî dewranî Sasanî de helbestî Mewlewî kurd da.

4- We belam de helbestî Mewlewî û çamekanî da her teniya dendanewey. Ew çax û dewrananey ke basiman kirdin weber çaw nakewê, belkû le nimad û simbolekanî ostûrey dewranî Sasanîşî bew perfî şewayewe kelik wer-girtûwe û honrawekanî pê rengnawe kirdûwe.

Le buwareş da dekirê dîyar da bo (Bêsitûn, Ferhad û şîrîn, Xusîrew, Perwîn û çogan. . .) bikeyîn.

Ga we bêsitûn hestî bînawe(La. 91).

Yan dest (şîrîn)îş mawero we yad.

Ferhadî ne taq fergeyek Ferhad(La. 92).

Her wek dezanîn pêwendêkî qol û ostûrey le nêwan bêstûn û Ferhad û şîrîn heye û ser bûri ewan sêyen bote beşêkî serekî le efsanî keleporî ostûrey gelanî îran û her yek bûne nimad û simbolekî le nêwan komelanî herawî xelik da.

Ca diyar e ke Mewlewîş bê guman le nêzikewe bêstûnî gerdinkeşî wê çem wîniwe, bo bîrewerî û jayenewey em ostûreye û palewanî serekî karesateke Ferhad be (Nale yî FerhadîyZamet Sexten la. 416) yad dekat û (şîrîn)î girawîşî le heman simbol û nimadî ostûrey da feramos naka.

Leyla, Asa, Nazê, şîrîn Cemalê(La. 482)

Cemalî şox û şengî şîrîn le nimadî ciwanî da û rencî Ferhad le nimadî bêwerîda, ke Mewlewî basî lêwe kirdûn nişanderî ostûreyekî

konî em ser zewiyeyen.

Hiç kes newaço we Ferhad renden

Neqîş şîrînîş ne rûy şeng kenden

C: We belam serencam bîr û bawerî ayizakanî konî kurd de helbestî Mewlewî da.

5- Mewlewî her çend be bîr û bawer mirovekî musulman û Arif safiyekî xawen rêbazge bûwe.

Belam be hoy mekoy jiyani dewr û beriyewe, ke her le konewe melbendî pîrozî mîtolojiyay ayinî û ayinedîrene. Kanî kurd bûwe û le Hewreman û Goran da jiyawe û gewre bûwe û hamûşoy xêlatî soran û goranî herêmekey kirdûwe.

Kemta zor kewtote ber sowêngey ayînza konekanî devereke be şeweyek ke nimad û simbolekanî ew baweraney le helbestî kanî da be zeqî diyar in û heta radeyekî zor endîşe û ostûrey ayînzay kakeyî û yarî û ehlî heqê le honrawekanî da bekar hênawe.

Yekêk le nimad û simbolekanî ayînza konekanî kurdî wek Yezîdî, Hesareyî, Yarî, Kakeyî û ehlî heq rêz û kerametî taybetîye bo Hezretî Elî.

Heis û kewtî asayî û rojaney hemû dîn û kone ayînzakanî kurd be nawî Aî, ya Alî, medet ji Alî, yarî le Alî, yarmetî ce Alî dest pêdika û remzî em yarîxwazîyeş be ya Alî meded dest pê dike.

Medet ya Alî pey sefer ker meyl.

Menzil we menzil ta menzîgey leyl(La.502)

We nimadêkîtirîem kone ayînzayane be giştî wûşey(yar) û (yarî) û (yaran) e.

Ke Mewlewîş em wûşeyey zor car wek nimadî dîne konekan be kar hênawe:

Badey bêwadey fenam werde bo şert, bo kamîn şert? Yaran kirde bo(La. 144).

We yan:

Camê ce meacûn derd ew garan

Dord wa mendey bezmekey yaran(La. 150).

We yan:

*Bezmêman cem bo çûn herde caran
Binoşin camê we yad yaran(La. 105).*

Lem sê beytan da cîge le wûşey yaran ke peyvekî mîtolojiyî ayînza konekanî kurd e. Basî(mey)îkîş deka ke (yaran) şert û mercî pêdebesitin. Ke le rastî da renge mebestî (mey-cemxane) bê ke le rêbazî kone ayînekanî kurd da suwêndî pê dexon û şertîyarî pê be cêdênin.

Le beytî ewelî dêrî sêyem da diyarde dekate ser bezmî mey noşînî cemxaney ayînza konekanî kurd û be rêzewe yadî lêwedekat.

Em şêwe endîşey katê le helbestî Mewlewî da guljo debê, ke deçête rejawî kerend û awaye pîrozekanî yarî û ehî heq debîne.

Dîdem (rêjaw) Ruxsarim (zerde) in, ci dax (yaran) û (Pîran) im kerdên(La. 354).

Lêre da (rêjaw, zerde, yaran, pîran). Her çîwar nawî gund û awayî gelêkin, ke le nîzîk gorî pîrozî (Babayadîgar)î rêberî ehî heq û kakeyî helkewtûn.

Mewlewî katê deçête ser gilkey. Babayadîgar bewperî sozî derûnewe be çameyekî (18) beytî sitayîşî Babayadîgar deka.

Xeylê melûl im ya pîr hikmetê.

We yan:

*Hîmetit baîs resgarî bo, yar bo, diyar bo,
yadîgarî bo(La. 29).*

Lem sê dêre helbestan da wûşegelî (Pîr, yarî) her tik Remzî ayînî kakeyî û yarî û ehî heq in, ke be simbol û nimadî zorbey ayînza konekanî kurd be Hisawdên sereray hemû ew qisane, mebestî serekî min ew e niye ke bêjim xuwa nexuwaste Mewlewî musulman nebûwe û lader bûwe.

Belkû amancî min tenîya tuwêjewanîyekî kurtî mîtolojiyane bûwe le helbestî Mewlewî kurd da û bes, her lam bûware da eger basî sitayîşî Yezdan û pêxember û yaranî le helbestî Mewlewî da bikeîn û şikirêtewe renge mesnewî asayek bibê.

Ew wûtare bo kongirey rêz nan le Mewlewî amade kirawe ke le nîwey duhemî mangî gelawêjî 1371 (August 1992) da le şarî Saqîzî Kurdistanî Iran da pêk dê.

LE SER SEKOYEKÎ SARD DA

Ferhad PÎRBAL

F. PÎRBAL

Beyanî baş, ey tale tîşke narinciye-
kan!

Beyanî baş, ey xelbe xelbe aware,
taze le xew helsawekan!

Beyanî baş, ey tirîfey sipyana
mandû,

Jeng û tep û toz lênîştiwekan!

Min; ew derge mîhrebaney
Ke hemû rojêk lêyewe derdêm,
xoşim dewê.

Derga, wate:asûdeyî. . .

Derga, wate:

şexkirdinî dîwarekî estûrî nezok
Berew aso na aşîn bê rehendekan
Berew heware sehenge efyûniye
axleyekan.

Min hezim dekird pele hewrek
bim:

her tinokêkim le daristanek sewiz
bibêtewe,

çîngek xol bim ya gerdelûlêk:
her daneyekim le le pêdeştêk çaw
bikatewe.

Hezim dekird wek wişîye trêyek,
dilim

Her denkek;

Be liqî dirextêk

Be gwêçkoley kîçêkewe helbiwa-
sim,

Be çira y berzî şeqamêkewe.

Hezim dekird kize ba bim
Le ser rêga awarekan da
Fîta lêbidem, sema bikem.

Ah!

To, taze çîtir

Ne daykit ma, ne dezgîran

Ne malit ma, ne nîştiman, -

Ey şîrî bê enway bê hedadan!

Jiyan

Le ser em seko sardewa dest pê
deket.

-Beyanî baş. . . !

GUNAH

Min û to
ke le yektir cuda bûynewe:
"Cuwanî"
teniya mayewe.

NAW

Gijarîna
Gîrajna
Gerjaniya
Geyrenaja
Garanîja
Graynaja

Nawit zor giran e: GRANLJA!

LE SER ZEMIN DA

-Asiman
As. . ma. . n. . .
A. . s. . m. . a. . n. . .

BEHZEX

Le tenîşt ciwanîye mîhrebaneke da
Le tenîşt bextewariye bexşendekan da
Le naw nwên da, le tenîşt maç, le tenîşt
pêkewe xewtin da

Em hemû nisko û na ramîye
Em hemû azar û eşkenceye!

K

Agir be aw dekujêtewe.
Dilî min be mirdin,
Teniya be mirdin.

SIYAMED Û XECÊ

K. BERZ

Koyo BERZ

.....
O sire di aşiqê vija ravêreno. Vengê bermi şino aşiqî, aşiq yeno Xeci heti û ci rê wina vano:

- Xatûn, xatûn, xatûn a xaseki tî ya çi rê bermena? Se biya to, qandê çiçi no bermiyê to?

Xaci vana:

- Diha se bo mi, qndê çiçi nêberma? Kos-besi pay dê waştêdê mi ro, waştêyê mi kemer ya perma, dikda kemerî ya dardê qiznawêrî ser o verda. Darê qiznawêrî pîze di şî war miyane di vijya. O yo cêr di darda qiznawêrî ya naleno, ez o nêşene xo ey resna, ey bireyna û dirbeta ew bipêşa.

Aşiq xo çewt keno, hetê cêrî ya winiyêno û Siyamedî vînenê. Hal Siyamedî di nêmendê û dest ra şîyo.

Aşiq vano:

- Xatûnê, ez zana ti kam a, ti Xec a, Xeca Resûlî ya, xasek a hewt dewan, waya hewt biratyan a û weştiya Siyamed ê Silfî, keleşê serdê koyan a. Siyamedê to di, waştêdê to di diha hal nêmendê, ti a darda qiznawêrî ra bireyna jî, o a dirbet a nêreyêno, bêrfî mebermi û çimanê xo korî meki. Ti hewna zaf lazim a. Siyamed şî ez esta. Ez aşiq a, ez niqara û zima cinena, zey xatûnana winêna to ra û to warî kena. Ez nêverdan a destê to awda honihi ra

awda germi, awda germi ra awda honiki kewê. Finê çimdê girofî ya bewnî mi ra, çiçi yê mi Siyamedî ra kemî yo?

Xeci hêrs bena vana:

- Aşiq rayda xo ra şorfî! Derdê mi xo ra mi bes o, ser o jî ti derd û kulanê mi tê ra meki!

Aşiq vano:

- Xecê, ma çiçiyê mi kemî yo? Bewnî Siyamedê to keçel o, ez keçel jî niya. Ey şemşêrdê xo ya, xencerîda xo ya, keleşeyda xo ya nam dayo û name giroto, mi jî niqara, lûfî û zirnada xo ya nam dayo û name giroto. Qandê çiçi tî ya razî nêbena û qebûl nêkena.

Xeci vana:

- Aşiq, ez o to rê vana rayda xo ra şorfî, mi hêrs meki û cinanê mi meya mi sere. Dinya zano ez Xec a, Xeca Resûlî ya. Eger ez çiyê rê vaja "nê" hetan merg jî "nê" yo. Bê Siyamedî destnadê kesî do destê min a nêneyo. Bê virarda Siyamedî virama mi mi rê heram a. Dinya zano ez çi înad û êks a. Mi dezadê xo rê, lajdê Mîrdê şikakî rê va "nê", ma ez do rê vaja "e". Mi vêşî bêrihat meki, mi rihat ver di û rayda xo ra şorfî!

Aşiq vano:

- Ez zana ti Xec a, keyna Resûlî ya, waya hewt biratyan a. Ez zana to zeriya xo verdaya Siyamedî î ti Siyamedî ra hes kena, labrê Siyamedî di hal nêmendê. Zaf xo ver bido, seatê yo, bahdê seatna çimanê xo gêno û şino a dinî. Ti do teniya bi seredê xo ya nê koyan ser o se kera.

Hetan merg ti do bê mërda bimana û por sipe kera. Keyê to jî çîniyo ki ti şîra, ti do kuçar ra rezil û kepaze ba. Ez nêba do jewna bo. Kes to rihar nêverdano. Hendik to di na xasekey bibo û ti genci ba, kes to ra fek nêviradano. Jew do şîro, jewna do bîro to dimi kewo. Ti do o wext mecbûr bimana jewî rê vaja"e". Hendik xeber a kesî ci ra çîniya û kes pey nêhesiyayo qebûl biki. Bêrî vêşî înadey meki û mi xo rê waşte ki, ez zey xatûnan a winêna to ra û qenê to rê serevde nêkena. Ti jewnaya bijew jîya, do hergi roj to rê serevde kero û vajo:

Ti erd o mendibiya mi ti girota, diha ti Ellay ra çîçî wazena.

Xeci vana:

- Aşiq to zaf kerd derg, mi to rê va bê Siyamedî destna do destê min a nêneyo.

Xeci hebê dişmişî bena, heq dana aşiqî. Eger weş bimano zaf merdimî do dimi kewê. Wexto kes jî çîniyo ci bipawo û ci rê paştî bivijîyo. Kiştê ra hêrs û eciz bena, kiştê ra heq dana aşiqî, ageyren a aşiqî ser û aşiqî ra wina vana:

- Reca kena to ra, ti na mesela ra fek vira di û goştareya mi biki. Nika ez do jî xo çe kera Siyamedê xo ser û ey a piya gan bida û bimira. Wextê ko ez xo berza dardê qiznawêrî ser dardo bişikî yo û ma do kemer ra biperê cêr û cêr di gan bidê. Cayo ki ma kewnê û mirenê, wa miletî wijay kişt a, yanî kemerî ver di îniyê aşano û tasêda awi pa kero. E ki benê aşiqê pê û pê ra hes kenê û nêşenê ê pê bê, wa bîrê nê îni ser o, a awi ra hergi jew tasê awi bişimê.

Xeci wina vana û dana piro şîna diyardê kemerî ya vindena, veyn dana vana:

- Lo, lo, lo, lo Siyamedê mi lo lo.

No do jî biyameyê ma sere di

Felekî do wina bikerdê ma.

Ma do wina qanik biyayê û bicewiyayê.

Aşiqî do ewro mi rê nê qisey bikerdê.

Zalimî do ma ser o wili bivarnayê.

Lo lo Siyamedê min o bêqeder to lo.

Wa Xec a to to rê qurban bo.

Wa mi rê heme çî gûniya xozî bo.

Wa sondê mi, zey sondê to yê qestelî bo.

Bê to vira mi kesî rê virari nêbo.

Zeriya xo teniki meki,

Cado xorî ra axî manci.

Hawar meki û nalî manci.

Adir a zerida min a kulin a mefîni.

No qederê ma yo, wina nûşneyayo.

Wa Xec a Resûlî, waya hewt birayan,

To rê qurban bo, to ver a biçarneyo.

Se beno dest beri xo,

Hebê sebir biki, bipawi,

Xec a to ya to dimi yena.

Ez to teniya,

E dardê qiznawêrî ya nêverdano.

Siyamedê mi, dest beri xo,

Xo ver bîdî. Vira ra xo mi rê aki.

Xeca to ya yena, xo to resno.

Vira ra xo aki, mi virarda xo ki

Û pêt pêt xo ra pêşî!

Û ya ya Ella vana, xo pîzî ser, verî ser viradano

Siyamedê xo ser.

Gilê qiznawêrîyo ki pîzedê Siyamedî di şî war, o qil

pîzedê Xeci di jî şîno war û miyanedê ci di keno teber.

Xeci jî pîzî ser kewna Siyamedî ser. Wirna pî ya pê ser o gildê qiznawêrî ya manenê.

No fin aşiq kemerî ser ra şîno û yeno.

Xeci rê û heskerdenda Xeci rê ecêb maneno, mat maneno. Hend winêno şîwaneyêno vîja ra ravêreno.

Veyn danoşîwanî û vatena Xeci şîwanî rê vano.

Vatenê Xeci şîwanî rê va tepey a wina vano:

- Ma ez reci rinderî ya? Ma gûniya mi ê Xeci şîrînerî ya? Ma ez hendê Xeci bi cesaret û camêr nêbena, Xeci xo eşt Siyamedî ser? Ez do jî xo berza Xeci ser, wa emrê mi jew deqîqe bo, wa o jî Xeci ser o pir bo û tamam bo. Wa destê mi Xeca neyo, bedenê mi bedendê ay ser o bo, wa qez jî înan a pî ya bimira.

Aşiq jî xo cor di erzeno Xeci û Siyamedî ser, o jî gildê qiznawêrî ya maneno. Gilê qiznawêrî damîş nêbeno û nînan bin di şikyêno.

Hîrê heme dikda kemerî ra perenê, kemerî ver o gunenê erd ro.

Wexto ki nê diki ra perenê, hewa ra destanê xo hetê pêya derg kenê nêşenê destanê pê tepêşê. çimki wertedê nînan di aşiq beno.

Wexto ki gunenê war ro, Siyamed a kiştena. Xeci kiştena a kewna û no aşiq jî kewno wertedê wirnan. Wexto ki nê kewnê hewna gan Siyamed û Xeci di beno. Erd o nê wirna hetê pê ya destanê xo derg kenê. Senî kenê senî nêkenê nêşenê pê resê û destanê pê tepêşê. Aşiq wertedê nînan di nînan rê beno bend û nêverdano pê resê destê ci pê nêresenê, erd o derg manenê û no hesab a gan danê.

Nê manzarayê nînan hemî, şiwane cor di kemerî ser ra vîno.

şiwane kemerî ser ra gedûk o yeno war û şino meyitandê nînan ser. Wexto ki destanê nînan hetê pê ya derg biyaye vîno, adir kewno a zerîda ci lanet waneno aşiqî rê. Damiş nêbeno nînan ser o zey qeçkan a bermeno.

şiwane şini keye ra zengen û huweyê nao û dest bi aşanayiş dê tirbandê nînan keno. Tirbî aşaneno û nînan herûnda ci di keno tiebî. Nê kerdî tirban, nimitû tepey a, lûliya xo tewredê xo ra vejeno û dest bi lûlicinayiş keno. Wexto ki lûli cineno, kodê Sîpanî ser o çi cin cinawir aşnaweno, yeno goştarey keno û ci rê bermeno.

Wexto ki şiwane îzah keno, veno:

- Wexto ki aşiq xo erzeno darda qiznawêrî ser dar şikiyêno, nê hîrê heme kewnê. Wexto ki kewnê, Siyamed û Xeci wirna hewa ra destan hetê pê ya derg kenê.

Siyamed wina vano:

- Xecêêê, Xecêêê, Xecêêê!

Hîrê finî pê ser o qîjeno. Xeci jî qîjena vana:

- Siyameeed, Siyameeed, Siyameeced!

şiwano vano: Qîjîmîda nînan ra virûsikî akewtî û hewrî guray. Erd û azmîn tê tewr lerza. Di Bewranê sipey nînan ser ra peray, qertelêdo cilinî jî nabî nînan dimi. E bewranî rihê Siyamed û Xeci bî, o qertelo cilin jî felek bî.

No şiwane hema ca ra xeberî keno vila û vaten a Xeci înan rê vano.

Wextê do zaf kilm di xeberî hema .ca ra bena vila û merdimo ki pey nêhesiyêno nêmaneno.

Bahdê wextêna him tirbda Siyamedî ser o him jî ê Xeci ser o gulêrî benê kiho û gulî akena, boya ê gulan çorşmey ra bena vila.

Tirbda ê aşiqî ser i jî teliyê do siya beno kiho. Wexto ki nê gulêrî benê kihoy û gulî akenê, hetê pê ya gilânê xo derg kenê û wazenê pê resê û pê ra pêşiyê. No teliyo siya wertedê wirnan di vila beno û nêverdano nê gilê gulêran pê resê, pê ra pêşiyê û pê boykerê.

Hergî seri mengda gulani di, nê gulêrî benê kihoy, abiyênê û hetê pê ya gilânê xo derg kenê ki pê resê, ema no teliyo siya wertedê nînan rê bend beno û nêverdano nê pê resê û pê ra pêşiyê.

Yê ki ra kes kenê û benê aşiqê pê yenê tirbanê nînan tewaf û ziyareti kenê. Tirba Siyamed û Xeci bena ziyaretgehê pê heskerdan. Qefle qefle merdimî yenê û şinê.

Gama ki heskerdey, aşiqbiyayey, şiwaney û raywanî yenê tirbandê nînan ser, nînan tewaf kenê, kardiya xo ancenê û nê teliyê siyay birnenê, cikenê. Ema wexto ki nê gulêrî benê kihoy û abiyênê, no telî fina wertedê nînan di beno kiho, nêverdeno nê pê resê. çend birnenê bibirnê, fayde nêkeno, no telî fina peyser beno kiha . A roj heta ewro merdimo ki wazeno pê ra heskerdoxan pê ra abimo yan jî meselede aşiqan miyan kewo û înan rê bend bo, ey rê vanê "Ze teliyo siya" . . .

.....

Pirtûka Koyo Berz, Siyamed û Xecê di nêzik de bi zazakî derdikeve.

GEDEDÊ WEDATÎ RÊ

Mihem HİMBÊLİJ

Bihiwi..!
Wa çimê to yê rindî nêbermê
Eşqî reydi jîyan ra bewnî
Îsanî ra,
nefret mekî.
Ayê ki,
pî to kişt.
Îsanî nêbî,
Qîmetê jîni,
hinda heywanan zî çiniyo
Heywana zî,
Merhemetê jîni esto.
Zaf, zaf...
Hetanî ki,
şenê.
Hezbikî îsanî ra
bawer biki
aw çax
hezkerdoxî to
pî to
Ze ki,
Yew hewnêdo şêrîn di bo.
Rehet,
Se yew gula sûrî
çimkî
Armanca delalî
îsanî ra hezkerdiş,
û înasenetey bî.

9-5-1992

YEW HÊRIS

Yew hêrsi,
Mi çiman ro hamey.
Belkî kêfana bi,
Belkî zî.
Telûyo ki girtan mîyan di bi.
Kam çi zano?
Qethîna,
nêbo, nebo ha!
Ti mi ra perskê.
Dest tepîşttoxî ra persî.

1991, Stockholm

NÛDEM

No 4 1992

Kovara Hunerî, Edebî û Çandî

Xwedî û Berpirsiyarê Giştî: Fîrat CEWERÎ

NAVEROK

ÇEND GOTIN - Fîrat CEWERÎ	3
JÎ BO MUŞA BEG - Can YÜCEL	6
DI STIRANÊN KURDÎ DE NAVÇEKE EROTİK - ROHAT	7
STIRANA MEZRA BOTA - Medenî AYHAN	29
EVIÑEKE MELODRAMİK - Hesenê Metê	32
RIYA HÊVIYÊ - Hazim KILIÇ	38
PAYÎZA ÇIYAN BÛKA AGIR - Ehmed HUSEYNÎ	43
JÎ AUSTRALYA: ROJBAŞ Û KUŞTINA... - Şahîne B. SOREKLÎ	46
KULÛLKÊN BÊRONÎ - M. ERF HUSEYNÎ	60
DARA HINARÊ A LI SER GIRIK - Yaşar KEMAL, weger: Dr. POLOÇO	62
LI WELATÊ MIN - Medenî FERHO	72
ŞORBE - Edîp POLAT	73
KENGÊ - Eskerê BOYIK	77
ÇIROKA JIYANA MIN - A. Hicrî Îzgören, werger: M. Baran	78
KURTEBEHSEK JIYANÊ Û ELÎ HERÎRÎ - Zeynelabidin ZINAR	82
TU ÇÛYÎ, ÇÛYÎ - Fêrîke USIV	89
ÇIROKA JIYANA MIN Û XELATA NOBEL - Fîrat CEWERÎ	90
QEHREMANÊN KURD LI ZÎNDANÊ MIN DÎTIN - Laleş QASO	104
ÇIROKA JIYANA MIN - Cemşid BENDER	105
AZAD ŞEWQÎ - Amadekar: D. MÊQERÎ	108
EV XWÎN - Arvain WERTA, werger: Mervanê KELEŞ	110
KURTEJIAN Û HELBEST - Derwêş M. FERHO	111
HUDA SABRÎ, TABLOYEK RENGÎN JI KURDISTANA ŞÎRÎN - Mueyyed TEYIB	113
APÊ HORO - Husên HEBEŞ	116
XORTANÎ, BARAN - Eric FYLKESON	119
JIYAN Û HEVPEYVÎN - Xelîl DIHOKÎ	121
DUBARE MIRAR BÛNE - Fazil Umer SALIH	124
HEVPEYVÎN BI HAFÎ QAZÎ RE - Revdar MIZÛRÎ	126
GERREK AGEHÎ LI CÎGEHÊN HUNERA KURDÎ - Dilower MÊQERÎ	128
DI SÎNEMA KURDÎ DE BÛYEREK NAVNETEWÎ ... - Husên DÛZEN	132
NÛDEM FORUMA HEMÛ NIVÎSKARAN E - Petra WARZEL	135
KOMPETENS - Nûrî ALDÛR	136
DANASÎNA KOVARAN - Lokman POLAT	138
GERAN BEDWAY WILATEKÎ TAZE... - Ferhad PÎRBAL	144
GEDEDE WEDATÎ RÊ - Mihem HIMBÊLÎJ	150
BI ZEHMETEY A AMEYO - Koyo BERZ	151

Hevkarên Swêdê: Xelîl Dihokî, Mueyyed Teyib, Dilower Mêqerî. Hevkarê Danmard: Weşanxaneyê Xanî û Bateyî. Hevkarê Almanya: Husên Dûzen. Hevkarê Belçika: D.M.Ferho. Hevkarê Fransayê: Ferhad Pîrbal. Hevkarê Australya: Şahîne B.Soreklî. Hevkarê Tirkîyê: Dr. Cemşid Bender. Hevkarên Ermenîstanê: Eskerê Boyik, Tîmûrê Xelîl. Hevkarê Îranê: Ehmed Şerîfî.

Navnîşan: Gamla Landsv. 36, 740 41 Morgongåva, Sweden. Telefon û Telefax: 0224- 61 428. Postgiro: 636 36 25-2. Şerdên abonetiye: Salek, Swêd 190 skr. Welatên din: 39 \$.

Tabloyek Huda Sabrî

www.netewe.com

ÇEND GOTIN

Firat CEWERÎ

Niha, gava ez van çend rêzikan dini-visînim, ez car caran hersê hejmarên NÛDEM'ê yên kevin didim ber hev, pelên wan di ser hev re diqulupînim û hin bend û nivîsan ji nû ve dixwînim. Û ez di dilê xwe de dibêjim: "Vaye hejmareke din jî li van zêde dibe". Di salekê de nêzikî pêncsed rûpelên bi kurdî. Pêncsed rûpelên hunerî, edebî û çandî. Bi dehan navên nû, di ser pêncî re nivîskar û hunermendên kurd. Pêncî endamên malbatekê di NÛDEM'ê de gihane hev, milên xwe lê wergerandine û ji bo rohnîkirina civata xwe, yên bi helbestên xwe, yên bi çîrokên xwe, yên bi hevpeyvîn û lêkolînên xwe pêncî nivîskar û hunermendên kurd yên ji her cih û deverên Kurdistanê û dinyayê rabûne ser lingan. Ew bi xurtî dinivîsînin, bi xurtî li ber xwe didin. Ji pênuşa wan hesret û evîn, şer û aşî, xweşî û nexweşî, bindestî û azadî dizên. Dilê wan geş e, hêviya wan xurt e, pêşeroja wan rohnî ye. Erê, pêncî nivîskar û hunermendên kurd. Pêncî kulîlkên xwezaya me ya bi reng. Pêncî bilbilên dengxweş... Û nêzikî pêncsed rûpelên bi kurdî.

Lê di gel vê jî NÛDEM hê zarokeke biçûk e. Ew hê nebûye yeksalî jî. Ew tenê nehmeî ye. Ew di adara 1992'an de hatiye dinyayê, di temûzê de ji qolincan azad bûye, di îlonê de

diran derxistine û niha jî bi çarpiyan dihare, xwe bi deran ve radipelikîne, dixwaze rabe ser xwe û bimeşe. Erê, NÛDEM'a nehmeî li ber rabûnê ye, dike bi ser lingan bikeve. Ew li ber dilê me şêrîn e, li ber dilê me delalî ye. Ew pêşeroja me ye, dewleta me di serê wê de ye. Loma jî berî xwe em li wê difikirin. Em dixwazin ew têr be, bi kinc be, bi xwarin û vexwarin be. Em di xwazin ew di nava heval û hogirran de bi rûmet û serbilind be. Em naxwazin ew hewcedar be, stûxwar be, belengaz be. Erê, NÛDEM mîna zarokeke biçûk e. Lê wê mezin bibe, vaye mezin dibe. Ev zaroka biçûk a delal zaroka me hemî kurdan e. Ketina wê ketina me, rabûna wê serfiraziya me hemiyar e. Loma jî divê em li wê xwedî derkevin, em wê biparêzin, em wê bijînin. Ew wesiyetnama ku Celadet Bedir-Xan ji me re hiştiye, divê em vejînin. Em bikin ku xwişka HAWAR'ê NÛDEM'ê bibe gula welatê me. Bi hebûn û bêhna wê ya xweş welatîyên me sermest bibin, keçên me yên ciwan li dora wê dîlanê bigirin, şehîdên welatê me di gorrên xwe de bi rehetî binivînin, stiriye wê xewa dijminên me birevînin.

Werin, em zaroka xwe ya biçûk bigihînin, bûkeke delal jê derxînin, wê bixemilînin.

NÛDEM ne ya yekî an duduwan e, bi gotina Petra Wurzel ew foruma hemû nivîskaran e. Rûpelên wê ji hemû hunermend û nivîskarên kurd re vekirî ne; ew meydana kultur, edebiyat û hunera kurdî ye. Herkesê ku dixwaze di vî warê jîbîkirî de fêdeyekê bigihîne gelê kurd û vê valahiya salan dagire, bila bifermin, tevî refê me bibin.

* * *

Wek herdu hejmarên pêşî, hejmara sisiyan ya NÛDEM'ê jî baleke baş û erfînî kişand. Kovar û rojnameyên kurdî di rûpelên xwe yên kulturê de cih danê, ji her çar perçeyên welêt û ji gelek welatên dinyayê name û pîroznameyên xweş û delal hatin. Ji ber ku me hê biryara weşandina nameyên xwendevanan nedaye û em ê nikaribin nameyên we biweşînin, em ji we lêborînê dixwazin. Lê em bi çar çavan li bendî pêşniyar, rexne, şîret û hevkarîya we ne. Herweha em difikirin, qet nebe, em ji salê carekê bi hejmareke taybetî re hemû nameyên ku di hundurê salê de hatine çap bikin.

Weke xwendevanan, nivîskarên kurd jî bi dilgermîyekê nêzikî NÛDEM'ê dibin, bi nivîs û bendên xwe yên hêja rûpelên wê dixemilînin. Lê em ji kûraniya dilê xwe ji hin nivîskarên xwe lêborînê dixwazin, ku me ji tunebûna cih nivîsên wan hiştin hejmara pêncan, ya biharan 1993'an. Nivîskarên kurd yên zîrek yên ku beşdariya hejmara çaran kirine, bi kurtayî ev in:

Rohat li ser erofîzma di stîranê kurdî de disekine û di stîranên kurdî de rola memikan tîne ziman. Ew bi vê lêkolîna xwe ya ku zêdeyî şêst çavkaniyan nişan dide, tabuyekê dişikîne. Bi "Stîrana Mezra Bota" Medenî Ayhan dîroka

Kurdistanê radixe ber çavan û têkoşîn û berrwedana gelê kurd tê de dicivîne. Hesenê Metê bi "Evîna Melodramîk" bîranînên kal û pîrekê dihûne. Ev beşa ku di civata me de jîbûrbûyî ye Hesenê Metê bi zîrekî derdixwe pêş. Hazim Kiliç wek nivîsên di hejmarên bûrî de, di vê hejmarê de jî nivîseke balkêş "Riya Hêviyê" nivîsandîye. Ew di vê nivîsa xwe de dadîkeve kûraniya dîrokê, zulm û jenosîdên li kurdan hatine kirin û di wî warî de rola helbestkar û nivîskaran tîne ziman. Û dibêje: "Îro fiirnex jî dê bibe helbst û stîran, dê bibe roman"... Ehmed Huseynî bi şarezabûna xwe ya bi listîna gotinan dîsa derdixwe pêş. "Payîza çiyayê...Bûka Agir" banga Hekarî ye. Wî ev helbesta xwe ya dirêj bi peyv û gotinên nepîjyayî hûnandîye û mîna çemekî ji jor de diherikîne jêr. fiahîne Bekirê Soreklî li ber vê pêla ha radibe, bi jiyana xwe ya balkêş û bi "Kujtina Du Mîrovên Belengaz" derdixwe pêş me. Mehemed Efff Huseynî jî bi helbesta xwe "Kulîlkên Bêronî Yên Biyanîyan" tevî refê Nûdemê dibe. "Dara hinarê a li ser girik" ku kurteromeneke Yaşar Kemal e û bi wergera Dr. Poloço beşê wê yê pêşî di hejmara me ya dudan de çap bûbû, li ser xwestina xwendevanan Dr. Poloço hemû beşê wê wergerandin. Ev roman di derheqa şerpezetî û belengaziya çend peyayên çiyayî ku li çûkûrovayê bê kar dimînin, de ye. Medenî Ferho piştî bédengîyê dirêj bi navê "Li Welatê Min" bi helbestekê xwe davêje meydana edebiyata kurdî û sala 1980 bi bîra me tîne. Edîp Polat ku bi pirtûkên xwe yên tirkî navdar e û yek ji biyologên Tirkîyê yê herî zîrek e bi "şorbe" beşdariya Nûdem'ê dike. fîorbe, serpêhatiya malbatekê û çikûsbûna sermîyanê malê bi zîmanekî zelal û tasvîrên xweş hatiye ziman. Eskerê Boyik bi dewama helbestên xwe yên hejmara bûrî, di vê hejmarê de jî bi navê

"Kengê" bi helbesteke xwe berdewam e. A. Hicrî Îzgören ku bi xwe li Diyarbekirê dimîne û bi tirkî çend pirtûkên helbestan çap kirine û ji aliyê rexnegiran ve hatiye pesinandin, bi çîroka jiyana xwe û bi du helbestên xwe beşdariyê li vê hejmarê dike. Hem çîroka jiyana wî, hem jî helbest ji aliyê M. Baran ve hatine wergerandin. Zeynelabidin Zinar di şaxê xwe de her berdewam e. Wek tê zanîn wî di hejmarên bûrî de jî her carê klasîkekî kurd daye nas kirin. Di vê hejmarê de ew ji bilî jiyana xwe ya balkêş, Eliyê Herîrî bi me daye naskirin. Ev beşa wî ya klasîkan berdewam e. Fêrikê Ûsiv ku xwediyê çar-pênc berhemên hêja ye û ji kurdê Sovyeta kevin e, bi helbesteke kurt "Tu çûyî, çûyî" bi me re beşdariyê dike. Pirsra ku her nivîskar behsa çîroka jiyana xwe bikin ji mêj ve di serê min de bû. Di vê hejmarê de di gel neh-deh hevalan min jî behsa çîroka jiyana xwe kiriye. "Swêd, Nobel û Xelata Wî" bûye mijara nivîsara min. Lales Qaso di girtîgeha Diyarbekirê de li mêrxasên ku ji bo azadiyê giyanê xwe dikin qurban rastê. Serpêhatiya Cemşîd Bender bala me dikişîne surgunên kurdan. Mervanê Keleş du helbestên şairê Meksîkî Arvain Werta wergerandine û me dike şîrikê derd û kulê wî. Derwêş M. Ferho ku bi şîranên gelêrî mezin bûye, di kurtejiyana xwe de ew jî xwe re kirine çavkanî. Mueyed Teyib "Tabloyeke fîrîn ji Kurdistan Rengîn" ji me re tîne û çend berhemên Hudaya delal pêşkêş dike.

Helbestkarê Swêdî yê navdar Eric Fylkeson bi du kurtehelbestên xwe mêvandariya NÛDEM'ê dike. Di "Apê Horo" û "Paytona-Vegerê" de Husên Hebeş du tîpên cihê pêşkêş dike. Xefîl Dihokî di kurtejiyana xwe de vedigere fiirnaxê û Dihokê û me dike şîrikê kêfxweşî û xemgîniya xwe. Paşê ew Fazîl Umer Salih bi me dide naskirin û di avêtina duşêşê de me dixê heyecanê. Revdar Mizûrî berpirsiyarê kovarên "Hîwa" û "Ronahî" Hafî Qazî li Austurya dibîne û pirsan lê direşîne. Hafî Qazî di bersivên xwe de me dibe salên 1960'î û me dike şahidên gelek tiştan. Dilorwer Mêqerî dîsan li cîgehên hunera kurdî yên kevin digere û hin bermayên medeniyeta kurdan ku heta îro jî hebûna xwe parastine ji me re diyar dike. Husên Düzen filmê Nizamêtin Ariç nîşanî me dide û jiyana wî radixe ber çavan. Petra Warzel di nameya xwe de behsa girîngiya zimanê xelkê dike û di hin xalan de me hişyar dike. Li ser girîngiya pisporiyê Nurî Aldur bi nivîsa xwe ya "Kompetens" radiweste. Lokman Polat hemû kovarên kurdî û yên kurdan ku li Tirkîyê derdikeve li hev dixê û hejmarên wan yên dawî bi me dide naskirin. Ferhad Pîrbal bi kurtejiyana xwe ya bi soranî û bi çîroka xwe ya "Byaban" derdikeve pêş me. Mihem Himbêlij bi sê helbestên xwe yên bi zazakî û Koyo Berz jî bi nivîsa xwe ya bi zazakî "Bi zehmetey a ameyo" beşdariya vê hejmara me ya çaran dikin.

JI BO MUSA BEG

Can YÜCEL

Musa Anter di dema me de
Selahadînê Eyûbiyekî
nû bû
Ger şûrê wî yê ku hevrêşim dibire
hebe,
Yê Musa Beg jî tirkîya wî,
Û ew kurmanciya wî ya xweş hebû
Cihê ku herkes peya diçûyê
Ew bi çîmên xwe yên zirav
bi bazdan diçû

Musa Pêxember di nav pêlên derya sor de
gihîştibe peravê

Ew bi biratî, bi biratiya dinyayê re
gihîştiye

Hêsirên ku ji bo Musa Beg dirijin
Gulleyên heftber in
yek bi yek

Can Yücel iro yek ji helbestkarên Tirk yê herî mezin e.
Wî ev helbesta xwe ya jor di kovara çandî, edebî û hunerî
"Evrensel Kültür", hejmara yanzedahan de weşandibû. Me
ew ji bo xwendevanên kurd ji tirkî wergerande kurdî.

"Kesê orta du dila û çar çavan xeber dide
bira xêrê-wayê qet nebîne"

Di Stranên Kurdî De Navçeke Erotîk : MEMIK

L'Eternelle Idole (Auguste Rodin 1840-1917)

ROHAT

EVÎNA DIL ZORA HER TIŞTÎ DIBE (Amor Vinsit Omnia)

Folklor neynika serpehatîya civatekê ye. Mirov dikare gelek rûçik, alî û rengên pêşketina civatan di vê neynikê de bibîne. Hemû zane, pispor, rohilatnas û Kurdnasên ku li ser folklorê Kurdî sekinîne, xebitîne, hemû di warê dewlemendiya folklorê Kurdî de hevbawerî ne. Bi taybetî edebiyata Kurdî ya devkî (zargotin) pir dewlemend û rengîn e. Lê mixabin ev edebiyata ne bi temamî hatîye berev kirin, ne jî lêkolînên têr-tijî, zanistî li ser van

materiyalên berevkirî hatine pêk anîn. Dema mirov vê folklorê devkî raçav dike, wek mîsal rewş, cîh û rola jinan di nav vê edebiyatê de gelek bala mirovan dikşîne. Di nav folklorê Kurdî de tema jinan hertim cîhekî berbiçav û fireh girtiye. Hemû zaniyarî û agahdariyên ku di nav folklorê Kurdî de em rastî wan tên, derheqê cîh û rola jinan me gelekî ronî dikin. Di nav sedsalên bihurî da civata Kurdî bi çî çavî pirsra jinan nihêriye? Bi alikariya materiyalên folklorê Kurdî mirov dikare bersîva vê pirsê jî bide. Jina Kurd heta ji destê wê hatiye, ya xwe kirîye, dema xwastiye, bi dilketiyê xwe re revîye, bi vê yekê ve mirov dikare bêje hemû diwarî û tengasiyên li pêşîya xwe protesto kirîye, ev meteloka han vê dilsoziya jinên Kurd gelek baş eşkere û îspat dike : *reva jinê edetê dinê*. Lê belê ew dorgirtina civakî, aborî û polîtîkî timê rîyên xelasiyê ji wê re girtine, çembera li dor wê her çûye teng bûye. Ji aliyê din jina Kurd timê stûyê xwe li hemberî van êrişan xwar nekiriye. Bi taybetî êrişên feodalî, nîv-feodalî qet nebe bi bi saya folklor, stran, destan, metelok û berhemên mayîn hatine protesto kirin.

Dema mirov naveroka stranên Kurdî raçav dike, mirov dibîne ku tema memikên jinan cîhekî bi taybetî di nav van berhemên de digre. Hejmara van stranên digihêje dereceke bilind. Kê-m-zêde her straneke Kurdî ya ku li ser evî-nê-vîyanê hatiye gotin, tê de qala memikan tê kirin. Ev stranên di nav folklorê Kurdî de bingehên edebiyateke erotîkî pêk tînin. Bêguman nîşanên pêl û cereyanê erotik bi tehrêkî baştirîn di stranên Kurdî de xwe nîşan dide. Di van stranên de hemû motif û nîgarên derheqê memikan bi zimanekî gelek bilind, folklorîk û giranbiha ve tên pêşkêş kirin, wek mîsal keç timê dixwaze dilketiyê wek "dost" dibîne, keçik wî wek "mêvan" bi nav dike û evî-nê li ser her tiştî re dibîne, malê dinyayê davêje alîkî:

Ha Wer Delal

*Emîno kuro, tu şevkê
Were mala bavê min mêvanî,
Tu were tewafa cotê memikê mi zerîyê,
Ji ter re pir xweştir e, ji axatîya Remanîyê.*

...(1).

Çavê Min li Rênga Te Qerimi

*Lawîko, were te de tu were,
Bira serê min qurbana serê te be,
Şevêk şevên van payîzan,
Mêvanê sing û berê dosta xwe be.*

...(2).

Eroticism bi taybetî di stranên Kurdî yê evî-nê de gelek xurt e. Di nav van stranên de mirov nikare rastî şop û rêçên vulgarîsmê û devjihevîyê bê, ebesor û pêxas efrandarê van stranên nînin, gel bi xwe ye. Ji aliyê din ev stranên erotîk, dema mirov baş lê dinêre pornografîk nînin. Çawa tê zanîn armanca "edebiyata pornografîk" qamçikirina hîsên xwendevanan yê cînsî ne. Lê ev stranên Kurdî bi hêjabûna xwe ji sînorê vê edebiyata pornografîk gelek dûr dimîne. Her çiqas carina sînorê di navbera efrandinên erotîk û pornografîk dem dem zirav dibin jî, lê belê çawa em dibînin van stranên hêjatîya xwe ya edebî çawa tê xuyan bi dirêjîya

salan wunda nekirine, ev yeka jî bi serê xwe pîvanek e. Wek mîsal di nav mîtolojîya Kurdî de mîrxasa destana Mem û Zîn ya jinîn-keşa Kurd Zîn mirov çawa lê dinêre mîna Xwedakê wek Erosa Yunanî û Amora Romenî bûye nîşana evînê û bi salan li ser zar-zimanê Kurdan digere, ji rûmeta xwe tu tiştê wunda nekirîye.

Dema gilî ji Mem û Zîn hatîye vekirin, di berhema Ahmedê Xanî de em rastî çend îfadeyên derheqa memikan jî tînin, wek keçên "*memikhinar*" û keçên "*memikgîlover*" ...⁽³⁾. Ev yeka jî nîşan dide ku, tema memikan ji berê de di nav edebîyata Kurdî ya devkî û nivîskî de cih girtîye, bûye babeteke erotîk. Ji aliyê din ev dirûvlêxistinên Ahmedê Xanî, çawa emê paşê jî bibînin, di warê navkirina formên memikan de cihêkî bingehîn digrin.

PEYVEKE EROTÎK : MEMIK

Memik nîşana kesnama (huvîyet) jinan e. Bi salan di nav her çiqê hunerên cuda de memik wek nîşana bereket û bedewîyê hatîye hesibandin. Ji der fonksiyona memikan ya mijandina zarokan, fonksiyona memikan ya here mezin bêguman erotîk e, wek baqê gulên ku dema mirov serê xwe dixin nav, bîn dikin, bi bîn û nermikîya wan mest û serxweş dibin, memik wusan di jîyîna mirovî de bandûrhîşt in û roleke gelek mezin dilîzin, bi taybetî memikên keçan wek dewlemendî û zeynetekê hatine hesibandin. Ji bo bal û dêna mêran bikîşînin li ser xwe, jinan hertim mezinbûna "*taxîma memikan*" ji xwe re kirine pîvan û nîşaneke jinîn. Bi saya memikên xwe yê mezin xwastine jîyîna seksuel hin jî seksueltir bikin. Di çîroka pêşketina mirovatîyê de çawa em dibînin nîşandayîna memikan di sedsalên kevî de gelek hêsa bûye û ev rehetîya jinan tu wext nebûye sedemê serêşîke civakî. Heta niha jî car-carîna çawa em di televîzyon, rojname û kovaran de dibînin jinên çend êl-êşîrên Afrîkî bêtirs û bêşerm memikên xwe dikarin nîşan bidin. Gelo bermayî û nîşanên vê toleransa berî hezar salan çiqas şop-rêçên xwe di nav stranên Kurdî de hîştine? Her çiqas bersîva vê pirsê armanca lêkolîna me nînin be jî, lê belê ev lêkolîna qet nebe bersîvdayîna vê pirsê hêsantir dîke an jî dibe referanseke folklorîk.

Di zimanê Kurdî gelek peyvên ku cihê memikan digrin, hene. Bikaranîna van peyvên angorî fonksiyona memikan li gelek cihên Kurdistanê diguhirîn. Peyva memik ji peyveke Latînî tê: ango ji peyva *mamma*. Di gelek zimanan de ev peyva li cihê dê/dayîk jî tê bikaranîn, dema zarok gazî dayîkên xwe dikin, dibêjin "*mama*". Ji ber ku memikên mêran kor bûne, pêşta neçûne, piçûk û bêfonksiyon mane, çawa em dibînin pêwendiyên peyva memik û mêran qet tune ne. Di hin zimanan de xwarinên ku ji bo zarokan amadebûne, tînin firotanê jî, bi "*mama*" tînin bi nav kirin. Bi kurtî bihgehên van hemû peyvên diçin digêjîne peyva "*mamma*" (dê/dayîk). Ev peyva Latînî angorî avahîya zimanê Kurdî, bi alîkariya formê diminutîf (bi saya paşpirtika -ik) bûye: *memik*. Di zimanê Kurdî de li şûna memik car caran jî ev peyvên tînin bi kar anîn: *çiçîk, bîstan, sîng, pêşîr, paşîl, sîngber, guhan, hingil*...Peyvên *guhan* û *hingil* zêtir di zimanê argoyê de, di zimanê ebesor û pêxasan tê bi kar anîn. Ji aliyê din, çawa tê zanîn peyva *guhan* bi taybetî ji bo memikên heywanan tê bi kar anîn, wek guhanên çêlekan. Peyvên *pêşîr* û *paşîl* her çiqas li şûna memik tînin bi kar anîn jî, ev peyvên zêtir wek beşeke bedenê an jî kincên li dorberê memikan derbas dibe, wek "*pêşîra xwe bigre!*" (ango pişkêkên li dorberê memikan bigre), an jî "*perên xwe têxe paşîla xwe!*" (wek cihêkî parastina tiştan)... Di çend stranên Kurdî de emê çawa paşê jî bibînin wek mîsal

mirov rastî îfadên wek "*paşil tişê xurme ye*" û "*paşil tijî êmiş e*" tên... Li vira peyva "*xurme*" û "*êmiş*" bi tehrekî sembolîk memikên jinan îfade dike. Angorî cîh û dema karanîna van peyvan maneyên wan jî tên guhirîn. Bi vî tehrî mirov dikare ji bo mêran jî peyvên pêşîr û paşîl bi kar bîne. Li çend cîhan mîsal wek dorberê Qonyayê li şûna zarok dema jîr ji memikên diya xwe dimêje, ew dibêjin "*pêşîr dimije*"...Di gelek stranên Kurdî de em rastî îfada "*sîng û ber*" tên, ji vê îfadê em jê derdixin ku qala memikan tê kirin. Peyva *sîng* hem ji bo beşê bedenê ya jorîn (ji qirikê heta nava mirovan), hem jî, ji bo cotê memikan tê bi kar anîn. Di gelek zimanan de hem ji bo vê beşa bedenê, hem jî ji bo cotê memikan tenê peyvek tê bi kar anîn, wek *brost* (Almanî) û *Brust* (Swêdî)... Çawa em dibînin di zimanê Kurdî de carina ev beşan bi du peyvan ve tên nav kirin : *sîng* û *memik*, ev peyvan car caran wek du peyven hevnaverok (sînonîm) tên bi kar anîn. Bi kurtî bi peyvên *memik* û *sîng* (*sîng* û *ber*) wek du peyvên evîne û erotîk di stranên Kurdî de zêtir derbas dibin. Di gelek stranên Kurdî de em rastî îfade "*sîng û ber*" jî tên. Gelo peyva *ber* ji ku tê? Di zimanê Kurdî de peyva *ber* car caran ji bo fêkiyan û ji bo "*pêş*" (wek beşê pêşîn yê bedenê!) tê bi kar anîn. Dema mirov menayên vê peyvê bi memikan ve girê dide, mirov rastî şopên hevgerîdanekê tê, di vê navkirinê de mantiqekê jî dibîne. Di zimanê devkî de her çiqas peyva çîçik li şûna memik tê bi kar anîn jî, di zimanê nivîskî de em ewqasî rastî vê peyvê nayên. Di stranên Kurdî qasî memikan, em rastî îfada serê memikan (bi Latîni *mamillan*) jî tên. Serê memikan hem ji aliyê tehr, reng, tam, hem jî bi fonksiyonên xwe ve di van stranên de cîhekî taybetî digrin. Çawa tê zanîn li dora serê memikan beşeke wek baxçekî ji gupik û xalan pêk hatî jî heye, jê re bi Latîni dibêjin "*areola mammae*" (*baxçê xalan*). Di straneke Kurdî de qala vî "*baxçê gulan*" tê kirin : "*Taximê sîng û berê Eysana min gihîştine / xalên zer û sor ketinê*" (4). Di çend stranên de em rastî îfada "*xal û xetê memikan*" tên, ev îfada wusan tê xuyanê ku ji bo van gupikên li dora serê memikan cîh digrin, hatiye bi kar anîn.

PÊŞKÊŞA MEMIKAN

Di stranên Kurdî de tiştê herî balkêş, piraniya stranên ku li ser memikan hatine gotin ji devê jinan derketine. Ev yeka derheqa şkandina çend tabûyan, cîhê jinan û derheqa aktîfûna jinan di pêwendiyên cînsî de an jî derheqa rola wan di civatê de me gelekî ronî dike. Di çend civatên Îslamî de li ser memikan peyvîn, stran gotin û besndayîna wan ewqas hêsa nebûye, wek çawa di zimanê Tirkî de jî tê xuyan tema memikan, temake ewqas berbiçav nîne, wek stranên Kurdî ewqas bi vekirî ev tema di stranên Tirkî de cîh nagire. Gelo mirov ji serdemên kevn heta niha vê yekê wek serdestîke jinan dikare bihesibîne an jî nişan bide ? Bersîva vê pirsê babeta vê lêkolîna me nîn be jî, lê belê ev yeka babeteke gelek balkêş û hêjayî lêkolînê ye.

Dema dilê keç/jineke Kurdî dikeve yekî, li ser bangîn dibe cara pêşîn di van stranên de memikên xwe pêşkêşî lawikê xwe dike, destûrekê derdixe, hemû tirsê jî ser xwe davêje û memikên xwe pêşkêşî "helaliyê" canê xwe an jî "*xelqê delal*" û "*xelqê teli*" dike, jin van dilketiyan di kategorîke taybetî de cîwar dike, wan jî ser her kesî re dibîne:

Dewrêşê Evdî

...

Minê destmala sor gul-gulî anî,

Çifta zer memika navda girêda û ber delalê dilê xwe pêşkêş danî.

....(5).

Ahmedo Roni

...

Ahmedo ronî, heyran navê min Besna ye,
Tilî, pêçiyê mine, marmutî al şema ye,
Sîng û berê min evdala xwedê koşk sera û çîma ye,
Serê qiranê pezê xwe serda gêrke,
Minê hemdê xwe te re destûr daye.

...

Ji bo ku delalîyên xwe dilşa bikin, jin hemû îmkanên xwe pêşkêş dikin, pêşkêşa here giranbiha bêguman di van stranan de cotê memikan e. Ji ber vê yekê jî gazîyên jinan tehrê xwe diguhirînin. Di strana *Hey Lo Lo Delal* de çî ji destê jinê tê pêşkêş dîke:

Hey Lo Lo Delal

...

De lê lo heyran
Wezê delalê malê birêkim,
Wezê taştêkê ji delalîyê malê re çêkim
Wezê temamê rûnê Xînisana jê re lêkim,
Eger çîma delalê malê pê neyê
Wezê cotê memikan jê re pêşkêş kim.

Hey lo lo delal..

De lê lo heyran,
Berîka Mêrdînê berîkî dîz e.
Pozê Qerecdaxa şewitî li serda xuz e.
Nava sîngê mehbûbê min, evdalê
Temam zîv û zêr altûn e.

...(6).

Dema kesek mizgîniya hatina lawikê (dilketiyê) keçekê jê re bîne, keçik dikare ! ji cotê memikan yekî pêşkêşî kesê ku mizgîn aniye, bike. Ev yeka bêguman xurtbûna evîn û hezkirina dilketiyên nîşan dide, mîsala kesê mizgîn tîne çawa tê xuyan ne dilketiyê keçikê ye, lê belê ew dikare memikekî xwe pêşkêşî wî kesî bike (bêguman tenê bî rîya folklorê), ev yeka jî, di realîte de xurtbûna evîna jinê temsîl dîke:

Lawiko qurba, Gîrdaxa berbi welat,
Heçî kesê bêje -Gede lawikê te hat,
Ezê çevê çepê, memikê rastê
Bidim pêşkêş xelat.

...(7).

Di strana Delalê Berîyê de vê carê keçik amade ye wekî "ramûsana rûyê rastê" jî pêşkêşî kesê salixdayî bike:

Delalê Beriyê

...

*Minê sonda mezin xwarîye
Heçî saloxekê ji delalî malê ji me re bîne
Ezê bidim heft aşê mala bavê xwe rebenê
Li ber çemê Nisêbînê.
Eger pê razî nebû, ezê ramûsana rûkê rastê,
Bidim bi mizgînî.
Hey lolo...(8).*

Car caran di van stranan de jin bo hezkirîyê/dilketîyê xwe hertim amade ye wekî lawkê wê, xwe bigihîne cotê memikan, merc û xoyan bi xwe amade dike, bêsebirîya jinan caran ji sînoran derbas dibe. Dema ji aliyê dê/bavan de, ji aliyê mêrên xirab de tengasî û dijarî peyda dibin, jin ji bo dilketîyê wê, xwe bigihîne cotê memikan gelekî serê xwe li ser planên cuda diêşîne. Jin naxwaze kes ji vê hevdudîtîne agahdar bibe. Dema mirov rastîyê digere jina Kurd evîna du kesan ser her riştî re dîtîye, ev yeka bûye wek hîmekî felsefîk : *Kesê orta du dila û çar çavan xeber dide, bira xêrê-wayê qet nebîne*. Dema mirov li ser van peyvên zêrîn difikire, mirov dibîne ku jina Kurd ji aliyê serbestî û daxwazîyên xwe de çiqas rehet fikirîye. Lê dîsa jin ji ber çend diwarîyan mecbûr dibîne xwe diparêze, wek mîsal jin dema "*hîv wunda bû*" dorber tam tarî bû, wê çaxê dilşa ye û xwe emîn dihesibîne:

*Hîva gundê me derketîye, hîva sava
Hîv xeyidîye, tela bextê min û te re naçe ava,
Lawko qurba, hîv çû ava, paşê were,
De tu were, ser sîngê min evdala xwedê veke,
Forma toyê pêz, mastê medaka şekir ser e (9).*

Herê De Mêvan

...

*Mêvan, qurba herkê tu pîrsa tamê mala bavê min dikî,
Tamê herî pêşîn e,
Du cêrge dîwarê wî ne
Çargoşe danîne.
Paşîya tewla mala bavê min qul e,
Şev nîveke şevê tê de werê xarê.
Herke dê û bavê min pê hisyan,
Ezê bêjim - ne mêvanê sîng û berê min e,
Qerewilê şevê ye,
Şaş bûye,
Hatîye avê digere, tî ye.
...(10).*

Di çend stranan de hevdudîtina keç/xortan bi saya pêşkêşkirina memikan dibe edetekî nûjen-hevdem. Çawa tê xuyan, vê carê keç li diya xwe şîretan dike û ya dilê xwe venasêre:

*Were mala bavê min keçikê bi şeve,
 Ezê cîya ji xwe û delalê malê re daynim tev li heve,
 Heger diyam go : "Çi bû, çi çirîya?"
 Ezê bêjim : "Porkurê, edetê xort û keçê vî zemanî yek jî ev e.
 Yadê, îro sê ro delalê dilê min xeydîye,
 Ezê cotê memika bavêmin deve"(11).*

Di nav stranên Kurdî de pêşkêşkirina memikan hemû şik, dijarî û nebawerîyên navbera jin/mêran yekten ji ortê radike, ev ifadeyên pêşkêş û xelatan mirov dikare bêje, di van stranên da dibin manifestoyên evîne. Ji aliyê din çawa em paşê jî bibînin jin dikarin van manifestoyan biqelêşin û bavêjin alîkî jî. Ev yek jî di folklorê Kurdî de nîşanên dilsarî, hezkekirin û bêdîlyê raberî me dikin. Ev protesto û dijîderketinan dîsa derheqê rola jinan de me gelekî agahdar dikin.

Dema jin memikên xwe pêşkêş dîke, ne tenê pêşkêş kirin, carina qala "tapukirinê" jî dîke:

Bavê Seyro

*Bavê Seyro qurba! çima tu deynakî?
 Her çar malê Aluca li qûna diyêr demam nakî?
 Sîng û berê min keçikê weke bexçê Zinara Mêrdîne
 Ji xwe re tapo nakî.
 ... (12).*

FONKSİYONÊN MEMIKAN YÊN DUWEMÎN

a) Wek Derman : Ji bo qenckirina birînên mêrên xwe ,dilketiyên xwe, di çend stranên de çawa em dibînin jinan xwastîye memikên xwe bikin derman û melhem têxin devê birînan. Ji bo ku ber dilê birîndar de bê, stranbêja jinî jî ser cotê memikên xwe re tu tiştekî giranbiha nedîtiye wekî pê birînên birîndaran bipêçe:

Bavê Fexro

*Ez çûme Bolindê Sebrîyê Hecî ne li mal e,
 Dibên li şerê Tirka, li pira Batmanê birîndar e,
 Nizanîm çi steqlala şêx Sehîd, fermana Kurdan rabûye,
 Berê Sebrî tev birîne dane elemane,
 Ditirsim birîna Sebrîyê Hecî li binya xetê,
 Bê hekîm û bê derman e,
 Minê cotê zermemikê xwe biqelaşt,
 Jê re bikira mîl, melhem û serdermane.
 ... (13).*

Ev stranên jî alîkî de nêzîkî stranên şîne dibin, her çiqas mirin-kuştin tune be jî, çawa tê xuyan şîne û girîk heye. Di rewşeke awa de qala memikan kirin, ez bawer dikim zêtir bi daxwaza zû qencbûna birîndar ve girêdayî ye, keçik dixwaze bi motîva memikan hêvîya

xelasbûnê li bal birîndar zêtir bike, bîna wî fireh bigre, bo vê yekê jî diçe bal hekimê filleh (Erakêl):

Bavê Fexrîya

...

Bavê Fexrîya qurba!

Ji inê heta inê,

Îro sê ro bavê Fexro birîndar e,

Di nav nivînê, wey li minê!

Ezê rabim daw û delingê xwe hilgêvim,

Herim Hadhaka xopan, mala Erakêlê hekim,

Ezê bêjim: Erakêlo qurba! sîng û berê min keçikê,

Bike melhema devê vê birînê.

...(14).

b) Wek Star: Memik hem jî alîyê nermbûna xwe, hem jî bi germbûna xwe ve wek stareke giranbiha hatîye hesabandin, wek koşk û serayê hatîye bi nav kirin, angorî van stranan mirov tenê di nav sîng û beran de dikare bîna xwe derxe, an jî di şevên zivistanê, xwe di nav de germ bike : *Xwezîla şevêkê ji şevên çilê kanûna zivistanê / Di ber sîng û berê xelka têlî de bibûma mêvan* ...(15). Hembêz kirin jî alîyê jin-mêr de wek avahîke evîne hatîye dîtin, dema mirov dikeve nav sîng û beran, ev avahî hemû şana xwe di van stranan de nîşan dide:

Heso

-Heso, îsev şeve e, şev wê bi şilî ye,

Guhêra hogeçê te av e, avherî ye,

Were têkeve nav dest orxan-doşekê qastûkîye,

Herge qîma te dest orxan-doşekê qastûkî nayê,

Ber serê te cotê zer memika serî sorî, binî sipî ye.

...(16).

c) Wek Ronahîyê: Di çend stranan de memik şemal didin wek "şemala şevê"(17) hatine dîtin, ronahî û tîrêjên li dorberê memikan peyda dibe angorî dîtina dengbêj tariya şevê belav dike :

Eyşê

Eyşê qurba, dilê min qîz û bûkê van koçera,

Sîng û berê Eyşa min usa ne,

Nola hîverona van payîza ser bêdera.

...(18).

d) Wek Mijûlî: Dema bîna lawikê keçekê teng dibe, xew nakeve çav an jî li ser rê ye, diçe xerîbîyê an jî şevên dirêj dema wext derbas nabe, keç di gelek stranan de gazî lawikê xwe

dike wekî bê têkeve nav sîng û beran ji xwe re mijûl be, bi memikan şa be, pê bilîze. Bi kurtî memik wek çavkanîke bînfirêhîyê û çerezê şevbihurîyê di van stranan de derbas dibin:

Şahîno

*Şahîno, dîno tu dîn î, tu ne mi distînî, ne direvînî,
Nextikê mi giran e, tê ji ku bînî,
Tu ji xwedê natirsî etfa zîvî li ser sîngê mi dihejinî,
Sîngê mi baxçê gulan û sêvan e, dema bîna te teng bî,
Werê demekê, da tu xemên dilê xwe jê birevînî.
...(19).*

Du Zeri

...
*Canê canê,
Du zerî ber derikê mala bavê min rêze,
Xwîşkê mezin ya piçûk re digot:
"Îşev mêvanekî hatîye mala bavê min û te
Rebenê pir ezîz e.
Ezê nizamim jê re çî pêşkêş, çî layîqî, çî cayîz e,
Ezê jî şevêkê, nîvê şevanî,
Pêda jê re teslîm bikim cotê zer memikan,
Şevê çîlan û kanûnan dûvedirêje,
Rabe, rûnê û pê bilîze".
(20).*

Ji aliyê din dema dilketîyê keçekê diçe xerîbîyê, leşkerîyê an jî welatên dûr, wê demê keç memikên xwe pêşkêşî bîntengan dike :

Gondera Reşê

...
*Wekî tê carekê mala bavê mi bivî mêvandarî,
Ezê cîhê te daynim yalê odê,
Ezê cotê zer memika pêşkêşî nefsa canê tekim,
Xwe re têr şabe, hetanî sibê.
...(21)*

d) Wek Xwarin: Di gelek stranan de memik wek xwarinên cuda derbas dibin. Em ji van stranan fam dikin ku tam û xweşiya memikan li ser zarê dengbêj demeke dirêj maye, jê têr nebûye. Çawa emê paşê jî bibînin, di gelek stranan de memik wek fêkiyan hatine nav kirin. Ji der fêkiyan em rastî îfade û xwarinên mayîn jî tên wek taştê, firavîn, paşiv, dimis, çerez, to, kebab, hingiv, wek mîsal: *Ezê serê memikê xwe biçîlpînim / ji kalan re bikim taştê, ji xortan re bikim firavîne...*(22).

MOTÎVA "MÊRÊN JI HEQÊ MEMIKAN DERNAKEVIN"

Di çend stranên Kurdî û şaxên wan de çawa em dibînin, jin ewqas ji zewaca xwe dilşa nînin, mêrên wan an jî dilketîyên wan "*mêrên ji heqê memikan dernakevin*" tên bi nav kirin. Ev mêran jî aliyê jinan de wek mêr nayên hesibandin, navên mayîn li wan tên kirin, wek *mêrên çeper, şîndo, şîdonek, kund, kundo, nemêr, şilek, mêrên kotî, melmelestî, serjinik, pintî, serhevde, mêrên kotî, dewar, mêrên şil-şêt*... Sedemên vê dilsariyê gelek in, wek bi darê zorê ve hatin revandin, zewaca bédil, hêvî anîn, çavderîya mêran, ji mêrtîyê ketin û gelek faktorên mayîn... Di dawîyê de sartîya di malê de û di pêwendîyên cînsî de digihêje dereceke bilind. Êdî rehetî ji jinan re namîne. Jin ji mêrên ku "*zewê heta sibê piştî xwe didîne jinan*" hez nakin. Hemû ev yekan, ji jinan re dîtina îmkana dilketîyên nûh peyda dike, wek çawa di stranekê de jî tê xuyan, jin gazî dilketîyê xwe yê nûh dike : *Were teresê kuçikê mêrê min bikuje*... Di van stranan de çawa tê xuyan jin gelek xemgin û dilsar in :

*Deriyê mala bavê min yatamê bi toz û mij e,
De rabe teresê kuçikê mêrê min bikuje,
Tê devê xwe têxe xan û manê gerdênê,
Cotê memika ji xwe re bimije (23).*

Xelilê Qazî

...
*Ezê Dîyarbekira şewitî ketim bi mişmişe,
Toq û benîyê mi rebenê ser bejna zirav xuşexuşe,
Bira bavê min xêrê bike, xêrê nebîne,
Çawa ezê nedam Xelilê Qazî, lawkê Kurmanc,
Ezê dam kum bi qulkî ji vanê bajarîya,
Ji êvarê heta sibê li ser sîngê min diponije (24).*

Çawa di van stranan de bi vekirî tê xuyan ku, jin ji mêrê xwe razî nîne. Di strana *Xerabo* ya ku di nav xetên wê de li dijî mêrê xirab protestoke gelek tûj heye, mirov dikare gelekî bi hêsanî vê nerazîbûnê bibîne. Ev strana ji devê jineke dil bi keser tê strandin, çawa em ji naveroka stranê têdigihên mêrê jinikê kesekî çavder e, jinxapînok e, di nav malan digere, di stranê de motîva memikan gelek xurt e, jinik bi alîkarîya vê motîvê qet nebe li şunda vegeşîna mêrê xwe hêvî dike, gazin, lome, şîret di stranê de tevlihev dibin, jinik bi vî tehrî hundirê xwe dirêje. Stran bi van xetan dest pê dike : *Ruhê bizdonek bi sîngê gewir şa nabe*...

De Xerabo

...
*De Xerabo, de xerabo taximê sîng û berê mi kara xezala,
Ji te re nola qesra prota li Mêrdîna şewitî, nûh camkirî,*

*Na welle nola guştyek tiryê Çêlikê Elîyê Remo
Di kan û mêwa xwe de nûh kemilîn.*

...

*Xerabo, mal şewitîyo, ez ji te re dibêm tu her şeva Xwedê
Wer tewafa sîng û bera, ramûsanê cotê memikê mi kara xezalan.*

Ji te re nolî sênyek berdîrê yê ter e.

Li Mêrge Mîra jorîn li Qeredaxa şewitî,

Tu bike parzûnan û torba,

Tu biguvişe av jê here,

Bi kêrê qelem traşê du dilim ke,

Damarê geza û şekir ji nav here.

De xerabo, ez ji te re dibêm tu her şeva Xwedê,

Were li ser rûnê bixwe tev megere.

...(25).

NAVKIRINA FORMÊN MEMIKAN

Di stranên Kurdî de dema dengbêj qala memikan kirîye gelek tiştên mayîn anîne ber çavan, wekhebûna memikan û van tiştan li ser bîngêhên mantiqî ava kirine. Di nav van pîvanan de tehr, reng û gîhiştina memikan cîhekî fireh digrin.

a) **Tehrê Memikan:** Dengbêj di gelek stranan de memik wek fêkîyan dîtîye û navê fêkîyan li memikan kirîye. Çima fêkî? Ez bawer dikim ji der guloverbûna memika û fêkîyan, zêtir dengbêj ew tam û lezeta ku demekê di fêkîyan de tam kirîye, di memikan de ji nûh ve keş kirîye, ji ber vê yekê jî hem guloverbûn û hem jî tam-lezeta memik û fêkîyan di van stranan de ketine nav hev. Ew fêkîyên ku di stranên Kurdî de wek memikan hatine pejirandin û nîşandin wek mîsal ev in : sêv, hurme, tîrî, porteçal, xurme, hêjîr, guz, şememok, qawin, hinar, şememok, wek mîsal *Memkê xezala malxirab sor bûne / Mîna şemamokê deşta Hesîna* (26).

Elê Meyrê

...

Ezê sîng û berê Meyrema xwe dibêjim

-Xurmek xurmê vê Bexdayê,

Hêjîrek hêjîrê vê Şengalê,

Tîrîk tîrîyê Bisindirê,

Qawinek qawinê Dîyarbekirê,

Xort nizanbe, xwe re bike çerezê şevbihêrî.

...(27).

Ji der tam-lezeta fêkîyan, ji aliyê din ew bîna xweş ya ku ji fêkîyan tê, vê carê dengbêj çawa keş dîke ji memikan jî bîneke awa xweş tê. Di çend stranan de em rastî îfadeyên derheqa bîna memikan tên, wek : *bîna memka em kotin, bîna memka em xwarin*... Ji ber ku memik

di bin kincan de zêde dimînin, ew xwey didin, wek hêkan disincirin, germ dibin, di çend stranan de vê carê em rastî ifade "*hilma memikan*" tên: *hilma memka em xwarin*. Dema ev bîn û hilma memikan tev hev dibe, çawa em dibînin dinya bûye ya dengbêj.

Stranbêj memik ne tenê wek fêkî dîtîye, çawa di çend stranan de tê xuyan navê gelek tiştên mayîn jî, li memikan kirîye. Dema memik û ev tişt dane ber hev, rûberî hev kirine, bêşik wekhevûna van tiştan û memikan daye ber çavan, wek *kanî, kulîlk, baxçe-bostan, zêr-zîv, fincan...*

Çi ye nêzîkiya di navbera kanî û memikan? Ez bawer dikim bersîva vê pirsê diçe digihêje wekhevûna şîr û avê, herduyan jî mirov vedixwe, dengbêj memik wek cot kanî dîtîye, kanîyên ku li şuna avê şîr jê dikişin. Ava van kanîyan agir û şewata di dilê stranbêj çiqaş dide sekinandin? Bersîva vê pirsê jî dîsa di nav fonksiyonên memikan yê duwemîn de veşartîye:

Hey Lê, Lê

*Hey lê, lê, hey qemerê!
Gundê Dodo du gelî ne,
Cotê zer memika cot kanî ne,
Wey malîno, hûnê qet dey nakin,
Ezê destê çav-birûyê beleka dimînim,
Hûnê bawer nakin*(28).

Lê Gewrê

...
*Mîn serê memika givaşt
Sê fincan av ji hatin xwar,
Mîn fincanek jê vexwar,
Û ez bûme wek zîveal
Ez bûme wek merêkî teyar.*
...(29).

Di çend stranan de memik wek fincanan bi taybetî wek fincanên ferfûrî hatine hesibandin. Ji alîkî de tehrê fincanan (giloverbûna wan, xweşikbûna wan), jî aliyê din fonksiyona (motîva vexwarinê) fincanan û memikan jî hev ne dîr in. Carina em rastî ifadeyên "*fincanên dest hakim*"(30) û "*fincanê dest axeleran*"(31) tên. Çawa di van stranan de jî tê xuyan, di salên kevn de fincanên hakim, axa û began giranbiha bûne, bi saya vê giranbihabûnê stranbêj xwestîye hêjabûna memikên diiketîya xwe jî nişan bide:

Hesreta Mîn

...
*Hesreta min ji mala bavê derket,
Bi min re xeber nade*

Nizanim çira?

*Bejin zirav e mîna hal-halê nav geniman,
Memik sipî ne mînanî fîncanê dest hakimam*

-Keçê, kulmalbavê,

Te goştê min helandîye

Bi waqî, bi derema

Hestûyê min helandîye

Kirîye şima.

...(32).

Stranbêj ji bo ku bedewî û xweşiya memikan bi tehrekî baştirîn bîne zimîn, hemû rê û îmkanên hunerî ceribanidîne, carina sîng wek baxçekî, di nav vî baxçeyî de memik jî wek "baqê gulan" bi nav kirîye. Di strana *Eyşanê* de awa tê gotin :

Eyşanê

...

*Sîngê gewrê baxçe ye, Eyşanê,
Baqê gula di navda ye, Eyşanê.*

...(33).

Mîrov li vira baş têdigihê ku baqê gulan memik in, di çend stranê Kurdî de carina peyvên sîng û memik bi hevra tîn bi kar anîn, di van stranan da sîng wek deşt, zozan, bostan û baxçekî fireh tê nexş kirin, memik jî di nav vî erdê fireh de cih digrin. Li vira êdî sîng li şuna memikan derbas nabin, ji ber ku qala memikan xwe tê kirin. Lê belê carina jî dema qala memikan nayê kirin, mirov vê çaxê têdigihê ku peyva sîng memikan ifade dike.

b) Rengê Memikan: Di stranan de rengê memikan ji hev cuda dibin. Ji aliyê din beşên memikan (serî, binî, xalên memikan) jî bi rengên cuda carina tîn nîşan kirin. Di gelek stranan de memik wek berfê sipî ne. Sedemên vê yekê angorî beşê bedenê yên mayîn, memik zêde hatine parastin, rûyê rojê nedîtine, zêde sipî mane, her çiqas peyva gewr ne wek peyva sipî be jî, li şuna peyva sipî carina em rastî peyva gewr jî tîn. Zêtir memik bi rengê zer hatine nîşandin. Dema memik digihêjin, vê carê em rastî peyva sor tînê : *Memkê xezala malxirab sor bûne / Mîna şememokê deşta Hesîna ...* Dema memik digihêjin xalên li dorberê serê memikan çawa tê zanîn reng diguhirînin:

Eyşan

...

*Taximê sîng û berê Eyşana min gihîştine,
Xalê sor û zer ketinê (34).*

GÎHIŞTINA MEMIKAN Û SERHILDANA WAN

Di stranên Kurdî de memikên here baştirîn memikên ku bi hemdê xwe digihêjin, memikên ku zêde pê nehatine listin, memikên here ciwantir tên hesibandin. Memikên ku dest lê neketine di van stranên de memikên keçên çarde salî ne : *"Xwezîya min tê li wî xortî / di çarde salîya xwe de dest bavêje cotê zer memikan"*. Memikên nûgihîştî, memikên keçên azep-xama angorî memikên jinên mêrkirî û pirzarok gelek hişk in û ji guloverbûna xwe tiştek zêde wunda nekirine, timê gilok û gulover mane. Memikên ku di wextê xwe de digihêjin, di stranên Kurdî de wek avahîkê, koşk-serake ku roj bi roj bilind dibe, hatine hesibandin :

Xerabo

...
*Serê memikê min xatunê,
Mîna tiriyê Çêlikê Elîyê Remo
Di çax û benga xwe de digihîya,
Û di mêwa xwe de dikemilî,
Mîna qesra pîrota,
Serê mihela Meşkîna,
Li bajarê Mêrdînê avakirî (35).*

Mezinbûn û gîhiştina memikan di stranên Kurdî de wek *"serhildana memikan"* hatiye hesibandin. Memik, çawa tê zanîn di kontakt û nêzîkiya bedenî de tesîreke gelek zû nîşan didin, bi taybetî serê memikan gelek jîndar in : *serê memikê te tûj in / weke serê derzîya (36).*

Gulê Gulê

...
*Destê xwe kir paşilê,
Çi paşilek xwedayî,
Serê memikan hildaye,
Memik para xorta ye
...(37).*

Ev serhildana memikan çawa em dibînin di çend stranên Kurdî de bi serê xwe bûyerek hatiye hesibandin, memik silavan didin, deng dikin û bû lez reng diguhirînin, sor-zer dibin...

Eman, Eman Dotmam

...
*Vî kerî pezê çendî va ye,
Nêrîyê nav de notla ga ye,
Lawikê min qesta sîng berê min kirîye,
Cotê memikan jê re silav daye.
(38).*

Dilber

...
*Cotê memikê mi keçikê, mîna du kewê gozel,
Bi sarîya sibehê re,
Li paşilka mi keçikê dikin şêre-şêro.*
(39).

Memikên keçên nûgîhîstî an jî memikên ku zêde nebûne "destmala dest xortan" çawa me li jorê jî gotibû hişk û gulover in, wek sêvekê ne : *Memikê dosta min sêvê sor in / Hêdî bidîne ber wan gezane* (40). Çawa tê zanîn tiştê hişk û sert tên gezkirinê, ji ber vê yekê jî dengbêj memik û sêv wek hev dîtîye: *Sîng vê teresbavê hişk bû / Mîna helawa Entabê / Bi çakaç û tevşoyê/ Destê neçaran û merengozan nedikîşya* (41). Ji aliyê din dengbêj wek fêkiyê ku digihêje û ji çiqilê darê dikeve , dema gihîştina memikan jî tespît kirîye :

Bedewê

...
*Girîdaxa berbi dunê,
Suret sor bûne xal ketinê,
Par vî çaxî memkê kewa min tune bû,
Îsal vî çaxî hatine ber ketinê.*
...(42).

GUHASTINA FORMÊ MEMIKAN

Ew bedewî, guloverbûn, hişkbûn û rengînîya memikan çawa em dibînin di çend stranên de wunda dibin. Di van stranên de em rastî peyvên *mizdan, tevdan, gez kirin, givaştinê* tên, piranîya van stranên jî devê mêran derdikevin. Ev yeka jî nîşan dide, mêr li dijî guhirîna memikan nerazîbûna xwe li hemberî jinê nîşan dide : *Memkê vê tolbavê sistbûne ji mizdanê* (43). An jî çawa di strana Canê de tê xuyan vê carê mêr jî zêde tevdanê gazinê xwe dike : *Ezê orta sîng û berê kawa xwe dinêrim / Gişte xirte-xale bi nîşana tevdanê* (44). Carina jî çawa em dibînin ji ber çend sedeman wek ji hev dûr ketin û dîlсарiyê memikên jinê "bê ûmar" dimînin :

Sê Malo Gundo

*Ez çûme derê çeman, çemê sar in,
Zozanê bavê te bilind in,
Berf û baran lê dibarin.
Îsal sala hefta ye,
Berî lawkê min ketiye,
Welatê xerîb û gurbetê,
Sîngê û berê min fadilê!*

*Bê mihas û bê tîmar in.
Yar, yar, yar Xopano gundo !
...(45).*

Ji ber tevdan, mizdan û gezan an jî sedemên mayîn çawa tê xuyan di van stranan de memik êdî wek memikên kevnejanan jî hev çûne, çilmisîne û vê rewşê bala dengbêj gelek kişandîye.

DIZÊN MEMIKAN Û MUCÎZEYA VEBÛNA BIŞKOKAN

Di nav stranên ku li ser memikan de hatine gotinê, peyva ku zêtir li bala mirovan dikşîne, bêguman peyva *pişkok* e. Çi pêwendiyên memik û pişkoka hene? Di serdemên kevn de jinên Kurd memikên xwe bi *pêşîrdank* (berpêşîr, çiçikbend) ne diparastin, tenê memikên xwe di bin kincên pişkokerî de vedişartin, lê belê dîsa jî riskê xuyabûna memikan hertim zêtir bû. Ji ber van sedaman di gelek stranan de motîva bişkoka wek motîveke şer-dew derbas dibe. Ji aliyê mêran de kêmbûn an jî tunebûna bişkoka şahîke here mezin hatîye hesabîn. Di stranan de em rastî vekirina bişkoka (bi destê mêran) nayên. Ev yeka jî nîşan dide tenê îrada mêran roleke ewqas mezin nalîze. Daxwaza jinê zêtir giringtir e. Ji ber hevdu famkirin û hevdu hizkirinê çawa em dibînin pişkoka pêsîran carina bi xwe jî vedibin! Dema bişkoka vedibin memik bi xwe difirin derva. Di bin vebûna van bişkoka de bêguman daxwaz û evîna jinê roleke mezin dilîze. Ji ber vê yekê jî dizên memikan hertim nagihêjin armanc û xwaziyên xwe.

Jina Kurd hebûna memikên xwe angorî memikên mêran (yên korbûyî, şundamayî) hertim wek serdestîke mezin dîtîye. Bo vê yekê jî parastina memikan û pirsê pêşkêşkirina wan di van stranên lirîkî de cîheki fireh digre.

Angorî daxwazî an jî bêdilîya jinê demên vebûn / pevxistina bişkoka jî hev cuda dibin. Biryar dîsa di destê jinan de ye. Ji ber vê yekê jî dizê memikan hertim bi hêsanî nagihêjin armancên xwe : *Ezê dikim herim dizîya cotê zer memikan / Destê min kete moriyê lîngan* (46). Dizên memikan her rê û îmkana diceribînin wekî xwe bigihînin cotê memikan :

*Ay ay li min, kubarê dinê!
Derê Meşkîna xopan bi şewitî, ne tu der e,
Pozê kela Mêrdînê bişewitî, tim rasere.
Xwezîya ez bibûma zêrekî Mehmudî,
Ji xanboxaza qirîkê xwe berda,
Nava cotê sîng û bera!
Sîng û berê xelka têlî kaleboze spî ne,
Mîna baxçekê Sultan Evdîhemîd,
Bi şev û rojê qereqol û newbet tim li ber tê!
De ay ax li min, of of li min!
De ax ax li min, tengezar im Xwedêwo(47).*

Lê dema jinekê dil kir, wê çaxê pişkoka êdî xwe vedibin. Çima xwe vedibin? Ji naveroka stranan em fam dikin ku, êdî her tişt bi hemdî xwe, bi qamê xwe dimeşe, du dil bûne yek, dema du kesan hev hez kir, bêguman pişkoka êdî xwe vedibin, kes pişkoka venake , di van

stranan de pişkok ya diqetin, ya difilitin...! Çawa di stranekê de tê diyar kirin êdî "sî û şeq bişkokên zivîn" hatine vekirinê, kê vekirine? Ev yek nayê zanîn, wek mucîzekê evîne tê xuyan:

*Delalo, mi bêrî kir, te bêrî kir,
Rîya Mendara şewitî li newalê me li hev hevî kir
Bişkokê mi rebenê xwedê filitî, sînga gewr spî kir (48).*

*Vî zinarî li me sî kir
Bişkok qetîya, sîng spî kir,
Emrê minî sed salî hebû,
Minê te re tev nivî kir(49).*

Di stranên *Zerî Domamê* û *Merdîne* de çawa em dibînin di navbera lawik û keçikê de li ser memikan tê deng dîkin, şer-dewek heye, dîtînen cuda davêjin ber hev. Angorî naveroka van strananên dirêj, mîsal wek strana *Zerî Domamê*, dema keç pey mîyên xwe diçe, erdê dikeve "sêsed û şest şeq pişkokên keçikê" diqetin, lawik wê çaxê memikên keçikê dibîne. Lê belê cara pêşîn keçik van bawerî û dîtînen lawik qebûl nake, xwe li dijî van "îfîtran" û "bêbextîyan" diparêze û ji lawik dipirse:

Zerî Domamê

*-Kuro kulmalo, ya bêbextî serda hato,
Te wextê serê zer memikê dîne,
Nav û nişanê wan çîye, çî nîne ?*

...

*-Kuro kulmalo, te wexta çifte zer memikê mine zer dibûn
Şede, şudê te kî, kî bûn ?*

...

Paşê di navbera keç û xort de ev dialoga jêrîn derbas dibe. Keçik di dawîyê de têdighê ku bi rastî lawik memikê wê dîtine, kesekî nas e :

*-Keçê, kulmalê, wextê min çifte zer memikê te zer dibûn,
Neh hebe li wêderê hezire sekinîbûn:
Sê heve Celalî bûn,
Sê heve Rojikî bûn,
Sisêye Sîpikî bûn.*

*-Kuro, kulmalo, hersêkê Celalî qaçaxê çîya bûn,
Hersêkê Rojkîye vireke derewîn bûn,
Hersêke Sîpikî razgone, cînarê mala bavê min bûn,
Usa ne te çifte zer memikê mine zer dîne.*

...(50).

Hem di strana *Zerî Domamê* de, hem ji di strana *Merdîne* de çawa tê xuyan bi rastî lawikan memikên van keçikan dîtine, ji ber vê yekê ji keçik cotê zer memikan xwe pêşkêşî "helatîyê canê" xwe dike. Çawa di stranekê de ji tê xuyan hertim kîlîf di destê jinê da ye: *Heger tu*

*Asker oldum peyade,
Te'lim bilmem ne çare.
...(57).*

Di strana Eysê de jî çawa em dibînin vê carê li ser memikê Eysê "*cotek melek*" dixwînin (58).

PEYDABÛNA TEMA "JINÊN MEMIKFIROŞ"

Tema "*Jinên Memikfiroş*" zêtir di nav stranên ku ji devê mêran derketî, cîh digre. Mêrên ku evîndar bûne hertim çawa di van stranên de tê xuyan, neghiştine daxwazên xwe, hêvîyên wan nehatine cîh. Ji ber vê yekê jî, van mêran di hembêza xem-xeyalan de ji xwe re îmkan û mecalên nûh peyda kirine, ew di derya xewnerojan de bi tehrekî hunerî avjenî kirine, çûne-hatine ji bo ku ji xwe re cote memik dest bixin. Em di çend stranên de rastî peyvên *dikan, suk-pazar, mişterî, kirîn-firotanê...* tînin. Ji ber çend diwarî, bêgavî û bêmeccalîyên jîyîne, stranbêj xwe avîtiye ber bextê xemn-xeyalan. Di van stranên de keç hertim di rola memikfiroşek, xort jî di rola mişterîkî de ye:

Helîmcanê

*De bi can be, Helîmcanê,
Ê lê Helîmcanê,
Heyran ez ne tî me,
Û ez ne birçî me.
Ez li ber sîhka Bitlîsa xopan rûniştîme.
Ê lê Helîmcanê,
Heke tu avkişênî, ez gelek tî me,
Heke tu nanpêj î, ez gelek birçî me,
Heke tu sîngfiroş î, ez mişterî me,
Heke tu nafroşî,
Roj hizura heq,
Ezê li ser pela selatê,
Destê min û dewa te
Ezê li Helîmcana xwe de'weçî me.
...(59).*

Di van stranên de derbasbûna peyvên *sîngfiroş-mişterî*, ji alîkî de evîndariya mîr çiqas bi şewat e, gelek baş eşkere dîke. Bêguman ev peyvên ji kirîna memikan zêtir, destxistina memikan îfade dikin, li vira mirov nikare pêwendiyên ekonomîk-bazirganî bîne bîra xwe, wek mîsal: *-kawa min meşya dikanê / memik birin firotanê* (60). Di vê stranê de tiştê mirov jê derdixê ne kirîn-firodana memikan e, mebest hêviya destxistina memikan e, tenê di nav sinorê daxwazekê de dimîne.

Çawa me berê jî gotibû, dengbêj di navbera fêkî-êmiş û memikan de tu cudadîk nedîtîye, *wek paşil tîjî êmiş e* (61). Vira peyva êmiş li şuna memik hatîye bi kar anîn, cîyê ku fêkî-êmiş li tê kirin û firotanê, angorî dengbêjê mîrîn û fantaziyên wî, li wira mirov dikare memikan

jî, ji xwe re peyda bike, ji ber vê yekê jî pey rîya sûkê (pazarê) ketiye û ji keçikê pirs kirîye:
Zer memika nafroşî? (62).

ÇAVKANÎ :

- 1) Roja Nû, hejmar:27. Ev kovara ku bi Kurdî û bi Fransî du zimanan hatîye weşandin, di navbera salên 1943-1946 li Beyrûtê derketîye, çapa nû: Uppsala, 1986.
- 2) Hecîyê Cindî, **Kilamêd Cimaeta Kurdaye Lîrikîyê**, Erîvan, 1972, rûp.39.
- 3) Ehmedê Xanî, **Mem Zîn**, Îstenbol (werger: M.E. Bozarlan) 1975, rûp.193, 108.
- 4) Nura Cewarî, **Stranê Kurdaye Cimaetîyê**, Erîvan, 1983, rûp.128.
- 5) Nura Cewarî, rûp.166.
- 6) **Kürt Halk Türküleri** (Kilam û Stranên Kurd), Ankara, 1991, rûp.178. Amadekar: Mehmet Bayrak.
- 7) Cindî, rûp.71.
- 8) Cigerxwîn, **Folkloro Kurdî**, Stockholm, 1988, rûp.133.
- 9) Ordîxanê Celîl -Celîlê Celîl, **Zargotina Kurda**, Moskov, 1978, cilt :I, rûp.373.
- 10) Cindî, rûp.110.
- 11) Celîlê Celîl, **Zargotina Kurdê Suriyê**, Erîvan, 1985, rûp.241.
- 12) Bayrak, rûp.101.
- 13) Celîlê Celîl, rûp.223.
- 14) Cigerxwîn, rûp.116.
- 15) Cigerxwîn, rûp.164.
- 16) Cindî, rûp.73.
- 17) Ferhat, **Govend - Kürtleri Türkülerinden Öğrenmek**, Köln, 1990, rûp.13.
- 18) Ordîxanê Celîl -Celîlê Celîl, **Zargotina Kurda**, cilt I, rûp.411.
- 19) Hawar, hejmar:37.
- 20) Cindî, rûp.33.
- 21) Cewarî, rûp.145.
- 22) Hawar, hejmar:38.
- 23) Celîlê Celîl, rûp.245.
- 24) Celîlê Celîl, rûp.116.
- 25) Roja Nû, hejmar:36.
- 26) Sekvan Abdulhekîm, **Mehmed Arifê Cizirî-Kewê Ribad e**, Stockholm, 1990, rûp.30.
- 27) Cewarî, rûp.149.
- 28) Cindî, rûp.122.
- 29) Roja Nû, hejmar:6.
- 30) Cindî, rûp.201.
- 31) Cindî, rûp.198.
- 32) Cindî, rûp.201.
- 33) Celîlê Celîl, rûp.270.
- 34) Cewarî, rûp.128.
- 35) Zeynelabîdîn Zinar, **Xwenge III**, Stockholm, 1991, rûp.45.
- 36) Roja Nû, hejmar:56.

- 37) Cindî, rûp.115.
38) Roja Nû, hejmar:45.
39) Cindî, rûp.115.
40) Zeynelabîdîn Zinar, **Xwençe II**, Stockholm, 1990, rûp.109.
41) Cindî, rûp.30.
42) Cindî, rûp.70.
43) Cindî, rûp.47.
44) Hawar, hejmar:6
45) Cindî, rûp.108.
46) Cigerxwîn, rûp.146.
47) Celîlê Celîl, rûp.245.
48) Ordîxanê Celîl-Celîlê Celîl, cilt I, rûp.353.
49) Cindî, rûp.88.
50) Hawar, hejmar:28.
51) Cewarî, rûp.162.
52) J.S. Musaelyan, **Zembîlfiroş - Destana Kurdî û Şaxên Wê**, Moskov, 1983,rûp.138.
53) Cindî, rûp.163.
54) Roja Nû, hejmar:32.
55) Roja Nû, hejmar:10.
56) Cigerxwîn, rûp.147.
57) Roja Nû, hejmar:57.
58) Ordîxanê Celîl-Celîlê Celîl, rûp.411.
59) Roja Nû, hejmar:22.
60) Cindî, rûp.145.
61) Nura Cewarî, **Kilamêd Cimaeta Kurdaye Govendê**, Erîvan, 1964, rûp.64.
62) Cemîla Celîl, **Stranê Cimaeta Kurda**, Erîvan, 1977, rûp.34.

STIRANA MEZRA BOTA

Medenî AYHAN

Mezra Bota
Tu kare bêje
Bê berî niha bi çend hezar sala
Şûna tiliyê nigê me
di zeviyê te de bê çawa şûn veda ye
Ka bihêle ku dîroka derewîn li ber

xwe keve

Şerê me
Serfiraziyên me
û bindestiyên me tu bêtir zane
Tu çêtir zane
Bê ji hewdikê te pêşî kê av vexwa-

riye

Bê kê li ber siya darên te
Xwe li zevî vezelandiye
Tu çêtir zane
Pevçûna me, evîna me û hêviya me
Serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Di stiraneke pelê xwe de bibêj
Bê kê ev bêhna xwêdanê barandiye

zeviyên te

Kê av daye werz, rez û daristanên

te

Tu bêbext nakeve li însan
Û tu zane yê ku pêşî daneyne
paşî nayne

Ka kêfbaşî û însanetiya me bêje
Bê kê bi agirê newrozê
Ronahî da ser û dora te
Bê kê dabû hev
Wekhevî, biratî û azadî
û bê çawa bela bûbû
Li nava zevî û gelê te
De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
De bikêlim ruhê min
Dilê te bila giran nemîne
Em evîndarê te ne
Hisreta dilê me bi te nakeve kel û
girî

Melûlbûn ne para te ye
Wê hemû tişt di qêrîn û ken de
vebe
Ka bêje bi serê ziman
Deng bide ji qêrîn, hawar û nalîna
me

Bê ji kîjan hestî tê
Çawa xwîn digire ruhê me
Tu ne ya van salan î
Tu ne ya sedhezâr salan î
Tu çêtir zane
Serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Tu kare ji me re bêje
Bê ev çend hezar sal çêbû
bindestiya me

Ji me re bêje
Ku dilê me bêtir bişewite
û deqis li pîsa keve

Bêje
Bê çima axa te
Di nava şûr û mertalan de maye
Bi dayik, zaro û kal
çima bombe dixwe ji dilê xwe
Hîn ev çi qewimandin in li welatê

te

Ka bêje, di şerekî dû dirêj de
Ku mûyê laşê me biricifin
De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Tu zane bê evîna zaroktiya me
Çi êş, çi zilm û zordarî kişandiyê
Di xiş xişa pelê daran de
Di xum xuma avan de
Bê av, bê nan û di reşiyê de maye
û bi ji aliyekî axa xwe
kî koç bûye, li hêla dî xerîb maye

Ev zarokên kê ne bi kel û girî
Di şerekî dû dirêj de
Bi xwîna gerîla em axa te maç
dikin
De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Diya dîrokê
Ji jiyana xwe bistîne û bibêje
Bê li cîhanê Ehrîman û destbirakê
wî

çend welat kirine par par
Sînor kişandine bi şevan
Bila li vî alî xwişk
Li wî alî dayik
Li vî alî bav
Li wî alî jihevqetandina av û axê
çav lê ne
Tavikê ji şînahiyê bistînin
Zanîna te heyê Mezra Bota
Ev hesab wisa li hev dernakeve
Tu dibînî
Gerîla li axa te gulandînin
Ji bo dilgermiya te dest dikşîne
rokê
De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Tu bêje ji zarokên xwe re
Ma dijmin ji însanîyê fehm kiriye
Ji zilmê, ji zorbarîyê
û xwînê pêve çi naskiriyê
Rê di çi de hiştiye

Tu dibînî
Hawîrdor dijmin in
bigre wek bizrê kulî
Azadiya vî zevî, vê avê
û gul û kulîlkên çiya

Di lûlên tivinga karker û gundiyan
de ye

Qelandin, koç û hilgavtin
Ne para kur û keçên te ye

Kîjan dilî koletî ragirtiye
Em guhê xwe didin dilê te
Ka em stiranekê bêjin bi zimanê me
De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Hêviya me evîna te ye
Rûken be
Zarokê te, Egît ji Egîtan e
Di nav agir de bi ken in
Qêrîna azadiyê girtine bi mirinê
Li zîndanên navê te dikolin bi
neynûkan

Keç û kurr bi heft dila ji dilekî
Evîna te ya sedhezhar sal girtine
Ev bîr û baweriya bi risas
Ev qayîş û berberî bi lîle lîl
Hemû ji bo azadiya te ye
Bêhnê bide û bistîne bi me re
Tu bi xwîn û keda gerîla şêrîntir
dibî

Ka em stiraneke şoreşê bêjin pîrr
dû û dirêj

De serê xwe li me giran meke
Dilê me bi xwîn meke
De bibêj

Mezra Bota
Destên xortên bi rûmet
Destên bi ked
Ji bo kêfbaşiya te nasekine
Li vî alî û li wî alî dikeviyê
Rê di riyên de nahêle
Kêfbaşiya te kêfbaşiya gelan e
Kêfbaşiya te kêfbaşiya me ye
Xem û gazin ne para me ye
Guhertin ji bo hemî tiştî heye
Axa te li rojhilata navîn
Ji gelek tiştan bi hemle ye
Newroz dîsa di dilê gelan de ye
Ev govend hildikşe çiyên
û ev govend rêz dibe bajêr
Bi dû şehîdên şoreşê stirana
dibêje

Daweta me ye
Stiranan bi me re bibêje
Ha wilo ha wilo, ha wilo ha wilo
ha

Dilê me rehet bike
De bibêj.

pêşîn bû ku tişteki weha dibihîst. Dibihîst ku dilketiyekê wê jî hebû. Bi vê hevokê re pêşiyê mîna ku di aveke sar de bibe, dûre ev ava ha lê germ dibe, tiştên xweş di ruhê wê de dilivin û bi mitûmatî ji nişka ve dibê:

- Dilketiyê min?...

- Erê, dilketiyê te bû.

Mîna ku bixwaze careke din jî û yeke din jî û hertim vê hevoka ha bibihîse, dibê:

- De tu jî ji xwe re henekan dikî, lo!

- Ez bê henek dibêjim, Zelê. Ez dixwazim bibêjim û wusa biçim hafa, Xwedê.

Tiştên weke mitûmatî, tevlihevî û dilpekî li pîrejînê diyar dibe, ji bo bihîstina vê arşivê xwe amade dike û hinekî din jî ber bi Sofî Bengî tê.

- Belê, dilê wî keti bû te. Her cara ku ba lê dihanî, dihat li ser vê kaniyê, di riyên avê de li bendî te disekinî ku te bibîne. Dema ku çav li te dixist, pêjnên dilê wî dipekiyan û evîna wî lê diazirî.

Zela pîrejîn serê xwe xistiye ber xwe mîna ku li wan demên xwe binêre û heyfa xwe pê bîne, di ber xwe de:

- Haya min jê tune bû, dibêje. Çima rojekê yek ne şand û ev evîna xwe bi min ne da zanîn! Di tevayiyê jiyana xwe de min jî weke herkesî mizgîneke weha dîpa. Lê...

Sofî Bengî didomîne:

- Lê... ji ber hinek astengên şeytanî, dildariya dildarekî hertim dîrûdirêj dajo û dûre dikeve rewşeke serhildanê, Zelê. Tew ne girîng e ku te hay ji vê evîna wî hebû an ne. Bi awayekî diviya bû wî bala te bikişanda ser vê dildariya xwe. Lê bi kîjan rê? Ji bilî Xerzî û Xwedê kesekî bi vê yekê nizanî bû.

Dilê pîrejînê tenik dibe û bi rewşeke xemgîn dibê:

- Bila dismalek daniya ser riya min, bila

moriyek bavêta satila min...

- Na! Ji bo haydariyê, riya ku keti bû serê wî ev bû: Diyîna zarokê ku bi kêrî vî karî were. A ew zaroka jî wê çaxê ez bûm, Zelê.

Sofî Bengî hinekî li hawurdora xwe dinêhire, ciyê xwe xweş dike û dibê:

- A li vir, rasterast li ber vî dîwarî û weke anuha tê bîra min ku ew jî li vir rûnişti bû. Li kaniyê temaşe dikir. Ez jî ji nav rezan û di vê riya ha re dihatim. Bi dengê sermest banî min kir. Ez hatim û li vir, li pêş wî sekinîm. Piştî ku hinekî li min nêhirî, ji min re got: «- Ku ez ji te re tişteki bibêjim, tu ê bikî an ne?» Min jî bi awayekî zarokane gotê: «- Ez ê bikim.»

Li gel vî ciyê xewle ji Xerziyê xortûxama bi tirs û dengêkî nizm ji min re got: «- Lê divê kesek pê nizani be, ha!» Min pê da zanîn û gotê: «- Ez ji kesekî re nabêjim.» Lê ji bo ku Xerzî baş ewle be, gotinên xwe ducar kir û got: «- Binêre, Bengo! Ez ji te re dibêjim, lê bila di navîna min û te de bimîne. Ku ji devê te derkeve...» Vê carê min serê xwe jî ber bi jor kil kir û gotê: «- Na, ez ji devê xwe dernaxim.» Xerzî bi tirs û dilpekin keserek veda û bi dudulî got: «- Lê ez newêrim bibêjim...» Min jê ne pirsî ka ew çima newêre bibêje. Bi tevgera zarokê ez li pêşberê wî bédeng sekinîm. Lê mereqdariya dilê min ji ya mezinekî jî bêtir bû. Nola ku bixwaze tişteki ji min fam bike, Xerzî li nava çavên min nêhirî û li gotinên xwe zêde kir: «- Ez ditirsim ku li deverêkê ji devê te derkeve û ez bihetikim.» Min dîsa dengê xwe ne kir û sozek ne da wî. Êdî min li wî jî mêze ne kir, mîna yekî ku ji anuha ve xwe gunehkar bibîne, tenê di ber xwe de min li pozikên solên xwe nêhirî. Lê ji aliyekî ve jî ez baş pê ewle bûm ku ew ê ji min re wê daxwaza xwe ya veşartî bibêje. Wusa jî bû. Wî gotinên xwe

domand û got: «- Ma tu ê sozê bidî min ku tu ê ji kesekî re nebêjî?» Min serê xwe ber bi wî bilind kir û gotê: «- Erê, ez sozê didim ku ez ê ji kesekî re nebêjim.» Bi vê hevoka xwe re min destê xwe li hemêliya piyê xwe jî xist û gotê: «- A bi vê hemêliya ha, ez ê ji kesekî re nebêjim.» Li vir min dît ku ew di rewşeke çawa dijwar de ye. Mîna ku daxwaza mêranî an jî dilovaniyekê ji min bike, bi hevîyekê li min nehîrî û got: «- Binêre, Bengo, ne ku ez bi te bawer nakim... Bi Xwedê dema ku ez li te dinêrim, ez dibêim qeyê tu birayê min î piçûk î. Lê divê tu bizani bî ku ev ne karekî zarokan e. Divê ji devê te dernekeve.» Min dîsa serê xwe tewand û di ber xwe de gotê: «- Ez dîzanim ku divê ji devê min dernekeve.»

Nola ku ez germiya xwîna di laşê wî de his bikim, reşbûna berên çavên wî û sorbûna ruyê wî bibînim, min hevokek bihîst: «- Ez jî Zelê hez dikim!»

Bi bihîstina vê hevoka derenketî re xwîneke xortanî di laşê Zela pîrejîn de digere, dilê wê dipeke, du sê dilopên bêşerm jî çavên ximamî têne xwarê û di dilê xwe de dibê: «Çima min çel sal berê ev tişt ne bihîst!»

Sofî Bengî didomîne:

- Lê Xerzî ewqas jî nişka ve û ewqas zûzûka ev pênc peyvikên xwe got ku bi xwe jî bi guhên xwe bawer ne kir... bawer ne kir ku wî çawa got. Ez têgehîştim ku ev hevoka wî jî dev filitî. Bi gwînekî zer tavilê li ber min geriya û got: «- Lê ez bi gorî, divê tu jî kesekî re nebêjî. Divê ev pir û pir bi dizî be. Binêre, ez dîzanim ku tu ne wekî wan zarokên nerind î, baweriya min bi te heye û loma... loma min jî te re got. Ji bo min tu jî birayê min î piçûk jî çêtir î. Bi Xwedê ku jî devê te derkeve, êdî... êdî jî bo min mirin e. Divê ez êdî biçim û rasterast xwe

bikujim...»

Zela pîrejîn bêyî ku li Sofî Bengî binêre destê xwe davêje pêşa fîstanê xwe, bi fişkefişk dev û pozê xwe paqîj dike û dîsa di dilê xwe de dibêje: «Çima te şerm dikir, Xerzî? Ma tişteke ewqas bi tirs bû, beranê min?»

Sofî Bengî bi boça gopale xwe dilîze û dibê:

- Min didît bê ev dildarê reben çiqasî bi tirs e. Lê ez bi xwînsarî li paş xwe zivirîm û min jê re got: «- Na, ez jî kesekî re nabêjim.» A di wê gavê de min dît ku tu jî li ser kaniyê yî. Bi kulîlkên gir û zer fîstanekî şinokî li te bû...

Zela pîrejîn bi çavên şilekî li Sofî Bengî dinêre, peyva wî dibire û bi xemgînî dibêje:

- Ew fîstanê min anuha jî li ber çavê min e. Min pir jê hez dikir. Xelkê jî digot, pir li min tê.

- Belê, Xwedê dizane çavê Xerzî jî di wê gavê de bi te ket. Xwedêyo, Xerziyê dildar çawa diricifî, çiqas nerihet bû! Ji wî wetrê min ê devê xwe ber bi kaniyê vekira û biçîrîyama. Tavilê bi lêvên lertzok vegeyriya ser min û got: «- Li min bibore, birayê min î şîrpak. Ku te divê, dev jê berde û ji bîr bike. Lê ku jî devê te dernekeve...» Bi wê gotina xwe re destê xwe di bêrika xwe de kir. Min jî ew hevoka xwe ya hertimî dubare kir û gotê: «- Na, ez ê ji kesekî re nebêjim.» Xerzî jî bêrika xwe şeyekî sor derxist, dirêjî min kir û got: «- Bila jî nuha ve ev şeyê ha xelat... ewk... bila yê te be. Min digot tu ê bikevî navîna min û Zelê ku bizani bim ka ew jî ji min hez dike an ne.»

Çavên Zela pîrejîn zîq li tûrê wê ye. Lê guhên xwe wusa daye ser Sofî Bengî ku ew guhên giran bê kêmasî hertiştî xweş dibihîse. Di dilê xwe de jî weha dibê: «Min ê çawa jî te hez nekira, Xerziyê min! Ma min tew hay jê

hebû, berxê min!»

Ev xemgînî û bédengiya Zela pîrejî bala Sofî Bengî dikêşe, dizivire ser û dibê:

- Ez dizanim bê vekirina vê bûyerê êdî bi kêrî tiştêkî nayê, Zelê. Bûyera ku di demekê de vatiniya min bû! Ji bo pêkanîna vê vatiniyê, Xerzî gelekî ji min lava kir û got: «- Ku te ev karê ha bikira, te çî bixwesta min ê bida te. Ez di dikanê de me, ku pêwîstiya te ji çî hebe, tu were ba birayê xwe û ji min re bibêje. Ne pêwîst e ku tu bikirî. Ez ê bê pere bidime te...» Dûre destê xwe di ciyê berê re kir, vê carê neynikeke piçûk û çargoşe derxist û got: «- Viya jî bide Zelê.» Min şe û neynik herdu jî berdan bêrika xwe.

Mîna ku min bişîne ser mirinê an jî devereke wusa, destê xwe di serê min re da û got: «- Jê re jî bibêje ku Xerzî ev neynika ha ji te re şandiye. Ji te hez dike.»

Li vir êdî Zela pîrejî bi deng digirî, Sofî Bengî jî mîna ku destanekê kat bike, didomîne û dibê:

- Herweha şev û rojên Xwedê dan pey hev û li hev buhurîn. Gelek caran min ji xwe da serê rîya avê û li bendî te sekinîm, li hawurdorî kanî û birê geriyam, bi mebesta tîbûnê min ji satilên te av vexwar, lê tu carekê jî tîrsa dilê min rê neda ku ez neynika çargoşe dirêjî te bikim û evîna dilê Xerziyê ji te re bibêjim, Zelê...

Zela pîrejî berê xwe bi Sofî Bengî de dike û di nava giriyê xwe de dibê:

- De ka bibêje bê tîrsa te ji çî bû! Bi kêmanî te dikanî bû li ciyekî xewle ji min re bigota.

- Ev ne tiştêkî ber bi aqîlan bû. Erê, ez hinekî piçûk bûm. Lê di wî salî de êdî min jî dizanî bû ku dil û dildarî, bi gotineke din çima jin û mêr ji bo hev hatine afirandin. Ji ber vê

yekê heta demeke dirêj jî, min ji Xerzî şerm kir û xwe jê veşart. Lê êvara rojekê ez çûm dikana piçûk, piştî ku min dît dikandarê me bi tenê ma, min bi dengêkî nizm gotê: «- Min Zelê dît. Min jê re got... min got, Xerzî ev neynika ji te re şandiye. Pir ji te hez dike.»

Zela pîrejî bi hêrs û enirîn di ser Sofî Bengî de dibê:

- Te ruyê xwe reş kirî.

- Belê, piştî van gotinên xwe, ji rûreşî min rabû hêdika paçekî soravî ji bêrika xwe derxist, dirêjî wî kir û min gotinên xwe yên xêrê jê re domand: «- Zelê ji min re got: Ez jî ji wî hez dikim, pir jê hez dikim... loma ez vî perçê pîneyê piçûk weke diyarî jê re dişînim...»

Zela pîrejî bi rewşeke bêhêvî destên xwe vedigire û di ber xwe de dibê:

- De ka çî xêr di van gotinan de heye?

- Belê, dikandarê ku çav li pînê soravî xist mîna ku hiş û aqil ji serê wî biçe, sar bû û bi devjîhevî heta demekê jî bédeng ma. Xwedê dizane di xeyalên xwe yên piçûk de bi te re li newalên kwîr û ciyên xewle digeriya. Dûre bi dilekî şa zivirî ser min, ew pîneyê ha ji dest mir girt û got: «- Ez çavên te bixwim, Bengo! B rastî jî tu jûr î, tu çavê min î! Bavê lawikan!»

Zela pîrejî êdî nikane enirîna xwe veşêre berê xwe bi hêla din ve dike û dibêje:

- Bavê kûçikan!

Sofî Bengî bêyî ku bitengjê dibê:

- Çî dibe bila bibe, Zelê. Lê wî, pîne d destê xwe de bir û hanî, dûre bi kêfxweşî mistî xwe di şûşa şekirê nokan de kir, destê xwe j wir dirêjî qutiya piskivitan kir, çî şekir û şêrî di dikanê de hebûn, destê vî dikandarê comerç li ser hemûyan jî geriya û ber bi min dirêj bû Bêrikên min ji tiştên xwarinê hatin dagirtin Têgêhiştim ku li vê dunyayê perê her

giranbuha jî bi qasî wî pîneyî, li ba dikandar ne bi nirx e. Ca bifikirin, bi pînekî weha meriv bikani be ewqas şekir û şêrîniyan bikire!

Dîsa ufînek bi Zela pîrejin dikeve û dibê:

- Li te bi jarhr û xwîna kûçikan be!

- Belê, wek kûçikê ku carekê dev li xwînê bikeve, serî çend rojan carekê min paçek dibir û dida Xerzî, bêrîkên xwe ji tiştên xwarinê tije dikir û diçûm. Ne tenê tiştên xwarinê, herweha şûşên lampan, fîndên rengîn, sawûnên bi bêhn...

Zela pîrejin bi êş û tengijîn dike pilepil û dibê:

- Kurm di te keve, tu genî bibî, Sofî!

- Hemû jî bê pere, angû bi perçê paçekî, bi girîşekî. Xwedê dizane ew hemû paç, pîne û qursikên ku min ji dikandarê dildar re dibir, wî jî bi kêf û dilekî xweş heta du sê rojan bi xwe re digerland, li devernê xewle pê dilist, bêhn dikir û dûre jî wek perên rûmetdar dibir di ber bişkuvên balîva xwe re didewusand hundurê wê. Min ewqas paç û pîne kişandin ku! Ez baş dizanim ku wê çaxê ji wan paç û pînan ew balîva wî çiqas werimiye, dibe ku carina dema ji xew şiyar bûye hustuyê wî jî êşiyaye.

Dîsa pilepil bi pîrejinê dikeve û dibê:

- Hustuyê nerindan bişikê!

Sofî Bengî nabihîse û didomîne:

- Dema ku te mêr kir û çûy, ez jî êdî ne çûm dikanê. Heta ku ji min dihat, min xwe ji dikandar jî dûrdixist. Piştî ku êdî hertîşt diqede, ew jî diçe ber balîva xwe ya evînê, di kêlekek bişkuvî re, hemû paç, pîne û weslên ku tê de ne, derdixe, yek bi yek bi keservedan lê dinêre û ji nav hev dide alî. Dema ku di nava wan de ji şalê mêran çavên wî bi paçekî dikeve, bi şûn de divenciqe û tavilê têdigêhîje.

Têdigêhîje ku ev hemû paçên ha rengên evîneke derewîn e. Paçekî herî piçûk jî bi destên te ne hatiye şandin. Têdigêhîje ku min ew xapandiye. Min ji malê, ji qutiya diya xwe, ji devernên din ev paçên ha berhev kirine û hanîne... Heta roja ku ji vir bar bikin jî, min hertim xwe jê vedizî û min ne xwest em raserî hev bîn. Carina ku em rastî hev jî bihatana, mîna ku tew tişteki weha ne bû be, wî jî çêlfî çîrokê ne dikir. Ez bawer im ne dixwest bi bîr bîne, an jî dixwest ku ez ji bîr bikim û hîn jî ji kesekî re nebêjim...

Ev evîna melodramîk tê gotin û diqede. Lê herwekî ku tê gotinê, her dawiyek destpêkek e, a ji bo Zela pîrejin jî bûyereke nû dest pê dike. Ji vir û weha dilpeki lê radibe, dikeve gumanan û xwe bi xwe dibê: «Aya ew daxwaza wî ê anuha jî hebe? Ma dil ne dil e?» Dema ku li ser pîrbûna xwe û wî difikire jî, bi tevgerêke gunehkarane serê xwe li ba dike û dibê: «Xwedê ruhê min ji van pêjnên şeytanî bisitirîne!...» Lê carina ev pêjnên şeytanî lingên Zela pîrejin ber bi bajêr dikêşîne. Di her carên weha de jî di bîra wê de ye ku rîya xwe bi dikana Xerziyê pîr bixîne. Di her seredanên weha de dibîne ku pîremêrekî nola van meleyên mizgeftan serûguhê wî paqij, hustuyê wî sitûr di dikanê de rûniştîye. Bi mebesta ku ew ê tişteki bikire, Zela pîrejin dikeve dikanê û bi şirîteke dezî derdikeve. Lê tu carekê ji ruyê wê nagirê ku ji Xerziyê dikandar re bi lêv bike ku ew Zelê ye. Û piştî her seredanên weha di dilê xwe îşewutî de dibê:

- Anuha ez têdigêhîjim bê çiqasî dijwar e. Çiqasî dijwar e ku meriv vê daxwaza dilê xwe bi lêv bike.

Hazim KILIÇ

Riya Hêvîyê

Wekî her mirovekî birewer dizane; jîyan têkoşîn e... Di dîroka gelekê da rûpelên tarî jî yên geş jî hene... Jîyana bi êş û jan, kul û derd niha ji bo piranîya gelan bûye gotineke klasîk. Ew demên tarî di nostaljiya nîfşê sere yên wan da êdî wek xewnekê mane. Ji xwe nîfşê nû van bûyera di nav rûpelên pirtûkan da dixwûnin...

Lê belê, gelo eve ji bo gelê me jî wisa ye ? Mixabin nexêr! Belê, nexêr! Ji ber ku êş û jan, derd û kul hêj jî ji bo gelê me gelek aktuel e. Hêj nebûye nostalji!.. Ma kîjan gel naxwaze ku serpêhatiyên dilreş tenê di bîranînan da bimînin. Lê nexweşî, zulm, zor û zehmetî êdî bûye toka şeytan û ketîye stûyê gelê Kurd. Ev serpêhatiyên tahl û xemgîn bûyne destan, kilamên şînê, helbest, stran, çîrok û roman... Digel vê çendê jî gelê me di berhemên xwe yên çandî û edebî da hêviya xwe winda nekirîye. Di nav hinde asteng û dijwariyan da xwe şaş û berze nekirîye... Serpêhatîya xwe gotîye hem jî bi dengê bilind lê di dawîyê da hêviya xwe jî ji bîr nekirîye... Bûyerên berfê vê sedsalê li alîyekê, di serê vê sedsalê da, di demê şerê cihanê yê yekemîn da an jî bi gotîna bab û kala di demê "seferberlika" pêşîn da çî bi

serê gelê me hate anîn... Bi hezaran mirov ji welat hatin dîr kirin, hatin kuştin. Gel hate qir kirin. Yê hatine bar kirin jî di riyên dûre dijwar da mirin û winda bûn... Ev bûyer û serpêhatîne hemû bûyne çavkanîya edebiyateke xurte têkoşer ji bo gelê me... Bûyne name, nivîsar, helbest, stran, çîrok an jî roman û gihiştine nîfşên îro û dê bigihin nîfşên paşerojê jî... Ev cûre edebiyate dê hêj jî dom bike. Heta rizgarîyê. Heta jîyanêke serbixwe û bextewar...

Dema "seferberlika" pêşîn ku gelê me digel Ermenîya hate qir kirin, Dawer Erdelanî ji Kurdistanê Başûr ber bi Stanbolê ve têt û vê trajedîya gelê xwe bi çavê xwe dibîne û piştî digihe Stanbolê dîtîyên xwe ji kovara Jinê ra dinivîse. Bireke vê nivîsara wî di hejmara 18. û rûpela 20-an da tête weşandin... Nameyeke sentimental û bêyî ku bi bêjeyên edebî bixemilîne her wisa ji nava dilê xwe bi dilkeser û kovanî û sade nivîsîye. Helbet name bi zaravayê soranî ye û em jî dê orîjînalê wê li jêr bidin. Ji ber ku bi zîmanekî vekirî hatiye nivîsîn têgihîna wê dê hêsan be...

Erdelanî bi his û dilsotîniyeke mezin wisa dibêje :

"Le paş pînc sal henase kêşan û bîrsiyî û

tênwî, axirî, xom geyanduwe naw biraderanî komelperwer û wetendos! Min le jêr em bare nahemware da hemû çîştêkim li fikir çûbûwe- w hetta le jîyanî xom herasan bûbûm.

Emgut : Xudaya, le paş em agire “Kurd” çî lê dêt ? Le Mardîn û Mosile we ta weku Estemûl hemû kêw û berd pîrr bûbû le muhacirî Kurd. Yekê berdfî eşikan, yekê xakî hel eken, yekê barî ekêşa. Hemû rût û qût. Her emende nebû. Zorî le birsa emird ebûwe xorakî qel û gurg.

Of, kam dil le pêş em menzerey berd berêje da natwêtewe! Kam çaw le beraber em sefalet û reşbextiyê da pîrr le firmêsk û agir nabêt! Ax, em bextereşel! Le Pozantî bo jûr, pîrejînekim dî. Sê kiçî wirdî bû, berdyan ekêşa. Xom ranegirt, lêm pîrsî :

“Te ji kêder î, dayê ?”

Ke dengê minî bîst, pîrr çawî bû le firmêsk, be îşaret kiçekanî pêşan dam : “Emane mindalî min in. Bo parûyê ‘nan’ sibey ta êware ekoşin, hêşta têr man nakin. Du kurim le ber mird, bawkiyan emro sibeynê le jêr (kawilî kêwekî pêşan dam) ew berdasa mird, kirdmane jêr xakewe”.

Min berçavim tarîk bû, dilim hate lerze, gêj û sir bûm. “Ax, em bextereşe”. Bîrrê nan û parem pê bû hemûm daye dayke pîre-w rabûrdim.

Pîrejin le “Wan” e-w geysibûwe ewê. Feqet sê qurbanî dabû. E ke tesewir bikirit komelî Kurd çî kêşawe, çî mawe l'em hikayetane eminde zor e. Eger pîyaw bêt û hemûy binûse, umrî “Nuh”î pê lazim e.

Kurdistan hemûy talan kira, heta way lê hatuwe. Zor cêga merêkî, bizinêkî tiya nemawe. Bo emane çî bikeyn ? Kurdistan

wezîfey zor e. Feqet eme le hemû gewretir, le gişt behemmîyettir e.”

Belê, sal 1918-1919 û ev xweşnameye di kovara Jînê da hatiye weşandin. Lê belê hûnê bêjin heçku îroya Kurdistanê hatiye teswîr kirin... çî ecêb!.. Ev nimûne ne kêm in, bi zêdehî ve hene di dîroka gelê me de... Ma sih û sê gundiyan hejare deşta Ozalpê çawa bûne “Sih û Sê Gule” yên Ehmed Arif. Jenosîda Helepçe çawa bû stran di dengê bilbilî yê Şivan Perwer da... Ji xwe qir kirina adara 1991-ê li Kurdistana Başûr ku bi hezaran mirovên me, biçûk-mezin, hatin telifandin, dê hetnen bibe babeta gelek berhemên çandî, edebî û pîşeyî... «ro Şimex jî dê bibe helbest û stran, dê bibe roman û dibe ku gelek cihên di jî...

Lê belê, vê tabloya reş û tarî dîsa nikariye serûkanîya hêvîyê di nav gelê me da çik bike...

Di jîyana gelê me da hêvî û têkoşin bi hev ra bûye. Gelê me li ber hemû nexweşîyan hem têkoşîye hem jî hêvîya xwe her xurt û qewî kirîye. Ji xwe hêvî bi têkoşinê aj dide. Cihê têkoşin tê da nebe hêvî jî lê şîn nabe. Helbet hêvî jî bo herkes û her gelekê ne yek naverok e. Gelên ku niha xwedî dewlet in, ew jî bo jîyaneke refah û dilşatir têdikoşin. Lê belê, gelê me îro di serê her tiştî da hêvîya xwe kirîye dewleteke serbixwe... Heke kes an jî gelekê hêvîyek dabe pêşîya xwe, ew êdî ketîye ser rê û qada têkoşinê. Gelê me jî kûrahîya dîrokê heta îro hêj jî li ser vê rê û qadê ye. Hêj negihîştîye hêvîya mezin...

Lê belê li ser rîya hêvîyê ye. Hêvîyeke xurt... Jîyana gelê me jî duhî heta îro her hêvî afirandîye. Vê hêvîyê hem di jîyana rojane û civakî ya gelê me da hem jî di jîyana çandî û edebî da xwe daye nişan. Têkoşin û hêvîyê

*Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî
Da biçin bo welat yan mûrin yan felat.*

Ev pêl û heyecana germ û gur ji xwe di “Kîme Ez” da di dereca herî bilind da ye... Di diwanên dawî da jî têr û tijîtiya helbestên Ce-gerxwîn dom dike û jî helbestên wî tovê têkoşerî û hêviyê dipere...

Ev his û rûhiya mirov di guhdar kirina straneke têr mesaj û hêvî da jî wisa ye. Şivan Perwer wekî strana li ser jenosîda Helepçê dixwûne hisek wisa mirov digre... Berhemên çand û edebî yên bi naverokên xwe têr û tijî, mesaj û heyecaneke têkoşerî û têr hêvî didin mirov û gel. Bi vê yekê kar û xebata çand, edebî û pişeyî xizmeta têgihandin, pêşveçûn û serketina gel dike.

Ji duhî heta îro bûyerên bi serê gelê me hatî bûne hevîrê hûnandina berhemên çand û edebî. Zengîniya di vî warî da jî aliyekê bi jiyana gelê me ve girêdayî ye. Ev jiyane bûye bingeha edebiyata devkî. Edebîyata devkî hem têkoşerî, hêvî û heyecanek xurt daye gel hem jî bûye stûneke qaîm ya edebiyata nivîskî. Ji ber vê yekê jî mirov dikare bêje ku edebiyata devkî hem bûye xîm û xwûna jiyandina çand û edebî û hem jî bûye çeperekî berfireh û xurt li dijî helandin û têkbirina gelê Kurd...

Em sedsalên navînî û hetta destpêka vê sedsalê danin aliyekê her berî bîst-sih sale jî hejmara qelemdestên me nedigihîşte hejmara ducarî tîfiyên herdu desta. Lawazîya di vî warî da xwe di timamî jiyana gelê me ya çandî, edebî, civakî û polîtîk da rû dida. Helbet di rewşek wisa da rol û girîngîya edebîyata devkî mezintir dibû...

Lê belê, îro di hemû baskên jiyana gelê me da pêşveçûnek xûya dike. Taybetî di van dehpazdeh salên dawî da digel jiyana çandî, edebî û pişeyî di warê ramyarî da jî pêşketinek berbiçav tête dîtin. Helbet pêşketina bi giştî jiyana çandî, edebî û ramyarî tesîreke pozîtîv li bizava rizgarîya gel û welat jî dike û ev yeke enîya berxwedana gel fireh, geş û xurt dike.

Îro berxwedan û serhildan êdî bûne çeng û perên bizava rizgarîya gelê Kurd. Di rojêke wisa da rola xebata çandî û edebî girîngtir dibe. Xebata çandî û edebî herdem lê taybetî di qonaxêke wisa da divê wekî şûrekê bête xebitandin. Karê çand û edebî yê di xizmeta gel da divê mil bide jiyana têkoşerî... Hêvî di xebateke wisa da ye. Xebata çandî, edebî û pişeyî divê hêviyêke xurte paqij di bîr û bawerî û ramana gelê me da biperîne. Kurdistan û gelê Kurd divê bi berhemên çandî, edebî û pişeyî yên naveroka wan têr û tijî bête nas kirin. Heke riya hêviyê bi çand, edebiyat û pişeya têkoşerî ve bête hûnandin hingê dê hesûya gel û welat jî geş û ronaktir be...

Tebax 1992

Silav li giyanê şehîdê pakî nemir Musa
ANTER.

PAYIZA ÇIYAN... BÛKA AGIR

Ehmed HUSEYNÎ

*Payîz Payîz
Bûkî pirçzerd
Min mat, to zîz
Herdû hawderd*

GORAN

Eger hat û çiyân bi dilovanî destên berbangê ji pêçeka kevirînî ya evînê, deranîn... Kela girî di dilê (Hekarê) de geştir dibe, li ser pelên axîna wê yî tûj-ji bêçarî-kew û dîlan, hev dinasin.

Berbanga te,
di banga rizyayî de, matmayî
Dilop dilop
bazdide ji seyrana şûr
Kulîlkên bi demûşa şebnemê
yên bi nûçeyên dawa serdemê, har bûbûn
Li pê te
Li pê xizêma dilê te
Gihîşt in
Xwe dahîştin pêla rewrewka dûr
Vê taristana kûr
Mêvanên te ne potîn û xewnên stûr
Bagera tozê, Romî û kurekûr
Serbazên çavsorî, şkopatî
Rimbazên bêcîrî bigincir
Mîrin, mirina ku teqyaye cûr bi cûr
Tiliyên te ji nifiran derdibin
Şîşên birînên di lerza te de, kerr dibin
Û sibehên te şermîn in,

Koçên xwe di mij û talanê de, bar dikin
Êvarên şîrkî di herikîna gezo de:
Şûnşopan û çize çiza dilan
Hêlînên hêwî yên qulingan
Sersariya rêvingan
Reşgirêdana gulên di ava maçê de, nas
dikin

Helbestên barana tirsokî,
Sazbendekî bêhiş û tembûreke kod bixwîn,
bext dane te, rext dane te, next dane te,
gulvedana termê te, spas dikin.
De rabe Hekarê...!
Li te gunehkarê...!
Şevbuhêrka te, dîroka te nû ye...
Şîniyê te, gava payizê zû ye...
Tu ar î, tu neviya dû ye...
Bûka ji gihasevkê bê lîlandin û berbû ye...

* * *

Şevger, payiza pirçzer, digindirin
Zarokên bişîrvekirî,
çavşînkên şîmakirî, digindirin
Zimanê jêkirî xwîna xwe dimije, digindire
xwe çem dike devê berbanga gemkirî
Salên ji berû û mewîjan, çûn, wenda bûn
bi hetava giyan re zîvirîn û gindirîn
Xewn ji hev ditirsin
Hêsrên hinarkên zer, diçikin,
Zarok navên xwe, rojçêbûnên xwe diçirînin
Ne dilşad û ne dilşîn in
Şagirtên serdema ceger bi xwîn in
Lepên gundiyan bilez, movikên xwe
hiltûnin

Tarî digazine ji tarîtiya xwe
 tû dike rengê xwe,
 Dergeh tên girtin
 Bahozên zer poşman dibin
 Rûbarên sor ji keskesorê bê guman dibin
 Zemin têt xemilandin
 Seranserî Hekarê têt çirisandin:
 bi maçên zuha
 bi lêvên qeliştî
 bi singên singokirî
 bi pêsirên tazîkirî
 bi Hekarê,... Nîv sax
 Nîv saxîmirî.

* * *

Hekarê?!!
 De rabe ser xwe
 Rabe, zengil bide dest xwe
 Hemû rexên payîzê ji hawara te re
 hatine afirandin
 Kolan bi kolan dilbijokê te ne
 Hemû gornepaşên tovên guhîzê
 Gor bi gor dilbijokên vedana te ne
 Dayik xwas
 li ser bêderan berzûrî pêxemberan dibin
 Sorgul guh nadin muzîka baranê
 Yezdanê pak û dilzarokî
 Xwedanê not û neh navên fedyokî
 ketiye serê dilanê
 Hekarê... Têkeve destên wî,
 Pêlekê ji xwêdana xwe bid-yê
 Lê xwe med-yê lê
 Lêlê biqurbanê.

* * *

Payîz e Hekarê
 De rabe gulokê
 Vexwe, wekû şûrekî di ber xwe xe, nalîna
 tiokê
 Rabe, ta ku em bi ava bîhokan destnimêj
 bigrin
 Mane:
 rojhilat di xeftanê te de asê bûye
 rojava di çepkên te de çê bûye

bakur ketiye paş çeperên şevê
 başûr bûye leheng û hozanê revê
 Rabe bo min bêje:
 Kîjan darê ji dilê xwe re bikme karker
 Kîjan darbestê ji govenda birçiyên re
 bikme per
 Kîjan çiyayî ji hejmartina qamçiyên re
 bikme ferheng

Kîjan zemînê ji sirûda serbixwebûnê re
 bikme pêşeng
 Kîjan helbestê ji naskirina hebûnê re
 bikme sînor
 Kîjan mebestê ji gewriya nebûnê re
 bikme tor...?
 Rabe bo min bêje:
 Kîjan stiranê veşêrim di bin çermê xwe de
 bo peyala serxweşiyê
 Kîjan lavlavê hilgirim bi dû termê xwe de
 bo şemala rûreşiyê...?
 Kîjan peyvê ji te re bikme balgeh?
 Kîjan xencerê ji pêşenîka te re bikme şeh?
 Kîjan qendilî ji cergê te re bikme reh?
 Amade be Hekar...
 Ez û tu bi tenha xwe ne
 Bo te şîn, bejna qirkirinê û cavên Zîn...
 Bo min kîn, bîna bendewariyê, kêferata
 Hemrîn...

* * *

Hekarê
 Îro... Min te ji serhişkiya çiya hîlbijartiyê
 Îro... Min te di albuma giyan de veşartiyê
 Îro tu jîn î, dilrevîn î
 bi vizeviza gulan jimartiyê
 Di ruyê min de girtin e, guliyên berfê
 Li ber çavên te yên hingivîn
 sêdarkirina banga defê
 Ta ku /HEKO/ ne dawiya qîrînê be
 ne mizgînxêra evînê be
 ne goşiya çinînê be
 ne xewna axê be
 ne bûka taxê be
 Tên, ji çaralî, demsal û payîzên qerfê.

* * *

Bêdengiya te payîz e, mirin bi ser te de ket
Gulwaz ji ferhenga te diherikin, bêminet
diltenkibûna te li gulebaranê rast tê
Dilê me bi ser te de dikeve/
Welat dibişkive, di guharê berbangê de
dilive/

Tevzînok û pîrevok, te bi nav dikin

D i l o p

D i l o p

canê te li me belav dikin

H

E

K

A

R

Ê

* * *

/ H /

... Hewar e, zixtên serxweş dihingivin
gurçika rojhilat. Hişê hîman bi qolincan têt
guyaştin. Dilsojiya pinpinîkan, hej û xweli-
bakirina gulan, goristanên bîrtûj, bi tîpên reş
î geş dinivîsinin: Xelat xelat, husa hatiye serê
kewan, romana bênav e, wişeya bê zirav e,
navnîşana felat e... felat.

/ E /

...Esmanê gerden şîn e, ewrekî sergerdan û
dîn e, dêmên teze û berberoja terikî, xwe newq
dikin...Banga gulfiroşan ji xelmaşbûnê radi-
kin, sînga germ bi ala pîrozî şad dikin.

/ K /

... Kevok li hev dicivin... Xwe dişon, bi
keskesora çiyar, xwe dadiweşin in ji ariya
topan, xwe diçivîn in, xwe digihînin hêlîna
kilkirî û şaxên niştiman.

/ A /

... Azadiyek sor bi poşên xwe perda bindes-
tiyê diçirîne, bi quloçên xwe navê zindanan li
ser eniya rokê dikole.

/ R /

... Ronî, nimebaran, rêçên tazî, dastanên
bargiran, çûkên baskokirî, cejnên kurdûnde,
bazên di xebxeba çiyar de, dilebitin, ji pencên
berbatê difilitin:

Kurd...

Kurdistan an kurd stiran

Gêrikên bê mûristan

tiryê merzone û lêva sedsaliya bîstan.

/ Ê /

... Ê ş , k e z i y ê n
hevrêşimîn, dipêçên, bîranînên şelû û serserî,

Di xewnê de dibin bîn-bîhok

çivîk û zarok te himêz dikin:

Bûka êgire...

Nazik e...

Lêv tenik e...

Payîzxêr e, girmijîneke bi guregur e...

* * *

Hekar...

Dê gun û şar

sazbend û gulbihar, bimirin...

Berberojên ku stüyên xwe bi dû rokê de
xwar kirine

dê bimirin...

Lê/

Dê şilî têkeve şûna zuhayê...

Dê banga te aza bibe ji pencên bayê...

Dê şalê te raweste li ber pêlên tayê...

çûk, pepûk, taristan û nenûk,

Dê biweşin ji xaçerêkên axîna dayê...

JI AUSTRALYA: ROJBAŞ

Şahîne Bekirê Soreklî

“Vegere, em ber mirinê hev bibînin,” bi dengêki kelgirî dibêje xûşkeke min di kasête de. Ji salên jiyana min ev bûn nêzikî bîst û heft li dervayê welêt derbas dibine. Di cotmeha 65an de ez ji bo xwendinê ji welêt derketim. Li Otrîşê û Almanya sê salên bi rojên geh xweş, geh zor dijwar, derbas bûn û di cotmeha 68an de ez gihîştim Australya.

Li dû derketina min bi salekê rojnameyên fermî navê min û hevaline di rûpela mehkeme û curman de weşandin: “ji bo endamtiya rêxistineke veqetxwaz û nijadperest, divêt ev kesên navên wan li jêr hatinî nivîsandin, seet 10, roja 20/11/69 di Mehkemeya Bilind ya Emniyeta Dewletê de li Şamê beşdar bibin, da ji bo ev curma li ser wan werin mehkemekirin. Eger neyên, mehkemekirina wan ê bêyî hebûna wan, li gor bend 79 û 174 yên qanûnên,...”

Erê, bi umrê 19 salin, ciwan û xort, bi armancên mezin ji welêt derketim. Ber çend hefteyan herdu zaroyan û dayika wan 46 saliya min “pîroz” kirin. Kurê mezin 16 salin e, yê din 13; herdu jî nikarin bi kurdî biaxifin, dayika wan australî ye, ji malbateke bi esil ji Îngliztanê. Ber demekê meriyeke min li welêt gotibû, “Şahîn ji bo şaştiyên di zimanê me de loman li me dike, zaroyên wî bi xwe jî bi kurdî nizanin.” Çi gotineke rast e! Lê kî çi

dibêje, bila bibêje, rewş ev e!

Ber çend salan, min di rojnameyekê de xwend, ku “xelkê Rohilata Navîn bi ser û binê xwe siyasî ne.” Ji bo gellek kesên kurd ev gotina rast e. Helbete siyaset ji siyasetê ferq dike, lê sedema “siyasetvaniya” gellekan ji me bi kurdûna me ve grêdayî ye. Teqereqa Kurdan ya siyasî her tê. De êdî çîqa sûd û çîqa zirar jê dertê ev tişteki din e. Xebata min ya “siyasî” di sinifa çarem de dest pê kir. Bawer im di 57an de bû. Mamoste di şanoyeke “niştîmanperweriye li dij impiryalizmê û kevneperestiyê” de rola Dîgol(Charles de Gaulle) da min. Şano di meydana bajarê Kobanî de li pêş bi sedan(bi zimanê Rohilata Navîn: Li pêş bi hezaran) kes hat pêşkêşkirin. Dîgol serxweş bû. Şûşeya şerabê di dest de, wî ji leşgeran dipirsî: “hûn ji min çi dixwazin?” Leşgeran, ciwanine kurd ji sinifên cuda, digotin: “Em ji te potûnan dixwazin.” Dîgol ber bi çep û rastê dileqiya û digot: “Potûnên we li ser ser û çavên min.” Û temaşevan dikeniyên,.... Di 58an de Sûriye û Misir bûn yek. Em li dû mamosteyên xwe yên misrî diqîriyan: Nasir, Nasir; Me kir yek, me kir yek; me erd û ezman kir yek. Filistinê em hatin, yek ji me bi sedî ye. Duhu Swês, îroj Filistin û dûvre Iskenderon,.... Di dema Nasir de Kurdên Sûriyê tadeyeke mezin dîtin. Di 61an de herdu welat ji hev veqetiyên,....

Di rojên zarokiya min de li hêla Kobanî, dora 30 kilometir li rohilatê Ferêt, li hember Srûcê, hestê netewî razayî mabû. Kurdan zimanên erebî û tirkî wek zimanên hukmatê û yê erebî wek zimanê xwedê pejrîrandibûn, lê ji % 99 ji xelkê hevêrkê, çend gotinên bi erebî ne tê de, tenê bi kurdî dizanibûn. Wek nişe, bavê min her digot, “aax, ax, bila zimanê ev hukmata vir bi tirkî bûya!” Qe nedigot, “... bi kurdî bûya!” Damariya min, li milê din, di nimêja xwe de digot, “Kul wellahî ehed. Ellahî semed. Lem yelid, yekun, kufwe-ehed.”

Dema kesek bi ev erebiya wê ya kullek bike-niya, wê şermok digot, “şivên gotiye: ‘çoyê şivên, qoçê berên,’ xwedê jê qebûl kiriye.” Ev li hêlekê, li hêla din, di nav hev de axiftina ne bi kurdî tişteki şerm dihat dîtin. Erf û edetên hevêrkê yên kurdî bûn. Li hevêrkê pirsgerik û gelsên li holê li gor erf û qanûnên eşîran dihatin çareserkin. Bi gotineke din, pirsên zewacê, parvekirinê, yên xûnê, û yên din bi şêwrê û li gor erf û edetên Kurdan dihatin çareserkin. Di rewşeke wisa de zarokiya min derbas bû.

Bi vegera bi rehmetî Barzanî ji Yeketiya Sovyêti û destpêkirina şoreşa “Kurdistana Îraqê” re hestê netewî dest pê kir bilipite. Navê Barzanî li cem Kurdên hevêrkê bû navekî muqeddes. Di sinifa heftem, yan heştem, de berpirsiyarê partiya Komonîst li bajêr ez û du hevalan birin mala xwe û dersa me ya yekem di siyaseta “hizbî” de da me. Me êdî dest pê kir pirtûkên li ser Marksîzm-Leninîzmê bixwênin. Di sinifa nehem de ez ji bo xwendinê çûm bajarê Helebê. Hevaline ji Efrînê, Cizîrê û Kobanî peywendî li gel min û hevaline girêdan û em bûn endamên Partiya Demokrat. Rojekê bavê min ez dam hêlekê û got, “min bihist tu di siyaseta kurdî da kar dikiye. Bike, aferîn, lê li xwe miqayit be.” Ez bi ev gotina wî gellekî kêfxweş bûm.

Têye bîra min, em li Helebê diçûn şûna otobûsên heciyan, yên ji Tirkiyê dihatin û ji Sûriyê derbas Hicazê dibûn. Em li gel “Kurdên Tirkiyê” dixiftin û me ji wan dipirsî, çima ew ev pereyan li xwe û zaroyên xwe xerc nakin. Kesên belengaz bûn, newêribûn bersîveke rêk û pêk bidin. Li Helebê em fêr xwebêja Newrozê bûn û me dest pê kir Newrozê pîroz bikin. Me belavok xwendin, belav kirin, di civînan de beşdar bûn, li ser mafên Kurdan gotûbêj kirin. Ev bû xebata me ya siyasî, “veqetxwaz û nijadperest.”

Roja yekem di xwendegehê de ji xweş têye bîra min. Mamoste ji xwendekaran pirs dipirsîn. Wan bersîvên xwe bi “neêm” û “kelle” didan. “Neêm” ji bo min gotineke biyanî bû, lê “kelle” xwebêja serê bizin û miyan dihanî bîra min. Hêdî hêdî ez fêr bûm, ku “neêm” xwebêja erê û “kelle” ya na didin.

Ber destpêkirina xwendegehê min zor baş dixwend, lê bêyî fêhmîkirina peyvokan. Xoceyê me yekî tirkman bû. Bawer im navê wî Zekerîya bû. Em fêrdikirin xwendina quranê, tirkî û erebî li nav hev dixistin. Ji ew salên li ber xoce ev “helbesta” ku me li hev siwar kiribû têye bîra min: “Elif bê tê, cim cacê. Welle xoce biz acê. Biraxirsên gêderik, biraxmessen qaçerik.”

Gondê Mezrê, şûna ez lê bûmî, li nêzikî sînorê tev Tirkiyê bû. Xeta trêne û mayinên li hêla Tirkiyê Kurdên herdu beşan ji hev vediqetandin. Di wan deman de Mezrê gundekî biçûkî xweş bû. Nîvê gund yê bavê min bû, nîvê din yê xalanên min bû. Bavê min, Mehmed Elî Soreklî, axayekî ji dereceya çarem bû. Axayên derceya yekem Beg bûn. Hem dewlemend, hem xwedan êl û eşîr û hêz bûn. Li hevêrka Kobanî ji wan du kes hebûn, bra bûn: Bozan Beg û Hîrço Beg (Bozan Şahîn û Mustefa Şahîn). Li dû wan dihatin

xwendina zanîngehê de min wek garson û şofêrê taksiyan kar kir. Di destpêka 74an de min ji nû ve dest bi xwendinê kir û di dawiya 77an de di zanîngeha Macquarie ya Sydney de xwendina xwe bi şehadeyên Bachelor of Arts û Diploma of Education tewaw kir. Ji 88an û vir de ez ji bo Wezaretê Perwerdariyê ya Wîlayeta New South Wales di kar de me. A nuha di lîseyêke Sydney de mamosteyê zimanên almanî û erebî me.

Australya min çî caran di xewnan de jî nedîtûbû. Nuha ez carine jî xwe dipirsim, gelo rast qeder heye, lê gelo biryareke di de-qeyekê de tê girtin rêçika jiyana merov, wek xetêke berê trênekê jî hêlekê bide ya din, dide guhertin?! Bersîv çî dibe jî tiştek min mat dihêle. Ji 46 salên jiyana min tenê dora 14 salan bi tevahî li Kurdistanê derbas bûne, çardeyên destpêka jiyana min. Ji 5 salên din yê ber derketina jî welêt beşê mezin li Helebê derbas bûye. Tev wê jî hestê kurdayetiya min li dervayê Kurdistanê kûrtir bûye. Di salên li Ewropa de ez rast Kurdên hemî beşên Kurdistanê hatim, li gel wan di karê siyasî de çî girt, di civînên xwendekaran de beşdar bûm, û jî xelkên welatên ez lê dimam fêrî çend dersên jiyane bûm. Li Australya di çend salên destpêkê de ez jî karê siyasî dîr mam, lê hêdî hêdî ez ta stuyê xwe car din ketimê. Berê li gel çepên australî, li gel filistîniyan, wek kurdekî, û dûvre di sala 1979an de me li Australya komeleya Kurd ya yekem damezirand, komeleyeke ku di destpêkê de li ser hîmên kurdistanî hatibû dameziran-din, dostaniya hemî partiyên kurd dixwazt, piştgiriya hemî beşên welêt dikir,... Di ew dem de hejmara kesên xwe wek Kurd didan nasîn bi jin û mêran ve dora 30 kes bûn. Pir-raniya wan jî Bakurê Kurdisatanê hatibûn. Di çend salên borîn de hejmara Kurdan li Australya bêtir bû. Li dû Şerê Xelîc pîrraniya

Kurdan jî başûr û rohilatê Kurdistanê di Tirkîyê re wek penaber hatin Australya. Min dil niye li vir bi şeweyeke rêk û pêk li ser jiyana xwe ya australî û xebata siyasî binivîsinim. Tenê dixwazim diyar bikim, ku ta sala 1984an ez serekê ew komele bûm. Di salên 1982 û 83 de me bernameyêke radyo li ser pêla FM li Sydney pêşkêş kir, bi kurdî/înglîzî. Di îlona 85an de bernameya bi zimanê kurdî di dezgeha radyo ya jî bo komên etnik de, Special Broadcasting Service, dest pê kir. Ji wê demê de berpirsiyarî û karê bi rêvebirina ew bername li ser milên min in. A nuha ew bername rojên yekşemê di navbera seet 11: 30 û 12:15 de li ser pêla navîn jî bo bajarên Sydney, Melborn, sê bajarên din û dorhêlên wan belav dibe.

Merov nedikare hertiştê kirî binivîsîne. Ev yeka li gor erf û edetên Kurdan şerm e. Ez bawer im kesên ne Kurd li Australya, û li dervayê Australya, yê haya wan jî pîrsa kurdî heye, xebata Şahîne Bekirê Soreklî ya jî bo Kurd û Kurdistanê jî Kurdan bêtir teqdîr dikin û dinasin. Wek min berê jî di nivîsareke xwe de xuya kiribû, pîrraniya Kurdan qedra kesên xwe nagirin, mafên kesên xwe dikin bin lingan. Ev jî ne weqax xirab e. Tew hinên din hene, ku dixwazin mala kesên xwe wêran bikin. Lê ev gotar ne şûna xuyakirina hemî peywendî, serpêhatî û bûyeran e, ne jî dem ya vekirina hemî rûpelan e.

Ez şermok û fedîkar van çend rûpelan li ser xwe dinivîsinime. Ev jî ji neçariya me ye, jî ber ku Kurd zor kêr li ser hevûdin dinivîsinin, yan hevûdin baş nedinasin. Merovên kurd pîrr hindik li ser kesên xwe û dîroka xwe nivîsandine. Di dîroka netewiya kurd de keda gellek merovan nehatiye nasîn û teqdîrkirin. Îroj jî rewş wisa ye. Sedema ev kêmasiya mezin beşbeşbûna welatê me û

tunebûna dewleteke Kurd e. Hemî nexweşî û kêmasiyên me ji van sedeman zane. Li milê din, rêxistin û kesên kurd bi xwe jî, bi pirranî, beşbeşbûna xwe û welatê xwe di pratîkê de pejirandine. Kesê bi bîrûbaweriyeke kudistaniye gelemper sêwî maye. Jê bêtir, nivîskarê kurd hên îroj jî nikare bi şeweyeke objektîv li ser pirsên bi siyaseta û realîzma kurdî ve grêdayî binivîsîne, eger binivîsîne jî kes li wan xwedî demakeve. Tîrsa wî ne ji dewletan, lê ji rêxistin, partî û kesên kurd e. Kesên biyanî baştir li ser Kurdan dinivîsin. Çiqa di nivîsarên wan de kêmasîne hebin jî rastiya di gotarên wan de ji ya di gotarên Kurdan de bêtir e. Wek kesên ji derve de li rewşa Kurdan mêze dikin, ew realîzma Kurdistanî ji Kurdan çêtir dibînin. Li milê din, kesek nikare navên kêr û xirab bi wan de biqemîtîne, ji ber ku ne Kurd in (Kesên bi înglîzî dixwênin, bila bi kerema xwe li gotara Christopher Hitchens: National Geographic, 8/1992 binihêrin). Li milê din, em xwe di çavên xwe de pîrr mezin dibînin, xwe bi peyvên xwe pîrr mezin dikin, lê realîzma me me bi cîhanê ve bi hawayekî din dide xuyakirin. Wek nişê, em gotina hebûna panzde milyon Kurd li Bakurê Kurdistanê dikin, lê ew milyonên em behsa hebûna wan dikin nikarin bi şeweyeke rêk û pêk rojnameyêke rojaneyê layiqî dawîya sedsala bîstan bi zimanê kurdî derxin; em gotina hebûna bêtir ji nîv milyon Kurd li Ewropa dikin, lê ew bi sedanhezaren em gotina hebûna wan dikine nikaribûne deh sêlikên mûzîka kurdî çêbikin, yan piştigiriya çêkirina wan bikin,... Em behsa pelixandina mafên me, stemkariya neyaran û beşbeşkirina me dikin, lê hên ji dest me nehatiye der ku em wek yek netewe daxwaza mafên xwe bikin.

Eger nivîskarên neteweyekê li ser nexweşiyên civaka xwe nikaribin binivîsin;

eger endamên wê civakê nikaribin bi zimanê xwe li ser van pirsan bixwênin, gelo em ê çawa nexweşiyên xwe derman bikin?! Me du nîfşên xwe di rêya "karkirên cîhanê bi yek bin" de wenda kirin. Gelo çend nîfşên din divêt wenda bibin, da em fêr rastî û şaştîyên xwe bibin?! Yên wek Şahîne Bekirê Soreklî di salên 80yî de li ser van pirsan nivîsandine. Gelo haya kê ji wan nivîsaran heye?! Gelo dilê nivîskarê kurd yê dixwaze ramanên xwe bi şeweyeke objektîv xuya bike ê çawa bixwaze bêtir berhevan biafirîne?! Em ji dema razana xwe katê didizin, da binivîsinin, bi kurdî binivîsinin, em bi pereyên keda xwe nivîsarên xwe çap dikin û rêdikin, lê kî bixwaze wan nivîsaran çap bike, çend kes bixwênin? Trajêdiya nivîskarê Kurd yeke mezin e. Hên bi ser de hinên bi kirina gotinên arzan jîr her rexneyan li nivîskar û ronakbîrên Kurd digirin û dipirsin, ka nivîskar û ronakbîr li ku ne?! Ev bûn şeş sal Şahîne Soreklî romanê Heinrich Böll wergerandiye kurdî, lê hên çap nebûye; ev bûn çend sal wî serpehatiya Dewrêşê Ebdî xistiye ser rûpelan,... Bêguman gellek nivîskarên Kurd hene, ku dilsariya wan pêûsa wan daye şikandine. Nivîskar bêpiştigiriya gelê xwe ne kes e, ne jî gelek bê nivîskarên xwe çî gel e!!! Ev e trajêdiya me, ev e realîzma îroj. Gotina kilîşeyan, nivîsandina peyv û hevokên dêmagojîyê, û puffkirina balonên mezin hêsan e!

Gelo hewce hebe ez gotina endamtiya PENa australî/navnetewî û rêxistinên din bikim?! Bawer nakim pêwîst be. Herweha grîng nabînim behsa pirtûkên min xwendinî jî bikim. Ya rast, min navên pîrraniya nivîskaran jî ji bîr kirine, biborînin; lê divêt ez behsa tişteki bikim (De êdî hûn û wûjdana we! Eger kesekî xwezt min wek "bûrciwa," yan "xwefroşê împîryalîzmê" bi nav bike;

wek soraniyên me elên: qey nake). Ez hemwelatîyê Australya me û bi ev hemwelatîyê serbilind im. Bi înglizî, ez xwe wek Kurdish Australian , yanê australiyekî kurd, didim nasîn. Australya ji mafên min bêtir daye min û ez li ser xwe ferz dibînim, ku spasiya xwe ji ev welat re ji bo rindiya wê bi min re, herweha ji bo rindiya wê bi Kurdan re, çîqa hindêk be jî, pêşkêş bikim.

Heye ku xwendevan meraq bike, ka min kengê dest bi nivîsandinê kiribe. Nivîsandina bi zimanê kurdî min li Australya di salên yekem yê 80yî de dest pê kir. Ta nuha hindêk kurteçîrok û gotarên min di rojname û kovarên kurdî yê li Ewropa têyên der de hatine weşandine. Gellekên din nehatine weşandine. Min dil heye li vir çend rêzan li ser romana WENDABÛN binivîsînim. Min ew di sala 1985an de kuta kir. Di ew dem de min çî nivîsarên HAWARê nexwendibûn; loma ji hêla rêzimantîyê de çend şaştîyên biçûk ê tê de hebin. Di sala 1987an de Enstûtuya Kurdî li Bonn ew da weşandin, lê pereyên weşandina wê nedan. Pirtûk di weşanxaneyê almanî de ma, Enstîtû hat girtin.

Min pirtûkên xwe bi pereyên xwe ji weşanxaneyê derxistin û bêyî pere hejmarine wê li rêxistinine kurdî belav kirin, lê rêxistinine, yan karmendên wan, wek ez dûvre pê hesiyam, WENDABÛN dabûn wendakirin, ji ber ku ramanine tê de, li gor wan deman, li keyfa wan nehatibûn. Li vir dixwazim diyar bikim, ku di dema Kurd herdem daxwaza demokrasîyê ji yê din dikin de, hejmareke mezin ji wan û rêxistinên wan ne kes û rêxistinên demokrat in. Hên îroj jî rojname û kovarên bi zimanê kurdî, bi taybetî zaravayê kurmancî, dinivîsînin, yan bi navekî kurdî lê bi tirkî, her xeta xwe tenê dinasin, rê nadin nivîsarên objektîv, yê li gor xeta wan nehatibin nivîsandin.

Ji berhemên Şahînê Bekirê Soreklî ev hatine weşandine: * Azadbûna Mehmet Karataş(çîrok), Enstûtuya Kurdî, Bonn, 1985; * Wendabûn(roman), Verlag für Kultur und Wissenschaft, Bonn, 1987; * Em û Pirsê Me (nivîsarên siyasî), Sydney, 1987; * Mehkemekirina Selahiddînê Eyûbî (şano), Haykurd, Stockholm, 1989; * Jana Heft Salan(helbest), Enstûtuya Kurdî, Brûksel, 1990; * Hokirina Zimanê Kurdî(Pirtûk/kasê, Kurdî/înglizî), Sydney, 1983; * Helbest 1 (kasê), Sydney, 1987;

* Helbest 2(kasê), Sydney, 1989.

Gellek nivîsarên min bi zimanên înglizî, erebî û almanî jî di kovar û rojnameyên cuda de hatine weşandine. Li milê din, di pirtûkeke biçûk de min helbestine Cigerxwîn wergerandine înglizî. Romana Heinrich Büll, Herimandina Jiyana Katharina Blum, min ew jî ji almanî wergerandiye kurdî, lê hên nehatiye weşandin, herweha kurteçîrokine jî înglizî û almanî. Di Ensîklopêdyaya Gelê Australya(Sydney, 1988) de min li ser Kurdan nivîsandiye,... Li bajarên Australya ez di gellek sêminaran de beşdar bûme, axiftinên bêyî jimar di derheqê pirsê kurdî de kirine. Ji hêla xebata rojnamevaniyê û karê radyo de min hevpeyvîn li gel bi dehan berpirsiyar, hunermend û ronakbîrên kurd çêkirine, herweha li gel şexsiyetên biyanî ku piştgiriya gelê Kurd dikin. Birêz Celal Talabanî, Birêz Mesûd Barzanî, Birêz Ebdellah Ocelan, Şêx Ezeddîn Huseynî, Birêz kemal Burkay, Birêz Serhad Dicle, Dr. Mehmûd Osman, Birêz Resûl Mamend, Dr. Samî Ebdûurrehman, Dr. Necmeddîn Kerîm, Dr. Esed Xeylanî, Birêz Kendal Nezan, Birêz Mehdî Zana, Bişêz Mûsa Enter, Profesora Seidê Îbo, Hejar, Birêz Ibrahîm Ehmed, Birêz Umer Şêxmûs, Birêz Aleksander Stenberg, Stî Joyce Blau, Birêz Olof Tanberg, Dr. vera Saeedpour beşekî

biçûk ji wan şexsiyetan in ku min li gel wan hevpeyvînên ji bo bernamaya radyo çêkirine. Li milê din, hema hema hemî çavîyên têlvîzyonê û gellek dezgehên radyo li hemî beşên Australya û li Nûzîlenda di derheqê bûyerên hemî beşên Kurdistanê de li gel min hevpeyvînên bêyî jimar çêkirine,...

Min piçek alîkarî li Ewropa jî kiriye. Wek nîşe, di du konferensên navnetewî de, li Parîsê(1989) û li Stokholmê(1991), min axiftinên bi kurdî di cîh de werdigerandin inglîzî, axiftinên bi inglîzî werdigerandin kurdî. Rojname û kovarên Kurdan gotarên dûr û drêj li ser van konferansan û kesên tê de beşdar, ... nivîsandin, lê xuya ye dilê kesekî nexweztîbû ku behsa rola wergerandina weqa axiftin û pirs û gotûbêj bike; yan heye ku ev yeka grîng nedîtîbûn. Xwendina helbestekê, yan stranekê ji wergerandina axiftinan, pirsan û gotinan grîngtir dîtîbûn; yan belkî kêmasî ya min bû, ji ber ku min wêneya xwe nedabû wan, ...(!)

De êdî bes e gotina "min" hat kirin. Xweziya ne "min" lê kesekî din li ser Şahîne Bekirê Soreklî nivîsandibûya; biborînin! Ev nivîsar ne bi dilê min bû, ji ber ku min dil nebû xwe bi xwe li ser xebata xwe binivîsînim, lê mixabin, çi rêyên din nebûn. Berpirsiyarê NÛDEM, Kek Firat, wisa pêşniyar kir, û pêşniyariyên wî li cem me granbiha ne.

Gotina dawîn: Ew gelê ku li gor pîvanên demê û li gor siyaseta rojê ber bi pêş neçe, ê her li dû gelên pêşketî bimîne. Ew kesên xwe bi xwe çepikan ji xwe re lêxin û guh nedin realîzma siyaseta cîhanî, ê her di xewn û xeyalan de bijîn. Ew gelê bi zimanê xwe nikaribe bixwêne û bi xîfê nikare xwe bi yek ke, nikare bibe xwedan şexsiyeteke netewiyê serbixwe. Ew gelê qedr û qîmeta kesên xwe negire, li nivîskar û hunermendên xwe xwedî dermekeve, ê wan kesan û berhemên wan wenda bike. Ew rêxistin, partî û kesên bi xwe demoqrasiyê nedin yê xwe ne layiqî demoqrasiyê ne.

Ji hevdu bûna bi salan, jiyîna li şûnên ji hevûdin dûr û cihê, û tecrûbeyên şexsî raman û metodên merovan ji hevûdin cuda dikin. Loma, eger xwendevanek, li gor dîtina xwe, kêmasiyekê di gotarê de bibîne, bila bi kerema xwe bibexşîne. De bila gotar drêjtir nebe. Bila salên li pêş rojên baştir û xweştir ji neteweya me re li gel xwe wînin; bila em ji hev hej bikin; eger hej nekin, bi kêmasî koka hevûdin nekolin. Ji ev beşê cîhanê germtirîn slav ji endamên gelê xwe re pêşkêş dikim. Her hebin.

Sydney, 13. 9. 1992

Kujtina Du Merovên Belengaz

Şahîne Bekirê Soreklî

“Te çima jina xwe kujt?” hêkim ji Birêz C.S. pirsî. Li dû ku wergêr pirsê dadmend bi zimanê erebî ducar kir, C.S. bi dengê qebe bang kir: “Ez car din dibêjim, ez bêsûc im. Ma çavên min kor bûne, ku ez şûya xwe bikujim! Dijminên min ew kujtin. Bona xwedê, ji min bawer bikin.” Dengê wî yê qebe hin kesên di dadgehê de danîştibûn aciz kirin, lê di eynî demê de dilên hinan şewitandin.

“Bila çawîş James White were hundir,” dadmend ferman da. Li dû hatina çewîş jê hat xwaztin, bila ew ji koma sondxwaran re bibêje, ka wî di ew roja yekşemê de, roja kujtina Stî N.S., di mala wan de çi dîtibû.

çawîş White dest bi îfadeya xwe kir û got, “ez sond dixwim, ku ez ê tenê rastiye, ne tiştekî din, ji dadgehê re diyar bikim: Li dû girtina agahdariyê ji jineke ku nexwazt navê xwe bide, otomobîla me seet 12:30 gihîşt ber deriyê xaniyê apartmana malbata S tê de. Li wir komeke ji jinan, peyan û zarokan civiyabû. Hinan ji wan em agahdar kirin, ku ber gihîştina me bi dora 10 deqan teqîniya dabeçeyekê du caran ji apartman jimar 7 hatibû bihistin. Ez û Polis Stewart, me zû berê xwe da wê apartmanê û min dest pê kir li derî xim. Kesekî derî ji me re venekir. Ji

hundir dengê giriyê zarokê dihat. Xwdiya apartmana li hember ji me re diyar kir, ew wisa texmîn dike, ku Birêz S. jina xwe kujtiye. Heye ku xwe jî kujtibe. Li dû wê gotinê, min pehîna xwe sê-çar caran li dêrî xist û ew bi zorê vekir.

“Eywana rûniştinê tiji dû bû bû. Birêz C.S. li ser qaryoleyê rûniştibû, te digot qey em li pêş xwe neditîtin. Cixareya xwe dikişand û bi du çavên wek yê miriyan li dîwarê li pêş xwe diniherî. Li kêleka wî dabeçeyeke tazî hebû. Polis Stewart xwazt dabeçeya xwe bikişîne, lê min ew bi nêşaneke destan haydar kir, ku wisa neke. Ez hêdikan ber bi Birêz S çûm, dabeçeya wî derbas Stewart kir, li teniştê wî rûniştim û destên wî kirin kelebçeyê. Komeke merovan nuha xwe li ber derî gîhandibûn hev û hindek stûyan xwe ber bi hundir drêj dikirin. Polis Stewart ji wan xwazt, ku bila belav bibin û hewl da deriyê şikestî bigire. Min xwazt ez ber bi ew odeya dengê dergûşekî jê dihat biçim, lê kelexa ji mitbaxê dihat der haya min kişand ser xwe. Kelexa ji ava di quşxaneyê li ser agirê xazê dihat der, ku hindik mabû nemîne. Li kêleka çepê ya odeya mitbaxê laşê Stî N.S. yê ramediyayî ez vecinîqandim. çavên wê yê vekirî bi şopên

matmayîn û tîrsê dagirtûbûn. Gulleyekê, ku dûvre xuya bû ew sedema kujtinê bû, xwe di nav herdu çavan re berdabû hundir serê wê ; yeke din li milê wê yê çepê ketibû,..."

Bi daxwaza ebûqatê C.S. dadmend biryar girt mehkemekirina wî rawestîne ta ku raporên pişîşk û pisporên nexweşiyên nefsin yên di derheqê wî de digihên dadgehê.

Tevî ku di qereqolê de bi dehan car pirsên wek, "te çîna jina xwe kujt?" ji C.S. hatibûn pirsîn jî, wî kujtina wê her înkâr kiribû, bersîvên cuda dabûn û di navberê de her gotibû, "ne min; wan ew kujt." Carekê giriya abû û gotibû, "neyarên me yên bêwûjdan em kujtin."

* * *

Li paş deriyekî hesinî C.S. di odeyeke biçûk de rûniştibû. Wî nuha êdî dizanibû, ku ew ji bo sûcekî hatiye girtin, lê hîn nikaribû bipejirîne, ku wî rast jina xwe kujtiye. Ma kesekî wek wî ê çawa bikaribûya dayika çar zaroyên xwe bikuje?! "Na, na," wî xwe bi xwe re got û bêyî hemdê xwe, weke ku ji dadmend re bibêje, domand, "na, na, hezar car na, tişteki wisa ji dest min nayê der," lê ji nişkan ve, wek kesekî ku bûyereke nebixêr were bîrê, sîfê wî tîrş û tal bû, çavên wî bîstekê qurçman û rûyê wî qermicî. Te digot qey cîhan bi hemî giraniya xwe ve bi ser wî de hildiweşiya. Dûvre seri li wî leqiya, bi destê rastê du kut li eniya xwe xistin û lêva bini kir navbera dranên xwe, gezt û berneda ta ku xwûna sor jê hat der û ew di devê xwe de bi tama şor hesiya..

Dora bîst deqeyan derbas bûn bêyî ew bilipite. Dûvre, çav di dîwêr de qîq, ew xwe bi

xwe re axift; wek merovekî dîn pilepila wî dihat. Li dû vexistina cixareyekê wî dest pê kir bi dengêkî nizimî xemgîn di ber xwe de bistirê, lê hêdî hêdî strana wî bû yek ji şeweyên gotina serpehatiyên gelêrî yên kesên xwedan qederên reş. C. S. şûna xwe ji nişkan ve xweş kir, cixareyeke din vexist û bi ev hevoka fermanê axiftina xwe domand: "De nivîskaro, ez ya hatî serê min bibêjim, tu jî binivîsîne." Te digot qey dîwar li pêş çavên wî bû bû merovekî nivîskar û guhên xwe dabûn ser gotinê wî.

"Baş têye bîra min, em çawa di rojêke meha nîsanê de gihîştin bajarê Melborn. Em ji ber belengaziyê direviyan, ji ber mirinê, ji ber leşkeran, cendirman, mamûran, ji ber peya û mirûdên filankesî û filan rêxistinê, ji ber şoreşgêr û niştimanperwer û têkoşer û olpe restên curbecur. Ji ber xortên pêşîrvekirî em reviyar, ewên mîtralîzozen xwe li ser çîpên Toyota bi cîh kiribûn û heku dilên wan dixwazt gulleyên xwe ber bi çep û rast dibarandin. Ji ber merovkujan em reviyar, ji ber bertûlan, ji ber xirabiya merovan, nerindiya wan, ji ber heznekirinê, kujtin û sotandinê.

"Wêneyên malbata pismamê min ji ev welatê dûr digihîştin me û min didît çawa ew bi rûyên kenok li dor otomobîla xwe civiyane, yan li ser keskayî di bin siya darekê de rûniştine, yan li kêleka ava derya hêşin derketine seyranê. Dilên me bi wan diman û me xweziya xwe bi wan dihanî. Di kûraniya hebûna me de meraqek dikeliya, ku me jî bikaribûya xwe ji ev beşê cîhanê yê bi xem û kul û keseran avis bigihanda ew hêla xweş û rihet, şaristaniya merovên pêşveçûnî. Li di mehên tîji hevpeyvîn û muayeneyan, mehên ku li me bûn wek salan, xwedê meraqa dilên

me hanî cîh, me hew dît em di balafîreke mezin de ne; û me hêvî kir, ku piştta me bi rojên reş de û berê me bi yên xweş de be.

Min ji merî û hevalên xwe re sond xwaribû, ku dûrbûna ji wan ê pirr drêj neke. Ma ev rewşa xirab ya li welêt qey ta roja qiyametê najo! çar, pirr-pirr pênc sal, ne bêtir, em ê vegerin. Di ev dem de, min di dilê xwe de digot, em ê dewlemend jî bibin û çend qurşan li gel xwe wînin. Jina min ê fêrî zimanan bibe, zaroyên min ê di xwendegehan de pêşve biçin. Di mêjiyê min de hezar wêne çêdibûn: Jina min bi otomobileke mezin zaro dibirin dibistanê, di dawiya hefteyan de em her li seyranan bûn, li dû du-sê salan xaniyekî me yê duqatîn hebû, ji mêvanan vala nedibû, tiji ken û şahî bû,... Di serê min de weqa tevdehên ji bo rojên dahatû hebûn, min digot, ez ê rojekê ji rojan vegerim gundê xwe û bi pereyên xwe ji gundiyan re pirtûkxaneyekê lêkim. Navê min ê ta gund hebe li ser bimîne. Bavê min ji me re tiştê nehîşt, min digote xwe, ez ê navê malbatê biparêzim. Ez ê bi otomobileke Mercedes vegerim gund. Bila zîqezîq bi lastîkên wê keve, bila dost bikenin, nyar biteqin; ey felek!

“Li dû gihîştina Melborn bi çend hefteyan xewn û xeyalên min dest pê kirin di rastiya li holê de bi ber bê kevin; yek li dû ya din, di çemê jiyînê de heliyan û di nav qûma herqa wê de wenda bûn. Bi min ve êdî baş xewan bû ku çî bihuştên wisa tunen, da merov hema weqa bi hêsani xwe bixuşîne wan. Herweha ez têgihîştim ku bextiyariya malbata pismamê min, ew ken û keyfa wan, wek me li welêt didît, ji peydakirina makîneyên kişandina wêneyan bûn. Min êdî pejirand, ku gotina

‘hertîştê ji dûr ve dibiriqe ne zêr e’ rast e.

Bajarê Melborn dawî da tîrsa ji mirinê û em ji dengê çekên curbecur û leşger û partîzanên hêzan xilaskirin, lê ew şahiya me jê hêvî dikirî neda me. Ji dest min û jina min nehat der em li wir xwe di nav civaka nû de bihelînin. Em bû bûn wek du masiyên ji çemekî biçûk hatibin derxistin û ketibin nav ava derya. Dûrbûna ji hevalan, tenêmayîna me, nezînbûna bi zîmanê welêt û bicîhnebûna armancan ez kiribûm rewşeke wisa ku tê de min xwebêja ken ji xwe bîr kir. Me rabû mala xwe ji Melborn bar bajarê Sydney kir, bi hêviya ku ew bextiyariya xûşka wê nikaribû bide me pêşkêşe me bike.”

“Rojan dan dû hev, sal li dû hev rêz bûn û me nema xwazt em wan bijimêrin. Em li Sydney bûn xwediyê xaniyekî, xaniyekî ku teqîstên wî divabûn bîst û pênc salan werin dayîn; trîmbêleke japoniye heft salîn û têlvizyonekê.

“Min di mixazeyên bajêr yên mezin de tiştên xweşik didîtin, lê ji dest nedihat der ez wan bikirim, di klûb û meyxaneyan de çavên min li devên kenok diketin, lê nikaribû bi xwe bikenim, min hevaltiya kesan meraq kir, lê kesek li meraqa min xwedî dernediket; û li dû dîtina keçên çeleng û ciwan li ser tax û placên bajêr min lewendî û xwûnşerîniya wan dida hember rûtîrşîya jina xwe ya ku li dû hanîna çar zaroyan roj bi roj qalintir û guloberî dibû, û jiyan di çavên min de reştarî bû, min ji bo ev qedera nebixêr lome li xwedê dikirin û bi drêjiya şevan ji axekufê xew nediket çavên min.

“Di berbanga sibeyê de min hezar nale li zengilê seetê dihanî. Pênc, yan şeş, rojan di hefteyê de, hefte li dû hefteyê, meh li dû ya din, sal li dû salê kar li benda min bû. Ez bûm wek makîneyekê, jiyanekê bêyî guhertin, rojek wek ya din bû: Beyanî zû rabe, here serşokê, zû berê xwe bide rawesteka trêne, bigihê şûna kar, bikişîn, biguviş, rake, gêrke, bikişîn, biguviş, rake, gêrke,... Mijûlkirina mêjî ne pêwîst e: bikişîn, biguviş, rake, gêrke; trêne, mal, bixwe, razê, rabe, serşok, mitabax, trêne, kar û dîsa bikişîn, biguviş, rake, gêrke,... Axiftin jî ew axiftin e, nayê guhertin: Em ê îroj çi bixwin? Wê têlvizyonê vêxe, vemirin; zêzewat dîsa biha bûye; wan zarokan huskirin bide; name hene?

“Na, na, bi kirina kar kesek dewlemend nabe, min rojekê gote xwe, û ez nema çûm kar. Min got wan, karê we zor gran e. Ev kişandin û guvaştin û rakirin û gêrkirina malwêran ya salan ez seqet kirim. Aax, bavo, pišta min!

“Dadgehê biryar da ku karxane heştê hezar dolar bide min. Ez ji kar xilas bûm. Min zengilê seetê şikand, min kapitalîzm dot, ya min bi ser ya sermiyandaran ket.

“Lê min ê çi bikira? fiahî carê bibû kevroşkekî beza; ez jî tajiyeke westa, şahî her jî pêş min reviya û ez negihîştêmê. Derbaskirina seetên dûr û drêj di hundir malê de ez û jina min li hev kirin xuh, em jî dengên hev û jî rûçikên hev westa bûn. Min dest pê kir biçim klûbên cûzê. fiênîyê welêt navekî xweş li makîneyên cûzê yên klûban kirine: Dizên yekdest. Lîztina wan gellekî li keyfa merov tê. çirayeke biçûk di makîneyê de vêdikeve:

Pereyan berde min. Dema pereyên xwe digire, çira te haydar dike: De holikê bi piyê min de bikişîn; û lîztik dest pê dike. Peran têxê, holik bikişîn, holik berde, peran têxê, dîsa bikişîn, car din berde,...ta ku dizê yekdest hemî pereyên te dike hundir zikê xwe.

“Rojek hat û nema êdî qurpîka min bi lîztina tev dizên yekdest re dihat. Min dest bi cûza reva hespan kir. Tiştê mat, li gel nebaşbûna înglîziya min jî, ez di warê ev cûza ku navê sport lê hatiye kirin de bûm pispor. Min di demeke kurt de navên hespan, siwarên wan û kata reva li şûnên cuda ji ber kirin. Ez bi ku de biçûma radyoke transîstor di beriya min de bû, da xwe agahdar bikim, ka kîjan hespê vexwar, kîjan duyem û kîjan sêyem hat.

“Rojekê ez zixxawiyayî gihîştim malê û min ji kebaniya xwe pirsî, ka ji bo xwarinê çi heye. Li şûna wek herdem piçek xwarin ji min re amade bike, tiştêkî mathîştinê cih girt. fiûya min pelpel li çavên min niherî û gote min, bila ez ji ber çavên wê herim. Ev cara yekem bû min gotineke wisa ji wê dibihîst, lê tiştê ez bêtir xeyidandim ew bû ku wê bi înglîzî gotina xwe kir, û li ber zaroyan. Ez êdî tê gihîştim, ku perdeya di navber jin û mêr de ji navbera me rabûye. Zaroyên min jî hêdî-hêdî nema êdî guh didan min. Qimeta min di mala min de jî ya segekî di malên Australiyan de kêmtir bû. Li ev welatê bêbext, merov newêre destê xwe jî li hember jin û zaroyên xwe rake; hukmata bêbav pişt wan digire! Ji welêt jî name hatin birrîn, çimkî min nema dikaribû pereyan rêbikim, nikaribû merî û dostan ji welatê kevin wînim yê nû.

“Rojekê hevalekî cûzê gote min, li nik wî agahdariyeke bêyî guman heye, ku hespekî bi navê Star ê di reva roja şemê de yekem derkeve û dolarekî piştgiriya wî ê bîst û yek dolaran bide. Min hesiband, pênc hezar dolar ê 105 000 dolar bi dest xî. Bi perene wisa, ez ê hemî derdan derman bikim, navbera xwe û jina xwe baş bikim û serîkî li welêt xim, ez ponijîm. Tiştê dijwar dîtina pênc hezar dolar bû. Roja îniyê, li dû ku şûya min keça me ya ku nû dest bi xwendinê kiribû bir dibistanê, ramanek ket serê min: Ez ê xişrê jina xwe bibim, wan ji bo du rojan rehîn bikim û roja şemê Star ê hemî gelşên li holê çareser bike, min gote xwe.

“Min zêr û zivê jinikê bi ser û bini ve rakirin û berê xwe da rawesteka trêne. Tiştê ez dûvre mat hiştimî ew bû, ku min wisa bi hêsanî ev kar dikir, tew nehat bîra min, ku gustîrka zewaca me, ew nêşana bimbarek û pîroz, ya ku diyariya bav û diya min bû, ew jî di tûrikê naylon de bû. Hevsarê min ketibû dest beşê min yê bêtevdêr û ez wek zaroyekî wenda ber bi pêş biçûm, bêyî armanceke bi tevdêr.

“Roja îniyê êvarê bêyî serêşî derbas bû, jina min bi çûna xişir nehesiya. Roja din bi rohilat re ez ji mal çûm der. Herdu seetên ber destpêkirina reva hespan li min bûn wek salekê. Di quncikekî parkeke bajêr de rûniştî, hişên min weqa li hev ketibûn, ku heta min radyoya xwe vekir, reva hespan hatibû dawiyê. Ez bi heyecan reviyam şûna dayîn û stendina pereyên cûza reva hespan û li pêş teqake wê ketim dorê. Bi gihîştina teqê re, min bilêta xwe zû drêj keçika li paş teqeyê kir, ya ku li wan niherî, serê xwe çep-rast hejand û got, na,

ev hesp çi pere venexwarine. Min herdu destên xwe ji hev vekirin, ber bi jor rakirin û keniyam: Tu şaş î, car din binihêr, min got keçikê. Bersîva wê ya bêyî guman bû satilek ava sar û bi ser min de rejîya,...

“Wê şevê ez li mal venegeriyam. çawa û li ku min ew derbas kir, ez nizanîm. Tenê dizanîm, roja yekşemê, dema min nêzikî li mal kir, hin beşên asîman êdî sor bû bûn. Bi dengê girî û qîrîna jina xwe re min xwe ji xew çekir, çûm mitbaxê, qehwe çêkir, rûniştim û cixareyek vêxist. zaroyên me, dergûş ne tê de, ne li mal bûn. Jina min dawî da qîrînê, lê hên digiriya. Ez rabûm ser xwe, da biçim wê aşt bikim: Megirî dayika zarokan megirî; xwedê heye, xem niye, ez ê xişrê te li te vegefirîm û bi ser de ji te re bazinekî zêrîn bikirim, soz, megirî,...”

Li vir şeweya axiftina C.S. hat guhertin, dengê wî qebe bû, ew rabû ser lingan; bedena wî bi tevahî dilerizî; te digot qey ew û jina xwe a nuha pev biçûn.

“Serê xwe radike jor, şer ji rû dibare; hezar naleyên reş li min û kok û binata min tîne. Keçê, dîne, kerr be, ez di bextê te dime, şerm e, dengê xwe nizim bike, tu ê cînanan bi me bihesînî, ez dibêjim. Ev jina cazî van gotinên wisa berbat û gemnarîn ji ku peyda kirine, nizanîm! ‘Siktir, derkeve ji mala min,’ dibêje min. İnglîzî û erebî li hev dixê. ‘Mala min!’ Kengê jin bûn xwediyên malan, cihan?! Keçê, tu dîn bûye, xwe bide hev, xwe ragire, ez dibêjim wê. ‘Yan bicehim here, yan ez ê polîs agahdar bikim,’ li min vedigerîne. Li vir jî ranaweste. ‘Destê xwe li min rameke,’ dibêje, ‘eger polîs tiştêkî neyi-

Kulîlkên Bêronî Yên Biyaniyan

Mihemed Efîf HUSEYNÎ

Werger: E. Huseynî

(1)

Xemgîn bûm dayê...
Xemgînê kulîlkekê di zistanê de/
Xemgînê jibermayên zaroktiya xwe yî
li ser gustîlka te me...
... Porê te yê ku spî dibê û kirasê te yê
çiryayî
Kîjan bêdengiya zîvane ji boyî
bêdengiya te ye
û ez bi ser dûrbûna xwe de dikevim/
mîna
zarokên te yî dîtir, hindikekî mirin, ji
dema
dayikan çûn der...
Odene tarîbûyî di navbera temenê te de
Ey dayê
çi tenafî di dergehane de ye, bêyî te
çi pirsin bêhedan in di rêça min de,
gava ku ez berê xwe didim te,
gava ku ez berê xwe didim şenahiyên
nerrmînî
di giyanê xwe de/ Ta ku ez navê te yî
kevnare
ji bîr bikim, tîm danhev wekû ereba
nan

Tu çi dikî
Ez çi bikim ji şîniya xwe, ya ku dûrî te
ye
Ez çi bikim bi vê mermera li ser sirûda
xwe
Sirûda min î razayî di sînga te de wekû
tîyekî
Ey dayê...

92.02.22

(2)

Ji mêj ve, (Emîra) yek li daristanê
miribû
Sîberan û kulîlkên biçûçik, ew nixu-
mandin
baranê serdemê û çîrokan jî
Tiliyên wê, bi bager û xelmaşbûnê
hatin dagirtin
û bi oxireke kurt mîna dengê biyaniyan
Di şevê de/ daristanê dibirrin /
li (Emîra) yê digerin)

92.08.04

nin serê te, dostê min ê te bikuje.’ Wey hawar, xwedê, hawar, dostê jinikê ji heye! Toreyên me li ku man, erf û edetên me çi pê hatin, şeref û namûs bi ku de çûn?! Ev jina nema êdî yeke ereb e. Ne rohilatî, ne roavayî ye, tevlihev bûye, herimiye, pîs û pas bûye ev çêleka! Derbas mitbaxê dibe, qîrîna xwe li gel xwe dibe û li wir didomîne. çi dengê ne xweş jê tê, wey hawar! Ew dengê wê yê wek yê malayîkeyan, çi pê hat? Ka ew rûyê bi ken, ew bûka nazik û delal, ka,...?!!!

“Ez ê wê bi dabenceyê bitirsînim, heye ku kerr bibe. Ez herim dabenceyê derînim. Ew ê wê bibîne, bitirse, sist bibe û dawiyê bide ev rewşa xwe ya bêfedî.

“Ez ê te bikujim, eger tu ev devê xwe yê gemarîn negirî, ez ê te bikujim, ez dibêjim wê. Kuro, lawo, dikene! Qerfên xwe bi min dike û ha, ha, ha, dikene! Kenekî bilind, kenekî bêsedem, kenekî bêşerm! ‘Siktir,’ dibêje min, ‘tu kengê bûyî peya?’ Ez gaveke din ber bi wê radînim. Destê xwe yê rastê radike jor û tiliya eşhedê ber bi pozê min drêj dike: ‘Li şûna xwe bimîn, bênamûsê peyan,’ dibêje min, ‘ez ê te ji kûçikan derbas bikim.’ Keçê ji xwedê bitirs, bes e, ez dibêjimê. Devê xwe tîji xazî dike, tif rûyê min dike û dibêje, ‘hey dizê xîşrê jina xwe, tifû li simbêlên nîvpeyayên wek te.’ Erê, lawo, tif rûyê min

dike! Ha ji te re yek, ha ji te re dudu. Dikeve xarê, bi çavên vekirî û matmanî dikeve xarê.”

Li vir girî dikeve xenaqa C.S., dengê wî car din nizim dibe, cixareyekê vêdixe, nefeseke kûr jê dikişîne û didomîne:

“Nivîskaro, de bila cîhan biryarê bigire, ka kê kî kujt. Li welatê min, bila ew kesên di warê lixwekirina kincên leşgerî de pispor cixareyeke din ji paketên xwe yên frensî û emerikî derînin û li paş mîtraloyên li ser cîpan bikişînin. Wan welat li me kirin dogeh, ewên xwe li ser jin û pîr û kal û zaroyan, li ser kesên belengaz dikin boke û dûvre navê ‘gel’ li wan dikin; wan em bi çolê xistin. Ewên bi tiliyên hêz û kesên di paş perdeyan de dilivin, wan mala me wêran kir. De bila li wan pîroz be, ku wan em û welat gîhandin ev rewşa bi qîr û tenî, ew yên rojekê xwûna hevûdin xvedixwin û ya din piyan li dor stuyên hev digerînin û hevûdin radimûsin. De nivîskaro, bila cîhan biryara xwe bigire, ka kê kî kujt?!”

Agirê cixareyê gihîştibû nav tiliyên C.S., lê ew bi şewata tiliyên xwe nedihesiya. Şewata dilê wî dabû ser her şewatê.

(Sydney, 1983. Ev kurteçîrok, di bin navê “Curma Mezin” de, berê bi zimanê erebî hat nivîsandin)

(3)

Darbestne dilpak ji bo kulfilkan...
Keçne nûhatî, bi baweriyeke bêhempa,
bi poşmanî,

darbestan bi pêş de dibirin...
tarîbûnê derbas dikin...

Li ser darbestan poşmaniya xwe
diresînin,
û sorê veşirtî bîna xwe berdide wekû
gumlekê pakrewanekî,
xwîna wî û zimanê wî yê zuha, şirove
dike...

Di pangeveke xemgîn de/
Di zencîrekê ji gavên wî ên cara dawîn
de/

Ku li Kurdistanê diçirisin
Mîna keçne nûhatî ku
li seranserî darbestan bêdeng in.

92.03.10

(4)

Biyani ne...li ser rûniştekan wan
payîz hişin dibe...
Xelk in, em ji endamên bêrîkirina wan
in/
û çirokên wan yên di taristanê de/
Herdem...Em li xuşexuşa qirikên wan
guhdar in.

Lê/ ji bo çi husa ne zelal in di nameyên
xwe de,
Li hemberî tenêtiyê radest in
Xwe di qehwa me de diqurnisînin...
Roj bi roj em ligel wan diçûn nik dara
hevrisê

Me navê xwe ji wan re çinîn...
Jihevketî ne... dişikestina me ta
dawiya

bajêr, derbas dikin,
Gava ku em wan bibînin/ hergav em ji

wan hez dikin û
di şemendefira sirgûnê de, em destên
wan dihejîn in.

91.10.05

(5)

Yên hindik, ku bendewariya mirina me
kirin/
Bêrîkirinên xwe ji me re nehinartin
û ne rûpelên rojên xwe yên ku li ba me
mane jî...

Ji me re nenivîsandin... gelo mirina
me jibîr kirine ?

Gava ku em bi dizî ji nameyên wan
hatin der

me ji boy xwe xuşexuşa payîzê afirand
û ji mafê wa ye

ku rûniştekan xwe yî vala di giyanên me
de

dirust bikin.

92.08.04

(6)

Di rojên xemgîn de...

Bapîran xwe dikirin mîna sorgulên
destê te

di tîlên muzîkê de wenda bûn...

Matmayî ne wekû mêran di perest-
gehên sermedî de

Em bendewarê wan in, lê bêçare ne/

Ew bapîrana bi dengê xwe, wekû
şikestina pelên daristanan

Wekû sîberên te ku bi ser giyanên wan
de dişikîn

Me bêrawestan bangî wan dikir:

çend zarokan ji me re li çiya bihêlin

û serdanekê di rojên xemgîn de

Di zenbeqên me de wenda dibû

û bagera ku bapîrê dawîn li ber xwe
bir...

92.03.29

DARA HINARÊ A LI SER GIRIK

(2)

Yaşar KEMAL

Werger: Dr. POLOÇO

Pîştî ku ji mêrik veqetiyên bi saetekê bû. Roj ber bi ava diçû, lê dîsan jî der û dor di nava germê de vedigevizand. Lê kêleka rê dareke tuyê ya bi emir, ku pelên wê ji tozê spî bûbûn, hebû. Li ber siya wê darê jî, traktorek bi erebeke naylon ya ku di tozê de mabû, sekînî bû. Li ba traktore tu kes tunebû. Ew hatin li hember traktore sekinîn.

Husik nêzikî motore bû, ku destê xwe pê bike, lê Aşik Alî:

- Meke Husik, got. Nêzik mebe. çi dibe çi nabe!

Husik xwe bi paş de kişand.

Demeke dirêj ew wilo li dora traktore çûn û hatin û li her derê wê nihêrîn.

Mehemedê Zarok:

- Binêrin, binêrin, got. çavên wê yên mezin jî hene. Binêrin, çawa dibiriqîn!

Husik:

- Bila tunebûna, got.

Aşik Alî bi hêrs:

- Bikeve û bimire, got. Tiiif...

Wî devê xwe tije xwezî kir û avêt motora bi toz. Tifa wî riyek sor vekir û heya bi jêr herikî

Ûsiv:

- Çûkûrova di bin erdê keve, motor di bin

erdê keve, got. Tiiif...

Mehemedê zarok hebekî ji motore bi dûr ket, li paş xwe zivirî û got:

- Mîrat, mîrat, însaleh tu ê bimirî. Tiiif...

Tifa Mehemedê Zarok negihîşte traktore.

Ji hemberî wan zilamekî bi şelwerê heya bi çongan qetiyayî û peritî dihat. Mêrik xwas bû. Wî destmalek kevin li serê xwe gerandibû û di bin wê lihêfa li piştê, piştê wî tewiya bû. Gava ku wî pê li erdê dikir, te digot qey ew pê li sêleke sor dike, tavilê lingê xwe ji erdê radikir. Ew bi ecêbek kesnedî dimeşiya. Ew ziwa bûbû. Gava mêrik di ber wan re derbas bû, ew li wan hayî jî nebû. Wî ne silav da wan ne jî tu tişt got.

Husik:

- Tu wilo bi ku de diherî birawo? got.

Weke ku mêrik ji xewê şiyar bibe, ji xwe aciz:

- Ez diherim cehenemê, got.

Husik:

- Te rast got, ji xwe ev rê rast diçe wir.

Mêrik an nebihîst, an jî bihîst lê guh nedayê, ew derbas bû û çû.

Aşik Alî:

- Vê meke Husik, got. Guneş e birawo. Ma te rewşa mêrik nedît? Tu pixkiyê wê ruhê wî

di pozê wî re bavêje. Tu ji xelkê belengaz çi dixwazî? Ma te rûyê wî nedît? Ew mehû bûye, miriye.

Husik:

- Mîn tişt negot, ku...

Aşîk Alî:

- Guneh e, got. Mirov ji peyayên wilo re bibêje keko, wek mirov ji diya wan re xeberan bide.

Piştî deme kurt ew traktora ku li bin siya darê bû, toz û dixan li nav hev xistin û ji wan derbas bû.

Husik diranên xwe qirriçandin:

- Bimeşe, got. Bimeşe. Ya ku nên dibirre, ya ku malan wêran dike bimeşe.

Mehemed:

- Înşahê em ê kar bibînin, got. Dilê min weha hukum dike. Ger em kar nebînin qet çê nabe. Divê ku em bibînin.

Ûsiv têê li dawiyê mabû. Mehemed li paş xwe zivirî û li wî nihêrî. Ûsiv di nav toza li ser rê rûniştibû. Weke ku wî nimêj dikir, daqûl dibû û radibû ser xwe.

Mehemed:

- Çi bi vî Ûsivî hat? got.

Aşîk Alî:

- Xwezî ku nehata. Rewşa belengazo ne î baş e.

Husik hêrs bû:

- Ma bi vê qûnê mirov kare were çûkûrovayê? Gawirê dêhn, hem ew davêje çûkûrovayê, hem jî bi dû me de tê. Kûçik lawê kûçikan!

Aşîk Alî:

- Husik, wa meke birawo, got. Wa meke. Deriyê nên e. Bi niyeta ku ew çend quruşan kar bike her tişt da ber çavên xwe û hat. Ma qey ew bi xwe nizane ku ew di çi rewşê de ye? Wê çi gûyî bixwe, tuneî... Tuneî kirasê ji

êgir e.

Husik:

- Bila segbav nehata...

Ew gihîştin ber Ûsiv.

Aşîk Alî:

- Rabe keko, got. Ma çi bi te hatiye?

Ûsiv bi nalîn:

- Damarên çongên min hatine birrîn. Ez nikarim bimeşim. Dilê min wer lêdixe, ku...

Aşîk Alî rabû, bi milên wî girt:

- Rabe keko, got. Wê niha derbas bibe.

Evqasî qels mebe.

Ûsiv jî:

- Wê derbas bibe, got. Hertim wilo dibe, hertim mirov...

Piştî demekê ew rabû ser xwe.

Êdî dibû êvar. Roj dadikete paş çuyan. Dora ewrên spî yê rojhilat dibiriqî. Hebekî wê de erdekî birincê dihate xuya kirin. Li nav erdê birincê legleg li ser lingekî rawestiyabûn û difikirin. Dibû ku jî ew razabûn. Şitlên birincê bi qasî tiliyekê dirêj bûn. Di bin re aveke zer diherikî û li cihokê hom dibû. Aveke zer û girrikî...

Husik xwe daqûlî ser cihokê kir, devê xwe xiste avê û vexwar.

Ûsiv bi lez bang wî kir:

- Husik, Husik, vemexwe birawo! Ev av hemû jehr e, vemexwe! Tu ê pê bimirî. Çi dibe bira, vemexwe. Ez bi vexwarina vê ava ha ketime vî halî.

Husik guh neda wî. Wî têr vexwar. Dû re Aşîk Alî, Mehemed, Mehmedê Zarok, gişan av vexwarin.

Ûsiv her li ber wan digeriya:

- Jehr e, got, mirin e, got, zar û zêçên me hene got. Pere nekir.

Wan paşiyê xwe dane cihokê û rûniştin. Ûsiv îdare nekir, wî jî devê xwe xiste ava cihokê û têr vexwar.

Husik:

- Ew çi ye Ûsiv? got.

Aşik Alî peyva wî ji dev girt:

- Husik, destê mede, got. Dest belengêz mede.

Mehemed:

- Îşaleh em ê kar bibînin... Dilê min weha hukum dike. Ger em nebînin nabe.

Husik:

- Em ê bibînin, got. Em ê karekî pirr baş bibînin... Ma qey te di xewna xwe de dîtîye?

Mehemed:

- Dilê min weha dibêje.

Mehemedê Zarok:

- Dilê min jî... Ga...qulonç çengel...

Husik:

- Bibirre, got. Bibirre segbav.

Aşik Alî:

- Dest lêwik mede.

Husik:

- Mirov dêhn dike, got. Em nên bi dest naxînin ew di derdê gayan de ye.

Aşik Alî:

- Cahil e, got. Zarok e. Ma qet cahilî di serê te re derbas nebûye?

Husik:

- Derbas bûye, lê ne ga, min di emrê xwe de ciwange nedîtine.

Aşik Alî:

- Ew jî weke te ye, got.

Husik:

- Oof Aşik, tu jî...

- Ê wa ye.

Bû êvar, der û dor tarî bûn. Te digot qey asman ji stêrkan hatibû raxistin. Stêrk wilo pirr bûn ku mirov digot qey asman hemû stêrk in. Wawîk dikewtiyan.

Lihêfên xwe kirin behlîf û xwe dirêl kirin. Birrek kelmêş, weke ewrekî reş hat û li ser

wan kom bûn. Gezên kelmêşan weke derziyan di laşê wan de radibûn. Wan ew vir de û wê de qewirandin, ne bû, ew kuştin ne bû. Her cihên ku kelmêşan xwe lê datanîn, dinepixî. Wan dest pê kirin û xwe xurandin. Xirte xirta wan bûn wan xwe dixurandin.

Ûsiv:

- Rawestin, got. Hûn nikarin razên. Heta sibehê ew ê me perçe bikin. Kelmêşên vir weke kûçikan bi mirov digirin. Bêçare ye, divê em agirekî dadin. Ew nayên êgir. Nayên dixanê.

Husik:

- Rast e, got. Ez jî zanim. Ez jî havînekê li çûkûrovayê mabûm.

Wan çûn hemêzek pûş ya mezin ji gidîşa kêleka Husik anîn û li ortê danîn. Paşê kibrît vêxistin û dan binî, agir bi carekê ve gurr bû.

Hebekî wê de riya spî, ya weke şerîtekî zirav rohnî bû. Ava cihokê xuya bû. Gava ku wan Ûsiv di şewqa êgir de dîtîn, tirsîyan. Ew zer û hişk bûbû. Goştê rûyê wî kişiya bû. Devê wî ji hev mabû.

Husik:

- Kelmêş nayên şewqê, em ê heya sibehê wilo vêxin, got.

Aşik Alî:

- Em ê vêxin.

Husik:

- Kelmêşên çûkûrovayê... got.

Aşik Alî:

- Qet mehbêje, got. Lawikekî feqîr hebûye...

Husik:

- De bêj Aşik, got. çirka ku em hatine çûkûrovayê ne te stiranek gotiye, ne jî te li tembûrê xistiye.

Aşik Alî:

- Wa bû.

Ûsiv:

- Aaay, got, naliya.

Aşik Alî:

- Înşaleh wê derbas bibe keko, got.

Husik hemêzek pûşê din jî anî û avêt ser êgir. Ji aliyekî ji ber germa hezîranê, ji aliyekî jî ji ber germa êgir, ji rûyên wan dilopên xwêdanê diherikî.

Husik:

- Aşik Alî, yê ku te bîska din dest pê kir, bibêje, got û destê xwe li milê wî xist

Aşik Alî tembûr xiste destê xwe, piştî ku kok kir:

- Ji wê hêla me lawikekî feqîr hebûye...Dilê wî ketibûye keçîkekê. Bavê keçîkê keçîk nedidayê. Gotiye bila du hezar lire peran bîne, bila keçîkê bibe. Lawik feqîr bûye, xwas û tazî û hewcedarê pariyek nan. Bi sala bi dû keçîkê ketiye. çawa ku lêwik ji keçîkê hez dikir, keçîkê jî ewqasî ji lêwik hez dikir. Şevêkê lêwik bi destê keçîkê girtiye û gotiye, bimeşe em herin çûkûrovayê. Hatine çûkûrovayê. Lawik zaro bû. Bi roj xwe vidişartin û bi şev jî dimeşyan. Ew ditirsyan ku hukûmet wan bigire û wan ji hev biqetînin. Bavê keçîkê zengîn bûye. Dest û ling dirêj... Lawik bi rojan keçîk baş vedişart û bi xwe jî diçû ji gundan nan dida hev. Rojekê dîsan lêwik keçîk di kortaleke di nav erdê birincê de veşartîye û çûye ji gunadan nên bide hev. Piştî ku roj çûye ava û şev tarî bûye, ancax ew gihîştîye kortala ku keçîk tê de veşartîye. Nihûrîye ku keçîk li cihê xwe tune. Geriya ye negeriya ye, wî keçîk nedîtiye. Heta sibehê li wir çûye û hatiye. Wî heta sibehê hêsirên ji xwînê rijandiye. Cenet, Cenet! heta bi sibehê bang kiriye. Gava ku dinya rohnî bûye û gawir û musulman ji hev ferq bûne, ew ji xwe re çî bibîne! Di kortalekê de komek hestiyên spî... Ji aliyekî jî guliyên keçîkê weke marekî reş,

li aliyê din jî kincên keçîkê yên perçe perçe...Gava ku lawik vê yekê dibîne serê xwe winda dike. Dibêjin ku kelmêşan keçîk perçe kiriye, kelmêşan keçîk xwariye. Gunehê wê di stûyê yên ku dibêjin de...

Husik:

- Rast e, got. Ger niha agir tunebûya ma qey wê kelmêşan em jî perçe nekirana?

Mehemed:

- Wan ê em bi saxî bixwarana.

Aşik Alî:

- Lawik li hemberî hestiyên spî rûniştîye, guliyên wê xistine destên xwe û stiranek gotiye.

Husik:

- De, got. De ez heyrana çavên te bim Aşik.

Aşik tembûra xwe xiste nav destên xwe û xwe bi ser tembûrê ve tewand. Lêxist, tembûr peyivand û wî jî got. Dengê Aşik hebû, weke dengê Veysel, mirov dişewitand. Aşik got û yên din di cihên xwe de sar man. Ji devên wan jî "ax" ê pê ve tişteke dernediket.

Aşik Alî:

- Weha, got. Lê lêwik guliyên keçîkê yên şîrikî xistine destê xwe û ketiye nava gundên çûkûrovayê li kê rast hatiye, derdê xwe jê re gotiye û kula dilê xwe jê re rijandiye, dil li wan perçe kiriye. Dûrî serê dijminan...

Dûre Aşik tije bû. Tembûra xwe hemêz kir û xwe baş bi ser de tewand, bû bi qasî destekî, ew weke zarokêkî pênc salî ma. Dengê wî yê gurr û xurt di tarîtiya şevê de pêl da û di hemû deştê de belav bû.

Ew radibû, dadiket, hêrs dibû, diqîriya. Wî li ser derd û kulan digot, li ser evînê, li ser mirinê, li ser tunebûnê, li ser êşa zirav, li ser tayê, li ser zar û zêçan, li ser tenêbûnê, li ser dûrbûnê...Li ser Kizilirmak, li ser Seyhanê, li

ser Ceyhanê digot. Li ser çûkûrovayê, li ser mêşan, li ser gawirên motoran. Li ser dinya xerab, li ser çiyayên bi berf û keriyên xezalan digot. Li ser axan, li ser stemkariyê digot.

Heta bi berbangê got. Gava ku dinya rohnî bû û bayê sibehê yê hênîk hat, wî hêdîka tembûra xwe danî kêleka xwe. Jê pê ve wî devê xwe venekir û tu tişt negot. Tenê rûyê wî rehet û di hundurê ronahiyek dîlşa de bû.

- Aşîk, gotin. Xwedê nexweşiyê nîşanî te nede, tunebûnê nîşanî te nede. Ya ku tu destê xwe biavêjê bibe zêr.

Ew ji wir çûn. Agirê ku li dû xwe hiştibûn vêketibû. Dûre agir winda bû. Ji dûr ve tenê dixaneke zirav xuya dikir.

Gundê ku ew tê re derbas bûn, navê wî Akkîly bû. Gund xerabe bû. Kozikên ku bi rêxê hatibûn seyandin, qamiş li ser nema bûn, hema ew wilo spartibûn girik. Bi dû wan de keriyek kûçîk dihat. Gava ku ew di ber xirbeyekî xerabe re derbas bûn, kalekî çavbişîlaq û piştixûz bang wan kir:

- Merheba.

- Merheba, wan jî gotin.

- Hûn ji ku tîn û hûn ê bi ku de herin? mêrikê kal ji wan pirsî.

Mehemed:

- Em ji Urumê tîn û em hatine li kar bigerin.

Peyayê kal:

- Kar di devê piling de ye, got. Ku tu karibî bistîni, bistîne.

Mehemed:

- Înşaleh emê bibînin.

Kalo:

- çûkûrova ne ew çûkûrovaya ku tu pê dizanî, erd û ezman bûye traktor.

Aşîk Alî:

- Wê Xwedê li feqîr û belengazan were

rehmê, got.

Kalo:

- Amîn, amîn, li me hemiyar...

Mehemed:

- Di xweşiyê de bimîne, got.

Kalo:

- Zadekî Welîyê me heye, raza ye, got û kete riya wan. Zade ku radizê makîne nikare biçîne. Hûn çiyayî paleyên baş in.

Mehemed:

- Em pîr xweş diçînin.

Husîk:

- Em diçînin

Mehemedê Zarok:

- Ez jî diçînim, got. Qulonçê dasîni, weke heyvê.

Aşîk Alî:

- Tu jî diçîni, got. çima tu ê neçîni, çiyê te kême?

Kalo zarokek xiste pêşîya wan û ew şandin mala Welî.

Lawîk:

- Apê Welî, got. Bavê te ev şandine, ew ê zade te biçînin. Ev baş diçînin. Bavê te wilo got. Ev eynî weke biçerê ne. Yaaa...

Dûre wî şelwerê xwe yê reş û qetiyayî kişand û ji wir bi dûr ket.

Welî:

- Baş e ku hûn hatin, got. Zade min bi erdê ve bûye yek. Makîne nikarin biçînin. Tu makîne nikare biçîne.

Mehemed:

- Em karin biçînin

Welî:

- Hûn ê bi çiqasî biçînin?

Aşîk Alî:

- Hela carekê em erd bibînin.

Piştî ku wan avek vexwarin, ew çûne nav erd. Zade bi qasî bîst donim genim bû. Ew

weke hesilê li erdê hatibû raxistin. Similek jî li ser xwe nemabû.

Aşik Ali:

- Wax, got, mehû bûye.

Welî:

- Gava Xwedê nede nade, got. Ger piling têketa nav vî erdî nikaribû wilo bikira. Qismet e, genimê weke qamişan raza ye. Baş bû ku hûn hatin.

Ji bo çinîna wî bîst donimî bi bîst lîran li hev kirin. Wan zûka dasên xwe derxistin û ketin nava erd.

Mehemed:

- Min ji we re negot, ku em ê kar bibînin? Dilê min wisa hukum dikir. Li vê çûkûrovayê binihêrin, weke dinyayekê ye. Çawa kar tune ye! Tenê ku mirov bixwaze kar bike.

Herkesî dest bi kar kiribûn. Hele helaya wan bûn diçinîn. Ûsiv serê xwe xistibû nav çongên xwe û li ser qûçekê rûniştibû. Dasa Ûsiv Mehemedê Zarok girt. Gava Welî kete riya malê da here ji wan re xwarinê bîne, Mehemedê Zarok bi dizî nêzîkî wî bû.

- Apo, got, tu ê heqê min jî bidî min? Gayên qulonçdas... Wî xweziya xwe daqurtand.

Welî şaş ma. Berê xwe bi yên ku zad diçinîn vekir:

- Ev çi dibêje wilo, dêhn e çi ye?

Aşik Ali:

- Guh mede wî, got. Ew zaro ye.

Mehemedê Zarok bi hêrs ber bi berê genim ve çû.

Husik:

- Te çi ji Welî axa re got kuro? Kuro lawê kûçikan...

Aşik Ali:

- Ma wê çi bibêje, got. Hebe tunebe wê li hejmara traktorên ku li çûkûrovayê hene pirsî be. Ma wekî din wê çi bipirse? Ne wilo Me-

hemed?

Mehemedê Zarok:

- Ji xwe min jî ew pirsî, got.

Heya bi piştî nivro bêî ku ew piştên xwe rast bikin wan çinîn. Ji germa rojê leylan li ser wan rabûbû. çinîna genimê razayî ne weke çinîna genimê li pê ye. Piştî mirov dişikîne.

Dema firavîne Welî ji wan re satilek şorbe anî ser erd. Ew rûniştin û şorba xwe bi îştê xwarin. Lê Ûsiv pariyek jî nexwar. Hevalên wî kirin nekirin, li ber geriyan negeriyên, şorbe bi wî nedan xwarin.

Piştî xwarinê, bêî ku ew westa xwe bigirin, wan dest bi çinîne kirin. Ew lê vebûbûn, bi awayekî diçinîn ku biçerê li ber wan gû dixwar.

Nêzîkî roava bû, nêrîn ku Ûsiv hat, bi hêrs dasa xwe ji destê Mehemedê Zarok girt û dest bi çinîne kir. Her derê wî diricifî.

- Tu nexweş î, meke Ûsiv, gotin. Tu ê bi vî awayî xerabtir bibî. Tu ê vê havîne li çûkûrovayê perîşan bibî. Tu meçine. Em ê di nava xwe de parekê bidine te jî. Em ne ker in, qey em jî camêr in.

Ûsiv qet deng nebire xwe. Serê wî di ber wî de bû û helke helka wî bû diçinî. Dûre ji nişkê ve kete xwarê, dasa wî ji destê wî ket.

Aşik hat, Ûsiv ji erdê rakir.

- Meke keko, got. Tu nexweş î.

Ûsiv ji nava erd derxist, li paş xwe zivirî.

Husik pîr hêrs bû:

- Şeytan dibêje rahêje dasa wî û di nava serê wî de lêxe, çi dibê bila bibê. Kuro segbav, tu zanî ku tu nexweş î, tu mirî yî, çi ji te re ku tu bidî dû me û werî van deran? Li cihê xwe bisekine, li gundê xwe bimîne, bela serê me. Tu çi ji me re dibî bar... Ji xwe em...

Aşik Ali:

- Husik, got û hêrs bû. Tu ji vî belengazî çi

dixwazî Husik? Ew ne nanê me dixwe, ne jî ava me vedixwe. Tu jî vî zilamê nexweş çî dixwazî birawo? Ji xwe Xwedê lêxistiye, ma em jî lêxin.

Husik:

- Bila bisekine, got. Bila li cihê xwe bisekine. Tê genim jî diçine! Dimire! Genim jî... Ma ne ew bû yê ku digot, çûkûrova cehenem e û riya me dibirî? Niha jî...

Heta bi roava wan çinîn. Lê xelas nekirin. Wan dasên xwe xistin ber piştên xwe û vege-riyan gund. Bayê xerbî bi hemû hêza xwe dihat. Welî merşek li der ve raxist û ew li ser rûniştin. Li kêleka wan çêlekê pozê xwe xistibû nav giha hêşin û dixwar. Devê golika wê di guhanê wê de bû û şîr dimêt. Bêhna gihayê li wan der û doran belav dibû.

Welî sîniyek mezin tije savar, anî û li ber wan danî. Savar rijî bû, lê guh nedanê, bi îştah xwarin.

Jina Welî nuh zaro jê re çê bûbû, ew li hundir razayî bû. Li kêleka wê jî zaroka wê ya nûzayî li ser seradê razayî bû. Sê zarokên Welî yên din jî hebûn. Hersê jî nexweş, bi tayê bûn. Hemû diricifin. Gava Mehemedê Zarok hatibû hundir, wî hingî ew li hundir dîtûbûn.

Ûsiv şîv jî nexwar. Diranên wî bê hawe li hev diketin. Mirov digot qey hesp di riyên bi kevir de diçin. Hertim jî wî axîn dikişand.

Husik:

- De, digot. Ez niha çî bikim? Wê ev zilam min dêhn bike. Li vê germa çûkûrovayê nexweşî jî me kêmbû.

Aşîk Alî:

- Tiştê ku wê bibe dibe. Mirov nikare pêşiyê lê bigire. Em ê bikişînin birawo, ma wekî din çî ji destê me tê...

Welî nivînê jina xwe li ber dikê raxist.

Nivînê zarokan jî li ber ê wê raxistin. Bayê xerbî toza li ser nivînan dimalişt.

Palan jî lihêfên xwe vekirin û ew li ser merşa di bin xwe de raxistin. Yên din razan, lê Aşîk Alî û Welî hişyar mabûn û dipeyivîn.

Welî:

- Bila erd ji min bistîne, bila bistîne, da ez jî xelas bibim... Tu bixebite, bixebite, diran nemîne, neynûk nemîne, dest nemîne, ling nemîne û nêviyê wê bide yê ku kar nake, ma wilo dibe? digot. Tune, tune, ji vê çêtir tune. Mirov birçî bimirê çêtir e. Bila ew erd ji min bistîne da ez jê xelas bibim.

Aşîk Alî:

- Wa mehêje birawo, digot, li hember derdiket. Tu şaş î. Erd cihê ye.

Welî:

- Raste, ku erd yê te be baş e, lê yê xelkê be tu ê wilo bibî kole. Ev keda min xwîn e. Haya wî tew jê tune ye. Binihêr, tu rewş û pergala min dibîni. Bila erd ji min bistîne da ez xelas bibim. Ji xwe wê bistîne. Çirka ku traktor hatine, yên ku erd deman dikirin ji navê rabûn. Bi tenê ez mame. Bila ez bimirim û jê xelas bibim. Çî dibe bila bibe, jiyan ev be...

Welî hîna jî got. Ew kufur bû, wî xeber da, lê Aşîk Alî wer ku westiyabû, ew bi xew re çû. Wî hew gotinên Welî bihîstin.

Wan roja dîda, piştî nîvro zad hemû çinîn. Perên hûr ji Welî xwestin û weke biran li hev par ve kirin. Ûsiv pere nedixwest. Aşîk Alî belkî zêdeyî saetekê li ber wî geriya ta ku bi zorê para wî xiste bêrika wî.

Gava ku pere kete destê Mehemedê Zarok gelekî kêfa wî hat. Wî pere xistin destên xwe, di ser hev re qulupandin, lê nihêrî, xiste bêrika xwe, dîsa derxist. Dû re da Mehemed. Lê paşê dîsan bi paş de jê xwest. Dû re dayê,

dîsan jê stend. Dawiyê xiste bêrika xwe, wî destê xwe qet ji bêrika xwe dernedixist. Carê ew pere ji bêrika xwe derdixist û lê dinihêrî. Çû ba Mehemed:

- Apê Mehemed, got, ez ê cotek ga bikirim, cotek gayên qulonçmezî, ez ê bibim welêt...

Husik ji Mehemedê Zarok pirr hêrs bû, wextî li wî xista, lê Aşîk Alî nehişt. Dû re li Mehemedê Zarok zivirî:

- Lo Mehemed, got, tu jî evqas dinya nedîtî nebe, lo!

Mehemed:

- Ma min ji we re negot, em ê kar bibînin, em ê peran qezenc bikin. Em ê îsal pirr peran bidin hev. Dilê min wisa hukum dike.

Jina wî, zarokên wî û bizina spî jî qet ji birê nedîçû.

Ji wê pê ve ew li her derê çûkûrovayê geriy-an. Wan pirr tişt dîtî. Pirr tişt bi serê wan de derbas bûn. Gundên ku neçûnê, axayên ku xwe neavêtinê, neman. Çûkûrova beroş, ew jî çocîk, bimeşe bavo bimeşe. Ew her geriy-an. Rojekê gava ku di mêrgekê re derbas bûn, ew heya qirikê di herriyê de man. Şofêrê traktorê ku ew xelas kirin, ji wan re behsa wê avzêlkê kir.

Li deştê gelek pale bêkar digeriyan, paleyên weke wan birçû û belengaz. Hemî jî weke wan şaş mabûn. Di riyên ku tozê dida çongên mirov de traktor, biçer û kamyonên şîn, zer, sor û şîrkî derbas dibûn. Li ser wan bi qasî nîvtiliyê toz girtibû. Ji tozê qet rengê makînan xuya nedibûn.

Deşt hemû jî tayê diricîfî. Rûyê mirovan yên zer dirêj bûbûn.

Giha hişk bûbû, pel li şaxan çilmisîbûn. Ser û binê deştê ji german zer bûbû. Wan miriyên ku di riyan de mabûn, dîtî. Berêvarekê, miriyê ku ew lê rast hatin, di nav

toza rê de mabû. Rûyê wî yê ku di bin tozê de xuya dikir, weke kehribarê bû. Çimên wî rep û lingên wî dik bûn. Piştî hatina traktor-an, mirov bi carekê ve hatibûn guhertin. Ew tewlo mewlo bûbûn. Wan li rûyê mirov jî nedinihêrî. Van makîneyên ku nizanîbûn bê wê çî ji wan re bike, ji wan re bûbûn weke pûtan.

Li gundekî axayekî xort bê sebeb tif kir wan, ji dê û jinên peleyên bêaqil, ku ji çiy-an hatibûne çûkûrovayê re xeber û gotinên nemayî kirin. Ku Aşîk Alî bi Husik negirta wê Husik mêrik ji hev perçe bikira. Wî ji kerban serê xwe li dara tiwê, ya li ser rê, ya ku pelên wê di tozê de mabû, dixist, digiriya, dinaliya û xeberên nebaş jî çûkûrovayê re dida.

Wan hîn gelek tiştên din jî dîtî, bi serê wan de tiştên nedîtî derbas bûn. Ew du rojan jî birçî man. Ku ne ji Aşîk Alî bûya rewşa wan xerab bû. Ew li gundan geriya, li tembûrê xist û nan da hev. Ger weke berê bûya, wan ê Aşîk Alî li ser destên xwe bigerandina. Niha tew li rûyê wî jî nedinihêrî. Berê xwe davêtî Aşîk Alî, li ber wî digeriyan, ji bo ku li deng û tembûra wî guhdarî bikirana.

Ew di tozê de mabûn. Xwêdana ku ji laşê wan diherikî tevî tozê dibû û dibû herrî. Weke ku ew jî nav çirravê derketibûn. Tiştê ku nedîtîbûn, dîtî. Tiştê ku nekişandibûn, kişandin. Aşîk Alî li ser derd, li ser tunebûnê, li ser riyên bi toz, li ser axayên zalim, li ser kelmêşên bi hestî yên ku weke maran bi mirovan vedidan stiran gotin. Yên ku dengê Aşîk dibihîstin, dilê wan perçe dibûn, di nava kul û kederan de diman.

Em bèn ser Ûsiv, ne ez bibêjim, ne hûn bibihîzin! Ji wê re dil debar nake. Ku dilê

mirov kevir be jî wê ji ber rewşa wî bihele. Ew du hefetyan bi wê belengaziya xwe bi dû wan de dikişkişî. Yên ku li her aliyên xwe agir dadidan, bê hiş diketin û yên ku weke berfa zozanan diqerisîn. Piştî du hefteyan êdî ew nikarîbû bimeşiya. Wî nan nedixwar, lê bêî navbirr ava çûkûrovayê ya şîrgerm, mîna xwînê vedixwar. Ew tenê çerm û hestî mabû. Wan bi dorê ew li piştî xwe dikirin. Bêtir Husik ew hildigirt. Ji ber ku di nav wan de yê herî bi qewet Husik bû.

Ûsiv:

- Min bavêjin û herin, digot. Ez ji we re bûme bar. Bila ez jî wek wî miriyê ha li ser rê di nava tozê de bimînim.

Yên din guh nedidane wî.

Pêşî Husik hişyar bû. Destên xwe yên mezin kirin hutik û çavên xwe firkandin. Her derê wî dişewitî. Dû re Husik Aşik Alî hişyar kir. Dû re Mehemed... Ûsiv heya bi sibehê ranezabû, ew her ji ber êşa laşê xwe naliya bû. Niha jî ew hêdî hêdî dinaliya. Diranên wî ji weke ku bi hev ve hatibûn çengelkirin. Mehemedê Zarok jî destê xwe yê rastê xistibû bêrika xwe û li ser raza bû. Razaneke wî weke ya zarokên biçûk hebû. Te digot qey wî nefes nedigirt.

Weke ku êvarî şilî bariyabe, avî ketibû, der û dor şil û pil bûbû.

Çûkûrova hişyar dibû. Dikên gundê li jêrî wan bang dan. Dû re dengên makînan hatin. Paşê jî dengê mirovan. Dengên rojê tevî dengên makînan bûn.

Paşê jî li erdê leylaneke zirav bilind bû, pirêze biriqîn. Ji dûr ve, ji piştî Gawirdaxê topek şewq pişiqî.

Ji vî cihê re axa Yüregirê dibêjin. Ev axa Yüregirê teze ye, weke laşên jinan nerm û germ e. Tu can biçîne wê şîr were. Zadekî wê heye, dibêjin ku piling jî têkeve nav ne xem

e. Ji yekê re sih, ji yekê re çil davêje. Gava pembûyê Yüregirê derdikeve, hemû erda Yüregirê çilspî dixemile.

Husik bi pozikê sola xwe Mehemedê Zarok tevda.

- Rabe, got. Rabe kûçik lawê kûçikan. Tu heta bi nîvro radizê! Ev kûçikbav li serê min bûye Keklikoglu.

Aşik Alî:

- Husik, got. Tu bi her awayê xwe baş î, lê xwezî ev adeta te tunebûya.

Husik:

- Binihêr, got, tu bi Xwedê kî Aşik binihêr bê çawa raza ye! Pere xistine bêrika xwe, destê xwe jî xistiye bêrika xwe û li ser wan raza ye. ..De were dêhn mebe! Tu dibê qey em hemû diz in.

Aşik:

- Her xuyên te baş in, Husik... Lêwîk nedîtiye. Ne bi zorê ye... Nedîtiye.

Mehemedê Zarok bêî dilê xwe hişyar bû.

Êdî kêr gihîştibû hestî. Wan ji mêj ve biryar dabûn, ku vegerin. Lê Mehemed pêxîla wan bernedida. Her ku wan berê xwe bi welêt vedikirin ku vegerin gundê xwe, Mehemed ji dûr ve gundek didît,

- Hela em herin vî gundî jî, ew ê helbet li wir karek hebe, digot, li ber wan digeriya û ew dibirin wî gundî. Wîlo, belkî wan deh caran berê xwe dane gundê xwe, ku vegerin, lê Mehemed berê wan bi gundên din vedikir.

Îro êdî dawî bû. Careke din vege tunebû. Kar tune ye, ew ê çî bê sebeb û perîşan li çûkûrovayê bigerin. Mehemed jî hêviya xwe birî bû, stûyê xwe xwar kiribû.

- Em herin birano, ma çî jî destê me tê, em herin, gotibû.

Husik Ûsivê ku li erdê dinaliya rakir û li piştî xwe kir.

Ûsiv ji nişkê ve veciniqî.

- Min deynin. Êdî ez westiyam wer ku ez li piştên cihê cihê siwar bûm. Ez ji ber xwe fedî dikim. Ez ji we re bûme bar. Min deynin. Ez ê bi xwe bimeşim. Min deynin. Wî lingên xwe li hêtên Husik dixistin. Min deyne! Ku tu min daneynî ez ê bimirim.

Aşik:

- Meke birawo, got. Ma ev rewşa te ya bi xwemeşandinê ye? Vê meke. Êdî va em diçine mal.

Ûsiv guhdarî nekir. Wî her digot, min deynin. Husik jî hêrs bû, ew danî û meşiya. Mehemed kete bin milekî Ûsiv, Aşik Alî jî kete bin milê din û bi dû Husik de meşiyar. Serê Ûsiv pê ve daliqyabû. Gava ku ew di nava wan de dimeşiya, lingên wî li hev digeriyan û huldukumî. Piştî ku ew demekê wilo meşiya, bi carekê ve êdî hew lingên wî pê ve hatin. Ger ku wan milên wî berdana, ew ê deverû di nav axê de biketa.

Mehemed bi lez ew girt û ew li piştta xwe kir.

Mehemedê Zarok:

- Ger ew min bikujin jî ez naçim ba Keklikoglu. Ez ji birçîna bimirim jî az dîsan naçim ba wî. Ne wilo apê Aşik?

Aşik Alî:

- Ku ez bi tenê bûma dinya hîç bû. Ez di şûna te de bûma ez jî nedîçûm ba wî.

Mehemedê Zarok:

- Ew ne heqê min dide min, ne jî tiştêkî... Ew bi lêdanê jî min dikuje.

Mehemed:

- Ez ê niha çawa li rûyê jina xwe binihêrim. Ez ê ji zarokên xwe re çi bibêjim? got.

Aşik Alî:

- Tu ê dîsan listikekê derxînî. çavê te lê ye ku tu dîsan listikekê derxînî Mehemed?

Husik:

- A niha, a niha ku kar hebe û bêjin were bixebite, ez dîsan jî nasekinim, ez ê herim. Bes e êdî! Ev rezîlî û kepazetîya ha bes e. Ku çûkûrovayê bi ax û kevirên wê, bi motorên wê û bi van tirimpêlên wê ve bidine min ez dîsan nasekinim.

Aşik û Husik di rex hev de dimeşiyar. Mehemed di bin Ûsiv de westiya bû û di pêşiya wan de dimeşiya. Serê Ûsiv bi aliyekî ve daliqyabû û bê deng bû. Aşik çû ba Ûsiv, daqûl bû û lê nihêrî.

- Husik, got, rewşa Ûsiv xerab e. Stûyê wî ketiye...Xwedê zane... Xwezî ku ew bigihîje gund û di nava zarokên xwe de...

Husik:

- Qet hêviya min tune ye, got. Ez bawer nakim ku ew bigihîje gund. Ez li ber dikevim ku wê Ûsiv li çûkûrovayê bimîne...

Aşik Alî,

- Zor e, got.

Husik:

- Ku em wî bigihînin gund ew ê jina wî were pêşiya me. Ew ê zarokên wî li ser serên me kom bibin. Ez ê ji wan re çi bibêjim? Ûsiv li ku ma? ew ê bipirsin. Ax, ku nemira... Ku ew nemire ez ê qurbanekê bidim.

goşt û wekî din bida çêkirin. Jina wî û lawikê wî tenê rojên îda çav bi birinc û tîrşikê diki-tin. Ji ber vê yekê ne bi kevcîyan, lê bi pariya dixwarin. Serê sibehê nîskên xwerû, fîravînê şorba savar, êvarî jî şorbeşîr dixwarin.

Rojek, dudo, sisê. Evserê ji xwe re got: "Ev wuha nabe. Em çûn helakê, ez divê tiştêkî bikim". Mala bavê wê jî di wî gundî de bû û du birayên wê hebûn ku zebellah bûn. Ew qelew û li wê gorê jî dirêj bûn. Evserê ji tîrsa mêrê xwe newêrîbû ku ji mala bavê re behsa tiştêkî bike.

Rojekê Evserê diçe mala bavê xwe. Birayên wê, diya wê û birayên wê li zerbûyîna rûyê wê heyirî dimînin. Nizanîbûn ku çi hewalê qîza wan e. Birayê wê di derheqa mêrê wê de ew guvaşt û jê pîrsin kirin. Pêşî jî nikê nexwest ku tiştêkî bibêje. Dawiya dawî wê hew xwe girt: "Ez çi ji we veşêrim jî ji Xwedê nayê veşartin. Hal û mesela min û mêrê min ev e. Ew her roj şorbê bi me dide çêkirin û naxwaze ku em ji xeynî şorbê ti xwarinên din biwxin. Em hînî çêkirina cûrbecûrên şorba bûn. Êdî nava me tê xwarê, em emelî bûn". Piştî van gotinan birayên wê gotin: "Xwişka me, em ê te ji vî derdî xelas bikin. Tu îşev ji me re derî vekirî bihêle, em ê nivê şevê werin. Haya te ji me hebe, tu netirî".

Şev nivê şevê herdu birayên Evserê têne mala wê. Bi şev derî vekirî ye. Gava ew tên dibînin ku xwişka wan şiyar e. Bê guman haya wan ji hev heye. Sado razayîfî ye, kes nizane bê kîjan xewna bi şorbê re dibîne. Lihêfa wî davêjin ser serê wî, nahêlin şiyar bibe. Her yek bi du kujên doşekê digirin û hêdîka wî ji hundur derdixin. Herdu birayên jî nikê cilên

çilspî li xwe kirine.

Sado di xewê de dibin nava mezelan. Goristan nêzî gund e. Gundî hemû di xewa şêrîn de ne. Ji bilî ewte ewta kûçikan yên carinan, tu deng ji gund nayê. Bayekî hêdî li pelên dara dixê. Sirra payizê carinan dicemidî ne. Şevên payizê yên dirêj in. Tavehîv heye û şewqa hîvê li kevirên goristanê dixê û wan spî dîke. Di nava wan keviran de cilên birayê Evserê mîna ku mirov du darên hewra jê bike û qaçilên wan ji ser hilîne, di nava kevirên dirêj yên li ber serûlingên miriyan dixuyin.

Şevê xwe bi heyvê xemilandiye û bi miriyan re hevpeyvîne dîke. Stêrik ji hev re destan dihejînin. Asîmanê bê stûn wekî konekî bilind fireh bi ser dinyayê ve vegirtîye. Mirî bi hev re ketine gotûbêjek dûr û dirêj. Carna ba li hinek naylonên nava mezelan dixê, dihejîne. Xişîna naylonan bédengiyê diqelişîne û tîrs û sawê çê dîke. Gava mirov ji dûr ve li mezelan dinêre, kevirên bilind û darên nava wan mîna bajarekî xuya dîkin. Bajarekî bêkes.

Sado li ser doşeka xwe, li nava mezelan di xew de ye. Carna xwe bi vî alî û alî de diqelibîne, lê belê şiyar nabe. Ba li porrê wî yê spî dixê, poçaxa wî şeh dîke. Ji her du bûrayên wî, yek li bin serê wî yê din li bin ligê wî ji piya sekinîne. Serê wî dane rojava û lingên wî dane aliyê rojhilat. Bûrayê mezin xwe da aliyê serê wî, yê biçûk li aliyê lingê wî sekinî. Bûrayê biçûk hêdîka lingê xwe li yê wî xist, kir ku şiyar bibe.

Sado wê şeva payizê ya dirêj, li bin stêrkên asîman, li ber tava heyvê û li nava mezelan şiyar bû. Gava ew şiyar bû telpek ewr

li asîman hêdî hêdî çê dibû, ba jî ji gavek berê bêhtir dihat. çavên xwe vekir ku çi binihêre! Li raserî wî yekî dirêj, di nava kiras û derpiyê qedekde û li binya lingên wî jî zilamekî qasî yê din dirêj û ew jî cilspî sekinî ye. Li hawîrdora xwe nihêrt ku çi bibîne, pepûk reben tev kevirên mezelan bilind dibin. Li mezela nihêrt û li herdu cilspiyan nihêrt, ji xwe re got: " Welleh ez mirime û vana jî Munker û Nekîr'in, her du yên cilspî yek Melekê Şer, yê din jî yê xêrê ye. Wî bi çavên xwe bawer nekir. çavên xwe miz da û cardin nihêrt. Belê, eynî wisa ye. Ew tirsîya, hinekî ricifî. Bawer nekir. çavên xwe dîsa girtin. Ji ber ku wî nedixwest ku rewşeke weha bibîne. Xwe li xewê danî. Lê nebû. Carek din çavên xwe vekirin û li mezelê dora xwe nihêrî. Pişt re bi mirina xwe yeqîn bû. Gava baş bi mirina xwe bawerî anî, bi rastî jî ew ji tîrsa nîvrûhî bû. Ruhê wî hate çoka wî. Madê wî zer bû û xwîna wî sekinî. Bûrayên wî tirsîyan ku ew birra jî ji dil here û bimire. Sado selewat anî " Ber eynê Mihemmed selewat, *Bismillahirrehmanirrehîm. Yasîn wel quranîlhekîm...*" û wekî din dest pê kir xwend. Piştî çend deqîqan, Munker got: " Ya qûlê Rebbelalemîn. Tu gihîştî rehma Xwedê. çi xêr û gunehê te hebe, tu ê di huzûra Rehman de hesabê wan bidî. Pêşî suala meytê jê kirin. Sado baş û bi rastî bersiva xwe da. Paşê Munker li Nekîr fitilî û got: " Gunehên vî evdî çi ne? Ka tu li deftera gunehan binihêre!" Nekîr li kaxizekê nihêrt û got: " Ez tişteki nivîsandî nabînim. Lê belê tîpa "Ş" tenê heye. Ew jî ez nîzanim bê tê çi maneyê." Gava ku ew diaxifin Sado deng nedikir û xwe di nava cihan de pûç kiribû. Xwe guvaştibû ser hev. Dengê wan dihat wî. Ew di dilê xwe de dibêje: " Ez mirî me, haya min ji min tune

ye. Erê ez wek saxa me, lê bi rastî ez mirî me." Ji aliyekî de weha ponijî, ji aliyê din de jî li bendî bersiva Nekîr bi heyecan sekinî. Wî bi xwe jî pirr meraq dikir ku wê gunehê wî çi bin. Gava Nekîr got, tişteke tune ye, hebekî rehet û û bêhneke azad kişand. Pişt re bi dengê "Ş" dîsa meraq kir. Gelo "Ş" çi bû? Ev tîp bi tenê dihat çi maneyê? Kulpe kulpa dilê wî bû lêdixist, lê belê wî qet ev dengê ha nedibîst. Nekîr çend caran got: " Şe, şe, şe..." û sekenî, ponijî. Li Munker zîvirand û got: " Hela tu li deftera xwe binihêre, bê çi tê de heye." Munker li kaxizekê nihêrî, pelin di ser hev re qulupandin û got: " Di ya min de jî tenê tîpa "B" heye. Wekî din tu tiş li deftera vî qûlî nehatiye nivîsîn. Li cem te "Ş" li cem min "B" heye. Gelo ev tîp çi maneyê?" Munker hinekî ponijî û çend caran li ser hev tîpên "Ş" û "B" ji nûve kir. " Ş,B...Ş,B...Ş,B..." Ji nişkê ve dengê xwe bilind kir û got: " Şorbe!" lerizî û Ş,B dibe maneya şorbe" got. Ş, B, Şorbe...Ş,B,Şorbe...Şor-be!"

Munker li Nekîr fitilî " Evî qûlê Rebbelalemîn, hem bi şorbê xêr kiriye, hem jî guneh kiriye. Xêr û gunehê wî bi tenê şorbe ye." got. Nekîr dest bi axaftinê kir: " Gelo cezayê wî çi ye? Li wê dinyayê çi kiriye bi şorbê? çima şorbe?" Munker got: " Wî heta êvarê şorbe daye jin û zarokên xwe. Nehiştiye ku malîyên wî tîr nan bixwin. Famiya xwe bi şorbê kezzebîşî kiriye. Xwedê teala jî ji wê yekê re ceza nivîsandîye. Ev ceza jî çil dar in. Em ê çil darî li binê piyê wî bixin." Gava ev gotinên ha ji devê Munker filitin Sado dest bi reelandinê kir. Veciniqî û bi atiyê ket. Xwedan da û lerizî. Talerzkî girte nava wî. Jiyana wî ya dinya wî alî hate bîra wî. Jina

wî, kurrê wî...şorbe...Li hev xistin...Zare zara jina wî...Giriyê kurrê wî... Dengên cîranan... Dengekî bilind hate guhên wî " Bes e, bes e êdî bes e. Te me bi vê şorbê nexweş xistin, Xwedê ji te re nehêle gîdî." Ev deng dengê jina wî bû.Nekîr bi lingê wî girtibû û Munker dar li binê lingê wî dixistin. Gava çil dar lê xistin, qediya, lê ew jî qediya. Ew ji hal de ket. Tu devereke wî ku neêşe nemabû. Nîvruhî bû. Bûrayê wî yê mezin Munker got: " Bes e, em ê wî bi rastî bikujin. Rebeno mir, bes e. Ew ê xwişka me bê mêr bimîne." Gava herdu bûrayên wî rahiştin kujên doşekê, hişê Sado hê jî li serê wî bû. Sado nihêrt ku ew bi hewa ket. Ji xwe re got: " Melan li wê dinyayê digotin, cehenem li erdê ye, lê belê cenet li jor e, li asîmana ye. Min li erdê kotek xwar. Ev cehenem bû. Vêca ez bi hewa ketim. Ez diçim cenetê." Doşek bi hewa ketibû. Ew jî di nav de. Gava herdu bûrayên wî ew di nava doşekê dianîn, di rê de devê wî le hev diket û hêdîka digot: " Ez diçim bihişta Baqî...Ez diçim bihiştê, ew der herî xweş e...Ya Rebî, pîr şikir ji mezinahiya te re." Bihişta wî mala wî û nava cihê wî bû.

Xwişka wan hêdîka derî li wan vekir. Wan ew dîsa danîn cihê wî yê berê. Şev dirêj bû. Lihêf li ser serê wî qelaptî bû. Ew bi şev heya sibehê bi xwe nehesiya.

Sibehê jina wî berî wî şiyar bû. Ew çû nava firaxa bû teqe reqa wê. Bi dengê firaxan re ew jî şiyar bû. Nihêrt ku di nava cihê xwe de ye. Şaş ma,şeqizî. Her azayê canê wî diêşiya. Dengên qûşxanan, teyfikan û kevçiyên dihatin. Jina wî li xizînekê çî dikir gelo? Bi dengêkî êlî û bilind gazî kir: " Keçê tu çî çê dikî?"

Jina wî: " Ez şorbê dipijînim!" Bi vê bersivê re êşa pişta wî û werimandina lingên wî hatin bîra wî.

"Na, na , na...Keçê malxerabê wê gûtêketiyê çê meke! Dev ji wê kerafiyê berde!

Ev pirtûkên Edîp Polat bi tirkî çap bûne:

- 1- *Diyarbakîr Gerçeği*
- 2- *Newrozladik Şafakları*
- 3- *Afganistan'da Halk Demokrasisi Mücadelesi*
- 4- *Devletsiz ülkeden İzdüşümler*
- 5- *Bilim dilinde Kürtler ve Kürdistan*

KENGÊ

Eskerê BOYIK

Ya serê sibê tu xêr vebî, şa
Hebekî şewqa xwe bide me kurda,
Hebekî eşqa xwe bide me kurda,
Hebekî bextê xwe, hebekî textê
xwe,

Hebekî azayî, rizq û rextê xwe
Bide me kurda,
Me derxe ji nav van kul û derda,
Van şer û dawa, van talan, cerda
Û van nemerda...

Ya serê sibê,
Eva çend qurne û ev çend dewte,
Sonda me tuî, para me ewre,
Gazî te dikim ya serê sibê
Lê şevreşe dengê me dibhê
Û şevreş e mînanî kabûs
Giran bêfeyde
Rûniştiye li ser bextê me, ernus
Dixwaze nava terya xweda me
Bifetisînin...

Ya serê sibê
Binhêre hela qeyd-zincîra da
Çarnikal çek û nemamya dijmin
Çawa sekiniye KURDISTANA min.
û çek diteqin
Cewikê çiya ra xwîn dikşe lêmişt,
Xwîn dikşe bê hed,
Û divê Mûrad û divê Ferat
Ber çavê dinê...

Kor bûye dinê,
Kerr bûye dinê.

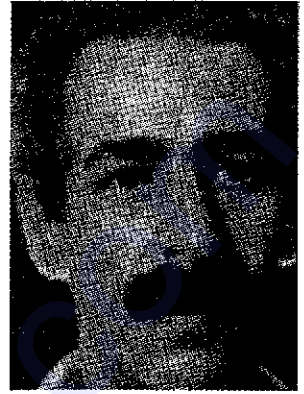
Bes nîne, XWEDÊ, ya serê sibê,
HEQIYÊ kengê dengê me bibhê...

ÇÎROKA JIYANA MIN

A. Hicrî İZGÖREN

Wergera ji tirkî:

M. BARAN

Ez di sala 1950î de li Siwêregê hatime dinê. Min dibistana yekemîn û navîn li Siwêregê xwendin. Li dibistana pêşîn li aliyekî me hewl dida ku em hînî xwendin û nivîsandinê bibin, li aliyekî jî em hînî zimanê tirkî dibûn. Piştî dibistana navîn me mala xwe bir Diyarbekirê. Min lîse li Diyarbekirê xwend. Gava ez li eskeriyê bûm, ez ketim îmtihanana û min " Diyarbekir Egitim Enstitüsü " beşê zanînen civakî qezenc kir. Min danê êvarê dixwend. Min ev dan bi taybetî hilçandibû. Ji ber ku diviya ez bişuxuliyama da ku min bixwenda. Min bi şev jî dixwend. Di sala 1978'an min ev dibistana ku min her xeyal dikir qedand û min dest bi mamostetiyê kir. Dîsan di wê demê de ez zewicim. Niha lawekî min bi navê Pola heye û diçe dibistana pêşîn.

Ez li lîseya ticaretê ya Diyarbekirê pênc sala xebitîm. Di wê demê de hin helbestên min di hin rojname û kovaran de hatin weşandin. Min jî para xwe ji ba û bahoza 12'ê îlona 1980 wergirt. Girtin, îfade, pirsîn,

binçav...û di pey re jî sirgûnê dest pê kir....

Ji 1988'an vir ve ez li Diyarbekirê dixebitîm.

Pêwendiya min û helbestê di salên lîse de dest pê kir. Lê di navenda salên 70 de min fêhm kir ku tiştên min nivîsibûn ne helbest bûn. Lê vê gavê nivîsîn û weşandinê jî bi xwe re anî. 1978-80 li Stembolê, di rojnameya Demokratê de gelek helbestên min hatin weşandin. Çaxa faşizma 12'ê îlonê ev rojname girt, min jî berê xwe da kovaran.

Ez bawerî bi gotina " Salên şikestinê, xwendegehên baş in " tînim. Loma jî ez di wê baweriyê de me ku min ew sal baş bi kar anîne.

Heta niha sê kitêbên min yê helbestan hatine weşandin.

1- *Aciyla Diri* (1981, weşanxana Bad, Stembol)

2- *Sessizliğin Sagnağı* (1984, weşanxana

Dayanişma, Ankara)

3- *Verilmiş Sözdür* (1987, Weşanxana Iz, Ankara)

Hemû helbestên min ên van kitêban di kovar û rojnaman de jî hatine weşandin. Mijarên helbestên min, jiyan û hebûn û mana wê ye. Di nav yekîtiya do-îro-sibe de, ez dixwazim vê manê bibînim û pêgirim.

Gotin zehmet e, lê rast e jî ; ez zimanê xwe yê zikmakî bi qasî tirkî nikarim baş bi kar bînim.

Talan hemû dewlemendiyên me vegirtin. Belê, zimanê me jî kizirandin.

Ez li malê, li kuçê bi kurdî dipeyivim, lê ev nayê wê maneyê ku min huwiyeta xwe ya neteweyî di nav avahiyên neteweyî de qulupandiye ser jiyaneke neteweyî. Ji ber ku ziman ne bi tenê navgîneke peyivîn û gotinê ye, herweha ew pergaleke fikirînê ye jî. Di vê maneyê de, perwerdeyiya ku me di dibistanan de wergirtiye jî pirr tesîr kiriye ku em ji xwe bi dûr ketine. Ev guherînen germ ku em îro dijîn, pêwîstiya nivîsîna kurdî roj bi roj hîn bêtir mecbûr dike. Mirovên kurd di vî warî de bi xwe re ketiye nav hesabekî kûr.

Ez li ser navê xwe dikarim bêjim ku ez di nav hewidaneke weha de me. Niha ez li ser ferheng û rêzimanên kurdî dixebitim û dixwazim kêmaniyên xwe ji holê rakim. Bi hêdfika min dest pê kiriye û hin helbestên xwe werdigerinim kurdî.

Bi ya min bêşansiyeke mezin e ku em di van waran de hê neghiştine qeîdeyên yekgirtî û li ser siyasetan.

Ez nikarim bibêjim ku ez mirovekî zêde bi plan û program im. Ez niha dosyayeke helbestên xwe hazir dikim ku tê de helbestên ên van sê çar salên dawî hene. Ez hêvîdar im ku ew ê di van mehên pêşiya me de derkeve.

Ez mîna merivekî ku kêr diafirîne, tîm nasîn. Di mesela afirandinê de, ez gelekî qîmet didim kalfîte, ne zêdehiyê. Li gora min helbest bi carekê nayê navîsîn. Têkoşîn dikare bi rojan dewam bike. Gelek caran ez bi ser nakevim. Loma ez baş nizanim ka helbestê kengê were û lêde. Ez dixwazim giraniyê bidim ser xebata xwe ya wergerandina helbestên hevdem û xebata xwe bilezînim. Ez divê lê zêde bikim; ez hewl didim ku helbestên xwe jî bi zimanê xwe û bi bedewî bikaribim binivîsim.

PÊŞÎ TU Ê HEZKIRINÊ HÎN BIBÎ

A. Hicrî IZGÖREN

Li milekî zulim
Li milekî ked

Çavê ku nabîne
Guhê ku nabihîze
Û zimanê ku çerx nabe
Bila ne yên me bin.

1

Zarokê min,divê tu bizanibî
Keça periyar
Pînokyo
Roberson yekcar derew in
Ne xalîçên ku difirin
Ne koşkên zêrîn
Tu nas nakî xerabên rastî yên çiyayê
Kafê
Hîroşîma hê jî zarokên seqet diwe-
lidîne

Li Kenyayê
Li Ugandayê zarok birçî ne
Memik miçiqîne
Dayikan girî ji bîr kirine
Lê reş bîr bi reşahiya xwe biriye
(.....) mumkin e
emperyalîzm îkna be

Li van deran

Li van deran bavên dest vala
stûxwar
û di meydanên bêcejn, bêbihar de
Provayên qetliyamên giştî
Mîrin li kolanan digere
Li ser kevîrên me yên gorê
tarîx hê teze ne
Tu jî pê bizanibe

2

Tu ê jî bizanibî
Reş û spiyê
Birîna ku
Mîna stiraneke evîndariyê xwîn
dirijîne
Liberxwedanê
Merhebayê

3

Ev dest e, zarokê min
Ji çerm dest pê dike jiyar
Sûrên Amedê tevî heyştê û du bircan
Sinifandî, neqîşandî, Asûrî
Hunera van destan
Lêdana wan a tembûrê heye
Tu dibêjî qey qulungê Ferhad e
Ji bo ku Herran bereketa xwe bi
parve bike

Hesreta ajotina makînê ye
Ji zû ve ye
Dilek e ku
Erd û esman jê re teng in
Tê de dihele berfa çiyân
Dîwarên kevir
Hesin û beton
Tê de zîl vedide
xwîn jê dere xwîn
niha di tengahiyê de ye.

Ev çav in
Ji bo nasîna
rûçikê duzenbaz, kuliyên pêxas
Paşê, girêdana wî ya hedefê heye
Pê re zîndan heye
Pê re riyên sirgûnê hene
Dişewite û dişewite
niha tevî henaran e

Ev ronîya çavan e
Xwêdana eniyê
Dinya li ser wê
Bihar pê re heye
Niha di kaseyên xwefiroşan de
tomar tomar
Zaroktiya min a nejiyayî ye

Binêre, ev însan e zarokê min

Ev çiya ye
Dê bide û veşêre

Mêzeke ev mêşeke hingivîn
ev derziya wê
ev jî hingivê wê
û ev zanîn e, zarokê min
Tu ê tê de binasî
Kesên li hember te, kesên aliyê te

4

Çi derew
Çi talan
Nikarîbûn stiranên diya min xelas
bikirana

5

Di nav şevê de zîl dide
Rengê sibê
Ronîya rojê
Rojenon.

XWE BI BÎR TÎNE

1

Êş êdî efsane ye
Li vir cografiyayek tê talan kirin
çûkek baskê xwe dişkîne li vir
Li mirinekê lihevhatî ku bi çûyinê
qet naqede
Hem jî wext nemirî û evînê lêdide

2

Tu ê cihêtiya xwe bîne zimên
Ji hev veqetîne li ser hesabê binivîse
zêde bike dijîtiyan
Wê senfoniyê li dengê bédengiyê
guhdarî bike
Li nik goştê min ê ku dişewite pal
bide, birînên min
Binêre mîna qîrîneke cegersoj
Çawan bihar xwe bi bîr tîne

KURTEBEHSEKE JIYANÊ

Zeynelabidîn ZINAR

Ez di Çarê Sibata 1953-an de li gundekî Bakûrê Kurdistanê yê bi navê Hedhedkê ji diya xwe re çêbûme. Bavê min ji eşîra Pencînarana e û diya min jî Reşkotî ye. Wê demê bavê min meletû dikir û her salek, du salan carekê diçû li gundekî cîwar dibû. Sedemê gerra wî ya zêde li gundan jî ev bû: Neçûbû leşkeriya Tirkîyê. Îcar dixwest ku şopa xwe wenda bike, da ji aliye cendirman ve nête girtin. Ji ber hindê em li gelek herêmên bakûrê Kurdistanê geriyana û têkiliya me jî bi xelkê re pir çêdibû. Niha em ji bavekî 23, lê ji diya min heşt xwişk û bira hene. Lê zarûkên min tenê sisê hene!

Di çaxê meletiya bavê min de, gelek feqî li cem wî dixwendin. Kêm-zêde hin caran jimara wan digiha 40-50 feqîyan.

Min hêj di zarûktiya xwe de dev bi xwendinê kiriye. Pêşî min li cem bavê xwe xwend û timî di nav feqiyên wî de dimam. Piştî çend salan, ez jî mîna her feqeyî ji malê derketim û çûm li xwendinê geriyana, di hin medreseyan li herêmên cuda de xwendime. Lê belê di salên 1967-68-an de teqla xwendina kevn sist bû û zarûkên Kurdan berê xwe dan xwendina dibistanên bi zimanê tirkî.

Di Hezîrana 1968-an de min diploma dibistanê ji derve bi îmtîhan li Pîranê (Dicle) stend

û di payiza wê salê de jî dev bi xwendina mekteba "Imam-Hatip"ê ya li Diyarbekir kirim. Di eynî salê de têkiliya min bi Partiya Demokrat a Kurdistanê Tirkîyê re çêbû. Lê çaxê Cunta Faşîst a Duyemîn di 11'ê Adara 1971'ê de hat, ez jî Mektebê hatim avêtin. Lê ez çûm Êlihê (Batman) û min dev bi xwendina Mekteba Navîn a Neftê sinifa sîsiyan kir. Di ber wê xwendina xwe ya bi zimanê tirkî de, ez danek jî diçûm medresê û li xwendina *Nehw, Şerîet, Tefsîr û Hedîse* domandim.

Ez di 8.11.1974-an de çûm leşkeriyê. Piştî şû meh û 14 rojan, ez bi rapora doktoran li Nexweşxana Leşkerî ya "Gumuşsuyu"ya Stenbolê jê rizgar bûm. Ez di 25. 07.1974-an de li Beledîya Êlihê ketim karê memurîyê. Ji 1976-an hetanî 1980 yî min xwendina Lîseyaya Êlihê ya Şevê xwend. Ji destpêka jiyana heta 1980 min hinek meletû kir û li hin mizgevtan jî min meletiya bê meaş, wek melê fexrî "xutbe"ya îfê dixwend.

Di 12'ê Êlûna 1980 yî de ku Cunta Faşîst a Siyemîn hat, hetanî Sibata 1984-an, ez heşî caran hatim girtin. Çi cara ku ez dihatim girtin gelek îşkenceyan bi sosret li min dikirin. Heti li Îşkencexana "Kurdoğlu" ya herî bi navudeng li Diyarbekrê, wan ez anîm ber kuştinê. Lê berî ku e bême kuştin, heval Mele Brahîm şehîd kirin û

ji kuştina min vekîşyan. Yekê Adara 1984-an Dadgeha Leşkerî-1 ya li Dîyarbêkrê, ez bi pênc salan girtîgeh û 20 meh jî sirgûn tawanbar kirim.

Di 27.10.1983-an de karbidestên Cuntê, li ser rapora ku di derheqê min de ji Parastina Nihênî hatibû, ez ji kar dûr xistim. Parastinê di buwara min de nivîsibû ku: "Şixulandina Zeynelabîdîn di îşê Dewletê, xasna karê berpirsyariya malî de pir talûke ye..."

Di dawiya 1984-an de ez ji Kurdistanê reviyam û hatim li Swêdê cîwar bûm.

Destpêka nivîsandina min ya bi zimanê kurdî, di salên 1962-3-an de, pêşî bi tîpên erebî çêbûye. Ewçax di nav feqîyan de herwekî derseke taybetî xwendinek ji bo fêrkirina nivîsandina rind a bi navê "Meşq" hebû. Piştî ku ez fêrî awayê nivîsandina pirtûkan bûm, pêşî min wek nivîsende dest bi nivîsandina çar pirtûkên dersa *Nehwê* kir. Ku heta wê demê jî ew pirtûk nehatibûne çapkirin. Min her yekê nusxeyek ji wan nivîsî. Pirtûk ev in: *Ewamila* bi zimanê erebî, *Zurûf û Terkîba* bi zimanê kurdî û *Sadulahî Sexîra* bi zimanê erebî. Herweha min gelek helbest û qesîde jî dinivîsandin.

Dema feqîtiyê, hewesa min zêde ji helbestên Melê Cizîrî, yên Ehmedê xanî, Feqiyê Teyran û Cegerxwîn re hebû. Min ew pir dixwendin û dixwestim ku ez jî bi şûfê yên wan helbest bîafirînim.

Di wê demê de piraniya feqîyan weke min difikirin. Heta hinekan xwe bi Ehmedê Xanî, bi Mele Cizîrî, bi Feqiyê Teyran, bi Elî Herîrî û hwd, xeysetnav dikirin.

Belam çaxê mirov mezin dibe, serpêhatiyên zarûktiyê jî pir têne bîra mirov. Her çendî min zewqa zarûktiya xwe zêde hilnedaye. Ji ber ku timî ez bi bavê xwe re digeriyam û li civatên mezinan wek ya şêx, mele û giregirên bûm, min xwe wek zilamên navsere dihesiband. Lê

hin tiştên zarûktiyê hene ku tu carî ji hişê mirov naçin. Yek ji wan ev e: Cûreyek zikrê şêxantiyê bi navê "xitme" heye. Her kes li ser çokan rûdine, çavên xwe digire û şêx li nava wan digere, helbest û qesîde, selewat û ayetan dixwîne. Îcar li gor baweriya terîqetê; yê ku tê de çavên xwe veke dê çavên wî kor bibin. Lê carna min bi nihênî çavên xwe vedikirin û li şêx dinerim, ka çi dike çi nake.

Serpêhatiyêke din jî ev e: Temenê min li dora heft, heşt salan bû. Ez tenê bi riyekê ve diçûm. Du cendirme rastî min hatin. Ew bi min re peyivîn. Lê min tu tişt ji zimanê wan fêm nedikir. Îcar yekî du şemaq li min xistin û ez giriyam. Dema ez çûm malê, min ji bavê xwe pirsî: - Li rê du cendirme laqî min hatin, min û wan ji zimanên hevdu fam nedikir. Ez kurê mela me jî, yekî du şemaq li min xistin. Çima cendirmeyên Kurd jî minin?

Bavê min kenîya û piştê jî hinek ponijî, got: - Dema tu mezin bibî, tu yê sedem zanibî?

Piştî ku ez li Swêdê cîwar bûm, li min wek mesela miriyê ku serê wî li ferşan dikeve hêj bi xwe dihise ku yê mirî ew e, êşa îşkencê zêde tîna xwe li min nîşan da. Ez ketim rewşeke wisan xirab ku ji ber wê nexweşîne nîgekî min giha ber deriyê gorê. Lê Nexweşxana Xaça Sor Beşa Îşkencedîtan a li Stockholmê di nehê Sibata 1985-an de ez girtim bin tedawiyê û heta 20.12.1990'î domand.

Ez bi wê tedawiyê jî mirineke zû filitûm. Lê niha di yazdeh deveran de hestiyên şkestî û hinekên jicîderketî di laşê min de hene, ku ez jî ber wan timî diêşim. Herweha di laşê min de li sê cihan şopa birînên îşkencê têne xuyakirin. Yek ji wan ya şewitandina bi cigara serokê Îşkencexaneyê Sêrtê Anîl e, ku di 1981/11-an de piştê destê min ê rastê şewitandibû. Du şop jî di çîpên min de hene.

Di nav salên 1981-84-an de, çi cara ku ez diha-

im girtin, îşkenceciyên devçarox gelekî çêr û li jûnên bêmirêz bi min dikirin, ku ango "ne zimanê Kurdan ê nivîskî heye û ne jî Kurd ew nirov in ku karibin dewletek çêbikin!" Bêguman ew gotinên qirêj pir li zora me diçûn. Îcar min hêj li îşkencexana Sêrtê adek li xwe da: "Eger ez bi saxîfî bifilitim, heta ku rihistîn silava xwe li min bide, ez ê ji ziman û çanda kurdî re bibim suxrevan."

Di destpêka 1985-an de min du program hazir kirin. Yek, ya wergerandina klasîkên bi tûpên erebî û çapkirina wan. Ya din, programa XWENÇE. Ku ez ê Gotinên Pêşiyân, çîrok, meselok, leqemok, serpêhatî, stran û dilokan ji nav xelkê berhev bikim, binivîsim û wek pirtûn bidim çapkirin. Ji xeynî wan, min di nav du salan de nêzî 250 rûpel destnivîsên klasîk jî berhev kirin, ku piraniya wan hiç nehatibûne çapkirin.

Ew herdu programên min di demeke kurt de berê fêkiyên xwe dan û her ku diçû giyana min bi wan xweş dibû, şêntir bûm û wan gelekî zêde ez didehfandim bibal xebateke hîn zêdetir ve. Xebata min ji ber ku pirtexlît û cihêawe ye, ez jê hiç zivêr nabim û piranî ez bi şev hetanî sibehê dişixulîm. Ji 1985-an ve, ez bi wê xazê heta îro jî wisa didomînim û bi xwe bawer im ku ta mirinê jî her wisa dê bidomînim.

Aboriya malbata min ta Gulana 1990'î, ji aliyê belediyan ve dihate kirin. Ez yazdeh mehan nîvdan li Pirtûkxana Qiraliyetê (Kungliqa Bibliotek) şixulîm. Piştê jî ez nêzî salekê li ser navê Yekîtiya Nivîskarên Kurd şixulîm û Dewleta Swêdî meaş dida min. Lê mixabin ji ber hin sedemên bêcih, îşê min li wir giha dawiyê. Piştê ez demeke kurt li AMI (Enstituya peydakirina îş) bi xeysetê teknîkerê compitûrê şixulîm. Niha ez di heftiyê de du şevan diçim qursa zimên. Ji 1989-an ve jî, ez endamê Sendika Nivîskarên Swêd im.

Ez vêgavê pir kêfxweş û şad im ku heta niha 26 pirtûk bi ked û emeka min ji pirtûkxana Kur-

distanê re bûne mal û ji wan 19 heb jî hatine çapkirin.

Pirtûkên ku min nivîsîne ev in:

- 01- **Îşkencede 178 Gün** (178 Rojan Di Îşkencê De), bi zimanê Tirkî, weşanxana Komkar, Köln 1, 1987, rûpel: 240.
- 02- **Xwençe Cild I**, Gotinên Pêşiyân, Kilam- Dilok û Çîrok, Weşanxa Çanda Kurdî, Stockholm, 1989, rûpel: 287.
- 03- **Xwençe Cild II**, Kilam, Dilok û Çîrok, Weşanxana Çanda Kurdî, Stockholm, 1990, rûpel: 285.
- 04- **Xwençe Cild III**, Kilam, Meselok û Çîrok, Weşanxana Çanda Kurdî, Stockholm, 1991, rûpel: 297.
- 05- **Xwençe Cild IV**, Kilam, Lavija Mesîh, Meselok û Çîrok, Stockholm, 1991, rûpel: 262.
- 06- **Xwençe Cild V**, Kilam, Meselok û Çîrok, Stockholm, 1991, rûpel: 297.
- 07- **Xwençe Cild VI**, Kilam, Meselok û Çîrok, rûpel: 290, bê çap e.
- 08- **Nimûne Ji Gencineya Çanda Qedexkirî**, antolojiya helbestvan û nivîskarên bi zaravayê kurmancî û yê dimilî, Stockholm, 1991, rûpel: 377.
- 09- **Mîrate**, Leyztikên Zarûkan, bê çap e.
- 10- **Çarmix**, Helbestên Îşkencê, bê çap e.
- 11- **Siyabendû Cexê** destan, bê çap e.

Pirtûkên klasîk ên ku min ew jî tûpên erebî wergerandine tûpên latênî ev in:

- 01- **Nûbar**, Ehmedê Xanî, Roja Nû, Stockholm, 1986, rûpel: 75 (Digel teksta wê ya bi tûpên erebî).
- 02- **Mewlûda Kurmancî** ya Melê Bateyî, Roja Nû, Stockholm, 1987, rûpel: 63.
- 03- **Dîwan**, Melê Cizîrî, Roj Nû, Stockholm, 1987, rûpel: 560 (Digel teksta wê ya bi tûpên erebî. Bi afkariya E.O.)
- 04- **Nehc-ul Enam**, Mele Xelilê Sêrtî,

Weşanxana Kurdistan, Stockholm, 1988, rûpel: 54 (Digel teksta wê ya bi tîpên erebî).

05- **Dîwana Rûhî**, Şêx Evdîrehmanê Axtepî, Jîna Nû, Uppsala, 1988, rûpel: 125 (Hinek bi alikariya E.O.)

06- **Mîrsad-ul Etfal**, Şêx Mihemed Kerbela, Ferhenga Kurdî-Farisî, Jîna Nû, 1988, Uppsala, rûpel: 175 (Digel teksta wê ya bi tîpên erebî).

07- **Iqdê Durfam**, Şêx Eskerî, Çûrokên Kurdî bi helbestkî, Apec-Tryck, Stockholm, 1989, rûpel: 203.

08- **Herdubat**, M.Zahidê Diyarbekrî, Mewlûd, Apec-Tryck, Stockholm, 1989, rûpel: 73.

09- **Rêberê Sanî Şerha Eqîdeya Ehmedê Xanî**, M.Ehmedê Qoxî, Dengê Yekîtiyê, Germany, 1990, rûpel: 174 (Digel teksta Eqîde ya bi tîpên erebî).

10- **Sirmehşer**, Feqe Reşîdê Hekarî, Dengê Yekîtiyê, Germany, 1990, rûpel: 112 (Digel teksta wê ya bi tîpên erebî, ya ku Mele Ehmedê Qoxî nivîsiye).

11- **Dîwan**, Pertew Begê Hekarî, Weşanxana Rewşen, Bonn 1, 1991, rûpel: 271.

12- **Rewdneîm**, Şêx Evdîrehmanê Axtepî, Stockholm, 1991, rûpel: 440.

13- **Dîwan**, Şêx Mihemed Kerbela, ji bo çapê li Jîna Nû ye.

14- **Dîwançe**, Şêx Eskerî, bo çapê li Jîna Nû ye.

15- **Leyl û Mecnûn**, Şêx Mihemed Can, ji çapê re hazir e.

Berî ku ez dawî li nivîsa xwe bînim, ez ê helbesteka xwe ji xwendevanên NÛDEM ê re li jêr binivîsim. Min ev helbest di 1988-an de nivîsîbû û pêşkêşî Nexweşxana Xaça Sor kiribûm. Kêfa doktorên Nexweşxanê pir jê re dihat. Dr. Lars Odefors got min, ku emê wergerînin zimanê swêdî.

PÊŞKÊŞÊ XAÇA SOR

*Her bijî, her bijî, her bijî Xaça Sor
Perwer î, xweşker î, gulber î Xaça Sor
Zehmetkêş, zexmankêş, jar û bindest hemî
Xweş dikî, nakî ferq, baş dikî Xaça Sor*

*Kurdek im, pir dîtîm îşkence û lêdan
Ji destê faşîstên xwînawirê Kurdistan
Bê rih û bê jîyan çaxê ku l te gihan
Te-m avêt ber hemêz, xweş kirim nagihan*

*Îşkence rûreş e, lê çikim çêdibe
Gelê min bindest e, dijmin jî serhişk e
Herçiyê hate te, te ew kir xweş û şên
Jînvêda, bevz te da, tevî can û dîl e*

*Pir seqet, pir nexwek te kirin dermanxweş
Hin bi hin rabûn pê, wek berê gula geş
Ew gihan hogiran, cih girtin l'nav refan
Saya te, paya te, cihan dagirt Keleş*

*Ez olek ne ji te, tu olek ne ji min
Yê li min kir lêdan, ez û wî olek in!
Ji ber wî ez revim, ter kirim Kurdistan
Lê te min derman kir, temamî çar sal in*

*Pir spas, şikurdar bo te me Xaça Sor
Ez xweş im vê dibêm deyndarê Xaça Sor
Kar dikim, xar dikim bo bindest û jaran
Ew giyana te da naçe hûç, Xaça Sor*

*Her bijî, her bijî, her bijî Xaça Sor
Perwer î, xweşker î, gulber î Xaça Sor
Zehmetkêş, zexmankêş, jar û bindest hemî
Xweş dikî, nakî ferq, baş dikî Xaça Sor.*

19 12 1988

ELÎ HERÎRÎ

1010 - 1078

Zeynelabidin ZINAR

Yek ji helbestvan û nivîskarên Kurd ên ku bi zara vayêkurmancî nivîsîne, herweha kevntirîne nivîskaran Şêx Elî Herîrî ye. Herîrî di 1010-an de li ji diya xwe re çêbûye. Di 1078-an de jî çûye dilovaniya xwe. Niha gora wî ya pîroz li Herîrê ye û ji gelên Kurd re devereke serdanê ya herî giranbiha û pîroz e.

Em bi vî helbestavanê xwe gelekî serbilind in û pê dipesinin, ku navê wî bûye rewneq ji çanda kurdî re. Herweha gelek kesên zana, pispor û gerokên zanistiyê jî behsa wî kirine û pesnê wî gelek dane, ku Elî Herîrî hêj di despêka Serdasala Yazdehan de bi zimanê xwe yê netewî helbest nivîsîne û şexsiyeta nijada Kurd pê daye eşkerekirin.

Nav û dengê Elî Herîrî li Kurdistanê gelekî belav bûye; li nav xelkê pir siyaneta wî heye û qedr û qîmetê didin wî. Ew bi navê "Şêx Eliyê Herîrê" tê binavkirin. Pir kes hene ku helbest û gotinên wî jiber dizanin û hertim di sivat û caxiyan de behsa wî dikin. Xasma nele û feqiyên Kurd di civatên xwe de timî jê bi xweşî dipeyi

vin û gelek pesnê wî didin.

Basili Nikitin di pirtûka xwe ya bi navê "Kürtler" (Çapa Özgürlük Yolu, rûpel 489, bi zimanê tirkî) de nivîsiye ku:

- Folklorî kurdî ya dewlemend, çî dibe bila bibe divê ku nê jibîrkirin û di cihê xwe de ye jî, ku dîroka vî miletî ya nivîsî gelekî dîr diçe. Çimkî hêj di serê Sedsala Nehan de li Şemdinan Elî Herîrî bi kurdî nivîsiye û Dîwana wî ya destnivîs heta bi roja îro jî maye...

Lê belê sed mixabin jînenîgariya vî helbestvanê hêja jî mîna ya gelek mirovên wisa yê kevî rind nehatiyê zanîn û di derheq tarîxa jî-dayikbûn û koçkirina wî de hin tarixên cihê tene gotin. Îcar em ê ji xwendevanan re hin jêderk ji gotinên pispor û kurdologan li jêr binivîsin.

Profesorê gorbihîşt Qanadê Kurdo di "Tarîxa Edebiyata Kurdî-1" de nivîsiye, ku: Elî Herîrî li gundê Herîrê nehiya Şemdinan sincaqa Hekariyêda sala 400'ê Hicrî (1009-1010) ji dayik

bûye û sala 470`ê Hicrî (1078) jî çûye rehmetê.

Profesorê Kurd dîsa gotiye: Aleksandîr Jaba di pirtûka xwe ya bi navê "Recuil De Notices Et Recist Kurdes" de nivîsiye, ku: Şairê Kurdan yê pêşîn Elî Herîrî bûye û dîwaneke wî ya menşûr a helbestan heye.

Dîsa Profesorê me gotiye: Albert Sosin di berevoka xwe ya bi navê "Kurdisch Sammlungen" (Peterburg, sal 1887, rûpel 275) de, helbesteke Elî Herîrî çap kiriye.

Nivîskarê bi navdengê gorbihîşt ê nemir Mihemed Emî Zekî Beg, di pirtûka xwe ya bi navê "Tarîxa Kurdistan" (Komal, 1977, bi zimanê tirkî) de nivîsiye ku: Elî Herîrî di nav salên 1010-1077-an de li gundê Dêr-Herîrê jiyaye. Ew hevdemê eynî sedsala hozanê Îranî yê navdar Fîrdewsî bûye. Dîwana wî bi hêsanî tê famkirin û bi uslûb hatiye nivîsandin. Helbestên wî nazik, rewan û bi evîni ne.

Kovara "Hêviya Welêt" nivîsiye ku: Elî Herîrî di 1009-an de li gundê Herîrê çêbûye û di 1079-an de jî çûye dilovaniya xwe. Herîr, yek ji gundên Bedlîsê ye. Di dema wî de Merwanî karbidestên dewletê bûne û Diyarbekir ji xwe re kiribûn serekbajar.

Mamoste Cegerxwîn di "Tarîxa Kurdistan-1" de nivîsiye: Despêka Dewleta Merwanî di 374`ên Hicrî (984) de bûye û di 564`an (1169-70) de jî pelîsiye.

Belam ev yek eşkere ye ku girêdana gundê Elî Herîrî bi Bedlîsê ve ne rast e.

Nivîskarê hêja Evdilreqîb Ûsiv di pirtûka xwe ya bi navê "Dîwana Kurmancî" de nivîsiye ku: Elî Herîrî di çerxa Dehan (16 Mîladî) de jiyaye. Şêx Ehmedê kurê wî di 1048`ên Hicrî de (1638) miriye.

Ev tarîx û behskirina ji Elî Herîrî ku me li jor nivîsîne, piraniya wan nêzikayî didin hevdu. Lê gotina kek Evdilreqîb hinekî ji wan dûr çerixiye. Wî di layê gotina xwe de çavkaniyeke vekirî jî neaniye zimên.

Di 1985-an de çaxê min dest bi berevkirina destnivîsên kilasîk kiribû, du helbestê Herîrî jî di nav berevokên min de derketin. Lê ew herdu, berê di "Dîwana Kurmancî" de hatibûne weşandin. Û yek ji wan, hêj berî Dîwana Kurmancî di Tarîxa Edebiyata Kurdî-1 de bi tîpên latênî hatibû weşandin. Dema min ev û ew rûqalê hevdu kirin, di navbera wan de newek-hevî gelek hebû.

Bêguman çî dema ku asîmanê Kurdistanê sayî dibe, eger ewrên zîpikê ji ser serên Kurdan bifirrikin, ger çiyayên qeşemê jî bihelin û Kurd bi awane zanistî dest bi lêkolîn û gerîneyên birêkûpêk bikin, ewçax dê jînenîgariya van bapîrên emekdar rind zelal bibe û serpêhatiyên wan ji çavên raya giştî ya cîhanê re pêşkêş bibin.

Mixabin heta niha çu fersend û mecal nehatine dayîn, ku Kurd karibin li xwe xwedî derkevin. Eger bi îmkanên xwe yê kêr û kas çî serkeftin kiribin jî hemûyan bi dilxwazî, bi fedakarî kirine û li xwe xwedî derketine. Lê me

umîdeke pir heye, wek vê mesela ku dibêjin
"Devî zû dibin dar, xwelî li merivê bêwar" ku
warê me şêntir bibe û deviyên me jî pir zû
bibin daristanên gulistanan. Ewçax dê her tişt
bihêsanî têkeve ser raya xwe û xwençeyên
qeşemgirtî di demeke pir kin de bipîşkifin.

Belam ji van helbestên klasîk, dewlemendiya
zimanê kurdî di şopa xwe ya sererast de rind
êşkere dibe. Bêweku berî niha bi 900 salan Elî
Herîrî helbest nivîsîne, herwekî xeberdana niha
mirov têdigehe. Eger ne ji hin peyvikên erebî
yan farisî bin, ferqeke wişa zêde di navbera axa-
fita niha û ya wê demê de tune. Ev xasmetiya
han, di zimanên kêm neteweyan de heye.

Em ê li jêr bo xwendevanan helbesteke Elî
Herîrî binivîsin:

IŞ Q A B E R Î

*Dîsa ji nû îşqa berî
Pur enderûnim atêş e (1)
Zulfa muzeyen enberî
De'wa digel xala reş e*

*Xala li demê dîl reva
Sed rûh û canim bin feda
Sotim gelo çûm tê nema
Terkim kîrin eqî û heş e*

*Eql û hişim bûne esîr
Dinya ku geh-geh tete bûr
Dêm şubhetê bedra munîr
Zulfa ji werdê bînxweş e*

*Werda ji nêv zulfan derîn
Şûla bineşê tê werîn
Bala û qeda 'er'erîn
Her ban li ser marê reş e*

*Dîsanê hey têt û diçit
Ihyayê emwatan dibit (2)
Wechan mudam nûr jê diçit
Dêm şubhetê şem'a geş e*

*Şem'a şebistanan ew e
Werda gulistanan ew e
Sira di bostanan ew e
Şoxa Herîrî dilgeş e*

*Ecêb lefîf û cindî ye
Ezman nîzane, Romî ye
Ageh ji îşqbazan niye
Mest û xamar û serxweş e*

*Serxweşê cama şerbetê
Dêm şubhê şem'a zulmetê
Horya di baxê cennetê
Serdarê çendîn mehweş e*

*Mehweş ku westan sef bi sef
Ew hate der Misrî di kef (3)
Wan go "Eliyo, la texef" (4)
Me b'murdinê qewî xweş e. (5)*

* **Berî.** Di kilasîkan de piranî bi mana qenc, pîroz, gi-
ranbiha tê bikaranîn.

1- **Enderûn:** hinav

2- **Ihyayê emwatan:** giyankirina miriyan

3- **Misrî:** navê çûreyek şûr e.

4- **"Eliyo, la texef":** Eliyo metirse.

5- **Murdin:** mirin

TU ÇÛYÎ, ÇÛYÎ

Fêrikê ÛSIV

Ezê-çevê te îdî neyêm sêrê,
Neçim xewn-xêrê
Wê cinet-êrê...
Tu çûyî, çûyî...

Ezê maç nekim îdî porê te,
Herdu tetkê te
Nevim sîngê xwe,
Tu çûyî, çûyî...

Bi gustîlka te ezê nelîzim,
Ezê nebhîzim
Dengê lêzim,
Tu çûyî, çûyî...

Tu çûyî, hema
Ser zarê min ma
Navê te biha
Nolanî dua,
Tu çûyî, çûyî...

ÇÎROKA JIYANA MIN

Firat CEWERÎ

Ez di sala 1959'an de an jî di sala 1960'î de, li gundekî Dêrika çiyayê Mazî, li berrîya Mêrdînê hatime dinyayê. Di sê-çar saliya min de, bavê min bi malbata xwe ya mezin re mal bar kire Wêranşar. Em zêde li Wêranşar neman, lê ew salên li Wêranşarê weke xewnekê tên bîra min. Xuyabû jiyana Wêranşar bi malbatê hêsan nehatibû, bi firsenda reformeke erdan ya piştî salên 1960'î em dîsan berepaş vegeyabûn gund û li gund perçak erd para me jî ketibû. Ew erdê neavî û bi kevir di gel kêfxweşiyê zehmetiyek jî dabû me. Em hûr û gir ji rohilat heta roava di nava erd de dixebitûn û me bi teskeran kevirên di nava erd de li ser qûç û şikêran kom dikirin. Bi xwedferdbûnê em dilşa bûn, hêviya me ya pêşerojê xurt bû, tevdira me baş bû...

Di gundê me yê bê av û dar û ber de, axa tunebû. Hemû gundî bira û pismamê hev û herkes axayê mala xwe bûn. Di warê aborî de jî çend malbat ne tê de, hema hema hemû gundî nola hev bûn. Gorî ku mezin behs dikin, demekê rewşa malbata me ya aborî baş bûye, lê rojekê sofîyek li malbatê dibe mêvan; gava sibehê zû endamên malê radibin, dibînin ku deriyê êxur li ser piştê ye û sofîyê nenas hemû dewarên di êxur de bi xwe re birine û

çûye. Ji ber vê yeka ha diya min a dilovan gelekî li ber dikeve, zaroka wê jî ber diçe û ew jî kerban dikeve nava nivînan.

Li gund min û birayê xwe yê mezin bi hev re dest bi dibistanê kir. Me jî mîna hemû zarokên gund bi tirkî dest pêkiribû. Di gel ku em bi mêjiyê xwe yê terr û teze tavilê hînî zimanê tirkî bûbûn û gelekî kêfa me ji dibistanê re hatibû jî, dîsan bi a min di hin cihan de kêmasîne hebûn. Her ku ez mezin bûm min ew kêmasiyên ha bêtir fêhm kirin. Polîtîka dewleta Tirk ya asîmlasyonê wê demê ecêb xurt bû. Dewletê bi zilm û zor û stema xwe gelê kurd bêhawe çavtirsandî kiribû. Di dibistanê de ji bo her gotineke kurdî me cezayê peran dida. Heta car caran em newêribûn li malê jî bi hev re bi kurdî bipeyiviyana. Pirrê caran li gund ji devê hin zarokan dihate bihîstin ku ew tirk in. Perwerdiya ku me ji mamostê xwe yê tirk stendibû, kiribû ku em gelekî kêfa xwe ji Mustafa Kemal Atatürk re binin. Tê bîra min ku me zarokan di 23'ê nîsanê de helbestên li ser Atatürk li hewşa dibistanê bi deng dixwendin. Stiranên ku mezinan jî davêtin ser Atatürk hê di bîra min de ne. Yek ji wan wilo bû:

Kemal bavê me tê, Kemalo
Reisê Cumhûriyetê, Kemalo...

Rojek ji rojên biharê ya herî xweş, sibehekê zû, hê berî rohilat eskeran ji nişkê ve girtibûn ser gundê me û her eskerek çûbûn ser xaniyekî. Cemseyên eskeran jî bi dengên bilind û bi sureteke xurt di nava gund de geriyabûn û tirseke psîkolojîk di nava gund de belav kiribûn. Piştî ku ro hebekî bilind bûbû, me ji lawikekî cîranê me bihîstibû, ku eskeran hemû zilamên gund li meydana gund dane hev û bi dar û qamçiyên li wan dixin. Ka bê çawa bûbû, wan li deriyê me nexistibûn û bavê min nebiribûn. Bavê min yê dîndar û di halê xwe de, hema rahiştibû qurana xwe, xwe avêtibû bextê wê û bi duan ketibû. Em zarok jî ji tîrsa diricifin û me çîrok fêhm nekiribû. Piştî kurjedemekê eskeran bi pêhînan deriyê me jî vekiribûn, weke kuliyên li hundur belav bûbûn, kulîna me ji jor de anîbûn xwarê, kîsên genim yên ku spartî dîwêr bûn çirandibûn, sindoqa diya min ya neqîsandî, ya bûkaniya wê şikandibûn; gava tiştên ku ew lê digeriyan nedîtibûn, bi milên bavê min girtibûn, ew bi dû xwe de kişikandibûn û ew jî biribûn nava peyayên gund yên ku li meydana gund hatibûne civandin. Gava me dîtibû ku ew zêde guh nadin zarokan, tenê bi dengên xwe wan ditîrsînin, ez jî piştî bavê xwe ji mal derketibûm, çûbûme maleke nas ya nêzîkî dibistanê û me zarok û pîrekan di pencerê re li wê koma zilam û eskeran nihêribûn. Esker bi hêrs bi wan re dipeyivîn, carê yek ji nava rêza zilaman derdixistin, sê-çar heb lê diciviyên û heya ku ew ji ser hişê wî dibirin lê dixistin. Carna jê wan dudu ji nav rêzê derdixistin, dar dixistin destê yekî, li ser wî disekinîn û dixwestin ku ew bi wî darî li gundiye xwe xe. Ji gunditîyê

jî wêdetir li bavê xwe xe, li birayê xwe xe. Gava mîrikê dar di dest de protesto bikira, esker lê diciviyên û heta ku ew ji ser hişê wî dibirin lê dixistin. Me zarokan, ku me hê bi kûraniya mirinê nizanîbû, ji me webû ku ew dimirin. Gava wan apê Hecî jî ji nava rêza gundiyan derxistibûn, bi riha wî ya dirêj girtibûn û ew avêtibûn erdê, ez ecêbmayî mabûm. Apê Hecî li gund pîrr bi qîmet bû. Biçûk û mezinan xatirê wî digirtin. Gava ew danê êvaran diçû ber siya dîwêr, hemû kes jî ber wî radibûn, ên cigare jê re dipêçan û davêtin ber wî û yên ku kîsê xwe yê tûtîne keremî wî dikirin. Lê qey eskeran nizanîbûn ku ew ewqasî di nava gundiyan de bi qîmet û xwedî xatir e. Heta eskerekî ji wan kirasê wî kişandibû serê wî û derpiyê wî yê spî jê seqîandibû. Hingî lawikê hevalê min keniyabû, lê pîreka malê tepek di nava piştê wî de lêxistibû. Dawî, berî ku ew ji gund derkevin jî, wan muxtarê gund şilfî tazî kiribûn, keç û jinên gund bi zorê ji hunduran derxistibûn der û muxtar wilo tazî di nava gund de gerandibûn.

Ez, zarokekî heyşt salî li hember vê zilman ecêbmayî mabûm. Ez çiqas fikirîbûm min tu sedem ji wê zilman wan re nedîtibû. Lê kî, nefret û girreki ecêb di dilê min de çê bûbû. Dilê min ji ber van hê jî dipêpîte.

Gava min sedema wê yekê ji mamosteyê xwe pirsîbû, di gel ku wî gelekî ji min hez dikir, dîsan jî erza min şikandibû. Ji ber şikandîna erza xwe ez gelekî li ber xwe ketibûm, rûyê min sor bûbû, min bi dizîka serê xwe danîbû ser masê û ez bi îskîn giriya bûm.

Min gelekî guhên xwe didan dibistanê.

Loma jî ez di dersên xwe de gelekî jîr û bi serketî bûm. Jîrîtiya min di dersên min yên dîni, li ba melê jî navdar bû. Gorî mezinên ku behs dikin, min gelek caran dersên suxtên pêşiya xwe jî dida. Lê jîrîtiya min ya li ba melê bi pirranî ji bo anîna kêfa bavê min bû. Bi serketina min ya di dersên dîni de bavê min dilşa dikir. Yê min jî ji bo ku ez bikaribim dibistana xwe bidomînim, min xwe bi jîrbûna xwe dixiste çavên bavê xwe. Pîr neajotîbû ku min quran xitim kiribû û mewlûda Melayê Batêyî ya bi kurdî, ya ku hê jî ez pîraniya wê ji ber dizanim, min wê çaxê ji ber kiribû.

*Hemdê bê hed bo Xwedayê alemîn
Ew Xwedayê daye me dîne mubîn*

*Em kirine ummeta xeyrulbeşer
Tabîê wî muqtedayê namûwer*

Di salên heftêyî (1970) de me ji gund barkire Nisêbînê. Nisêbînê wê çaxê bi min pîr xweş hatibû. Hebûna tirênê, nêzîkbûna Qamişlokê, herîkîna çemekî mezin di nava bajêr de, darên li sûka wê çikandî em tavilê bi xwe ve girê dabû û ew roj ev roj e malbata min li vî bajarê xweş, delal û bijîn rûdinê. Mîn xwendina xwe ya ku nêvcî mabû li Nisêbînê dom kir. Di ber xwendina xwe re jî geh ez li çayxana bavê xwe dixebitîm, geh jî min li firnan nanpêjî dikir. Mîn sinifa pêncan bi serfirazî li Nisêbînê qedand. Ez êdî bûbûm xortik, min porê xwe şeh dikir û çavên xwe li keçikan digerandin.

Nisêbînê, ew bajarê biçûk û delal roj bi roj mezin dibû. Bi mezinbûna xwe re jî problemên wê zêdetir dibûn. Berberiya di navbera Nisêbînî û gundiyan de roj bi roj serî hildida.

Vê yeka han çend salên baş ajotin. Di sala 74'an de ez ji bo kar çûme bajarên mîna Manîsayê, Izmirê û Kuşadasiyê. Tiştê ecêb, nêrîna kurdîyê û welathezî li wan bajaran bi min re çêbû. Ji dil çûyina xortên kurdan ya şerê Qibrîsê ez gelekî diêşandim. Tê bîra min, gava xortekî Diyarbekirî ev stirana ku wê demê ji devên nasyonalîstên tirkan dernediket,

*Allah Allah deyip geliyor Türkler
Çekil Kıbrıs bizim ey kahpe Yunan*

Gotibû, ji bo ku ez şûşa di destê xwe de li serê wî nexim min bi zorê xwe girtibû.

Piştî şikandinên serhildanên Kurdistanê bêdengiyekê li welatê me dest pê kiribû. Ji kuştin, bi dar de kirin, îşkence û girtinê gelê kurd çavtirsayî bûbû, li ber pêla asîmilasyonê ya polîtîkaya Tirkîyê ketibû û diçû. Herçiqaqas di navbera van salan de ronakbîrên kurd li bajarên mezin yên Tirkîyê dest bi xebatên siyasî û întelektuelî kiribûn jî, dîsan ji bo hemêzkirina zirecêba gelê kurd têr nekiribû. Zulum pîr bû, xelk razayîbû, ronakbîrên kurd bêçare bûn.

Ew xebat û keftelefata wê kulma ronakbîrên kurd hêdî hêdî reh û şaxên xwe berdida Kurdistanê, keç û xortên nûgihîştî hemêz dikir, li dibistanan, li nav erdan, li çayxanan, li kuçan, li dawet û dîlanan êdî pîrsa gelê kurd û welatê wan Kurdistan bi her awayê xwe ve dihate munaqêşe kirin.

Bi zixtikên wê pêla hişyarbûnê ez jî hişyar bûbûm; li dijî neheqî, zulmê û stemkariyê bi ciwanî û dînamîkbûna xwe, ez bi şev û roj dixebitîm. Gorî pêwîstiyên wê demê ez ji felsefeya îdealîst bi dîr ketibûm, min ji xwe re felsefeya materyalîst hilbijartibû.

Di sala 77'an de pirtûkeke helbestan ya reh-

metiyê Cegerxwîn ketibû destên min. Wê pirtûkê dilê min şa kiribû, hêvî dabû min, zimanê min bi min şêrîn kiribû. Ew pirtûka Cegerxwîn bû sedema nivîsandina min ya bi kurdî. Di eynî salê de min dest bi nivîsandina helbestên kurdî kir. Min xwe li helbesta nûjen rakişand. Gava li daweteke kurdî, li hemberî bi sedan kes min helbestên xwe xwendibûn, dengê çepikên guhdaran di dilê min de pêl dabûn.

Li welêt tevger xurt dibû. Ew pirsra ku tenê ya xortan (teleban) xuya dikir, êdî bûbû ya gelekî. Di gel vê yekê zulm jî pirr bûbû. Min ew zulma ha bi nivîseke tirkî, li ser navê komeleya xwe di sala 1979'an de da rojnameyekê. Ji wê bendê pê ve min êdî hew bi tirkî nivîsand. Min bi hemû hêza xwe zor dabû nivîsandina kurdî. çîroka Malbata Evdo ku ji 134 rûpelan pêk hatiye û bi kêşan e, min hê wê demê nivîsandibû. Ev pirtûka min ya ku ne çapkirî ye, da sala 1981'ê de, li bajarê Uppsalayê kek Reşo Zilan ji kurdiya wê re gelekî bûbû alîkar.

Bêlî ku ez dîploma xwe ya lîseyê bistînim, ez di sala 1980'ê de sibeheke gulanê ya xweş, bi çenteyekî biçûk û bi sernavên 25 helbestên xwe yê di bin pizya derpiyê min de veşartî, min xatir jî endamê malê xwest, ew di nav şîn û girî de hiştin û bi stûxwarî derbasî Sûriyê bûm. Ez demeke kurt li wir mam. Paşê jî wir ez bi hevalekî xwe re çûme Almaniyayê. Li Almanya jî ez nêzîkî du mehan mam. Dawî dawî min xwe avête vî welatê sar, yê ku ji salekê carekê roj lê naçe ava, Swêdê.

Ez her ku jî welatê xwe bi dûr ketime, welatê min ewçend bi min şêrîn bûye, ez ewçend pê ve hatime girêdan. Heta niha ez li nêzîkî bîst welatan geriyame, lê tu welatan jî

weke welatê min cihê xwe di dilê min de çenekiriye. Ax û ava welatê min, hewa welatê min bi min xweş e. Mirovên welatê min bi min şêrîn in. Loma jî ez ê vî emrê xwe yê ku maye jî ji bo bidestxistina vê xweşiyê bibu-hurînim.

Ev panzdeh salên min in ez têgihîştîme, ku welatekî bê ziman ne tu welat, gelekî bê nivîs, bê kovar, bê rojname û pirtûk gelekî jî medeniyetê bêpar e. Gelê kurd, ku xwediyê gelek medeniyetên kevnar e, îro jê bêpar e. Min riya rohnikirina civata kurdan ji xwe re hilbijartîye. Ji bo vejandina zimanê kurdî, lêkolîna çanda kurdî, pêkanîna edebiyateke kurdî a nûjen ev panzdeh sal in ez bi îmaknên xwe yê bi sînor li ber xwe didim. Min heya niha quruşek jî nivîskariya xwe bi dest nexistîye, lê ez gelek caran jî ber nivîskariya xwe di bin deynên mezin de mame. Ji bilî hin kesan, ez bawerim pîrraniya nivîskarên kurd nola min in. Di gel pirr zehmetiyan ew bê rawestan dinivîsin. NÛDEM ya ku me firsenda danasîna xwe tê de dîtiye, berê xebata van nivîskaran e. Ked û xwêdana me ye. Em bi vê ked û xwêdanê dixwazin tovê jiyaneke xweş li axa welatê xwe ya bi ber bireşînin.

Heya niha di gel pirr zehmetiyan pênc pirtûkên min derketine. Ya pêşî di sala 1980'ê de, ya dawî jî di sala 1992'an de derket. Ji vana sisê helbest, dudu jî kurteçîrok in. Wekî din min di gelek kovar û rojnameyên kurdî û swêdî de nivîsandiye û ez niha endamê Yekîtiya Nivîskarê Swêdê me. Xwendina min ya lîsê ya ku li welêt nêvcî mabû, min li Swêdê xelas kir û jî bilî wê jî min psîkolojî û pedagojî xwendîye. Min karê wergevaniya sê zimanan, mamostetiya dibistana destpêk ya Swêdê, mamostetiya kurdî ya zarokên kurdan û dikandarî kiriye.

SWÊD, ALFRED NOBEL

Û XELATA WÎ

Firat CEWERÎ

Swêd welatekî biçûk, lê di dinyayê de xwediye roleke mezin, ji welatê me bi hezaran kilometre dûr, di dilê Skandinavyayê de ye. Swêdiyên ku îro bi mulahîmbûn û bêdengiya xwe di dinyayê de navdar in, neviyên Vîkingên hov in. Bapîrên swêdiyên îro Vîkingan, jiyana xwe bi şer û pevçûn, talan û wêrankirinê ve derbas dikirin. Wan bi keştiyên xwe yê zexim derya û girav derbas dikirin û cihên ku ew digihîştinê bi talankirinê ji bo demên derbasî lê bi cih dibûn. Bermayên van Vîkingan demekê li Ewrûpayê ji hukum dikirin û hemû welatên biçûk yê Skandinavyayê di bin destên xwe de hiştin. Hêdî hêdî welatên bindestên wê gihîştin azadî û serbixwebûna xwe û welatê ku dawî bi riyeke aşî ji Swêdê veqetiya, Norvecê bû. Di sala 1905'an de bêtî ku dilopek xwîn birije, bi raya giştî ya gelên herdu welatan, Norvecê gihîşte azadî û serbixwebûna xwe. Norvec welatekî biçûk, xwediye nifûseke çar milyon e û di tixûbê Swêdê de ye. Gava di sala 1980'ê de ez hatibûm Swêdê û min bihîstûbû ku di navbera tixûbê Swêd û Norvecê de têl û mayin tune ne, ez ecêbmayî nabûm. Niha jî ez ecêbmayî dimînim ku serxet û binxet bi têl û mayinan ji hev hatine veqetandin, meriv û malbat ji hev hatine bidûrxistin û di nava wan têl û mayinan de bê rejmar mirovên bê sûc ji jiyane hatine birrîn.

Erê, Swêd û Norvec bi dostanî ji hev veqe-

tiyan, îro jî ew dost û cîranên hev yê herî nêzîk in. Wan ji berdêla rijandina xwînê, wêrankirina gund û bajaran, şewitandina mal û daristanan; rîya aşî û jiyane ji xwe re hilbijartin. Niha jî ew weke du welatên cîran di xweşiyê de, hevvelatîyên wan jî di geşiyê de dijîn.

Ev welatê ku nifûsa wê heşt milyon e û ji van heşt milyonan milyonek jê biyanî ne, ku mirov bûyera sala 1905'an a veqetandina Norvecê bide ber çavan, mirov dê bibîne ku ev welat di warê demokrasîyê de bi kêmanî 90 salan di pêşiya Tirkiyê û welatên cîranên Tirkiyê yê ku îro serdestiya kurdan dikin, de ye. Herweha ew di warê civakî de jî ewçend li pêş e. Herçiqas sîstema Swêdê sîstemeke monarşik be jî, lê di dema nêzîk de welat ji aliyê sosyal demokratan ve hatiye îdarekirin. Bi gotina "monarşî" hûn nexapin. Ev ne dişibe monarşiya Tsar, ne jî dişibe ya Şah... Li gorî qanûnên Swêdê mafê qirêl û mijûliya polîtîkayê bi sînor e. Ew tenê weke sembolekê heye. Car caran mirov dibêje qey mafê hevvelatîyekî normal di warê gotina polîtîkayê de jî yê qirêl bêtir e. Qirale Swêdê ne qiralekî zulmdar e, lê dîsan jî ew qirale e. Xatûna Swêdê ku bi xwe jî ne swêdî ye, ji aliyê gelê Swêd ve gelekî tê hezkirin û hebandin û pirrê caran ew weke dayika nasyonê tete pêşkêşkirin. Li vî welatê bi qirale û bi xatûn, wek me li jor jî got,

bi salên dirêj ji aliyê sosyal demokratan ve tete îdarekirin. Tenê carinan di nav re cihê xwe ji kualisyona partiyên rast re dihêle, lê demeke dirêj tê re naçe, dîsan sosyal demokrat bi riya hilbijartinên demokratîk karîne bi paş de distîne.

Sîstema ku îro li Swêdê heye, pirrê caran ew bi navê "Modela Swêd" an jî "Sosyalîzma Swêd" tê bi nav kirin û gelek welatan xwestine vê modela ha li welatên xwe bi cih bikin, standarta jiyana hevvelatîyên xwe bilind bikin, azadiya şexs û ramanê lê bi cih bikin.

Piştî hilweşandina sîstema Sovyet û sosyalîzma reel, heyetek ji Sovyet û kevnewelatên Sosyalîst ji bo ku vê modela ha li cihê cih tahlîl bikin û berên van civatên bermayên şoreşa cotmehê bidin vê modelê, ew hatibûne Swêd. Lê ji aliyê din ve jî, di destûra Partiya Komunîstên çep (VPK) de Swêdê weke wela-tekî emperyalîst î biçûk û birçî dihate nasandin.

Ev Swêda ku wê jî îro para xwe ji krîza ekonomîk stendiye, berî şerê cihanê yê duwemîn gelekî perîşan, belengaz û feqîr bû. Carinan gava ku mirov rewşa Swêd ya wê demê, di derheqa jiyana wan salan de ji devê kal û pîran dibihîze, dilê mirov bi wê rewşa wan dişewite.

Bayekî wilo yê belengazîyê hebû, ku bi sedhezaran Swêdî mecbûr man ku welatê xwe terk bikin û li kujê cihanê yê din ji xwe re li starekê bigerin û pariyek nanê bi rehetî bixwin. Bi deh hezar û sedhezaran swêdiyan mal û erd û hebûnên xwe bi buhayekî mirî fîrotin axa û keşîşên çavvekirî û bi zar û zêçên xwe ve ketin riya dûr; riya çûyin û nehatinê, ya welatê ku di xewnerojka wan de, Emerîkayê. Hin li wir şerpeze bûn, bê kar man, li kuçan raketin û hin jî bi ser ketin. Ew

nîşê ha îro li Emerîka bi navê "Swêdî-Emerîkî" tê binavkirin.

Ew çûn. Cihûyên di nava wan de jî ji xwe re xelas bûn. Dengê teperepa lingên sosyalîstên nasyonal hêdî hêdî li Ewrûpayê olan dida. Cihû, cengene, qehpik, homoseksuel, komunîst, sosyalîst, mirovên bi uzur bê pirs dihatin kuştin, hayûhûyek bi nava mirovan ketibû, Cihûyan vir de û wir de sînor gav dikirin û ji xwe re li starekê digeriyan. Her ku çû şer mezin bû û hê berî ku birîna şerê cihanê yê yekemîn bikewe, şerê duwemîn dest pê kir. Swêda ku niha jî neutral e, di neutralbûna xwe ya şerê cihanê yê duwemîn de jî bi polîtîkaya xwe ya durû, gava ku dinya li nav guhê hev ketibû, wêran dibû, wê alavên şer difirote Almanya û bi wê yekê ew ji şer û ji kirîza dinyayê destkewî dibû û pê ekonomîya xwe baş û bilind dikir. Wê ekonomîya baş piştî şer jî dom kir. Swêda ku berê ekonomîya wê şerpeze bû, swêdiyên ku berê hewcedar û belengaz bûn, piştî rawestandina şerê cihanê yê duwemîn, gava ku dinya bi "jinûveavakirê" ve mijûl bû, ew êdî xwedî ekonomîyeke baş û pêşerojke rohnî bû. Ew peryên ku wan di dema pêvajoya şer de bi dest xistibûn, ne hewce bû ku wan pê gund û bajarên xwe ji nû ve ava bikirana, avahiyên xwe ji nû ve lê bikirana, ji bo saxkirina nexweş û birîndarên xwe bi milyonan pere xerc bikirana. Ji ber vê yekê bû ku wê piştî kurtedemekê li pêşiya gelek welatên Ewrûpayî xist. Standarta jiyana li Swêdê bilind bû, xaniyên wê xweş, îmkanên wê pirr bûn. Vê hebûn, xweşî û rehetîyê bi xwe re serbestî û azadî jî anî. Azadiya fikrê, azadiya îndîvîd, azadiya hilbijartinê, azadiya weşanê û çapemaniyê li vî welatî bê sînor bû. Hemû

hewcedariyên bingehîn yên ji bo pêwîstiya mirovan li vî welatî pêk hat. Bêkarî nema, lê kar pirr bû. Endustrî bi pêş ket. Ji bo bersivdayina pêşketina endustriyê di salên 70'ê de Swêd deriyê xwe ji karkerên biyanî mîna girêkiyan, tirkan, yugoslaviyan û hwd. re vekir. Ew karê ku hevvelatîyên swêdî li xwe danetanîn ku bikin, biyaniyên ku ji der ve hatibûn bi kêfxweşî û dilşahi dikirin. Bi vî awayî Swêdê hebekî ji îzolebûna xwe ji rizgar dibû û xwe hêdî hêdî ji gel û milletên din yê cîhanê re vedikir. Nemaze piştî bûyerên politîk yên dinyayê, Swêdê hê bêtir di warê humanîzîm û comerdiya xwe ya li hember biyanî û kesên bindest hate nas kirin. Li Şîlî hatina Pînoçet ya li ser hukum, li Îranê hatina Xumeynî, li Tirkîyê di bîjn serokatiya Kenan Evren de hatina Cûntayê, li Etopya problemên Erîtrêya, li Guatemala, Elsalvador û welatên din yên Emerîka Latîni hatinên dîktatoran, bû sedema ku siyasetvan, têkoşer û demokratên wan welatan ji ber zîlm û zora karbidestên welatên xwe bazdin û werin xwe bavêjin vê Swêda biçûk. Swêdê jî heta ku jê hat hemêza xwe vekir, ji van kesên ku ji ber zîlm û zorê, tade û îşkencê reviyabûn, ew bi mêvanperweriyeke dilsoz qebûl kirin.

Kurd jî yek ji van gelên cîhanê bû ku di ser gelek welatan re, bi gelek zehmeftî û dijiwariyan xwe gihandine Swêd. Ger em ji dîroka 1980 dûrtir neçin, piştî 1980 bi hatina cûntayê re, gelek kurdên ku neketin xefka 12'ê îlonê, ji ber kuştin, îşkence û îdamana bazdan; wan jî xwe li vî welatî girtin, ew jî bûn mêvanên vî welatê biçûk û sar.

Nifûsa kurdên li Swêdê îro di ser deh hezaran re ye. Li gorî statîstîkên ku di nava grûbên biyaniyan de çê dibin, grûba kurd

grûba herî aktîv û bi ber e. Bi dehan komeleyên wan hene, radyoyên wan yên herêmî hene, pirtûk, rojname û kovaran derdixin, grûbên wan yên folklorê, tiyatroyê û fûtbolê hene. Bi dehan nivîskar û bi sedan jî xwendevanên kurd li vir gihan. Ew zû hîmî swêdî bûn û gelek ji wan zû adepteyî civata swêdiyan bû. Pirr kesan ev welatê ku ewçend ji welatê me dûr, bi nas û dostên xwe, gundî û bajarîyên xwe dane naskirin. Ew Swêda ku berî niha bi panzdeh bîst salan pirr kesan navê wê nebihîstibû, niha ew ji her kesî re nas e. Niha haya wan ji av û hewa Swêdê, demsalên wê, qanûnên wê hene. Tê bîra min, berî bi dîroka vê nivîsarê bi deh salan cîranekî min ji welêt ji min re nameyek şandibû û wî di nameya xwe de dabû xuya kirin, ku ew û hevalekî xwe li ser îklîm û av û hewa Swêdê ketibûn qirika hev, yekî gotibû li Swêdê her şev e; yê din jî gotibû na, li Swêdê her roj e. Herdu hevalan li ser vê yekê bi şerd listibûn û bi ya kê derketa ew ê ji yê din re diyariyek bi qîmet bikirîya.

Ne tam xebera wan be jî, şev û rojên Swêdê li gorî şev û rojên welatê me gelekî cihê ne. Zivistanên Swêdê bêhawe dirêj, sar û tarî ne. Ji çend saetên ronahiyê pêve, zivistanan li Swêd her tarî ye, her şev e. Lê havînên wê yên kurd û xweş, berevajîya zivistanên wê, ji çend saetan pê ve, her roj û rohnkayî ye. Li jora Swêdê, nivê havînê, rojekê roj naçe ava. Dîtina vê yeka ha bûyereke e.

Di gel qanûnê entresan yên xwezayê, li vî welatî hin qanûnên din hene, ku ji bo hevvelatîyên me yên li welêt gelekî balkêş in.

Di sala 1987'an gava ez seriyekî ji Swêdê

çûbûme Sûriyê û li Qamîşlokê li kurdan bûbûme mêvan, di civatekê de peyayekî navsal ku ji xwendinê hez dikir, ji min pirsî bû:

- Gelo rast e, ku li Swêdê diz têkevin mala mirov û bişemitin, lingê xwe bişikînin, heqê mesrefa wan ya nexweşxanê li ser mirov e?

Gava min gotibû erê û min hebekî bi firehî behsa hin qanûnên Swêdê kiribû, civat şaş û ecêbmayî mabû û hin kes ji kenan li ser piştê li erdê ketibûn.

Dîsan li Qamîşlokê gava min li restoranteke biçûk xwarin xwaribû, çavên min li dîwêr li posterekî ABBA yê mezin ketibûn. Paşê ku min posterekî EURUPE li ba pirtûkfiroşekî dîtibû ez zêde ecêbmayî nemabûm.

Swêd weke rûyê xwe yê humanîstî (Mixabin di vê dema dawî de ew di derheqê kurdan de kerr e) di warê teknîk û kulturê de jî bûye navekî navneteweyî. Volvo, Saab, Sas, Elektro Lux yên Swêd in. August Strindberg, Selma Lagerlôf, Artur Lundqvist, Astrid Lindgren, Ingmar Bergman, Ingrid Bergman, Greta Garbo, Roxet swêdî ne. Björn Borg ji Swêd e...

Di gel van hemûyan jî, dîsan navê ku ji salê carekê Swêd bi bîra dinyayê ve tîne, çapemaniya dinyayê meşgûl dike, navê Alfred Nobel e.

ALFRED NOBEL

Alfred Nobel di 21'ê cotmehê 1833'an de li serbajarê Swêdê, Stockholmê ji malbateke teknîkhez û teknîkzan hatiye dinyayê. Malbata

wî Nobeliyê hê di salên 1600'î de navdar û xwedî gelek keşif (dîtin, servebûn) bûn. Bavê Alfred, Immanuel Nobel bi xwe jî gelek keşif kirine; ew peyayekî zana, bêhnfireh û yê endustriyê bû. Her çiqas ew Swêdî û ji herêma Kristianstadê bû jî, dîsa wî wek peyayekî endustriyê gelek salên xwe li Petersburgê buhurandine. Mayinên binavê yên ku ji aliyê Immanuel de hatibû dîtin di şerê Krimê de hatin bikaranîn û wan wê demê bala gelek welatan dikişandin. Gelek welatên din yên di şer de, dixwestin ku van mayinên binavê ji xwe re bi dest bixin û pê bi hêsanî zora dijminê xwe bibin. Immanuel Nobel tenê bi dîtina mayinên binavê nehate ser, wî paşê bê hejmar dîtinên din jî kirin.

Ji vî bavê xwedî zanebûneke kûr ji bilî Alfred sê lawên wî yên din jî; Robert, Ludvig û Emil çêbûne.

Gelek caran zarok li dê û bavê xwe nayên, li hember wan serî hildidin, dibin berevajiyên dê û bavên xwe. Lê herçar zarokên Immanuel wilo nebûn, wan dane ser şopa bavê xwe û mîna ku tiştên li vê dinya me ku heye têr nakin, wan jî wek bavê xwe dest bi dîtina tiştên nû kirin. Dîtinên vê malbata ha ya xwedî paşerojê rohnî, nizanîm çima, lê her aletên şer bûn. Bi dîtina van, dema şûr û mertalan li paş dima, merdî û mêrxasî dimir, demeke jîrî û zîrekîyê dest pê dikir.

Weke ku me li jor jî got, ku Alfred Nobel li Stockholmê hatiye dinyayê, lê wî bi salên xwe yên gelek biçûk koçî Sankt Petersburgê kir û pîrraniya emrê xwe; zarokî û xortaniya xwe li wî bajarê dîrokî û xwedî kultureke kûr jiya. Hem di dema zarokîya xwe de, hem jî di

Alfred Nobel (1801-1872)

dema xortaniya xwe de wî qîma xwe bi jiyana rojane û basît nedianî, wî dixwest hertim li der û dora wî tiştin biqewimin, tiştin nû der-kevin, civat bête guhertin. Loma ji ew gelekî digeriya û her welatê ku ew diçûyê ew hînî tiştên nû dibû. Ew hînbûna tiştên nû ji bo keşifên nû ji wî re dibûn weke çirayê. Di nav gerrên xwe yên welatên cihê cihê de, ew salekê ji bo xwendina kîmyayê li Parîsê jî ma. Ew xwendina wî ya Parîsê ji bo keşifên wî bû bingehê baş.

Heta ku ew li jiyana bû wî zêdyî hezar keşif û sêsed patent kirin.

Piştî şerê Krîmê (1853-1856) malbata Alfred ji Petersburgê vegeriya welatê xwe. Lê Alfred ji bo ceribandina patentên xwe bi malbatê re venegeriya, ew piştî wan bi çend salan, di payiza 1863'an de vegeriya. Ew piştî vegera xwe ranewestiyana, dengê teqîna alavên wan yên şer ew ji xew dipengizandin, ew dixistin liv û tevgerê. Vê malbata bi gîr, her wekî li Petersburgê, li Swêdê jî xebata xwe berdewam kirin. Lê li Swêdê di sala 1863'an de bobelatek bi serê malbatê de hat, ku hemû endamên malbatê xemgîn kirin û ew di nava hizin û şîne de gerandin. Ev bobelata ha li derveyî mala wan, di laboratuara Alfred Nobel, li Heleneborgê bûbû.

Dibêjin, gava birayê Alfred, Emîl Nobel bi teknolojêkî xwe re li laboratuarê serbixwe dixwazin nîtroglicerînê pak bikin, prova wan diteqê, wê teqîna ku bi alavên keşifê yên din, ku pirranî ji alavên şer pêk hatibû, dikeve, teqîn hê xurttir dibe, taxê dihejîne; pencerên malan dişikîne, teknolojêkî ciwan, keçeke bermalî, şagirtêkî biçûk û delalê ber dilê malabata giran ya Immanuel, Emîl tê kuştin.

Ev bûyera trajîkî testîreke ecêb li malbatê

dike, demekê destên wan li kar sist dibin, lê pîr tê de naçe Alfred Nobel perdeya şîne û hiznê ji ser rûyê xwe davêje û bi dû prova Emîlê bîst salî dikeve. Ji bo ku çavên kekê wî yê biçûk Emîl li paş nemînin û ew di gorra xwe de bi rehetî binive, Alfred xwesteka wî bi cih tîne, navê keşifa xwe dike "dînamît" û bi wê di sala 1867'an patenta xwe distîne.

Ew keşifa wî ya ku paşê bû bingeha avakirina fabrîka alavên şer û çekên giran, Boforsê, ew bûn sedema gelek şerên mezin li dinyayê û kuştina bêhejmar mirovên di emrê birakê wî Emîl.

Alfred Nobel vê dawiyê bêhawe dewlemend bû. Ew bû xwediyê fabrîkan, malan, makînan... Lê digel vê dewlemendî û şarezabûna xwe dîsan ew bi tenê bû; hevalên wî kêr bûn, ji mirovan bi dûr bû. Ji xwe di warê evîne de qet şansê wî tunebû, ew tu caran nezewicî, zuriyeta wî çê nebû. Tenê ew carekê li Viyanayê keçikekê nas dike. Naskirina wî ya bi keçikê re wilo çê bûye; Alfred Nobel li Viyanayê vexwendiyê xwarinê ye, ew ji kincên xwe yên şîvê li xwe dikin, xwe diedilîne, ji bo kirîna gurzek gul diçe dikaneke gulfiroş. Li dikana gulfiroş keçikeye ciwan, bejinzirav, rûbiken, kar dike. Keçika gulfiroş bi wê rûbikenbûnê xwesteka Alfred Nobel bi cih tîne, jê re destek gulên geş di nav kaxizeke spehî de dipêçe û bi dostaniyek germ didiyê. Ew keçika nazik, şêrîn û diltenik dilê wî germ dike, wî ji bêhna barûd û keşifên wî bi dûr dixê û ber bi derya evîne ve dikişîne. Erê, Nobelê ku bi bîst-sî salan ji keçikê mezintir bû, bejinkinik, çeloxwarî, nelîhev, lê weke cin zekî bû.

Alfred Nobel hewesa xwe berdide ser keçikê, dildar dibe, lê bêtî ku pê re bizewice, bi salan pê re dimîne. Zaroka ku dawiyê ji

XELATA NOBELÊ

jinikê re çê dibe, diyar dibe ku ew ni ji Alfred Nobel e, lê ew ji yekî dî ye. Di gel vê hindê jî Alfred Nobel ji bo ku bi zaroka xwe re hewce- dar û stûxwar nemînin, alîkariyek mezin ya peran bi wê dike, riyên xwe ji hev vedi- qetînin û her kes bi riya xwe de diçin. Lê oxira Alfred Nobel ne dûr bû, riya wî her ku diçû kurtir dibû, heta pirrê caran dihatê gotin, ku Nobel dixwest bi rê û metodên cuda xatir ji dinya me bixwaze, koç bike, here û hew vegere.

Alfred Nobel di dawiya jiyana xwe de aciz bûbû, ew xwedî serweteke mezin û navekî bilind bû; lê bê heyal, bê evîn û bê jiyanêke rind bû.

Tê gotin ku Nobel carna poşmaniya xwe ji bo dîtin û keşifên xwe yê nîna dînamît û alet û alavên şer yê nîna ziman. Her çiqas mijûliya wî ya jiyane dîtinê alavên şer bû, lê ew aştxwaz bû û wî piştgiriya tevgerên aştiyê yê nîna dema xwe dikir. Loma jî wî berî mirina xwe ji bo ku ew girîngiya aştiyê îsbat bike, poşmaniya xwe ya dîtinê alavên şer tanî ziman, xwesteka xwe ya ji bo jiyanêke xweş û cîhanêke bê şer û pevçûn bigihîne nivşên dahatû û navê xwe nemir bike, wî di wesiyetname xwe de nivîsand, ku ji serweta wî salê di warê aştiyê, edebiyatê, fizîkê, kîmyayê û fîzyolojiyê de xelata bi navê wî bide.

Alfred Nobel di sala 1896'an de, di vîla xwe ya bi navê "Mio Nido" li San Remo, li Italyayê, di nav tenêtiyêke bêdeng de çavên xwe girtrin, jî dinya me koç kir û çû.

Alfred Nobel piştî mirina xwe, serweteke mezin li dû xwe hişt. Wî bi pereyên wê demê sih û yek milyonê swêdî li dû xwe hiştibûn. Lê mal û milk û pereyên wî belawela bûn; hinek veşirtî bûn, hinek di bankeyên Fransayê de bûn. Piştî mirina Nobel, herçiqas fransîzan xwestin dest deynin ser pereyên wî jî, lê dîsan swêdiyan nehiştin û ew pere ji nav lepên wan revandin û ew gihandin welatê zaroktiya wî, Swêdê. Herçiqas Nobel pirraniya jiyana xwe li derveyî Swêdê derbas kiribe jî, dîsan ew hev- welatiyê Swêdê bû û wî nasname û paseporta Swêdê hidigirt. Weke ku tê zanîn, wî pirra- niya jiyana xwe li Petersburg, Italya û Fran- sayê buhurandiye. Lê dîsan dilê wî ji bo welatê wî lêdixist, mêjiyê wî ji bo danasîna welatê wî bû. Loma jî welatê wî û hevwe- latiyan wî jî bi kêfxweşiyek bêhempa li vî peyayê biçûk, lê bi navê mezin xwedî derdiket û bi hebûna wî xwe di nava gel û neteweyên dinyayê de dilşa û serbilind hîs dikir. Ji bo ku navê wî nemire, xebata wî bertelaf neçe, perên wî ver de û wê de bê mane neyên xerc kirin, li ser navê wî komîteyek hate avakirin. Ew komîta ku ava bû, perên wî, serweta wî ji cih û deverên cihê cihê dane hev û ew hemû li Swêdê civandin. Niha bi navê xelata Nobel di şeş şaxan de; şaxa edebiyatê, aştiyê, fizîkê, kîmyayê, fîzyoloji û tîbbê de xelata Nobel tê belavkirin. Her ji bo şaxekî komîteyek hatiye avakirin. Akademiya Swêdê ku ji 18 kursîyan pêkhatiye, berpîrsiyarê xelata Nobel ya ede- biyatê ye. Ev xelata ha hem li Swêd, hem jî li dinyayê xelateke balkêş e. Piştî wê jî xelata aştiyê tê, ku ew jî li serbajarê Norvecê, li Osloyê tê dayin. Bi rêzê jî xelatên din tên.

Li gorî destûra akademiya Swêdê mirov bi xwe nikare xwe weke kandîdatê (aday) Nobelê nişan bide. Herweha sazgeh jî nikarin kesan ji bo xelata Nobelê pêşniyar bikin. Lê kes ji aliyê kesan ve têne pêşniyar kirin.

Ev xelata ha ya ku ji sala 1901'ê û vir de tê dayin û salinan dibe mijara munaqêşe û nêrînên cihê, her sal di dehê meha donzdehan de, di roja bîranîna wefata Nobel de, ji aliyê qiralê Swêdê bi şahî û sermoniyê xweş, di gel gelek beşdarên navdar, li serbajarê Swêdê, li Stockholmê tê belavkirin. Meha donzdehan li Swêdê sar e, reş e, dirêj e...Şahî û sermoniya Nobelê vê meha nexweş xweş dike, wê dixemilîne, wê dijîne.

Heta nîaha ji gelek qîtan û welatan nivîskaran xelata Nobelê girtine. Di gel ku carinan giraniya îdeolojîk tê de hebe jî, dîsan bi gelemperî bêtî ku ferqiyeta reşîk û spiyan, musulman û cihûyan, Ewrûpî û Efrîkayîyan bê kirin, nêzîkî sed nivîskaran ji her beşê dinyayê bûne xwediyê vê rûmeta bilind. Herweha welatên ku ev nivîskarên mezin afirandine, xwe di nava gel û milletên dinyayê de serbilind his kirine. Lê hem Tirkiye, hem jî welatên cîranên Tirkiyê yên ku îro serdestiya kurdan dikin, ji vê rûmetê û serbilindahiyê bêpar mane, nebûne xwediyê vî navê nemir.

Lê kengî ku ew li humanîzmê vegerin, li hember karbidestên xwe derkevin, êş û elema kurdan, têkoşîna wan a ji bo jiyaneke bi rûmet, banga wan, liberxwedana wan, stiran û xwezaya welatê wan di berhemekê de bicivînin, ez bawer im wê çaxê wê kurd bi xwe wan pêşniyarî akademiya Swêdê bikin. Lê ne dût e, ku kurd berî wan bibin xwediyê

vî navê gerdûnî.

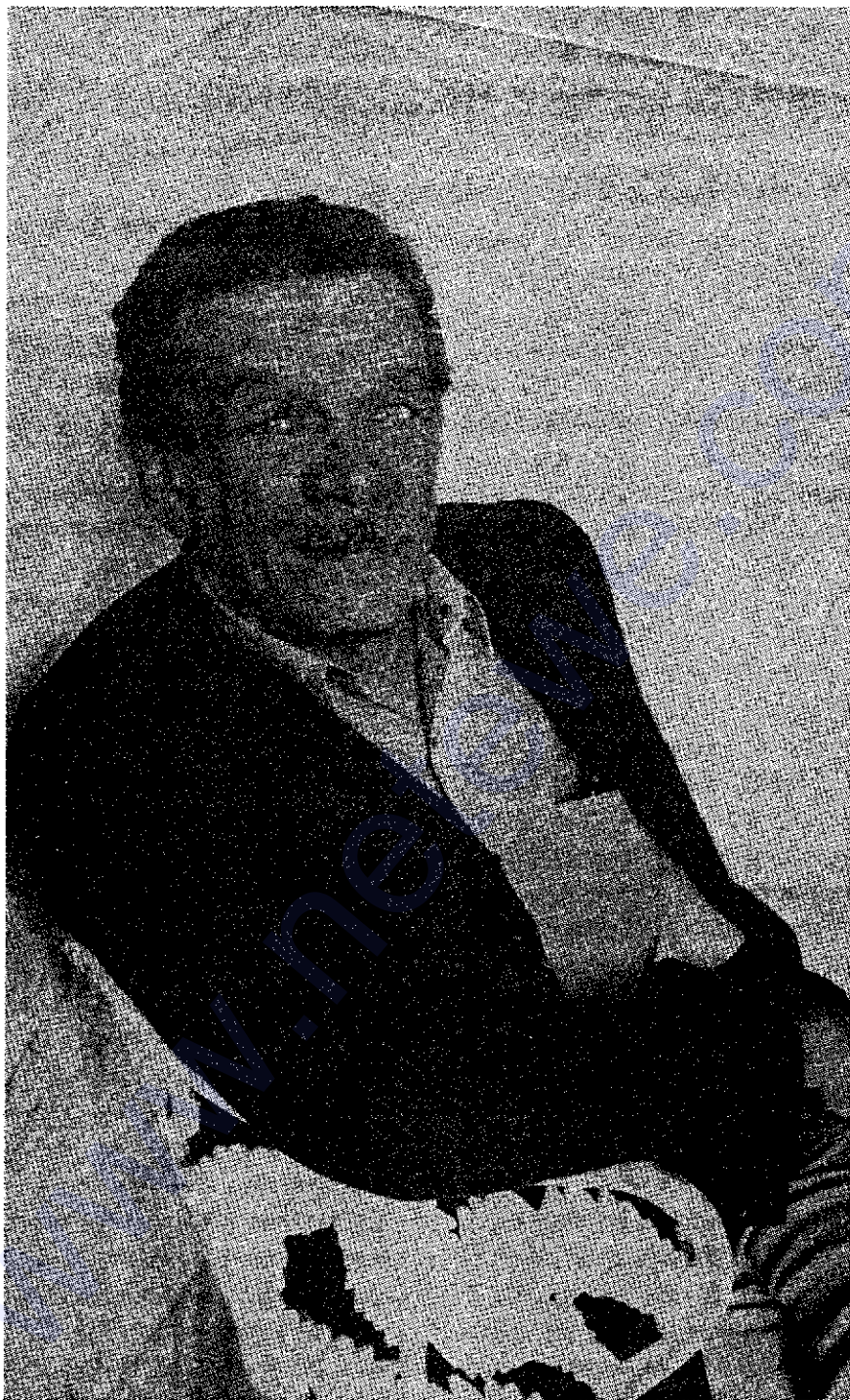
Mixabin, îsal ne wan, ne jî kurdan stendin; xelatê xwediyê xwe li peravê giravekê, li bin siya darên xurman, li ser qûma hûr û nerm dît.

XELATGIRÊ ÎSAL, DEREK WALCOTT

Gava îsal serokê Akademiya Swêdê Sture Allen deriyê xwe ji çapemaniyê re vekir û mizgîna xelatgirê îsal Derek Walcott da, herkesî ev mizgîna ha bi kêfxweşî hemêz kirin. Ji tu kesî dengê protestoyê nehate bihîstin. Lê tenê, gava xwediyê xelatê Walcott ev nûçeya ku dibû bingeha guherandîna jiyana wî û ew bi şeş milyon û nîvê Swêdî dewlemendîr dikir bihîstibû, pêşî bawer nekiribû, paşê bi dengêkî bi kêf, ku di qirikê de mabû, gotibû: "çima nemaze ez? Li dinyayê ewqas nivîskarên mezin hene".

Lê Akademiya Swêdê, li gorî nêrîn û pîvanên xelatê, îsal ew mezintir dîtibû.

Ew mezinahiya wî ji aliyê rexnegirên edebiyatê ve, li seranserî dinyayê di rûpelên kulturê yên rojnameyên rojane û di kovarên edebî û kulturî de jî bi xurtî hatin dîtin. Tu kesî li tu cihan nerazîbûna xwe ya li hemberî biryara Akademiya Swêdê ya îsal neanîn ziman. Herkesî ev biryara ha pesinand, ev şaîrê nîvresîk, hevalê xelatgirê Nobelê yê sala 1987'an Brodsky, ji kûraniya dilê xwe pîroz kirin. Ev navê ha her çiqas ji xwendevanên kurd re nenas be jî dîsan hêjayî pesindayinê

Derek Walcott

ye. Ji ber ku ew nivreşik e, ji qitak dûr, ji neteweyek bindest e. Rexnegirekî Swêdî ew weha dabû naskirin " Derek Walcott ne tenê nivîskarekî nûjen, lê ew herweha şairekî reşik yê Emerîkî ye jî". Lê bi a me jî ew ne tenê şairekî reşik yê Emerîkî, ew herweha şairekî gerdûnî ye jî. Ew ne tenê malê kujekê cîhana jibîrkirî, lê ew ejderhayekî cîhanî ye. Loma jî, di vê dema me ya ku ji berdêla aştiyê şer, ji berdêla biratiyê dubendî heye de, ji vî camêrê pênuştûj re bi girsî çepik lêketin. Mezinahiya vî mirovê ji neteweyek biçûk, lê xwediyê dîrokeke kûr û dirêj ji aliyê serokê Akademiyê Sture Allen, di nav şewq û çiqe çiqe kame-rayên japonî de bi riya çapemaniyê di rojekê de bi dinyayê ve hate gihandin.

Derek Walcottê nivreşik, ji dê û bavekî reşik û spî hatiye dinyayê. Tevliheviya xwînê di giyanê wî de bûye hîm û asasê kultureke dewlemend, du qita gihandine hev. Ew hin caran xwe weke Ewrûpayî hîs dike, di nava kultur û medeniyeta Ewrûpa de bi avjenî dilîze, hin caran jî xwe serserî berdide binê derya kultura Efrîkayê ya kevin û wê bi hemû hêza xwe derdixe rûkala dinyayê.

Derek Walcott hê di salên xwe yê zaroktiyê de bal û hewesa xwe berdabû ser huner û edebiyatê û di hîjdeh saliya xwe de berhema xwe

ya pêşî bi navê "25 Helbest" ku bi rastî jî jî 25 helbestan pêkhatibû, bi alîkariya diya xwe, ku ew jî hezkira poesiyê bû, çap kiribû û di dema xwe de baleke baş kişandibû.

Wî piştî wê pirtûka xwe bê hejmar pirtûkên din jî nivîsandin. Ji bilî nivîsandina helbestan wî xwe li nivîsandina piyesan, senaryoyên sînema û hwd. jî rakîşand. Weke helbestkariya xwe, ew di warên din jî yê nivîsê de şareza ye û di berhemên wî de şoperiyên kultureke kûr û zanebûneke pîr dixuyin. Lê Walcott bi berhema xwe ya bi navê "Omeros" ku jî çend cildan pêk hatiye, hate naskirin û bi wê bû xwediyê navekî gerdûnî. Û ew bû sedema ku Akademiya Swêdê îsal ew layiqê vê xelata navdar dît.

Derek Walcottê Karîbî yê 63 salî, bi jin e û bavê sê zarokên gihiştî ye. Ew ji sala 1983'an vir de li Massachusetts, li unîversîteyên Harvard û Bostonê mamostetiye dike.

Erê, ev şairê nivreşik, nivîskarê Homeros bibûrin, "Omeros", niha bi tena kurtepantolonê xwe li bin siya darên xurman rûniştiye, herdu lingên xwe dirêj kirine, li aliyekî xwe şeş milyon û niv kronên swêdî danîne, li aliyê din jî pirtûk û rûmeta xwe ya nivîskariyê... Ka em binêrin bê di pêşerojê de kîjan zora kîjanê dibe.

QEHREMANÊN KURD LI ZÎNDANÊ MIN DÎTIN

Laleş QASO

Ax hewar!
Van çavan çi nedîtin!..
Vî dilî çi nekişand!..
Dîwarên zalim, derabên kafir
Şahidên min in

Bi perçekî giyan yên arê serhildanê
existin
Min dîtin!
Bi ser mirinê de çûn
Heta bi zebeniyên dogehê behît hiştin!

Berxwedana wan kevirê aramê
liqelaşt
Li ber serê mirinê jiyana didîtin
Giyane di devê tivingê de bûn
Ji bo teqînê amade bûn
Min dîtin!

Her yekî ji wan giyanekî taze
Şewitîn
Ketin
Bi qêrîn
Her yekî ji wan cihanek bû!

JI SÎDARA MIN RE

Kat kirin, wekû dînekî
Banên girtîgehê!..
Û ew evîna dîwane, di banên
girtîgehê de
Evan banên girtîgehê ye
Sîdara min

Eva banê hesret, aram û hêviyê ye!
Ro çûye ava, hîv nabeşîşe
Ji siya ewran stêrk naxuyin
Sîdara min

Yek jî Sîdar,
Ro û hîva ku
Bi te re dibeşîşe
Û stêrk

Hesreta roja nû ku bi te re dest pê
dike

Ev qulincên dil tune ne, ya!
Axînan nakişîne ji kûrayê
Heta bi barandina gilorkên hêsiran
Çi çare Sîdara min
Çi çare!

Girtîgeha Diyarbekirê, sibat 1984

Girtîgeha Diyarbekirê, 1991

ÇÎROKA JIYANA MIN

Cemşîd BENDER

Bavê min ji Şarikê, ku bi qeza Kixê ya Bîngolê ve girêdayî ye, diya min jî bi malbata xwe re ji qeza Wanê, Başkalê bi peyafî bi rê dikevin. Ew ji van deverên ku di şerê cihanê yê yekemîn de îşgal bûbûn diqetiy-an. Malbatên kurd yên ku li Edenê bi cih dibin, di jiyana mahcirtiyê de, gelek zehmetî dikşînin û têkoşîna man û nemanê didin. Gava Firansîz Edenê îşgal dikin, yên ku ji tayê û ji êşa zirav li ser lingan dimînin, pêşî dikevin riya Bozantiyê. Ew serpêhatiya diya xwe, ya ku çawa peya ji Wanê didin rê û di nava kevir û devîyan de di Helebê re xwe digihînin Edenê, piştî ku ez mezin bûm min ji wê bihîst. Tiştên ku diya min ji min re behs kirin, ew zehmetiyên gelê kurd yên pêşî bûn ku min dibihîstin. ew qedera gelê kurd hê jî nehatiye guhertin. Gelê kurd niha di bin êş û zulmeke diwartir de ye. Erê, ez di sala 1927'an de hatim dinyayê. Ew sal salên nûavakirina Cumhuriyetê bûn. Bi têkoşîna dê û bavê min ya li hember zehmetiyên bi cihbûna bajarekî nû, me dest bi dibistanê kir. Min dibistana destpêk, ya navîn û lîse li vî bajarî qedand. Min di sala 1946'an de li Stembolê dest bi xwendina unîversîtê kir. Ev demek ne

xweş, dema şerê cihanê yê duwemîn bû. Di wê dema ne xweş de jî, dîsan min perwerdiyek baş ji mamosteyên xwe yên Cihû; Neumark, Swarts, Crozat, ku ji ber zilma nazîstan bazdabûn û li fakulteya hukûkê ya Stembolê profesori dikirin, stend. Ez di sala 1950'î de mezûn bûm. Min heya 1953'an karê xwe yê eskeriyê û staja zwe ya avûkatiyê qedand. Hema piştî wê ji bo doktora hukûkê ez çûme Parîse. Min doktora xwe ya hukûkê di sala 1958'an de bi perên bavê xwe li Fransayê stend. Mijara teza min (dîroka malî ya Osmanîya) bû. Di dema xwendina doktoriye de ez li ez li pirtûkxanê Parîsê pêrgî pirtûkên li ser kurdan hatim. Ez hingî têgihîştim ku paşerojek vî gelî ya dewlemend heye. Nemaze gava min dîtûbû ku gelek medeniyet ji dema antîk jî aliyê kurdan ve berpêşî mirovantiyê bûye, ez gelekî kêfxweş bûbûm. Tu bêjî nebêjî heta sedsala bîstan gelek medeniyetên din bingeha xwe ji medeniyeta gelê kurd stendine. Di dema me de gava Sumer, Hîtî, Asûr, Frigya, Lîdyaya asîmîle bûne û wînda bûne, di sedsala bîstan de gelê kurd bi hejmareke mezin derdikeve pêşîya me. Ev şanseke mezin e. Di gel hemû neyîniyên hemdemî, hebûn bûyereke girîng e.

Diva bû ronakbîrên kurd cihokên xetimî vekirana. Ji ber ku gelê kurd, di maneya cografîk de, di warê kultur û bajarvaniyê de nema bû. Di wê dîrokê de li Tirkîye gotina "Kurd" qedexa bû. Behs kirin û vekirina dîroka Kurdistanê jî bê îmkana bû. Min hingî biryara xwe da ku ez ê lêkolînên xwe bidomînim û di demeke hêsan de wan biweşînim. Di dema xwe ya xwendevaniyê de, ez li Parîsê tevî tevgerên şoreşgerî bûm. Ji bo liberxwedana gelê Cezayirê, min kar girtin ser milê xwe û bi vî awayî ez bi antî împeryalîzmbûna xwe bûme înternasyonalîstekî gerdûnî. Di sala 1959'an de ez çûme Norvecê û min demekê li wir xwendina kooperatîfî xwend. Min di derheqê kirinên dewletê, yê ku bi navê Sosyalîzma Skandinavya dihatin bi nav kirin, malûmat girtin. Ez di sala 1960'î de vegeyriyam Tirkîyê. Di 27'ê gulanê de, piştî darba hukûmetê bi sê rojan, ez ji aliyê wezîrê hundurkarî, ku teymenek bû, ji bo kurdîtiyê hatim girtin. Ev bûyera ha di jiyana min de ji bo min dibû tecruba dudan. Ez bi efûya ku piştî pênc mehan hat, hatim berdan. Gorî ku min di 6 saliya xwe de dest bi dibistana destpêk kiriye, 27 salên min bi xwendinê derbas bûne. Lê digel vê keda me dîsan em di çavên dewleta Tirkîyê de hevvelatîyên dereca duyemîn in, muamela reşikan bi me tê kirin. Êdî em mîmlî bûn. Sûcê me jî kurdbûyina me bû. Ger em qet tişteki nekin û tenê li nasnava xwe ya kurdî xwedî derkevin, ew di çavê TC de sûcê herî mezin e. Di wê demê de, di nav çepên Tirkan de behsa vê nasnavê kirin, weke sovenîst û nijadperestî di hate dîtin. Yanî ji ber ku em kurd bûn, em li vê zirecêba dinyayê bi tenê bûn. Gava ez ji Ewropayê vegeyriyam

bajarê zaroktiya xwe, Konyayê, min di bin şerdên zehmet de jiyana xwe bi avûkatiyê berdewam kir. Di eynî salê de ez bi jina xwe ya Norvecî û zarokên xwe ve li Norvecê bi cih bûm. Ez heya sala 1983'an li vî welaatî, li bajarê Golê mam. Min xebatên xwe yê di derheqê medeniyet, dîrok û kultura kurdan li vî bajarî hê xurttir kir. Piştî vê dîrokê ez vegeyriyam Tirkîyê. Ez niha li Îzmîrê dijîm. Ez yek ji hîmdarên Enstîtuta Kurdî ya Stembolê me.

Nivîskariya min digihê salên dibistana navîn. Kurteçîroka min ya pêşî di kovara Arkadaş, ya ku li Stembolê diweşiya, derket. Di dema lîseyê de min û hevlekî xwe me bi rojnameya Babalik re pareka edebiyatê weşand. Ji ber ku me hê lîse neqedandibû, mafên me û derxistina rojnameyan tunebû. Me mecbûrî nîya derxistina kovareke mehane hilbijart. Gava ku me bihîstibû tenê li Îzmîrê 300 lib têne firotin, em şaş û ecêbmayî mabûn. Di wê demê de tîrajeke wilo pîr bû. Em gelekî kêfxweş bûbûn. Lê ev mijûliya me ji ber xebatên dibistanê zêde neajot.

Di sala 1951'ê de min li Konyayê rojnameyê hefteyî bi navê "Bizim Şehir" derxist. Ev weşana me baleke baş kişandibû, lê gava ku ez çûme eskeriyê dawîya weşana vê rojnameyê jî hat. Salên dîvre jî min nivîsandina kurteçîrokan domand. Çîrokên min di rojnameyên Cumhuriyet, İstanbûl, Çağrı, Vartik û kovarên Türk Dili de belav bûn. Di salê 1959-1960'î de bi afîkariya wergerên jina min a Norvecî, çîrokên min di kovarên Norvecî û Danîmarkî de weşyan. Piştî salên 1986'an jî

li bajarê Yugoslavya, li ûskûpê, çîrokên min di kovara bi navê SESLER ku bi tirkî çap dibû, weşyan. Ji sala 1974'an û vir de ji ber ku min dev ji avûkatiyê berda ye, ez dema xwe bi nivîskariyê derbas dikim. Ez debara xwe bi kîriya xênî û bi perên avûkatiyê yê teqawîtê dikim. Berhemên ku min nivîsandine jî ev in: *Gülen İnek* (çêleka ku Dikene) 1959, *Karides Duragi* (Rawestoka Karîdesê) 1967. Lê çîrokên ku min piştî 1967'an nivîsandine û hin çîrokên bijarte ku min ji van pirtûkên xwe girtine, ew ê bi navê "Kürt Kizi Zengê" li Stembolê di nav weşanên Berfîn de derkeve. Ew çîrokên min yên ku ji aliyê wergervanên NÛDEM'ê yên hêja têne wegerandin, ezê di pêş de wan mîna pirtûkekê bi kurdî çap bikim. Ez nivîskarekî kurd im ku ji zimanê dayika xwe hatime birrîn û nikarim pê binivîsim. Ji ber ku ez bi tirkî dinivîsim nayê wê manê ku ez ne(nivîskarekî kurd im). Di pêvajoya dîrokê de edebiyata kurdî bi zimanê serdestan bi pêş ket. Ebû Muslum Horasanî, Ebû'l Vefa, Şihabedîn Suhreverdî, Abdull Kadîr El-Geylanî, Şêx Addî, B. Mîdsafir bi erebî nivîsandine. Di dema Selçûkiyan de Husamettûn çelebî yê Kurd bi zimanê resmî, farisî nivîsandiye. Seyit Nesîmî, jî şairên me yên dîwanê Nabiyê Kurd û Fuzûlî bi erebî û Osmanî nivîsandine. Di dema me de jî gelek şair û nivîskarên kurd bi zimanê resmî, bi tirkî nivîsandine. Ji xwe ev heftê sal in, ku nivîsandina bi kurdî li Tirkîyê qedexeyê. Lê ez nivîskarekî kurd im û ez bi vê jî serbilind im.

Berhemên din ku min nivîsandine ev in: *Skandinavya'da Turizm* (Li Skandinavyayê Turîzm) 1985.

Konya Sazi ve Türküleri (Tembûra Konyayê û Stiranên wê) 1986.

Antolojiya ku li Yugoslavyayê bi navê-çîroka Tirkîyê a do û iro, 1987.

Kürt Tarihi ve Uygarligi (Dîrok û Medeniyeta Kurdan) 1991.

Kürt Uygarligında Alevilik (Di Medeniyeta Kurdan de Elewîtî) 1991.

Kürt Mufak Kültürü ve Kürt Yemekleri (Kultura Kurdan a Mîfakê û Xwarinên Kurdî) 1992.

Ji bilî van jî ez ê hemû bend û meqaleyên xwe di pirtûkekê de bicivînim û wan çap bikim.

Çîroka jiyana Cemşîd Bender ji aliyê F. Cewerî ve ji tirkî hatiye wergerandin.

AZAD ŞEWQÎ

Amadekar: D. MÊQERÎ

Azad Şewqî di sala 1933'an de li Silêmaniyê, li Kurdistana Iraqê hatiye dinyayê. Xwendina xwe li Bexdayê temam kiriye. Ew ji nîvçê yekta ya zanîngeha hunermendiya spehî ye. Ew di salên pêncî de li Silêmaniyê bûye damezyarê lêkolîna hunermendiya spehî. Di çil salên xwe yê xebata hunerî de wî çar pêşangehên taybetî pêşkêş kirine û di gelek pêşangehên komeleyî de jî beşdar bûye. Piştî 40 salên xebata mamosteyî, niha ew karkenarî bûye. Wek tê zanîn, mamosta A.Şewqî hunermendê kurdistana başur e. Ew li Silêmaniyê weke sembola tevgera wênekêşan e. Di nav çil salên dawî de nivşên ciwan li ber destên wî digihê û berê xwe dide riya hunermendiyê. Ew gelekî bi pirsên folklor û etnografya gelêrî jî mijûl bû. Di aliyê folklorê de wî pîrî caran pêşangehên taybetî pêşkêş kirine. Herweha di pîrsa etnografya de jî hevpariyek girîng jî bo damezrandina Muzexaneyê Etnografya Kurdî kiriye.(1)

Ev hunermendê mezin yê ku bêtir jî çil salan jî hunerê xwe dilsoz kiriye, mero xurîsta Kurdistanê di tabloyên wî de dibîne: Tema malên gundan yê ku xwe pal dane darên çaman di tabloyên wî de dixuyin. Rengên çarmedora efsanewî mero dikişîne; mero bi hiş hewesdarê van cihên bi reng dibe. Ev rengên

Azad Şewqî

spehî yê nîşana berhemên A.Şewqî mero berjor hildide nav asoyên muzîka şîrî. Weke ku rengê tûrêjtavê bi awakî tûj; firça hunermend li ser tabloyê diherikîne. Herweha di pesnê berhemên wî de yê ku nîşana spehiya şîrî û

muzîkî dide; mero têdigihîje ku mijara hunera A.Şewqî bi xwezayî bendewarî dike. Ew ji dibistana Impressionizm e.

Lêbelê tiştên ku dirûvê tabloyên wî cuda dikin ew e; çêkirina liveka (hereketa) wêne bi alîkariya tevdan ya ku di esmana berhemên wî de tê belavkirin. Di vî warî de A.Şewqî dibêje, ku liveka han bi awayê teknîka xwe ya taybetî çêdibe. Vê teknîkê hişt ku ew hergav rewîsta hunermendiya xwe biguherîne. Wek nimûne, gava hunermend pê hesiya ku firçe li hember serbestiya xwe radiweste û mero kotekî dike ku sê tiliyên xwe bi kar bîne ji bo ku wê bigire. Ji lewre hunermend bi eks kir, firçe ji destdarê wê girt û ew weke pênûsê bi kar aniyê. Herweha ew carna şehê jinên gundiyan bi kar tîne û dibêje ku teknîkê weha bandûreke xurt li ser rewîsta berhemên wî kiriye.(2)

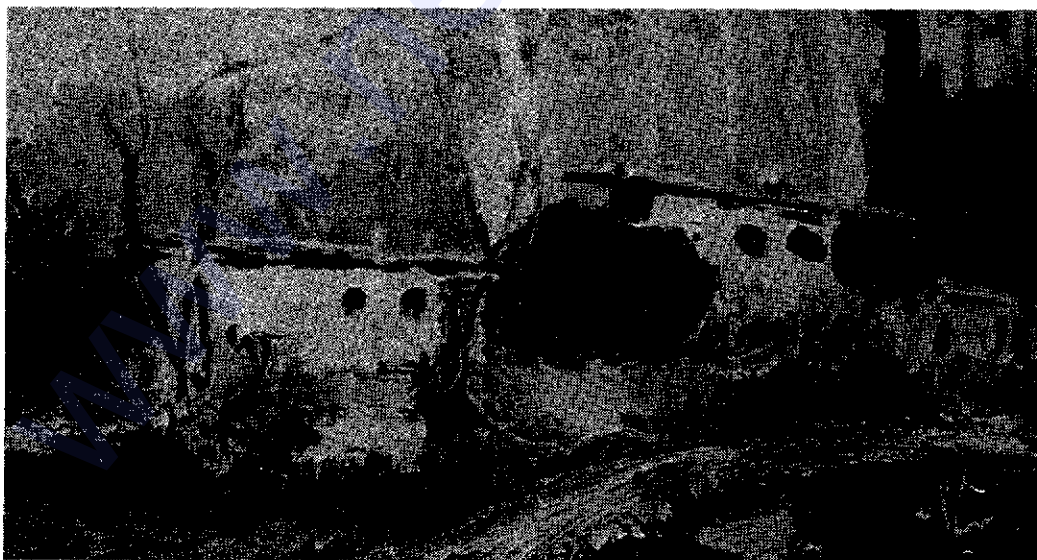
Mero ecêbmayî dimîne gava dibihîze ku rengên spehî yên dirûva tabloyên wî cuda dikin, hindik ji wan ew bi xwe bi awayekî

taybetî çêdike. Mîna şitlê dareke navdar li welêt, ku jinên gundiyan ji wê hine (boyaxa por), derdixînin: Û bi texmîne me dibe ku koka peyva (hine.r: huner) ji peyva (hine) hatiye, ji ber ku ev boyax kevintirîn rengê ku mirov bi kar aniyê.

Niha Azad Şewqî hunermendiya xwe li Silêmaniyê didomîne. Ew hewl dide ku di pêşerojê de pîraniya wextê xwe bide hunera zarokan û pêşangehên taybetî pêşkêşî wan bike. Ji ber ku bi baweriya wî zarok hêviyên welêt û kulfikên ku xwezaya Kurdistanê dixemilînin in. Ev xwezaya rengîn ya Kurdistanê, ku Azad Şewqî yek ji hunermendên wê yê navdar û mezin e.

(1) *Hevpeyvîn bi F. Hafîd re, Nûdem No 1, 1992*

(2) *Huda Hamudî, kataloga pêşangeha 4'an ya A.Şewqî, Salona Al-Rewaq, Bexda 1989.*

EV XWÎN

Arvain WERTA

Werger: Mervanê KELEŞ

Wê nabînim,
min naşo bîhna wê ya bi êş
Dengê wê nakim diherike li ser
Keviran
Û ne wê hestdikin destên min,
Û ne hestiyên min xwe dugherin

rengê

Sor
Û nema tifa min kesk e
Tal e,
Zeremar e.

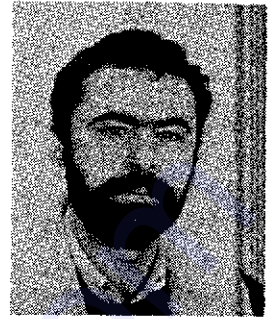
Min ew nedit,
Na, pê hênebûm
Digere di xwîna min de
Bigirîn wek balindkî winda
Û ne tiştek bilî geryana
Li xweşewîstiyê.

Safdar e ku xwîna ÎSPANÎ nebare
Li ser bajarên EMERÎKÎ
WEK xwîna gayên hov
Yan hêsirên simsiyaran.

Lê belê
BELÊ wê dibînim,
Belê diherike
Di ezmanê bajarê min de
Belê wê hestdikin destên min
Belê porê serê min reş dibe ji
Tirsê
Belê devê min birînek dijwar e
Û hestiyên min şîneke sor e.

Min ew dît, ew hest kir
Bi tiliyên xwe yên lerizî
Û hîn gilî dikim ji axîne
Ji şevê û bîranînan.

KURTEJIYANA MIN

Derwêş M. FERHO

Ez ji gundê Mizîzexê, girêdayî Midyadê me. Di tarîxa 02.10.1961 de hatime nivîsîn. Bûyina min a rastî nizanîm çî ye. Ez "di rojekê ji yên zivistanê de, hê berf li erdê bû û me haziriya avakirina xaniyê xwe dikir" de bû me.

Wek her kurdî, jiyana min di dema zaroktiya min de pîrr dijwar û çetîn bihurt. Havînan û dema dibistan girtî bûn ez kahrwan û şîrekêş bûm. Ew kahrwanî û şîrekêşî ji min re bûn tovê hînbûna pîrr tiştên girîng di jiyandê de.

Ez di wê demê de bi stiranên kurdî Siyamend û Xecê, Evdalê Zeynikê, Ziravê, Kulik, şerrên geleri, Emê Gozê, Elîkê Betê, Seîd Axa û bûyerên Koçero re mezin bûm. Şivanên gund, di dema kozkirina pez de, ribat û avdanê de, gundî di "oda gund" de digihyan hev û ji bûyerên rojane, dîrokî û rewşa xwe diaxivîn. Ev xezîna giranbiha ji hev re digotin. Bi hev nadin jibîrkirin. Hev hîn dikin. Ku neslên li dû wan wan tiştan bizane û bide jîndar kirin. Wek her kurdî, min jî, bi meraq, li wan guhdarî dikir. Min 11 salan li Tirkîyê xwend lê çîrokeke wek Têlî an jî Seyrê nedît ku bixwînim. Her kurd dizane ku di nav civaka me de bend û berberî heye. Dema ku gundî li hev dicivin, ne bes li ser bend û berberiyê, lê ew li ser hemî tiştan diaxivin. Dibistana

jiyana me, pîrraniya kurdan, ev xusûsiyeta han a gelê me ye.

Weke ku şerrê li hemberî dewleta Tirk ne besî me ye, me bi qirika hev jî girtî ye, dev ji hev jî bernadin. Hêza xwe zeîf dikin, dijminê xwe jî bi hêztir û mezintir dikin.

Kekê min, ku mamoste bû, di sala 1971'ê de ji aliyê dewleta Tirk hate hepskirin. Girtina wî tesîreke mezin li min kir.

Di wê demê de min dest bi nivîsa helbestan kir. Tiştên min dinivîsîn bi pîrranî protestoya dijwariya jînê bûn. Protestoya zîlm û dijwariyê bûn.

Dema ku kekê min ji girtûgehê derket û min ew helbest şanî wî kir, ew ji kena kete erdê. Helbestên zarokekî deh salî ew ê çawa bin? Min ew helbest avêtin, lê min qet dest ji nivîsînê berneda. Min nerazîbûna xwe ya di jiyana de li ser kaxezê bi awayekî helbestan dinivîsî. Eskerê "Rom", polîsê xedar, muxbirên bêbext ku xwe firoştine dewletê, feqîrî û belengazî tesîreke dijwar li ser min kir. Ez bûm dijminê van tiştan. Ew tişt jî bûn sedemê nivîsa min.

Di sala 1984'an de pirtûka min a helbestan bi navê "Dengê Roja Dîl" hat çapkirin. Di wê

demê de ferhengokên besît ji bo turîstan
"Kurdî-Holandî" û "Kurdî-Tirkî" jî çap bûn.

Di sala 1986'an de min pirtûka "Topragin
Türküsü" a Medenî Ferho û komek ji hel-
bestên CEGERXWÎN wergerandin zimanê
Holandî û bi navê "Lied Der Aarde" û "Poezie
uit Koerdistan" weşandin.

Demek berê meriv dinêrî ku çend kesên
nivîskarê zimanê kurdî bibîne. Mixabin kêmbûn.
Pirr kurd nivîskar hebûn, pirr kurd
rewşenbîr hebûn, lê meriv çî bêje, ew nivîskar
û rewşenbîrên Tirkî bûn. Mala wan ava be
wilo jî man. Lê rewş guherî. Niha tu li ku
dinihêrî binihêre çirûsk xuya dikin. Li her
alîyê welêt, li her welatê Ewrûpa, Amerika,
Sovyeta kevn, nivîskarên me hene. Li her alî
kovar û pirtûk çap dibin. Nivîskarên nuh
berhemên xwe belav dikin. Ez ji bo vê yekê
pirr şa me. Ev yek reng dide edebiyata kurdî ya
zengîn. Ez tiştêkî jî vê yekê xweştir nabînim.
Pirdengî zengîni ye. Zengîni jî zadê jiyana
berdewam e.

AZADÎ

*Di stêrkan de
di heyv û rojê de
li serê mitikên çiyar
navê te hate nivîsîn
hey azadî.*

*Bi stîranan
bi dîlokan*

*li zarokan
li ser ewran
li ezmên*

bi hêvî

bi şahî

bi ronahiyê hat neqîşandin

*di sibehên hênik de
di şevên xweş de
li ser dilan*

navê te

*bi rengê gulên hate nivîsîn
hey azadî.*

HÊVIYÊN AZADIYÊ

*Eger azadî bê meyandin
bi rohnîya rojê
an jî di bin tava heyvê de
li ber spehiya stêrkan
an bi agirê rojê
di rojêkê jî yên havînek germ de*

Kîne ev

*di dilê min de jî îsotê tûjtir
xerab e, har e, peritî ye
di zindananê îroyîn de
li meydanên bênamûsan belav in
axîin lawik, lawik derd in
û ji hêviyan qut nabin
evîn wek a gul û bilbil e.*

DI ROJÊN PÊŞ ME DE

*Bila gotina te be
evîni, eşq û kêf
silav tev bo te bin
emê tev bo te bistirên
dîlanê jî naza te re bikin
û şahiyê jî can
li ber gotinên te bikin*

*Da hêvî îro neşikin
bes îro,
bes îro xewn rast derkevin
û
em ji hev xweş bin.*

HUDA SABRÎ;

Tabloyeke Rengîn Ji Kurdistana Şîrîn

Mueyed TEYIB

Mueyed Teyib di sala 1957'an de li bajarê Dihokê hatiye dinyayê. Di sala 1977'an de li danîşgeha Bexdayê dest bi xwendina hiqûqê kiriye. Ew sala 1978'an dibe endamê Yekîtiya Nivîskarên Kurd. Li rojname Hawkarî weke rêdaktor û li radyoya kurdî li Bexdayê sê salan kar kiriye. Berhemên xwe yê edebî li piraniya kovar û rojnameyên kurdî li welat û li derveyî welat belav kiriye. Demeke dirêj di redaksiyona Berbangê de cî girtiye û bûye berpirsiyarê wê. Diwaneke helbesta bi navê "Stîran, befir û agir" berî niha bi demeke kurt li Kurdistana başûr çap bû.

Mueyed Teyib niha li bajarekî Swêdê, Katrineholmê mamostetiya zimanê kurdî dike.

Pileya sivilîzebûna gelan îro, bi pileya beşdarbûna jinê, di hemî warên jiyane da, têt pîvan. Ger em bi çavekî objektîv berê xwe bidin civaka xwe, bê guman, em dê xwe paşkeftî bibînin. Ji ber ku hîn ciyê jina kurd di gelek aliyên jiyana me da yê vala ye. Ev valabûn jî ne ji kêma pêçêbûna jina kurde, belku ji wan şertên sext û dijware yên ku jina kurd û hemî civaka me têda jiyaye û dijî. Lê di ser vê rastiya tal jî re, eger em yekcar xwe reşbîn nekin, dê di asoya pêşeroja civaka xwe de, hin nîşanan bibînin ku jina kurd ya gavan ber bi pêşkeftinê dihavêje û gelê me jî pê ra.

Ez deh salan ji Kurdistanê dîr ketim. Piştî ez vegeyriyam, tiştê pir bala min kêşay, rewşa jina kurd bû. Îro jina kurd bi awayekê balkêş rola xwe di civaka me de dilîze. Hejmareke ne ya kêma jî wan nivîskar û hunermendin û bi çelengî ciyê xwe di rêxistinên siyasî û demokrat de kiriye. Ez wekî kurdekî şanaziyê bi

civaka xwe dikim, dema ez dibînim li dewleteka serbixwe wekî Kuwêtê-ku berî demekê kurt, helbijartin lê hatiye kirin-jinê mafê dengdanê nîne û li Kurdistanê jinê ciyê xwe di perlemanî de kiriye û bûye wezîr jî.

Di seredana xwe ya îsal da bo Kurdistanê, min gelek hunermend û nivîskarên nû nas kirin. Yek ji wan hunermenda çeleng Huda Sebrî bû ya ku bi firçeya xwe ya rengîn û bi behreya xwe ya geş ciyê xwe di nav hunermendên Kurdistanê da kirî. Huda li sala 1966'an li Bexda ji dayik bûye. Xwendina xwe ya bingehîn jî li wêre xilas kiriye. Paşî mala wan hatiye Dihokê. Li sala 1986'an xwendina xwe ya amadeyî bi dawî aniye, her wê salê çûye Bexda û li danîşgeha wê, Akademiya hunerên ciwan, beşa Grafic Design çar sala xwendiyê.

Tabloyên wê li gelek pêşangehan hatine nîşan dan û bi bîranîna Helebçe û Newrozê du pêşangeh wê bi xwe vekirine.

Huda dibêje: "Yek ji problemên me yê herî mezin, nebûna kel û pelên huneriya wekî reng, firçe, kaxez...htd"

Her wesa dibêje: "çi tiştê wekî azadiyê nîne bo mirovê hunermend. Em îro bayê azadiyê heldikêşin û gelê me efrandinê jî me dixwaze. Mirovê hunermend pêwîst e yê rast bît digel xwe û dewr û berê xwe û ew rastî di huner û helwêstê wî de reng vedet". Min ji Hudayê pirs kir, babetê tabloyê te çiyê û tu îlhama xwe ji çi werdigirî? Bersiva wê ev bû "Babetê tabloyên min mirov û siroştê û ez ji wan îlhama xwe werdigirim".

Ji hunermendên cihanê, Huda bi çavekê bilind li hunerê Van Gogh û Salvador Dalí mêze dike.

Huda SABRÎ

Ji hunermendên kurd Huda ji hunerê van hunermendan hez dike; Mihemed Arif, Ebdilrehman Kelho, Guhdar û Ednan fiîno.

Hêvî û daxwazê Hudayê pir in, ji wan ku bikare hunerê cîhanî bêtir nas bike û hunerê modernê çap û çapkirina bigehe Kurdistanê. Kitêb, rojname û kovarên kurdî bi awayekî ciwanîr bèn çapkirin.

Ev jî çend nimûneykin ji tabloyên wê.

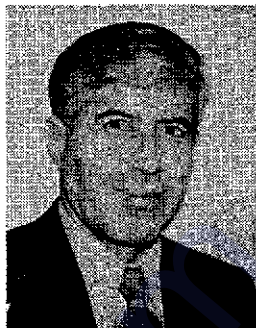
Di hejmara sêyemîn , di rêzika dawî ya helbesta M. Teyib de ji berdêla "şor" "sor" hatibû nivisandin. Em ji M. Teyib û ji xwendevanan lêborînê dixwazin û ji bo rasttêgihîştina helbestê, em rêzika dawî ji nû ve dinivîsînin: "Yan ji heta ber pê n xwe serê xwe şor bike!"

Tabloyeke HUDA

APÊ HORO

Husên HEBEŞ

Şahrezaya apê Horo di naskirina şênîyên gundine çiyayê kurmênc de pîrr e. Carna li civînan we lêdihat, ger merîkî nû heba û bigota: Ez ji Zivingê me, an ji Sêwiya me, wê lê binihêriya û bigota: Ez li daweta bavê te reqîsî me...Erê çi dawetek şên bû...Berî niha bi deh panzdeh salan min qufir li Sêwiya difrot, gava ez vegeyriyam li derveberjêrê gund kerê min bi rê ve veciniqî û di ser hev werbû heta li ber devê gêlî rabû şer xwe û ji wê rojê de min tobe kir ku ez êdî hew diharim wê topraqê...

Ji gundiyan wî re ne nihênî bû ku ew nizanibin ji ku derê navên ewqas embarandiyê; wî etarî dikir û te çi jê bixwesta, te ê di meharê wî de - wek hemû hevpişe-ya- û bikirîya: Caw, çît, derzî, dezî, şekirê noka, yê mişmişkî û cûreyê din ji şîrîniyê, lastîkên doxinan û htd...

Laqirdî û henek bi jinebiyan re karê etêr xweş dikir û hema wa eşkere peyvên bi aliyê jinan de diçûn, diçerpandin û fedî nedikir, eger kî li hawîrdor heba...

* * *

Di êvareke tebxîn de ku heft havîn di ser çuyîna Kêmo re bihurtûbûn, û ew ji hevêrka lêzmi bi dîr ketûbûn û şevbuhêriyeke we di xewnan de jî bi dest nediket û niha bi rastî ew li nav gundiyan xwe û hevaldostên gundine

hevsayî de rûniştiye. Di şevên weha de rola kebarefîstên gelêrî mezin e; apê Horo yek ji wan bû.

- Ma ji dêxwînê û berjêr li wê derê çu ye ?

Di gotinan re apê Horo ev pirsyara li Kêmo kir, ew hinekî li xwe xera bû û nikarî yekser bersiv bida, loma ew wek xwendevan li Mosko nikare di cîvenek weha de ku jin, mêr, keç û zarro rûniştibin çêliya wê mijarê bike, li wir we vekirî deng nakin, we layiq nabînin. Hîn Kêmo we guf mabû, dengê Misto ji alîkî de hat: - Welleh ciyê te ye apê Horo. Misto hevpişeyê xwe ji ziqifekî teng rîzgar kir, ew jî wek Kêmo bi mîvanî vegerrî bû.

Ta pêkenîn bi behra şevbihuriyan giştan be, wan ji apê Horo lava kir ku çiroka Meyroya Hemê ya ji çeqmaqê mezin xeberde: Di zivistana çuyî de ez pîrr nexweş bûm, de meriyên wek min kal tim di nav doşekê de ne, halê min pejwîrde bû, min digot: Ev zivistana di ser min re derbas nabe û ez ê biharê nebînim. Meyro dibihize ku ez nexweş im û li ber mirinê me, wê rojekê xeberek bi yekî re şand û wî jî weha li ser zimanê Meyro ji min re got: Eger Horoyê Simo berî min bimire, ez ê herim ser tirba wî, ez tu fatîhan bi ser de naxwînim, ez ê bes bi ser tirba wî de birrîm.

Xwedê umirê apê Horo dirêj dike, tevî ku ew zivistana wek çiyakî li ser sîngê wî mexelî bû û destên xwe xistibûn qirikê, lê xwe bi hekhekî ji nav lepên wî derdixîne.

Erê! Bihar hat. Apê Horo ev sê peyvina bi zorê ji gewriya xwe derdixistin û di paş wan re kûr guhlîxwedina; diyar bû di wê nabeynê de hîn sîtavên mirinê jê xavê dihatin.

- Di pê tengiya re ferehî tê, di pê zivistanê re bihar tê. - Apê Horo wek filosofekî ev gotinên şopewer anî bîra rûniştvanan.

Bihar hat... Bihara çiyayê Kurmênc ewna ciwan û xweş e ku mirov li ber mirinê be jî, can ji nû ve pê tê, bi ser xwe tê û bi şîqînên daran re geş dibe, li gel bîhnên gul û kulîlkan bîhin dide, hawîrdor ewna dixemile mera hest dike ku giyana jiyane bi kevir û kuçikan jî dikeve.

Bihar hat... Xwîna teze di gewdê apê Horo de digerre ew ji gundê xwe çeqmaqê Biçûk derdikeve, bi tek hevalê xwe ve; çoyê xwe dihere gundê Meyro, ew rebena hîn rind jî nabîne, hêdî hêdî diçe ta dihgîne bin Dara Soqî.

Dara Soqî teatroxana havînî ya çeqmaqê Mezin e. Ew dareke tuyê bilind û pirrpirik e, siya wê belkî çil pêncî mirovî digire, ekter, qeşmer û temaşevan bi hev re ne, pirraniya pirsên dinê, yên welêt û yên gundan li cihên wilo tene munaqêşe kirin; ew tradisyoneke gundanî ye, li gundên Kurdistanê navendên wa pirr in. Dara Soqî bi sala ji apê Horo mezintir e, ew bi eşq li ber nermebayê biharê pîkên xwe dihezîne, guh li çîrok û sonteriyên gundiyan digire, hîn neketî deraqê pîrûtî yê çawa apê Horo.

Demekê apê Horo li bin darê rûdinê, li halê nas û dostan dipirse, derdê nexweşiya xwe ji wan re derdixîne, ew li ber wî dikevin ku ew wena jar bûye, hîn hinekan jî kêfxweşiya xwe ji dîtina apê Horo re nişan dide, ji nişka ve Kwîto silav dayê :

- Tu bi kêf î, tu rihefî, Kwîto jê pirs kir.

- Law tu yî Kwîto! Yawrim. Hema apê Horo li bersiva wî jî nesekînî û vê re got:

- Ma dêka te li mal e?

- Erê li mal e. Kwîto lê vegerand.

- Herre vê re bibê mila qaskê dîne ser êr, ez î ditêm.

Vîqînî bi xelkê ket gava dengê apê Horo bohîstin:

- De were guh li min û tona bigir, tu yî dimirî, tu hîn ji gotinên we naminî. Kwîto we got û ew vexwendî malê kir.

Apê Horo û Kwîto bi hev re diçin mala Meyro. Cil û doşekê ji mîvên re wek adetê datinin, bixêrhatina wî dikin. Apê Horo bi xwe nikare, hema dibê:

- Meyro! Qaskê dîne ser êr.

- Wey xweî li serê te be, ma tu mêr î ku ez avê germ bikim!

Meyro ji ya xwe namîne.

Neviyekî Meyro yî biçûk li hudur bi çar lepan diçû, ew ber apê Horo dihat, ew jê nîz'k dibe, tê hemêzê, apê Horo destê xwe bi ser sêrî re dibe û tîne û di ber re dibêje:

- Ez ê îşev te li cem pitê te xewkim.

Meyro di ber wê şabûnê rû li ken dibe û guh lê digire. Destê apê Horo hîn ne westty-aye û berdewam dike:

- Kirpit... Kirpit... Kirpit...

- Apê Horo we Meyro dibîhsîne û ew lê vedigerîne:

- Tim bi dev kirpit!

- Erê heta sibê tim kirpit.

* * *

Herkes di cihê xwe de bi kirpita apê Horo dikeniya, Guloyê Zikxirar bi aliyê Kêmo de nihirî û jê pirsî:

- Ma tu zanî kirpit çi ye?

Ji wî ye ewqas sal in ew li şevbihuriyên wan bi dîr ketî ku wî peyvîne wan ji bîr kirine.

- Çawa ez nizanîm! Kêmo bersiv da û got: Apê Horo peyvîke nû bi hostayî di zimanê me de afirandî. Tîqîqiyên şevbihuryan bi "Kirpita" apê Horo gumreh dibû.

PAYTONA VEGERRÊ

Ez û keça xwe ya heft salî Viyan ji avjen-gehê vedigeriyan. Tevî ku destpêka hezîranê bû lê bayekî sar em hemêz dikirin.

"Em îro wende (1) hîn bûn" Viyanê di nav gotinan re ez agahdar kirim. Gava min ew peya bihîst yekser Perestroykaya Gorbaçov û "Wêndên" li welatên berê bi navê sosyalîst hatibûn nas kirin kete bîra min.

- Wende çi ye? min jê pirs kir.

- Wende di avjeniyê de ew e ku tu xwe bi ser alîkî ve şûnda bavêjî û eger avzîvirk jî hebe tu karî xwe jê rizgar kî. Bona ku ew ji min re rind şirove bike bi dest û lingên xwe nîşan da.

- Ma li Kurdistanê tu hînî avjeniyê nebû ku nazanî wende çi ye.

- Na ne wek te, mamostên avjeniyê di dema me de li herêma me tunebûn û em ji ber xwe hîn bûn û gava ez biçûk bûm, eger du çaran dostan ez ji nav avên kûr derxistibûma, min û te niha bi hev re deng nedikir û ez nedibûm bavê te... Loma gava ez avjeniyê dikim, ez zû diwestim, çinkû ez bi şewakî rast fêrî wê nebûm; ne wek te û birayê te Hogir.

- Tu karî li vê derê hîn bibî, keçikê rê nîşanî min da.

- Rast e, lê niha wexta min tune ye, min jêrsiva wê da û berdeyam kir: Her ji ber wê yekê em dê û bav gava ji we re dibêjin: Bixwînin, fêr bibin, eger sibe hûn mezin bibin wê wexta we ji tune be, çawa ku niha wexta me tune ye.

Gotinên min belkî ne bi dilê Viyanê bûn, wê berê axaftinê bi aliyekî din da guhert û ev pirsyara ji min kir:

- Ma rojnamevan û nivîsevan heq e pîrr bixwînin û binivîsînin?

... Û pîrr bigerrin jî min lê zêde kir.

- Lê çiqas dirav ew werdigirin?

- Hinek pîrr, hinek kêr û hinek jî her ziyane dikin.

- Ma bavê te li Kurdistanê çi kar dikir?

- Bavê min cotkar bû, ji sibê û heta êvarê li çolê bû, tim kar dikir, wî pîrr dixwest te bibîne ta hespekî pêşkêşî te bike.

- Ma ew ji mêj ve miriye? keçikê pirs kir.

- Hîn tu û Hogir nebûbûn.

- Bavo! Ma tu ê çi demê ji min re hespekî bikirî?

- Ev çiqas car e tu vê pîrsê ji min dikî?

- Belkî ji hezar carî zêdetir be...

- Û min tim çi bersiv dida te?

- Ez ê bi xwe herim ba hespan.

Vê carê keçikê lava kir

- Tu bilêteke balafirê ji min re bikire; ez ê xwe bi Iraqê ve gihînim, ez ê li wir Saddam bikujim û çar hespan bikirim, herdu hespên herî baş ez ê bi xwe bibim û yên din ez ê bi Hogir dim. Ez ê wan di paytonê kim û wê tiji şokolat bikim û bi aliyê kurdên me ve bajom yên ji ber Seddam revîne û li çiyana di nava çadîran de ji serma û ji nêzan dimirin, ez ê wan vegeřim malên wan û ji wê şûnda ez ê hespên xwe binim û li wan siwar bim û biçim dibistanê û nema li makîna dayê siwar dibim.

(1) Wende: Peyveke almanî ye, mana wê: Guhertin, xala vegeřê (Sport)

Helbestvanê Swêdî:

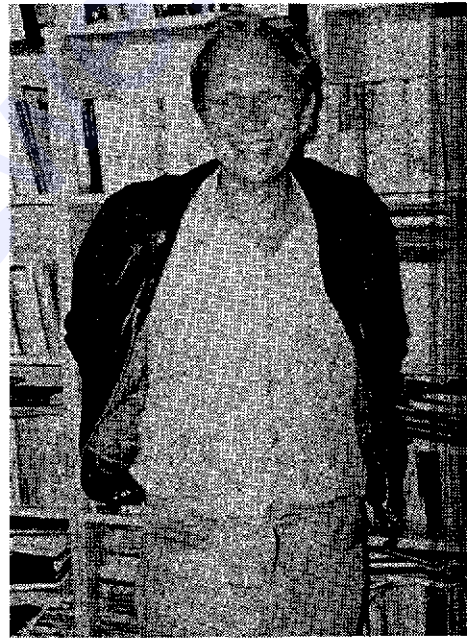
Eric FYLKESON

Eric Fylkeson xwedî tecrubeyek baş ya xwendina helbestan e. Di salên 70 de wî bi Per-Eric Söder û Bruno Köijer re bi navê grûba xwe ya Dikê Vesuvius, ji bo xwendina helbestên xwe turne dikirin. Wî zêdeyî çil turne bi grûbên jaz û rockê re kirine û ew herweha bi balerînan re jî xebitiye.

Heya niha Eric Fylkeson deh pirtûkên helbestan çap kirine. Pirtûka wî ya pêşî di sala 1973'an de bi navê "Zarok û Şer" di nav weşanên Poesî de derketiye. Ya dawî jî bi navê "33 helbest" di sala 1986'an de di nav weşanên Wahlström û Widstrand de derket.

Ji salên 1973 heya 1988'an wî xwedî û berpirsiyariya sê kovarên edebî bi navê "Feber", "Janus" û "I Minne" kiriye. Wî bi navê weşanxaneya xwe "Janus" jî li ser hev 70 pirtûk çap kirine.

Di van salên dawî de jî wî bi navê "antolojiya dangan" ji dengê 33 helbestkarên Swêdê yên herî navdar sêlik û kaset weşandine.

Eric FYLKESON

Eric Fylkeson hate seredana NÛDEM'ê û behsa tecrubeyên xwe yên salan kir. Me jî bi vê munasebetê du helbestên wî yên kurt wergerandin kurdî û pêşkêşî xwendevanên kurd dikin.

XORTANÎ

Di xaniyê min yê zaroktiyê de
Deriyek hebû
Deriyekî ku min qet ferq nekiribû.
Tu di wî derî re çû

Tu li dor hemû masan rûnişt li kafeteryakê
Ez li dor wan zîvirîm
Û min kir ku tu winda bibî.

Hertim gava rê vala ne
Ez bawer im ku tu tê re çûyî
Rê hertim vala ne.

BARAN

Pêşî tarîtî hat
Bi barana pêşî ya tebaxê re, paşê
ez li wir dirêjkirî mam
di hemêza xewnan de, bêdeng
sibeh hat
tişteke negot.

Amadekirin û werger ji aliyê F. Cewerî ve hatiye kirin

ÇÎROKA JIYANA MIN

Xelîl DIHOKÎ

Di sala 1951'ê de ez li bajarê Dihokê, li Kurdistana başûr ji dayik bûme, min seretayî û navincî li wî bajarî xwendiyê û her zû dest bi karî kiriye. Di cenga cîhaniya duyê de, pîrr kurd ji deverên Kurdistana bakur derketin. Hingî kes û karê diya min jî gihane Dihokê. Di wan salan de diya min- Canê - mêr kir. Lê dema şer bi dawî hatî, kes û kar vegeyriyane Şîrnaxê, lê ji ber ku zarokên diya min hebûn, wê dest ji me berneda û tenê li xerîbiyê ma. Diya min, wê jina xweragir û pîrr jêhatî, êdî nekarî kes û karên xwe bibîne, lewra ji xerîbiyên wan çiya, nihâl û bexçên Şîrnaxê, berdewam ji me zarokan re çîrok, stiran û serhatiyên folklorîk digotin. Bi rastî jî ew gencîneke zêrîn e. Belê; hingê evîna welatî û ya folklorê kurdî kete kûratiya dilê min. Her wesa ez mêvanê pîrraniya rûniştin û Şeverokên taxa me bûm.

Min her ji zarokiyê stiran û çîrokên folklorî dimivîsîn û ji ber dikirin, pîrrê caran min bi şev ji hevalan re digotin. Lê mixabin xwendin û nivîsîn li devera me Behdînan, bi zimanê erebî bû, lewra me çî zimanê kurdî nedizanî. Me carna navê Cizîrî, Xanî, Feqiyê Teyra û Cegerxwîn ji devê mela û pîremêran dibihîst.

Demê miletê kurd di sala 1970'ê de, bi xwîna hezaran şehîdan hinek mafê xwe wergirtin, ji nûxwendina kurdî-ew jî bi kurmanciya jêrî (soranî)- destpêkir. Lê hingê azadiyeke ji dil li seranserê Kurdistana başûr peyda bû û bizava edebî û çandeyî pêşde çû. Min jî di sala 1970'ê de , dest bi nivîsîna helbestan kir û ya yekê di sala 1972'an de di rojnama Hewkarî de belav kir. Di wan çar salan de (1970-1974), min di pîrraniya aheng û mîhrecanan de, helbestên şoreşgerî pêşkêş dikirin û di rojname û kovarên kurdî de belav dikirin. Lê di buhara 1974'an de dîsan şer di navbera milletî û faşîstên Iraqê de destpêkir. Hingê pîrraniya nivîskar û ronakbîrên kurd - ku ez jî yek ji wan bûm- gihane rêzên şoreşê û ber bi deverên rizgarkirî çûn. Helbet di wê demê de şoreş pîrr germ bûbû û me ji radyoya şoreşê ku ez li wê derê dixebitîm- helbest û nivîsînên xwe pêşkêş dikirin û bi pênûsên xwe şerê dijminî dikir û serê milletî jî bilind dikir. Lê sed mixabin di meha adara sala 1975'an de şoreşa me ji nav çû. Milet jî tera û bera bû û kesî hay ji kesî nema. Şeva faşîzmê jî bi ser milletî de hat. Hat û terr û hişk şewitandin. Hingê dîsan pîrraniya nivîskaran, ji neçarî vegeyriyan ber destên dijminê hov. Lê nivîskaran pênûsa xwe

neavêtin û li ser xebatê berdewam bûn û bi bawerîya min hingê edebiyat bêtir pêşde çû.

Her ji sala 1973'an bûme endamê yekîtiya nivîskarên kurd. Min helbest, kurteçîrok, vekolîn û babetên edebî di pirtûkên rojname û kovarên kurdî de, çî li nav Kurdistanê û çî li derveyî Kurdistanê belav kirin. Endamê desteka rêvebera (redaksyon) çendîn kovarê kurd bûm û niha jî ez endamê komîta kargêr a Yekîtiya Nivîskarên kurd li Swêdê me.

Zulim û stema dijminê Kurdî ez neçar kirim ku ez di sala 1982'an birevim û bigihêim hêzên şoreşa kurdî. Lê rewşa siyasî a aloza Kurdistanê ez neçar kirim ku di sala 1987'an bigihême welatê xerîbîyê, Swêdê.

Berhemên min yên çapkirî heta niha ev in:

1. Di sala 1982'an de dîwaneke helbestan bi navê " Te çî viya û min ne anî" hatiye çapkirin.

2. Di sala 1983'an de pirtûkeke bi navê " Leheng" vekolînek li ser kurteçîroka kurdî, hatiye çapkirin.

3. Di sala 1988'an de dîwaneke helbestan bi navê " Gaziyek ji cergê Asya" hatiye çapkirin.

4. Di sala 1990'î de dîwaneke helbestan bi navê " Min digot û te vedigêra", hatiye çapkirin.

5. Di sala 1990'î de dîwaneke helbestan bi zimanê kurdî û swêdî bi navê " Ragirtin " hatiye çapkirin.

Berhemên amade ji bo çapê:

1. Helbesta kurdî ya hevçerx. Cildê yekê û yê duyê, nêzikî nehsed rûpelan e.

2. Kurteçîroka hevçerx ya kurdî. Nêzikî pêncsed rûpelan e.

3. Jimareke kurteçîrokên min hene.

4. Çendîn vekolînên edebî min li ser babetên cihê nivîsîne.

Ez hêvîdar im ku min bersiva kovara NÛDEMê dabit.

Her bijîn û ber bi pêş de herin.

Swêd, 6.10. 1992

HEVPEYVÎN

Pîştî sala 1980'ê, carna çîrokên Fazil Umer Salih di kovar û rojnameyên kurdî de, li Kurdistanê Iraqê dihatin belavkirin. Ew ji kariye bi çîrokên xwe bête qada edebiyata kurdî. Mixabin wî çî li ser jiyana xwe ji me re neşandiye, lê bi tenê em dizanin ku ew li nexweşxanên deverê doktor e. Çî pirtûkên wî nehatine çapkirin, lê wî çîrok mişe hene. Me ev hevpeyvîna digel kiriye û me çîrokek wî ji jî tîpên erebî wergerandiye tîpên latînî. Em hêvîdar in qulaçêha edebiyata kurdî pirkin.

Xelîl Dihokî: Kengî û ji bo çî te dest bi nivîsînê kiriye ?

Fazil Umer Salih: Di salên heftêyî de min dest bi nivîsînê kiriye, lê ez destpêka xwe ya dirust di salên heştêyan da dibînim. Bi hizra min kêma hene wek ku destpêk bizanin kanê ji bo çî dinivîsin, lê hêvî ew e niha bizanin ji ber çî dinivîsin.

X.D: Barê edebê kurdî evro çawa ye? Helbest, çîrok, rexne...

U.S: Nivîserên li derveyî Kurdistanê, bi hizra min du cor in. Yek ji Kurdistanê reviyî ye ji bo xoşiyê û ev kesana bawer nakim, ne ji xwe razî bin, ne ji rojekê qenciyeke ji wan çê be. Desteka din, ku ji kawdanên berteng û aloz cihê xwe guhastiye û deron û canên wan hêj li Kurdistan e.

Evana cihê rêz û qedirgirtinê ne û çavên me li xamên wan e. Pêdiviya nivîserên derveyî Kurdistanê evan karan biken. Li ser kurd û Kurdistanê bi wan zimanên biyanî binivîsin. Li ser dîroka Kurdistanê binivîsin, ji ber ku jêder û azadî berfirehtir e. Bo me awa û terzên nû yên torê biyanî wergerînin. Binkarê ferhenga kurdiya danin.

X.D: Tu bi çî mijûl î û projên te çî ne?

U.S: Ez niha piçêkî bi zimanî ve mijûl im û meha çûyî min semînerê li jêr navê (Vavartin û gogirandina zimanê nivîsînê) li Binkê Yekîtiya Nivîskaran pêşkêş kir. Heke delîve kete min, dê li gel hinek nivîsînên xwe yên destxet çap kem.

X.D: Di vî kawdanî xerab de , dewrê edebê kurd çîye?

U.S: Pêdiviye torevan çirayê gelan be, lê mixabin pîrrianiya me barê li ser milê xwe nizanin!

X.D: Edebê biyanî çî kartêkirin li edebê kurdî kiriye?

U.S: Wek Nîlata dibêje: Mirov yan çav li sîroştê dike yan jî çav li çavîlêkerê duwê dike, lew afirandin û çavîlêkirin herdu bi hev re dijîn.

DUBARE MIRAR BÛNE

Fazil Umer SALIH

Li cihanek vala, mêzeyek avedan bû, teqîn û şeçqîn diçû ber asmanî.

- Bi dehîn e.
- Bi pazdîn e û me ji xelkî bibûrîne.
- Bi dehîn e û bi xelkê re bigihîne.
- Du cihar û çî de qewmît bila biqewmît.

Dinya di çavên wî da wegera, adarîk û nîsanîk keftin nihal û betenan, nêrgiz di latan de geş bûn, bêhna behîştê dinya vegirt, dest havête duşêşê, destê xwe bilind kir û jor da berda xwarê û vêra digot:

- Bi bîstîne û serê van herdu xişîma biçemîne!

Dema destê wî yê giran gehîşte mêzê, destê wî di nav da çû xwarê û mêzê pirtikî, her polek bi rexekî ve firî...û ji xewê veciniqî. Navê Xodê îna, rûnişt, bawîşkek hatê û bi xavî li demjimêrê nêrî, serê wî hind giran bû, hizir kir demjimêr xelet e. Viya paldet ve, lê dergeh vebû û dayka wî hate jor, kirasê tebîsî û fîstanê şîn ode li ber çava şîn kir. Berê xwe da lewendiyên dayka xwe û bawîşkî îna xwe.

- Dê çî key?
- Ma xelk çî diken?
- Têştta xwe dixon, hizra îş û karên xwe diken, berê xwe diden dinyayê, çî heye, çî

nîne.

- Tu nabêjî dê çî hebit? Erd; girover e û her dê mînit girover. Her sal carekê li dû rojê dizivirit û rojê carekê li dû xwe. Her ro roj ji rojhilata derdikevit û li rojava winda dibit.

- Bes dawo jiyê me pê dibûrit!

Gotina dayka wî, tirarek tezî bû û diruşt ji xewê rakir. Di dilê xwe de got: çî qewimî ye? çî caran hizrê dayka min ji dergehê aşxanê ne dikeftin, îro her tişteq qewimî ye.

- Rast bêje, te vê spêdê çî bihîstiyê?

Dayka wî bişkurî û bi dilgeşî bersiva wî da

- Radyoyê got: Emerîkey balafirek çêkiriye, dê pê çine asmanî û vegezin... Min ji hizra te û wan dikir.

- Vêca daykê vegezin, venegerin, bizivirin, stu lê bişkên... Tu nabêjî me çî jê ye? Bapîrê min bi kerdîkilkî dibezî û bi sîmerxê difirî. Ez bi du lingan dibezim û bi du çingilan difirim... (Herdu destên xwe wekî qurtê li ser kelexî) min got ka çî qewimî ye.

Piştî hingê qewîna taştê lêdan û dema ji dayka xwe pirsî, kanê Siyapoş hatiye yan ne, dayka wî axînek rahêla û dergeft. Rabû ser xwe, çavên xwe şuştin û ji serşûkê derkeft, lêvek xewliyê li ser milê çepê bû û bi lêva dî rûyê xwe ziwa dikir. zengilê lê da û xoşka wî

dergeh vekir, dengê Siyapoş hatê.

- Rostem ji xew rabûye yan na?
- Fermo, yê çavêt xwe dişût.

Rostem gazî kirê: Ha eha ez hatim. Xîret nekir sentor û pentora li ber xwe biket, ne dûre da porçika xwe şe neket. Şelwalek ji dîwarî vekir û qemîsê reş kirine ber xwe, tilên xwe kirine şe û bi rê ket.

- Min îro bo wan sond xwariye, bifire ber perê asmanî ji me neben!
- Ez nizanîm çawanê ew herdu xişîm ji me diben! Şeşê ji pêncê cuda nakin! Ez hizir dikem dorandîna me ji zanîna me ye.
- Ji bîr neke domîne bext e. Ma heker hercar çar civît bo te hatin dê çi key? Ji bîr neke heger ew ê di gel te biket xişîm bit, te jî xişîm diket!

Vê dan û standinê herdu gihandin ber pêpêlîskên gazînoyê. Rostem gava xwe havête ser peyiska yekê û li Siyapoş zîvirî û got:

- Îro ez dê li ser destê Serdar bim
- Siyapoş bi çavên gomanî lê nêrî û herdu bi sîlal keftin. Dema gehîştine jor, ji qulan-cekê du dest ji nav dûkelê bilind bûn û herdiwa rûkirê.
- çiyê hûn şevê dî li vir nivîstibûn?
- Dê were! Em xewa spêdê ji xwe dipeyin da cihekî bo axey bigirîn, hêj ew neraziye!
- Dirêj neke û me ber minet neke... Gazî çar şîşkên cergî bike û panka destê xwe bialîse!

Ser mêze bo qada şer û cengan. Dubare mir, dubarê deh xwarin. Duşêş bo aznîf, duşêş mir. Du şeş ma destê wî da, duciharê deh xwarin. Hepîyek hate kuştin...

Êvar bû dema gehîştîye mal, ji Hilwazê pirsî kanê firavîn çiyê? Dema gotiyê: Te çi divêt? Got: çayek wek ya mirova!

Xwe palda ser textî û herdu destên xwe têkdan û danîn ber serê xwe. Ewî jî nezani çewanê kulîç û heval hatin bîrê û xewna Serdarî dîtî, bişkurînek êxiste rûyê wî; min û Rostem dumîne dikir, hindî me dikir min jê dibir, Rostem ji qehrên xwe da pêlek havêt li stûna xanî da û heraft... Avahî bi ser êk da hilweşya. Ez mame li ser kursîka xwe û bi kenî ve min digot: Tu çi dikey dê ji te bim! Tu çi dikey dê ji te bim!

Dema xoşka wî dergeh vekirî û çay bo înay, Rostem di xew çûbû û ew bişkurîn hêj li ser lêvan bû.

Destek mezin ew dîmen ji mêjyê wî malî û dîmenek dî nîşa da. Pîl ji asmanî dibarîn, hemî dubare bûn, Ehrîmen li ser heyvê rûniştibû, pê nî li ser erdî bûn. Pêyek li ava deryayê dida û ê dî li çiyay dida. Pîl li stêran didan û Ehrîmenî diqîjand: Dubare, dubare...

Paşê Rostem xwe di odeyekê de dît, dîwar dubare bûn, erd zendorek bêbin bû, banî dubareyek dihate xwarê, Ehrîmen lê siwar bû û dihajot... Jor da wekî birûskê dihat, hindî Rostem hate xwe ku birevit, berhingarbit yan xwe ve det neşiya... Dubare vî mejyê wî yê şîşe keft û pirtikand. Û tarîstanek bê domahîk lê pê xwe hişt.

Nîneva, 1984.

HEVPEYVÎNEK

BI MAMOSTA HAFÎ QAZÎ RE

Redvar MIZÛRÎ

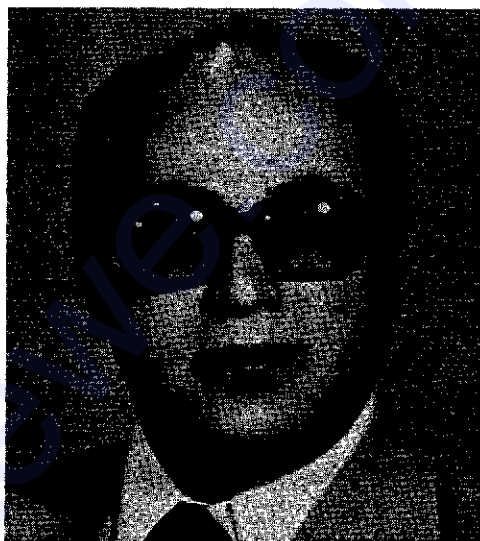
Rojnamevan û xebatkarê hêja mamosta Hafiz Qazî li sala 1929'an, li bajarê Dihokê hatiye dinyayê. Li danîşgeha Bexda, beşa aborî xwendiyê. Li sala 1957'an berpirsyarê kovara "Hîwa" bûye. Li sala 1960'î kovara Ronahî li Bexdayê dexistiye. Kovara Ronahî, yekem kovar bû bi zimanê kurdî-kirmanjiya jorî- derketî li Iraqê. Li ser xebata xwe ya ji bo azadiya Kurdistanê sê caran hatiye zîndankirin, li salên 1966, 1967, 1969. Niha ew penahendeye li Austurya. Li ser daxwaza heval Mueyed Teyib min ev hevpeyvîne digel kir ji bo xwendevanên kovara NÛDEM.

Redvar MIZÛRÎ: *Xebata we digel peyva kurdî bi çi rê hate dest pê kirin?*

Hafî QAZÎ: Destpêka têkeliya min digel peyva kurdî bi rîya rojnamegeriyê bû, ew jî sala 1957'an bû dema ez bûyme berpirsyarê kovara "Hîwa".

R.M: *Mamosta, pa kovara Rohnî çawa hate rohnîyê?*

H.Q: Suhbeta jidayikbûna Ronahiyê ya dirêj e! Sed kibare li serê minara me bo kirin, hata ferec hafî û dinya rohn dîtî. Piştî serkeftina şoreşa sala 1958'an, rê hate dan bo derkeftina belavokên kurdî. Hingê ez berpirsyarê kovara Hîwa bûm. Min bi çakî zanî wê delivê ji dest xo nekem û daxwaza îmtiyaza kovareke

H. Qazî

dî bikem bi navê Ronahî, serek zimanê wê zarê kirmancî bit, çunke me wê demê çi belavok bi wê diyalêktê nebûn.

Wezîrê rêberiyê wî demî kurd bû û yê nîyas bû û wezaretê wî berpirsiyara dana îmtiyazê bû. Min daxwaza îmtiyazê pêşkêş kir lê çi bersiv nedane min. Carekê min wezîr dît û gazinde jê kirin. Lê sed sond xwarin û got: Ne bi destê min e bi destê hakimê eskeriye! Roja duwê min sohbeta xo û wezîrê kurd bo Barzaniyê nemir kir. Pêşeway destê xo bilind kire gerdena xo û kerem kir: Ez dê kak Fuad Arifî ji stukurkê xendiqînim, çewa îmtiyaz hinde giro kirye.

Ez 19 meha mame li hîviya kakê wezîr, heta wezîrekê erebê dust hate şûnê. Ez çûme pîrozbahîya wezîrî û bi niv saetê anku hêştê ez li dev îmtiyaza kovare da min. Bi vî rengî kovara Ronahiyê li meha 10 sala 1961'ê çavên xwe vekirin û kete qada rojnamegeriya kurdî.

R.M: *Mamosta, astengên ku keftîne di rêya derçûna Ronahiyê da çi bûn û xwendevana bi çi awayî lê mêze dikir?*

H.Q: Serê rojê hinde biradêra bawer nedikir ku kovareke kirmançî dê şêt-karî- ciyê xwe di nava xwendevanan de peyda ket. Bo nimûne, berî derçûna kovare ez li mala seydayê rehmetî Refîq Hilmî rûniştî bûm. Piştî Seyday zanî min înyeta kirî kovareke di derkem, keyfa xwe derbirî û pîrozbahîya min kir. Biraderekî muhendis li wêrê bû, hêrîş kire ser min û wesa diyar kir ku ev piroje her ji nuke yê serneketiye û karekî pûçê!

Seydayê rehmetî gotê: "Erê bira! Ta êsta carêk şitêk le kovarek yan rojnameyêk nûsite? Biraderî got: "Ne xêr mamosta!". Seyday gotê: " Ê kurî bawkim! Eger xot ta êsta bo mîlleteket hiçit nekirdibê, bo waz le xelk nahênî şitêk bo mîlleteke bikat? Hindeka bi vî rengîberê xo dikire derçûna Ronahiyê. Ji bilî hindê jî çapemaniya kurdî wî çaxî û bi taybetî li Bexda ne ya bi sanahî bû. Çapxane ji rengê kevin bûn, karkerên çapxanan ereb bûn, nedizanîn tîpên kurdî danine berhev. Divya xudan li ser serê wan ba dema tîp didanan û rêz dikiirin. Her çapemaniyeke diviya piştê xo bi şiyana û îmkanên yê taybetî gerim bikira. Harîkarî di binî re nebû. Xwendevan kêr bûn û nivîskar hêştê kêmtir.

Lê piştî derçûna du hejmara xwendevan pir bûn. Nameyêt pîrozbahiyê ji hemî aliya ve hatin. Nexasme nameyêt rehmetî Kamiran Be-

dirxan Beg û profesor Qanatê Kurdo û birayê hêja Ismet Şerîf Wanî. Ev name handerek bû ez paldam hêj micidtir bibim li ser wê dozê û destan ji derkirina kovare bernedem. Lê piştî rewşa siyasî hatiye guherîn û hukumeta Baas hakim wergirtî sala 1963'an kovar qedexe kirin û gelek xwendevanên wê girtin û azar dan.

R.M: *Ew kesên ku di Ronahiyê de dinivîsîn kî bûn? Li ser çi babet dinivîsîn?*

H.Q: Hejmareke seyda bi hemî şiyana û karîna xwe destê harîkariyê bo min dirêj kirin wekî, Mela Enwer Maî, Hejar Mukriyanî, Dr Sadiq Etroşî, Cegerxwîn, Salîh Yosifî, Qedîr Can, Qanatê Kurdo, Sadiq Behaedîn û gelekên di.

Babetê nivîsînê jî petir edebiyat û zimana bû, lê nivîsarên giştî jî cih digirt. Ji wan yê ku xwe gelek diwestandin Seydayê rehmetî Hejar Mukriyanî û Tehsîn Ehmed Begê Berwarî bûn

R.M: *Mamosta tu berpirsiyarê du kovaran bûy, aya her du bi yek wext derdiketin?*

H.Q: Belê ez berpirsiyarê herdu kovaran bûm. Ji sala 1957'an ez berpirsiyarê kovara Hîwa bûm lê piştî min îcaza kovara Ronahî wergirtî êdî çê nedibû ez berpirsiyarê du kovaran bim, lewra min berpirsiyariya Hîwa ji sala 1960'î da hevalê xoştivî Doktor Haşîm Duxremeçî.

R.M: *Aya rojnamegeriya kurdî mafê mamosta Hafî Qazî dayê?*

H.Q: Li gel şiyana xo rojnamegeriya kurdî texsîrî di derheqê min da kiriyê. Her dem navê min yê înay û hevpeyvîn yê digel min kirin. Vê dawiyê rojnameya Kurdistanî Nwê şehyanek gêra û kevne kevne rojnamevanê kurd xelat kirin wek seyda Îbrahîm Ehmed, Seîd Nakam û ez. Mixabin ez li wêrê nebûm lê kiça min bi pêş min ve amade bûbû û xelat wergirt.

GERREK AGAHÎ

LI CÎGEHÊN HUNERA KURDÎ YÊN KEVIN (2)

Dilower MÊQERÎ

Ji nûve hişê min vedigere havîna sala 1986'an û wan rojên ku min ew li çiyayê kurmênc (Kurddax) derbas kiribûn û vedigere hevrêtiya li gel wan hevalên hunermend, ya ji Helebê ta Efrînê. Ji Efrînê vegera me ya bi hev re li nik rêzên otomobîlan, ta gihîştina gundê Meşelê (Li ser rîya Helebê nêzî Kefer Canê). Li wira em amadeyî şahiya kurrê muxtêr bûn.

Serhatiyek yewnanî dibêje; eger tu bixwî şehîrvaniya mîletekî binasî, pêwîst e tu li merdbûna mazûbanan û azadiya jinên wî mûlefî temaşe bikî. Mirov jî di şahiyên kurdan de dihingive van herdu tiştan. Weke ku hevalê me yê hunermend Bilind Mella, li Dirbêsiyê û Qamişli guhdarên xwe serdar û matmayî kiribûn; wisa jî li meşelê bi çend ahengên klasîkî yê muzîka kurdî guhdar surdar bûbûn. Ew muzîka ku wê şevê li ser orgê ji tiliyên wî diherikî.

Em dizivirin Efrînê û em endamên koma muzîka li vir dihêlin. Ez û Bilind berê xwe didin seredana hevalekî ji gundê Basûta; xweşiktirîn havîngehên Kurddaxê û seyrangeha gelêrî ya xelkê Helebê. Basûta... Xwedaya meyê werzan e. Xwe bi ser newala rûbarê Efrînê yê efsanewî de, daqûl kiriye. Min jî xwe li gel şaxên darên hinarê û lavlavkan bi ser de daqûl kir. Wê gavê spehîbûnên wê newalê yê xurustî yê ku bi tava rokê gurr dibûn. Hîmên giranî yê bi sîber û dagirtî bi bîna rihanana, bîyên pozpilind li ser reva rûbar, spîndarên ku alên xwe bi ser wênayê de raxistûbûn û bayê zelal ê ku xwendina bilbilan hil-

girtibû.

Nêzî vê newala mezin, çend kîlemetran ji Basûta, gundê Êndara bi cî dibe. Ez bi xwe navê wê yê kevnar çêtir dibînim. "Kaniya Dara" ku belkî angoya wê bi kurdî ev be; ew darên hevqirtî yê ku bi şax û perrên xwe wê ava zelal bi sîber dikin. Bê guman mirov nikare li vira vî tiştî bi salixdan bike. Ji ber ku mebesta me ji vê nivîsê ne kanî û darên spehî ne; bi qasî ku ew girê rût yê ku li bakurî gund dikeve. Bi rastî jî Êndara ne bi kaniya xwe hatiye nasîn, lê bi girê xwe yê ku pêgehnanan gelek çikên arkeolojî tê de dîtî.

Hemû desthilatdar di vê navçeyê re derbas bûne. Weke Gilgamêş, Aşûrbanişal, Dara, Îskender û Roman û ta Ereben misilman. Tiştêkî seyr di vir de nîne; ji ber ku dergehê Asya kevnar li bakurî vê herêmê bû "Derbandan Bîlan" a navdar bû. Ku dirokzan dibêjin ev derbandan kevintirîn rêçên cihanê ne. Hemû desthilatdaran dixwest vê herêmê (Kurddaxê) di dest xwe xînin. Ev herêma ku hevalekî ji Kurdistana başûr ji min re digot; ji welatê me xweşiktir e, di gel ku hin welatê me dikin wek Swîsreyê!

Eger dirokzan dibêjin ku kevintirîn rêç li cihanê li vê herêmê ye; ka em temaşe bikin bê arkeolojî li ser girê Kaniya Dara yê navdar re çî dibêjin?

Kaniya Dara

Weke pîrê caran ku bi awayê li hevhatinê

gelek gir hatine nasîn. Wisa ji li gora Kaniya Dara: Bihara 1954'an, Livanek li nêçîra roviyekî dixebite. Di qula rovi de serê şêrekî ji baziltê dibîne. Di cih de arkeolojî berê xwe dide Girê Kaniya Dara ta bide diyar kirin, ku ev heykêl ji eynî babeta wan şêrên mezin e yê ku dergehên şar û koşeyên Hurî û Hîtiyan, dixemiland (di nîva sedsla bîsta, berya zayinê). Cîgehê girê Kaniya Dara, ew bi xwe girekî mezin e. Du beşên xweş zelal ji mirovan tên xuyanişkirin: A yekem, beşekî nizim dibe ku taxa gelêrî be. A duwem, beşekî biçûk û bilind, 22 metran bi ser beşa yekem dikeve; û dibe ku taxa qiral be. Diyar e ku di serdemên kevînar de, sûrekî mezin ji kevîr û kelpêçan bajarê dorpêçê dikir û ew ji êrişan diparast. Di wê sûrê de dergehên bi bire hebûn.

Taxa qiral li kuşa başûr ya rojavayî gir diket. Banên wê taxê pîr tûj û serberjêr in. Ji ber ku şêrê li kontara rojhilat hatiye dîtîn-loma hemû kolandinên arkeolojî li taxa qiralan hatibûn bi cih kirin; taybetî li beşa başûr ku lêgeran dixwest dergeha nêzîkî şêr bibînin: Ji ber ku ew şêrên hanê di warê avahiyan de dihatin bikar anîn, pîrtir ji warê xweşîkbûniyê an huneriyê (Emîê ji cihêkî din de vegerin wê xalê)

Ta payiza 1986'an, şeş qatên avahiyan hatin nîşan kirin, ku li şêr hatibûn danîn. Her şeş qat vedigerin sedsalîya 16'an berya zayinê, ta sedsalîya 16'an piştî zayinê:

1- Qata yekem a nûjentir e. Vedigere dema ku Memalîkan li Şam û Misrê hukum diki-rin.

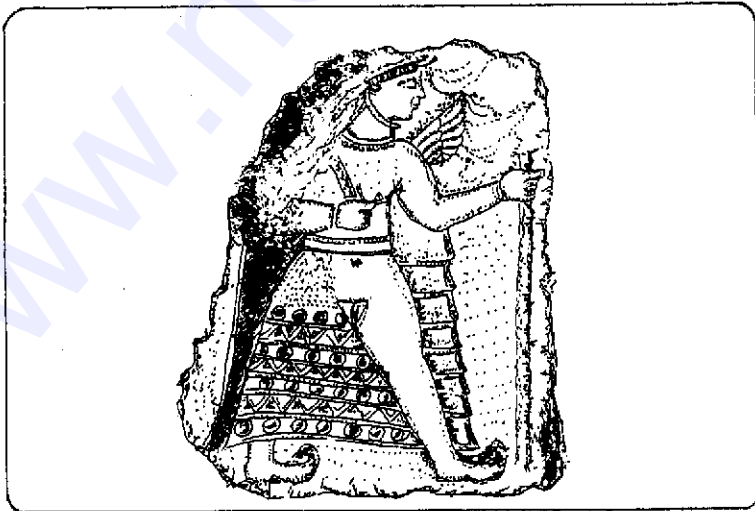
2- Qata duwem; vedigere dema îslamî ya navîn. Ku komeleyek balkêş ji pelikên zêrîn tê de dîtine.

3- Qata sêyem; vedigere dema pêşîn ya stemkariya ereban li ser wê herêmê. Ji qata duwem pîr ne cuda ye; tenê gundekî biçûk ne balkêş e.

4- Qata çaran; vedigere dema paşmayên Îskender (serdema Selûkî: 330-64 B.Z.). Ku Kaniya Dara bajarekî mezin bû, bi sûreke gewre dorpêçkirî bû û bi çend bircên parastinî hatibû piştgirtin. Çend pelik û sewilkên biçûk ên ji heriya sor, hatibûn dîtîn.

5- Qata pêncem; ku herêm ketibû bin destê Mîdiyan de (sedsala 7-4 B. Z.). Di wê qatê de çend şopên aramî (Suryaniyên kevin) hatin sergirtin, wek pûtên ji qafik û lîskên ji kîlê. Li gel çarçuçeke kevîrên ku ew ji qata şeşem hatine anîn.

6- Qata şeşem; Ev qat ji hemû qatên din girîngtir û mezintir e. (Serdema Hûrî-Mîtanî: nîva sedsala 20'an, B.Z.). Şêrê baziltî ji vedigere wê qatê. Ev şêr wekî kevîrê kuncikê hatiye bikaranîn û çar jûran bi hevdu girê dide. Herçar jûre beşeke mezin e ji avahiya ku li hêla bakurî rojava ya taxê hatibû avakirin: Ev avahî di ferhengê arkeolojî de bi navê (

Çawçeka li ser selbendeke kevîr ji Kaniya Dara (Wênexê: D.M.)

Hîlanî) tê bi nav kirin. Wekû mînakekê ji avahîgeha Hûrî-Mîtanî dide diyar kirin.

Berya dergeha avahiyê panaveke spehî ji kevirên şahîk xuyanî dike, mrov bi alîkariya mêrdewaneke kevirînî ku bi gulî û şêrên mezin xemilandiye, hildikişe avahiyê. Bi dû vê derbasgehê de lokaleke pêşwaziyê, forma wê lakêşiyê, ya bi ban û gelek derbasgehan. Pêşiya wê hatiye dabeşkirin bi çend stûnan. Bi dû de lokala qiral û jûrên hawîrdor tên diyar kirin, dîwarên wê pîrre çaran bi tabloyan hatiye xemilandin. Ev tablo ji neqşên mirov, cinawer û gîha pêk tî, li gel çend pûtên cinaweran ku herdu layên derbasgehê diparêzin. Qada vê lokalê bi qasî metreyekê ji qatê rûxistûgehê nizimtir e. Di vê lokalê de dergehê rûxistûgehê tê belû kirin, ku bi du şêrên mezin hatiye parastin û eniya rûxistûgehê bi komeleyek şêr ku li ser bingehê kevirên xemilandî bi guliyan, rûniştine. Di sînga perestgehê de çend bingeh belû dibin, ji boyî danîna pûtên Yezdanan ku perestgeh bi taybetî ji boyî wan hatiye pê. Tiştê ku vê perestgehê bêtir ji perestgehên Mezopotamya cuda dike ew e; wêneyên lingên girs yên ku li ber dergehên hundurîn de hatine kolandin, kû dirêjbûna wan 97 sm. û pehnbûn 35 sm e. Ev wêne bi alî hundur de xuya dikin: Tê bawer kirin ku ev jî nîşana wê yekê ye ku mirov çawan derbasî perestgehê dibe.

Berpirsyarên resmî yên arkeolojîk li Sûriyê naxwazin şûnşopa dîrokî ya vê avahiyê bidin diyar kirin. Bahane hergav ew e ku lêkolîna wî kuta nekirine; digel ku dîroka sergirtina vê perestgehê vedigere sala 1954'an ??

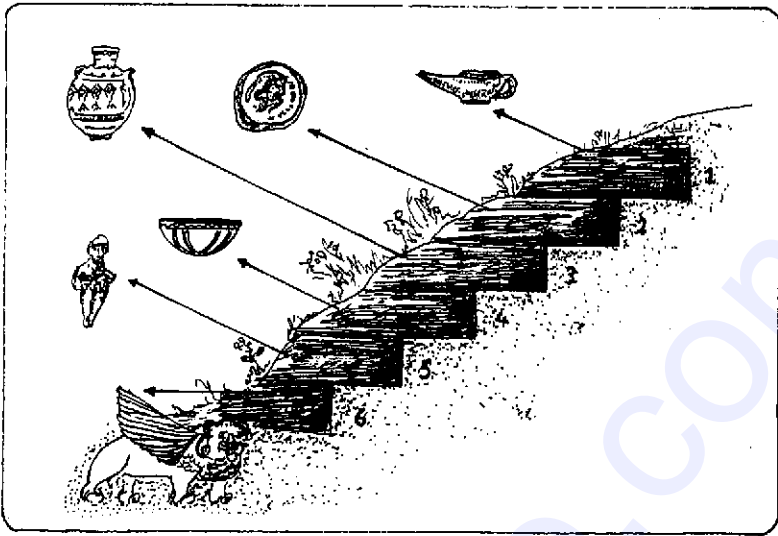
Di dema dawî de (sala 1986) li ser rûpelên rojname û kovarên Sûrî û erebî çend nivîsên resmî derçûne; didin diyar kirin ku ev avahî vedigere serdema aramî (Samiyên kevi)... Xwediyê vê bîr û baweriyê ji bîr dikin ku qata pêncem tenê çarçuçek biçûk ku bi dema Aramiyan girêdayî ye; digel ku kevirên vê çarçuça biçûk ji avahiya qata şeşem (ya Hûrî-Mîtanî) hatiye dizîn: Weke raportên hinartên pêşîn yên ku cîgeh dîtine, dibêjin.

Li muzexana Helebê jî Xwedaya Hûrî

(Shausheka) ku Xwedaya evîn û cengê ye, ya ku di jûreyek perestgehê de wêneya wê hatiye dîtîn; li muzexanê bi navê (Ishtar) hatiye nasandin?? Di gel ku ev Xwedaya han di wêneyê de, wekî Xwedaya Hûriyan rapêçayî ye û bi çek e jî. Li vira profesor A. Moortgat (Temmuz, rûpel 224) dide xuyanî kirin ku ev Xwedaya bi çek nêzîkî (çawçeka) ye, ya ku di neqşên Kerkûk de bi çek û bi bask tê diyar kirin. Li beramberî piştgirên ziyane, wek cinawerên efsanewî û hovane, pêdariyê dike. Ev cinawer ji wêneya bingehî hatine birrîn, ji ber ku wêne bi xwe şikestiyê. Lê hebûna van cinawiran bi xurtî di girê Kaniya Dara de, rêberiyêke bi tînd pêşkêş dike. Li gel ku navê vê Xwedayê bi zimanê hûrî " çekdarê ye" û nêzîkî zimanê kurdî yê nûjen e jî (çaw-çeka): Navê wê pîr bi wêneya wê dikeve, belku di wêneyê de niv çekdar e û nîva din endamên spehî yên laşê wê dide xuyanî kirin wek Xwedayeke evînê.

Tiştê ku avahiyê dixîne çarçewa Hûrî-Mîtanî di dema geşbûna wê ya împaratorî de; dîtina wan wêneyên Xwedayên çiyane (ya ku me di xelesa pêşîn de şirove kiribû) û çend kevirên rewêştê (kolayî) di mînaka xêwên tîrm (efritên) sertejr û çend eferîdeyên efsanewî yê tevlihev (gewde cinawir e û serî yê mirovan e); Ev jî ji sembolen çarçewa Ariyên-çiyayî, wek me di xelesa pêşîn de li ser girê Tell Xwêra nivîsî bû.

Di dawî de em dixwazin li ser wê neqşa pêşhatî ya li ser bingehê ku Xwedayekî çiyayî li gel du mirovên tevlihev (mîrov-ga) ji kevirê bazilî, bi bilindbûna 58sm (Muzexana helebê: wek Xwedayê çiya hatiye tesnîf kirin). Neqşên vê tabloyê ji neqşên girê Tell Helef, pîr ne cuda ne, ne tenê ji aliyê hunermendiya xurt, lê ji aliyê çêtirbûn û hostayiyê ve. Lewra Tell Helef û Kaniya Dara vedigerin herêma Hûrî-Mîtanî ya hunerî a ku hê di bin bandûreke xurt ji hêla çarçewa Ariyê-çiyayî de bû. Ev tişt mirov di cilên pêladî yên ku Xwedan li xwe dike (bandûra Gûfî), û taca bi quloç li serî (bandûra Kaşî). Li herdu ciyên vî Xwedayê du gayên rapêçayî, şîpya rawestane.

Qatên arkeoloji yên Girê Kaniya Dara (Wênexêx: D.M.)

Her yek ji wan xwedî serekî merovî û bi rih e, bi du destên mirovî ku li jor hildayî ne. Ev rewş di gelek wêneyên din de tîr xuyani kirin wek hilgîrên semboli yên roka bi bask in (Ev xweş di cîgehên Tell Helef û Kerkûkê de belû dibin). Lê belê ev tabloya Kaniya Dara di beşê xwe yê jorîn de hatiye rawestandî. Lewra guloka roka bi bask nayê diyar kirin.

Arkeolojîk dipirsîn; ma gelo ev Xwedan û giyanên perestkar û cinawir, li vira wek hilgîrên dîwaran û avahiyê bi giştî, tîr jimarîtin ? Ma gelo erkên wê tenê ji boyî avakirinê bû ? Ev jî rêzaniyek e ku avahiya girê Kaniya Dara li vê qatê, ji çarcewa hunerî ya Ariyên-çiyayî ye; ku kevîrên reweştî yên wê hertîm armancên avahiyê diparêze, pirrtir jî yên hunerî. Ev taybetîbûn hergav û bi şûn de ligel hunera mîdî bû.

Ji alî din ve, em dibînin ku giyanên ziyankar ên wekû balandeyên goştîxur (hov), li vira bi awakî tîj tîr xuyani kirin. Ligel çend wêneyên mirovê-ga, ev wêneyê ku bi Mezopotamya hatine bandewarî kirin: Ev jî

rêzaniyek e ku hunera vê qatê, vedigere baweriyên olî yên Ariyên-çiyayî ya nemir. Ya ku bi mînaka pevçûna Xwedanê çiyani ku nûnerê xêrê ye, li gel van giyanên ku nûnerên ziyane ne. Ev ola arî hergav di hunera kurdî de ya kevînar, ta dawîya îmeratîriya Mîdya mezin, bi awakî tîj tîr diyar kirin.

Ev bawerîya hunerî ya Ariyên-çiyayî em dê di pêşerojê de, di lêkolîneke taybetî de, amade bikin.

1. Anton Moortgat, *Temmuz, K[]ln 1949, wergera erebî, Şam, 1985*

2. A. Moortgat, *Die kuns des Alten Mesopotamien, K[]ln 1967, wergera erebî, Bexda 1974*

3. Alî Abû-Asaf, *Altsyrien, katalog, wergera erebî, Viyana 1985*

4. Hamido Hamede, *Tell Êndara, rapport, kovara Al-Mathaf Al-Arabî, No2-1986, Kuwêt*

5. Alî Qayim, *Tell Êndara, rapport, rojnama Tichrin, 30.08.1986, Şam*

6. D. Mêqerî, *Hevparuyek di lêkolîna şehrîvaniya Kurdî ya kevînar de (Rojnama Gel: Lam 1989-1990*

DI SÎNEMA KURDÎ DE

BÛYEREK NAVNETEWYÎ:

KILAMEK JI BO BEKO

Husên DÜZEN

Senaryo: Nizamettîn Ariç / Christine Kernich

Rejî û muzîk: Nizamettîn Ariç

Kamera: Thomas Mauch

Montaj: Gaby Vragge, Susann Lahaye û Kerstin Kaxel

Deng: Ernst Marell

Birêvebirê Produksyonê: Margarita Woskanian

Redaksiyon: Joachim Von Mengershausen

Hunermendê kurd Nizamettin Ariç heta niha bi muzîk û kilamên xwe di nava kurdan de dihate naskirin. Wî îsal wek rejîsor bi filmê xwe yê yekemîn gavek din avêt; xwe bi dinyayê weke hunermendekî kurd yê navneteweyî da naskirin. Filmê wî yê bi navê "Kilamek ji bo Beko" bi kurdî ye. Film bi reng e û sed deqîqe ye. Ew li Ermenîstanê û bajarên Almanya Berlin û Hamburgê hatiye kişandin. Teknîka film ermenyan û almanan girtine ser xwe. Heta niha şeş festîvalên filman ew dawet kirine. Di festîvala Hamburgê de (30.90.-04.10.92) ji nav sed filman "Kilamek ji bo Beko" sê caran hate nişandan. Di bernama festîvalê de ji bo wî weha hatibû nivîsandin:

"Filmê Kilamek ji bo Beko" di qeweta wêneyên xwe yên poetîk de filmên Yilmaz Güney tîne bîra mirov.

Di festîvala filmê navneteweyî li Venedîkê (07-08.09.92) du xelat girtin: Xelatek stand, ji bo ku ew filmê biyanî yê baştirin yê 1992 hate hilbijartin. Jê pê ve wî xelata Kodakê di festîvala Venedîkê de girt. Rojnamevana Italîyanî Roberta Chiti piştî festîvalê di rojnameya L'Unita de dibêje: "Gelo sedem ew çiyayên sar û bilind bûn, ku mirov bêî wan dîtibe bêrya wan dike, yan civîna bi xelkekî re bû ku hew car caran di nûçeyên rojnameyan de derdikeve ku ew dîsa hindiktir dibe, yan jî sebeb qeweta sewta zimanekî bû, ku ew hetanî niha qet di sînemayê de nehatibû bihîstin.

Ya rastî ew e ku temaşevan di vê festîvala filman de ji bo "Kilamek ji bo Beko" ji gelek filman bêtir li çepikan xistin. Deh deqîqeyên çepiklêdanê rejîsorê ku ecêbmayî mabû û gurûba wî ya biçûk mecbûr kirin ku ew çend caran li cihê xwe rawestin, berî ew karibin salonê terk bikin. (L'Unita, 09.09.92)

Di filmê "Kilamek ji bo Beko" de serpêhatiyên kurdekî bi navê Beko tîne vegotin: Beko ji Kurdîstana Tirkîyê ye. Piştî birayê wî Cemal ji eskeriyê direve, Beko dikeve rê da ku

li birayê xwe bigere. Ew bi sobaniyan di ser çemê Firatê re derbasî binya xetê (Sûriyê) dibe. Lê li wir ew birayê xwe Cemal nabîne. Ji bo ku Beko dizane ku Cemal dixwast biçe Kurdistana Iraqê, ew ji Sûrî dere wê derê. Lê ew li Kurdistana Iraqê jî pêrgî birayê xwe nabe. Beko tev êlek koçeran dibe. Wê demê şerê Îran û Iraqê jî li dar e. Gelek gundiyan der û dorê yên ku malên wan bi bomban hatibûn hilweşandin jî li cem koçeran bi star bûne. Beko demekê bi hêviya belkî xeberek ji birayê wî bê li wir dimîne. Di navbera Beko û zarokên li wir dijîn de dan û standin çêdibe. Beko û keçika sêwî Zîne baş hogirî hev dibin.

Piştî şer di sala 1988'an de radiweste, gundiyan gundekî nêzîk yên ku malên wan bi bomban xera bûbûn û reviyabûn cem koçeran dixwazin vegehin gundê xwe, bi hêviya ku jê pê ve li wir di aştiyê de bijîn. Zîne ji Beko tika dike ku ew bi wan re here gund. Bekoyê ku hîn jî ji birayê xwe tu tişt nebihîstiyê, bi Zîne û bi zarokên din re diçe gundê wan. Ew hemû bi hev re dest pê dikin, xaniyekî xerabe dîsa ava dikin.

Lê Seddamê xwînrej ranaweste: Adinî rojê balafirên Iraqê bombeyên jehrê bera ser gundê wan didin. Kesek ji Beko û Zîna birîndar pê ve li gund sax namîne. Ew jî ber bi tixûbê Îranê

ve diçin. Beko Zîne dibe Ewrûpa ji bo li ser bijîjkên wir wê rehet bike. Li Almanya Beko dikeve xaniyekî penaberan Zîna ku çavên wê jî kor bûne divê di nexweşxaneyekê de bimîne.

Dawiyê Beko dibihîze ku birayê wî Cemil li Tirkîyê hatiye girtin, ew dîsa birine eskeriyê û di êrîşek eskerên tirk ku dibin ser kurdan de Cemal bi gullên kurdan hatiye kuştin. Hemû hêviyan Beko dişikên, bes Zîne jê re dimîne.

Çiroka film ji perspektîva Beko yê ku ketiye rêwîtiyek ne diyar û tijî xeter, hatiye qalkirin. Bingeha babeta film zulma Seddam ya sala 1988 li ser kurdan e.

Nizamettîn Ariç kî ye?

Gava mirov cara pêşî wî dibîne, bédengiya wî bala mirov dikişîne. Tu şopa qurretîyan hozanekî yan jî leyistvanekî sînemayê li ser wî nîn in. Bêhnika ewil întiba kesekî întroversîv li ser mirov dihêle. Lê piştî re awirên wî yên tije hîs û zanebûna xwe şanî didin. Gava ew dimizice spîbûna diranên wî yên wek berfê û jîrtî û dilovaniyan wî direşînin der û dorê dibin yek. Wê gavê mirov tédigihîje ku ew hunermendekî ne bi tenê bi mêjiyê xwe difikire. Pir nakişîne dewlemen-diya pêjn û dinya wî ya hundur derdikevin

pêş. Û gava kes û dera ew lê ye bi dilê wî bin, ew dest bi sohbet û henekan dike.

Nîzametîn hunermendekî hem jîr, hem jî hisî ye. Ji bo wî bingehe hunermendiyê "Kûrîtî û dewlemendiya hundirê mirov e". "Ew giraniya xwe pir nade derveyî mirov. "His, xeyal û xewnên mirov" ji wî re ji dinya mirov ya derve girîngtir in. Gava bi hozantî derdikeve ser dikê pir nakişîne bédengiyek xwe berdide ser guhdar û temaşevanan. Berî du salan gava di konserekê de N. Arîç dest bi programa xwe kir, hevalê min î alman ê ku li tenîştî min rûniştibû vegeriya ser min û got: "Ev opera kurda ye, ne wisa?"

Nîzametîn Arîç di sala 1956'an de li Agiriyê (Ararat) tê dinyayê. Hetanî 15 saliya xwe ew li wir dijî. Pişt re mala wan tê Ankarê. Di navbera salên 1974-1980 de ew wek hozanekî di radyoyên Ankara, Stanbol û Îzmîrê de kilamên tirkî dibêje. Ew di vê navê de wek listikvanê sereke di filmên "Bir günün hikayesi" (çîroka rojekê) û "Kurban Oldugum" (Ez bi qurban) de dileyize. Filmê "Bir günün hikayesi" di sala 1982'an de xelata yekemîn ya Hyêres distîne.

Ew hinek kilamên kurdî werdigerîne tirkî û wan bi tirkî dubêje. Piştî salan ew wê kirina xwe weha dibîne: "Tiştên min berê çêdikir bêşexsiyetek bû. Bêşexsiyetek politîk û çandî"(1) Piştî sala 1980 guhertinek di jiyana Nîzametîn Arîç de çêdibe: "Divê min biryara xwe bida; ya min ê kilam û çîrokên kurdî wergerandina tirkî û min ê karyera xwe bidomanda, yan jî min ê cihê xwe li nik gelê xwe bigirta û min ê bi kurdî kilam bigotana"(2) Nîzametîn Arîç riya duwemîn girt, yanî riya rast û tijî dijwarî. Ji bo ku wî di konserên xwe de kilamên kurdî gotin, ew piştî cûnta leşkerî, 1980, hate girtin. Pişt re ji bo wî panzdeh sal ceza hepsê hate xwestin. Ew mecbûr ma ku welatê xwe terk bike. Ew jî wek gelek welatparêzên kurd di ser Sûriyê re

xwe digihîne Ewrûpa. Ev reva Nîzametîn Arîç jî rêwîtiyek wek ya Beko ne diyar û tijî xeter bû. Wîlo diyar e ku gellek ji hîs û serpêhatiyên rejîsor yê wê rêwîtiyê ji filmê "Kilamek ji bo Beko" re bûne çavkanî. Ji sala 1980 vir de Nîzametîn Arîç li Berlinê dijî. Van salê dawiyê di gelek projên muzîk, film û tiyatroyê de kar kir.

Bi navê Feqiyê Teyran wî 9 kasetên muzîkê çêkirin: " Ji cergî ez muzîka kurdî çêdikim û vir de ez ji xwe bêtir ewle me...Di jiyana min ya dema ku min muzîk bi gotinên tirkî çêdikirin û ya bi zimanê kurdî çêdikim pir ferqek mezin heye." Ez û Nîzametîn Arîç ji bo vê hevpeyvînê em hevdu li Frankfurtê li mala hevalekî dibînin. Sohbeta me bi saetan dom dike. Sohbeta me tenê bi kurdî ye. Pir kêman caran ku tiştê neyê bîra wî, ew gotinên almanî bi kar tîne. Mirov digot qey ew bi tirkî nizane, yan jî wî sond xwariye, ku ew bi tirkî deng neke. çend caran min xwest ez jê bipirsim: " Gelo piştî tu hatî derveyî welat, te çî re navê xwe kir Feqiyê Teyran?" Ji ber ku gelek kesan li cem min rexne ji bo vî navî li wî girtibûn. Lê min ew pirs jê nekir. Hate bîra min ku wî carekê di cihêkî din de bersiva vê pirsê weha dabû: "Hinek nivîsên F. Teyran yê kevin û pir bi qîmet ketin destên min. Evana di nav kurdan de wek helbestvan û hozanên din yê kevin nedihatîn naskirin. Jê pê ve di hoyên wê demê de ji min re navekî nû jî pêwîst bû. Di eslê xwe de min xwest Feqiyê Teyran bi rêka min belav bibe.(1)

Min baştir dît ku em bi "Kilama Beko" (Nîzametîn di sohbeta me de film bi vî awayî bi nav dikir) dest bi sohbeta xwe bikin.

Ji ber tunebûna cih me hevpeyvîna bi Nîzametîn Arîç re hişte hejmareke din.

1) M. Bayrak, *Kürt Halk Türküleri (Kilamên kurdî yê gelêrî)* Ankara, 1992, r.81

2) *Yeni ülke, hej.43, 1992*

NÛDEM

FORUMA HEMÛ NIVÎSKARAN E

Petra WURZEL

Berî ku ez dest bi nameya xwe bikim, ez dixwazim we ji bo derxistina kovara NÛDEMê pîroz bikim.

Wextê ku kovara NÛDEM cara siftê ket destê min, kêfa min gelek pê hat. Lê divê ez çend heberan ser zimanê wê bêjim, û di wê raman xwe da ez li bav û kalên we jî difikirim. Bav û kalên we, yên kû ji hemû keç û xortan çêtir bi kurmancî dizanin-û yên ku belkî bi nivî ji nivîsên rojname û kovaran fêm nakin...Kurdên ronakbîr ên ciwan îro dixwazin ku zimanê wan wekî zimanê ewrûpayî pêşva biçe, û da ku wê armanca xwe binin çih, xeberên nû yên "saf kurdî" yan jî, wekî ku birayên we yên soran dibêjin, "kurdiya patî" dixwazin. Lê ji bîr mekin, ku hûn li vir ne li welatê xwe ne, û heke gotinên nû bèn saz kirin jî, îmkân di destê we da tune ku ew xeber nava kurdan belav bin, bigihin gund û bajarên Kurdistanê.

Îro piraniya ronakbîrên kurd li derveyî welêt dimînin. Yên ku man, gundî, karker, jin û zarok in-ew kesên ku bêî alîkariya wan Kurdistan xelas nabe! Ez tehlûkekî mezin dibînim, wextî zimanê kurdên li Ewrûpa ji zimanê xelkê bi dîr keve. Rojek wê bê ku ronakbîr vegehin Kurdistanê, bibin pêşengên tevger û têkoşîna kurdan, lê ewê bibînin, ku kurdên Kurdistanê ji zimanê wan fêm nakin. Gava "Türk dil kurumu" (Enstîtuya zimanê tirkî) dest bi karê xwe kiribû, hemû îmkânê weşandin û belav kirina xeberên "mztürkçe" di destê wan da bûn. Rojname, kovar, radyo û piştra telewizyon ji gotinên nû digirtin û belav dikirin. Bi taybetî

kurd, yên ku di her babetê da rexne li politîka tirkan dikin, saffikirina zimên ji xwe ra kir nimûne û îro zimanekî "özkürtçe" çêdikin.

NÛDEM ne kovara nivîskarekî tenê ye, lê belê foruma hemû nivîskaran e. Ji ber vê yekê jî ez nikarim bêjim ku zimanê NÛDEMê bi xwe gelek pêşvaçû, zêde "Kurdiya patî" yan jî paşdemayî ye. Lê ez îkazî we dikim: ku hûn dixwazin ku kurd bêtir bi zimanê kurdî bixwînin û ku nivîskarên kurd, yên ku heyanî niha zimanê tirkî yan erebî bi kar dianî, nivîsandina kurdî jî biceribînin, vêga divê hûn bi zimanekî zelal, bi zimanê xelkê binivîsin.

Wextê ku ez niha li Kurdistanê bûm, rojnameke kurdî ket destê min, min ew şanî hevalên xwe da, yekî ji wan go, ka xwendina kurdî mumkin e? Min jî bi dengê bilind jê ra xwend û ew bi xwe şaş ma, ka ew çilo dikare wan herfên biyanî (x-w-ê-û...) fêm bike. Min rojname da destê wî, û min jê ra got ka ew herf çawa tên xwendin. Di wextekî kin da wî fêm kir, ku xwendina kurdî hêsanî ye, û xwe bi xwe dil hebû ku ji niha şunda bêtir nivîsên kurdî bixwîne. Lê xwezî ku ew xeberên nû nebûna!

Ji ber vê yekê ez gazî we dikim: Bi nivîsandina kurdî berdeham bikin. Fikr û ramanên xwe binin zimên! Lê wer binivîsin ku bav û kalên we, dayik û pîrikên we yên li Kurdistanê jî bikaribin guhdar bin û ji serî heyanî dawiyê bêî ku bipirsin, wan nivîsan fêm bikin. Û ku rojekê hemû îmkânên weşandinê bigihin destê we, ku dibistanên kurdî bèn vekirin, wê gavê wextê saffikirina kurdî jî dê hatibe.

KOMPETENS

Nûrî ALDUR

Gelek caran di nav civaka me de tê gotin ku "filan tişt ne karê hemû kurê bava ye". Mirov kare vê gotinê wek "gotinek pêşiyar" jî qebûl bike. Ev gotin xwedî naverokeke fereh e û bersiva gelek pirsan di nava wê de heye. Dibe ku herkes kare tişteki bike, lê herkes nikare hemû karan bike.

Eger em vê "gotina pêşiya" bînin rewşa rojane û li ser beşek ji yê jiyana civakî tedbîq bikin, an jî ji analîz û munaqesha re vekin, wê mesele zelaltir bibe. Gotina me ya rojane ev e: Derxistina rojnaman an jî kovaran ne kareki hêsan e. Helbet gelek kar û xizmetên di jî ne hêsan in. Lê dîsa jî tu kar, an jî tu beşên xizmetê wek hev nîn in. Hin ji hinekan tevlihevî, an jî zelaltir in; an jî kurtir in, giranjiya, an jî arzantir in, xwedî naverokeke ronakbîrî an jî praktîkî/rojanetir in û hwd. Wek me li jor got; wêca em ê li vir tenê li ser beşekî rawestî... Karê kovardêrxistinê... Bê na ji bo belavkirin û derxistina kovarekê çî xêwîst in, wê çilo derkeve, wê kîjan meselan yê zimên, wê kengî û li ku derkeve, wê çima û ji bo kê derkeve... û mirov kare hê jî gotinên pirsan zêde bike. Lê di metodîka karê akademîk de, pêwîst e mirov "hidûd" bi xwe difîşe bike. Yanî divê mirov beşekî an jî menti-

qeyekê ji xwe re bike saha kar û xizmetê, da nevicên bi zad derkevin holê, da xwendevan an jî bê raman çîye bigihîje bawerî û hedefek vekirî. Ev bawerî û hedef kare bibe pirsgerêkên nû, kare bibe destpêka xebatên teze, kare bibe nexweşî û problemên ku berê hîç nebûn û kare bibe alternatîv û nefîceyên pozîtîv jî.

Wêca em li vir karin "hidûd" û "mentîqa" xwe diyar bikin. Hingî problema me zelal dibe û em karin bi problem û pirsra xwe ve meşgûl bibin, kar bikin. Em bêjin ku biryara me ew e, ku em ê "kovareke hunerî, edebî û çandî" derxînin. Piştî ku me ev "identifikasyon" a xwe kir, medotê planê me li vir aktuel dibe. Yanî em ê çawa bigihîjine vê armanca xwe? Divê hedef û armancê bernama me diyar û vekirî bin. çend xal û şerd ji yê bernama û planê me pêwîst ev binn:

1. Armanc, plan.
2. Kalîte, zanyarî, pisporî: kompetensa intelektualî.
3. Fînan û teknolojî: materyal.
4. Xwendevan, an jî çima ne "muştêrî".

Ev xal hemû bi hev ve jî girêdayî ne. Eger personal, an jî elemanê kompetent nebin- ji xwe armanc û hedef jî çênabe, kovar fonksyo-

na xwe nabîne, an jî çap nabe. Helbet em li vir behsa karekî "proffs" dikin- ne karekî nizim-bê kalîte an jî ku xwedî prensîbên zeîf be. Bê ma daxwazî û armanc çibûn/çiyê - ew roleke mezin dileyize. Gotina "kompetens" ne tenê ji bo rewşenbûriyê- ji bo pakêta hemû bernaman kare bê gotin. Eger hemû tiştên bernamê ne mukemel bin (zanyarî, teknîk, kalîte, felsefa plan û pêşerojan...ûhwd.) hingî, bernamê ne xwedî "kompetens" e an jî ne berhemeke "profesyonel" e.

Misalek: Eger em li alim û feylesofê kurd "Ahmedê Xanî" bixwazin lêkolînekê bikin, divê ji hindikayî ve em xwedî van tiştan bin an jî van tiştan baş bizanibin:

1) a- Ji ber ku di dema Ahmedê Xanî de alfaba kurdî bi tîpên erebî bû, gelekî baş (heta mirov kare bêje ku pêwîst e jî) ku merov alfaba erebî bizanibe.

b- Ji ber ku Ahmedê Xanî di medresê olî de xwendiyê, pêwîst e kesê ku lêkolînekê dike, di aliyê teolojî de têgihîştîbe.

2) Tarîx û coğrafya-ya Ahmedê Xanî.

a- Şexsiyeta Ahmedê Xanî, malbat, gund, mentiqe, welatê wî.

b- Bûyerê wê demê û tesîra wan li ser Xanî

c- Materyal: kê çi nivîsî ye-çi gotiyê li ser Ahmedê Xanî. Bila bi zimanê erebî, farisî, tirkî an jî kurdî be-bi çend zimana malûmat hebin, ewqas baş e.

Eger merov ev hemû tişt anîne ber çav û destên xwe, hingî analîzeke ilmî kare bê kirin û berhemeke objektîv were holê. Helbet ev

hemû kar ne hêsan in. Gelek teşqele û zehmetiyên xwe hene. Ji xwe li vir rol an jî fonksiyona zanyarî, teknîkî, aborî, dûrmeyizîn û armancên xwe dide xuya kirin. Eger kovar, a ku me li jor qala wê kiribû, van noktan di jiyana xwe de bi kar bîne, hingî-li ser rêça xwe ya ku pêşî hilbijartibû-wê berdeham be û her ku çû jî wê stêra wê xurttir û geştir bibe. Wê gelek kes jê îstîfade bikin, wê jî xwe re deriyên nû vekin û kes wê hingî li vê kovarê-pêşî jî bo xwe-otomatîkî xwedî derkevin. Helbet kar li vir temam nabe-mesele gelekî kompleks e. Xwendevan jî her dem divê xwe nûjen bike. Yanî ne tenê redaksiyona kovarê wê berpirsartiya hemû tiştan bike-divê xwendevan an jî muşterî jî berheme xwe bidine diyar kirin. Herdu rex, wek zincîrê (pêwîst e) hev temam bikin. Wezîfa kovarê ku pelê xwe (li gor prensîbê redaksiyonê) ji nivîsê hunerî, edebî û çandî re veke. Pêwîst e ku kovar û xwendevan/nivîskar hemfikir bin ku hemû berhem jî bo serketina planê bernamê ye-ji bo civakeke humanîst û demokratîk e. Nivîsên kovarê pêwîst e hevçax bin. Her du rex jî, pêwîst e ji bo vê armancê bixebitin. Divê nivîs ilmî, neutral, objektîv, aktuel û xwedî huner û armancek be. Lê ne şert e ku hemû rex li ser berhemeke hemfikir bin. Tam tersê wê-ji xwe di vê mentiqê de (huner, edeb, çand, politîk) kêman caran kesên ku hemfikirin hene û ne pêwîst e jî. Ji ber ku felsefa wê meselê gelekî dûr û dirêj e û ji ber ku her ferd, bûyer, bawerî û beşê zanyarî yê "unîk" in, gelekî normal û pozîtîf e ku ji hev cûdabûn heye.

DANASÎNA KOVARAN

Lokman POLAT

Di vê demê de hem li welêt û hem jî li derveyî welêt pirr kovarên kurdî yên tewr bi tewr derdikevin. Weşandina van kovar û rojnameyan ji edebiyat û kultura kurdî re dewlemendiyek e. Her kovar û rojnameyek di hêla xwe de valahiyekê dadigire. Ev kovar û rojnameyên han di nav rûpelên xwe de li ser çand, ziman, dîrok û hwd. nivîsên hêja diweşînin. Weşanxaneyên kurdan li ser ziman, çand û nemaze li ser dîroka kurda lêkolînên baş, berhemên hêja çap dikin. Ronesansa kurd xwe bi van pirtûk, kovar û rojnameyan ve dide nişandan.

Kovar û rojname (hefteyî, panzdeh rojî û yek jê rojane) yên kurdan bi pirranî bi du zimanan derdikevin. Li welêt tenê xwerû bi kurdî rojname hefteyî "Welat" û kovara mehane "Nûbihar" derdikeve. Li derveyî welat kovarên ku tenê bi kurdî derdikevin ev in: *Berbang, Nûdem, Armanc, Roja Nû, Rewşen* (kovara Rewşen a ku li welat derdikeve bi kurdî û tirkî ye). Li derveyî van kovaran yên din hemû bi kurdî û tirkî ne.

Armanca vê nivîsê ne ew e ku em li ser hemû rojname û kovarên kurdî bi awayekî lêkolînî agahdariyê bidin. Di vê hêlê da Mîrza Malmîsanîj û Mamûd Lewendî bi xebatek hêja lêkolînek fireh çêkirine û bi navê "Li Kurdistanê Bakur û Li Tirkîyê ROJNAMEGÊRIYA KURDÎ (1908-1992) berhemek hêja, du cild weşandine.

Di vê nivîsê de em ê li ser kovarên kurdan yên ku niha jî derdikevin, bisekinin û di hejmarên wan yên dawî de çî hene bi xwendevanan bidin naskirin.

Dibe ku haya pirr kesan qet ji hin kovaran tunebin. Hinek mirov nikarin hemû kovaran peyda bikin û bixwînin, pirr kêma kes hemû kovaran dixwînin. Hinek kesan jî xwe navên hin kovarên kurdî qet nebihîstine. Lê ku mecal hebe divê mirov hemû kovarên kurdî bixwîne.

Berî ku em xwendevanan agahdar bikin ka di hejmarên dawî yên van kovaran de çî hene, em ê navên wan binivîsînin. Em ê kovar û rojnameyan bikin du beş. Beşa ku li welêt derdikevin û beşa ku li derveyî welêt. Li vir jî kovarên li welat mebesta me ew kovarên ku li Tirkîyê derdikevin û bi pirranî di rîya fermî de li Kurdistanê bakur tîn belavkirin.

Niha em binêrin bê di hejmarên rojname û kovarên kurdan yên paşîn (dawî) de çî hene:

MEDYA GÜNEŞİ

Navê wê bi kurdî tê mana "Roja Medya". Ev kovar panzdeh hejmara mehane derket. Kovara nûçe-lêkolîn-şirove bû. Niha ew weke rojname derdikeve. Li bin navê vê rojnamê dinivîsîne, ku rojname nûçe û şirovekirinê ya panzdeh rojî ye. Medya Güneşi bi zimanê tirkî û kurdî derdikeve. Hejmara dawî ya di destên me de, hejmara 18'an e. Di rûpelê pêşî yê vê

hejmarê de wêneyên pêşmergan heye. Li ser vê wêneyê nivîsek bi kurdî heye, navê nivîsê: Rêxistinên Kurdistanê: "Divê şerê birakujiyê bê sekinandin". Di rûpela duyem da nivîsek li ser: "Stratejiyek hovane: Şerê bi tevayî" heye. Ev sernivîs e. Nivîskarê vê nivîsê Osman Aytar e. Di rûpela sisiyan de wêneyek ku leşkerên tirk gerilayek di pey tanqê de kişandibû heye û di bin wêne de wilo hatiye nivîsîn "Ma tu dikarî rismê hovîtiyê çêbikî?" Di vî rûpelî da nivîsek bi kurdî "Dîsa Şerê birakujiyê;" heye. Navê nivîskarê wê mamosta Qasim e. Di rûpela çaran de nivîsa Mahmut Kîper bi zimanê tirkî heye. Di rûpela pêncan de nivîsek ya Salar Gelawêj bi tirkî heye. Li bin nivîsê du kurtenûçe bi tirkî hene. Di rûpela şeşan de du kurtenûçe û du şirove bi tirkî hene. Di vî pelî de daxuyaniyek komîta piştgiriya Kurdistan li Almanya heye, navê "Ji şerê birakujiyê re NA" ye. Di rûpela heftan da belavoka meclîsa netewa Kurdistanê başûr li ser îlankirina dewleta federe a kurd, ev belavok ji kurdî wergerandine tirkî û weşandine. Di rûpela heştan de hevpeyvînek bi Cewher Namik, serokê meclîsa netewa Kurdistanê başûr re heye. Di rûpela nehan de jî hevpeyvînek bi Dr. Fuat Mahsûm, serokwezîrê Kurdistanê başûr re heye. Di rûpelên deh û yanzdehan de bi tirkî nivîsek li ser civîna hêzên Kurdistanê li Hewlêrê heye. Di rûpela donzdehan de jî nivîsa Malmîsanîj "Dr. Frîç Kî bû?" heye. Di rûpela sêzdehan da berdewamiya nivîsan û hinek nûçe hene. Rûpela çardeh hemû kurtenûçe ne. Rûpela panzdeh berdewamiya nivîsekê û kuncika "Mûçink" heye. Amadekarê vê kuncikê Bawer Andok e. Di rûpela şanzdehan de nivîsek bi navê "Li ser bûyerên Kurdistanê Başûr" heye, nivîskarê wê Şervan Pola ye. Medya Güneşi, hejmara 18'an hemû li ser hev şanzdeh rûpel e.

SERKETIN

Ev kovar, kovareke siyasî ya mehane ye. Nivîsên wê bi du zimanan, bi kurdî û tirkî ne. Heta niha çar hejmarên wê derketine û ew hê jî

derdikeve. Hejmara dawî ku di destên me de ye hejmara çaran e. Di rûpela wê ya yekê de wêneya xelkê kurd yên rûniştevanên Şîrnexê ku piştî xirabkirin û gulebarankirina Şîrnexê ji bajêr koç dikirin, heye. Kovar 64 rûpel e. Di vê hejmarê de heft nivîs bi zimanê kurdî, ên din hemû bi tirkî ne. Sernivîsa kovarê "Dewleta TC bi fermî li dijî gelê kurd şer îlan kir. Şîrnex xerab kirin û şewitandin." Di rûpela sêzdehan da nivîseke rexne li ser Şaddam û çepên tirk heye. Navê nivîsê "Gelo, Şaddam Antî Emperyalîst e?" nivîskarê vê nivîsê C.Seydo ye. Di rûpela şanzdehan de nivîseke F. Baran li ser "Diplomasiyê" heye. Di rûpela bist û pêncan de kurteçîrokeke bi kurdî heye. Navê wê "Şeytanokên Hizbülkontra" ye, nivîskarê wê Lokman Polat e. Di rûpela 32'an de ji Koçgîrî hetanî Dersimê tevgera neteweya kurd, nivîskarê wê F. Baran e. Ev nivîsa ha lêkolîneke dirêj e. Di rûpela 55'an de nivîsa M. Yılmaz heye, bi kurdî nivîsandiyê, navê nivîsê "çend gotin li ser zimanê Cîhanê û kurdî" heye. Rûpelên 60'î û wê ve de çend helbest û kurtenûçe hene. Nivîseke bi navê "Ji Ugur Mumcu re nameyek vekirî" heye, li wî rexne digire. Di rûpela dawî de îlana çend şehîdê Kurdistanê heye. Hejmara Serketinê ya çaran bi naveroka xwe hejmareke dewlemend e.

NEWROZ

Mehê carekê derdikeve. Kovara mehane ya siyasî û kulturî ye. Heta niha deh hejmarên wê derketine. Di hejmara dawî de nivîsên bi zimanê tirkî û kurdî hene. Li ser qapaxa wê wêneya şehîdê nemir Musa Anter heye. Kek Musa qolên sor di destên wî de ne û di rê de dimeşe. Li ber wêne gotina wî ya "Kurdistan Sax be" hatiye nivîsandin. Di rûpela duyem de Z.Kizilyildiz li ser jiyana û têkoşîna apê Mûsa nivîsandiyê. Nivîseke bê îmze "Musa Anter çima hat kuştin" heye. Li Şîrnexê qetlîam, Yılmaz Varol nivîsandiyê. Di rûpela dehan de li ser şeva hevkarî ya Newrozê nûçe heye. Di şevê de, Bijî Kurdistan! Bijî Newroz

slogan hatine avêtin. Nivîsek li ser "Mirovên şoreşger û berpirsiyariya wan" hatiye nivîsandin, nivîskarê wê nivîsê Halil Keskîn e. Di rûpela hîjdehan de li ser şehîdbûna Dr. Saîf

Şerefkendî û hevalên wî nivîsek heye, Ebû Şehmûs ev nivîs nivîsandiye. Z. Abidîn Kizilkaya li ser "Heqên çarenûsi ya mafên miletan" nivîseke

dirêj nivîsandiye. Nivîsek jî li ser pîrsa neteweyî heye. Kemal Ardil li ser pîrsa "Ciwanên Kurdistan" nivîsandiye. Nivîseke dirêj li ser pîrsa neteweyî û kolonyalîzm heye. Di wê hejmarê da (hejmara 10'an) çar nivîs bi zimanê kurdî hatine nivîsandin.

1- Li ser rewşa rewşenbîrên kurd yên li Ewropa, nivîskarê wê A. Dura.

2- çend nimûne ji zargotina kurdên Sûriyê. Berhevkarê wê Celîlê Cefîl e.

3- Xezeb-kurteçîrok, nivîskarê wê Lokman Polat e.

4- Dersên zimanê kurdî, bê îmze ye. Ev nivîs di hemû hejmarên Newrozê de berdewam dike. Hê jî dûmahika wê nivîsê heye.

VATAN GÜNEŞİ

Bi kurdî "Roja Welat e", kovara siyasî û kulturî ye. Hertim heştê (80) rûpel e. Nivîsên tê de bi zimanê kurdî û tirkî ne. Nivîsên wê kovarê bi giranî nivîsên teorîk yên siyasî ne. Heta niha heşt(8) hejmarên Vatan Güneşi derketine. Hemû hejmarên wê bi bîr-ara dewleta TC hatine civandin. Du xwedî û sê berpisiyarên wê kovarê hatine guhertin. Xwediyê wê û midûrê wê yê berpisiyar demeke dirêj li girtîgehê razane. Vatan Güneşi kovareke sosyalîst e û xetêke radîkal ya siyasî

diparêze. Di hejmara heştan de sernivîsa li ser bûyerên Şîrnexê ye, Kamîl Hesar nivîsandiye. Navê nivîsa wî "Katliam nikare têkoşîna gelê me bide şikandin." Nivîsek

şirove, li ser hovîtiya dewleta Tirk ku li Kurdistanê li ser gelê kurd wahşetiyê dike, L. Yezdan nivîsandiye.

Nivîseke dirêj li ser avakirina hukûmeta neteweyî ya Kurdistanê başûr e. Ev nivîs Selî Ugur nivîsandiye. Felat Dilevîn li ser kurdên Laçînê nivîseke kin nivîsandiye û rewşa kurdên li wê derê şirove kiriye. Di wê hejmarê de du hevpeyvîn hene. Yek jê bi serokê PDK-Î Mesûd Berzanî re, li ser rewşa Kurdistanê Başûr heye. Hevpeyvîna din bi nivîskarê kurd Malmîsanîj re ye. Di wê hevpeyvînê da Malmîsanîj bi giranî li ser lehça (zarava) zazakî-dimilî disekine û agahdariyên heja dide xwendevanên. H. Sîpan "Dewlet, Demokrasi, Türkiye û Kurdistan" nivîseke teorîk nivîsandiye. Ev nivîs dirêj e û li ser gelek pîrsan sekinî ye. Dîrokzan Botan Arnedî (ku pirtûka wî ya bi navê dîroka kurd û Kurdistanê heye) li ser komara Kurdistanê (Mahabadê) lêkolîneke dîrokî nivîsandiye. Ev nivîs di du hejmaran de hatiye weşandin û hê jî dom dike. A. Zozan û Firat Baran jî her yekî nivîsek nivîsandine. Di beşa zimanê kurdî de jî çar nivîs hene:

1- Li ser zimanê kurdî, ev nivîseke lêkolînî ye. Ev bû pênc hejmar ku ev nivîs dom dike, lê hêj dûmahik nehatiye. Nivîskarê wê S. Dîjle ye.

2- Serbûriyek bi navê "Ser namûsê hevpeyvînek bi Seyda re". Ev serbûrî Xurşîd Mîrzengî nivîsî ye.

3- Kurteçîrokek kurdî bi navê "Dêran-Dêran" Lokman Polat nivîsandiye.

4- Helbesteke kurdî "Em Bes in" Salehê Hesên nivîsandiye.

Ev kovara ha hê jî berdewam e.

REWŞEN

Heta niha du Rewşen derdiket. Yek li Ewrûpa, ya din jî li Stembolê. Rewşena ku li Ewrûpa derdiket, heya niha neh (9) hejmarên wê derketine. Em ê di beşa danasîna kovarên kurdî li Ewrûpa qala vê kovarê bikin.

Rewşen kovareke mehane ye. Bi zimanê tirkî û kurdî derdikeve. Tê de nivîsên kurdî zêde ne. Rewşen kovareke çandî ye û berhema Navenda çanda Mezopotamya ye. Heta niha şeş hejmar derketiye. Rewşen mehê carekê tê weşandin.

Di hejmara şeşan ya Rewşenê de sê nivîs bi zimanê Tirkî hene, yên din hemû bi kurdî ne. Wêneyê li ser qapaxê, wêneyek keçek gerîla ye. Di destê keçikê de keleşnûkofek û pirtûkek heye, bi gundiyan re dipeyive. Di qapaxa paşîn de tabloyeke wênevan Kawa Baban heye. Di wêne de sê jin di nav erd de genim diçinin. Sergotara wê bi navê Vejîn e. Li ser girîngiya 15'ê tebxê disekine. Nivîsa S.Rêving ku berê di Armancê de hatibû weşandin carek din di Rewşenê de jî ji ber girîngiya xwe hatiye weşandin. Navê nivîsê "Divê em xwe ji alfabetûzbûna tirkî xelas bikin". Nivîs şeş rûpel e û nivîseke dirêj e. Di vê hejmarê de çirokeke pirt xweş heye. Navê çirokê "Bîrîna Dilê Min" e, nivîskarê wê şervan e. Nivîsa bi tirkî navê wê "Ronakbîrê gel, şervanê gel e". Nivîskarê Rewşenê Mîrhem li ser "Demokrasi, Şoreş, Ewrûpa û Rewşenbîrên me" nivîsandiye. Dîrokzan û lêkolîvanê hêja Cemşîd Bender çirokek bi zimanê tirkî nivîsandiye. Navê çirokê "Tijîkirina Valahiyê" ye. Li ser bajarê Hewlêrê nivîseke danasînê bi navê "Niştimana xwe binase" nivîsek heye. Abdurrahman Durre li ser şairê nemir Ahmedê Xanî nivîsandiye. Feqî Huseyin Sagnîç li ser ziman

nivîsandiye. Bi navê "Bang" helbesteke dirêj, Xamevan nivîsandiye. Di du rûpelên dawî de cih dane nameyên xwendevanan. Rewşen 54 rûpel e û naveroka wê dewlemend e.

WELAT

Rojnameyê hefteyî ye. Heta niha ew her hefte di wextê xwe de derketiye. Ev bûye sî û heft (37) hejmarên wê ku derketine. Welat xwerû bi zimanê kurdî derdikeve. Di rûpela yekem (qapax) ye Welat hejmar 37 de gerîlayeke keç li ser milê wê arpêci heye û nîşan girîtiye. Welat hertim şanzdeh rûpel derdikeve. Nivîsên tê de cûrbecûr in. Çend kes kuncika wan heye, di her hejmarê de li kuncika xwe dinivîsin. Wek nimûne kuncika "Hawar", "Rewş", "Gotin", "Pênûs", "Azadî" û kuncika "Tîr" a şehîd Musa Anter bû. Apê Musa hertim li vê kuncikê dinivîsand. Nivîsên di vê hejmarê de bi kurtî ev in:

- TC li pêla gerîla qelîbî
- Zimanê kurdî li Sorbonê
- Kaniya Ehmedê Xanî
- HEP li her derê xurt dibe
- Armanca geştê Demirel
- Welatê xelkê nabe welatê mirov
- Bavê min ê delal. Ev nivîs ji aliyê Yurda Kaya li ser bîranîna apê Musa hatiye nivîsandin.
- PKK di merhelayeke nû de.
- Mem û Zîn bûye dabeşa teza xwendevanekî Amerîkî, nivîskarê wê Selmanî ye.
- Rewşa muzîka kurdî, Zana Farqînî
- Teyrê Reş, Abdurrahman Durre.
- Divê civata neteweyî alîkariya kurdan bike, parlementera Norveçî, Viken.

NEWROZ ATEŞÎ

Kurdiya wê "Agirê Newrozê" ye. Kovara mehane ya teorîk, nûçe û şîrove ye. Bi tirkî û kurdî ye. Heta niha şeş hejmarên wê derketine. Di bergê pêşî û paşîn de wênen bi reng hene. Keçîkek li pêş tankê rûniştîye. Tankê berê gulla xwe daye rojê. Di Newroz Ateşî de

nivîs bi giranî bi tirkî ne. Nivîsên kurdî pîr kêm in. Di vê hejmarê şeşan de tenê du nivîsên pîr kurt û helbestek bi kurdî heye. Navê helbestê "Ez Kurdistan im ez" M.Saît Alpaslan nivîsandîye. Nivîsa kurdî a kurt "Germa Havînê" jî M.Saît Alpaslan nivîsandîye. Nivîsa din a kurt "Generalekî Tirk" Hacı Erdogan nivîsandîye.

Nivîsên din ên vê kovarê hemû nivîsên dirêj û teorîk in. Di nivîsên tirkî de ên balkêş ev in: Şoreşa Kurdistanê û li ser çepên Tirkan, Hafîl Îbrahîm Akjol nivîsandîye.

- Îslamiyeta û têkiliyên neteweyî, S. Gulrêz.
- Qetliam û Rêçûndin, Îbrahîm Încesu.
- Qetliama Şîrnexê.
- Li ser destana Mem û Zînê.

DENG

Kovara mehane ya siyasî û kulturî ye. Bi zimanê tirkî û kurdî derdikeve. Heta niha 21 hejmar derketiye. Di vê hejmarê 21 de tenê nivîsek bi kurdî heye. Ew jî nivîsa Baran "Dersên zimanê kurdî" du rûpel û niv e. Nivîsên tirkî pîr in. Yên balkêş nivîsa şehîd Dr. Abdurrahman Kasimlo ya bi navê kurtefiroka PDK-Î ye. Munzur çem li ser problemên xwendin û nivîsandina kurdî sekinî ye. Nivîseke hêja ye.

- Biryarên parlamentoya Ewropa
- Firoka edebiyata kurdî, Kemal Burkay nivîsandîye. Kemal Burkay di beşa firoka edebiyata kurdî de li ser diwana Melayê Cizîrî, Mem û Zîna Ehmedê Xanî, mewlûda Mela Ehmedê Batê, Şêx Senan a Feqê Teyran û ta helbestvanê hêja Cegerxwîn disekine. Di vê hejmarê Dengê de nivîsek lêkolînî ya Malmîsanîjî jî heye. Nivîs li ser "Kird, kirmanç, dimilî an jî zazyên kurd" e. Deng 64 rûpel e. Di rûpela dawî de daxuyaniyek Partiya Sosyalîs a Kurdistanê Tirkîyê heye.

AZADÎ

Rojnameya hefteyî ya nûçeyî û şîroveyî ye. Azadî rojnameyeke bi tirkî û bi kurdî ye. Heta niha bîst û şeş (26) hejmarên wê derketine. Di

vê hejmarê de heft nivîsên kurdî, yê din bi tirkî ne. Giraniya nivîsan li ser nûçeyan e. Di hinek kuncikan de nivîskar meqale dinivîsin. Ferhat Can di goşa xwe de tim bi kurdî dinivîsine. Ali Dîjle "Gav Bi Gav Kurdistanê Azad" bi kurdî nivîsandîye. Ev nivîs di şeş hejmaran de berdeyam dike. Humanê çiya, Serbestiya mirina Asê nivîsandîye. Ev nivîs jî bi kurdî ye. S. Xewro çend pêkenin bi kurdî nivîsandîye. Mebûsê berê Îbrahîm Aksoy di her hejmarê de dinivîsine. Di vê hejmarê de Huseyin Beysulen bi navê "Serketin bi yekîtiyê ve girêdayî ye" nivîseke balkêş nivîsandîye û realîta tevgera kurd daniye holê. Nivîs bi zimanê tirkî ye, lê xwezî ku ew bi kurdî bûna jî.

GOVEND

Kovara çandî û Hunerî ye. Ji du mehan carekê derdikeve. Heta niha pênc hejmar derketiye. Her hejmareke wê 32 rûpel e. Kovar hîn jî derdikeve. Ev kovar wek kovarên din li Stembolê dernakeve, ew li Diyarbekirê derdikeve. Di qapaxa Govendê hejmarê 5 de wêneya şehîd Musa Anter heye.

Nivîsên vê hejmarê ev in:

- Bîranîn.
- Jiyana min, Ekrem Cemîl Paşa.
- Ji nava Edebiyata Cihanê, Nerûda.
- Çê sosên beqî, Munzur çem.
- Serpêhatiya Siyabendê Silivî.
- Niştimana me, Farqîn.

Di Govendê de pîr kêm be jî carna nivîsên bi tirkî jî derdikevin.

DEVİRMCİ YURTSEVER GENÇLİK

Bi kurdî "Ciwanên Şoreşger û Welatparêz" kovara ciwanî ya siyasî ye. Mehê carekê derdikeve. Heta niha heşt hejmar derketiye. Bi giranî li ser pirsên ciwanan disekine. Carna bi pisporan re hevpeyvînan çêdike.

KOMEL

Kovara hunerî ye. Berhemê yekîtiya huner-

mendan e. Heta niha tenê hejmareke wê derketiye. Di berga pêşî de roj û du K hene. Hejmara duyem demeket.

ÖZGÜR HALK

Gelê Azad; kovara siyasî û kulturî ye. Ji mehê carekê derdikeve. Nivîsên wê kovarê hemû bi tirkî ne. Nivîs, bi pirranî nivîsên pîrr dirêj yêr siyasî û teorîk in. Di her hejmareke wê kovarê de du-sê nivîsên dirêj yêr Alî Firat derdikevin. Ev kovar heta niha 23 hejmar derketiye. M.Can Yüce jî di her hejmara wê kovarê de dinivîsîne. Di hejmara dawî de ev nivîs hene:

- Qetliama Şirnexê
- Demokrasiya Sextekarî, Alî Firat
- Hevkarên gelê kurd gelên herêmê ne, M.C. Yüce û Mistefa Karasu
- Li ser dewleta neteweyî fikrandin, M.C.Yüce

YURTSEVER EĞİTİMCİLER

Perwerdê Welatparêz, kovareke huner, çand û perwerdeyî ye. Ji mehê carekê derdikeve. Hêj tenê hejmareke wê derketiye. Di hejmara yekem de ev nivîs hene:

- Di dema neolîtîk de li Mezopotamyayê jiyân. Nivîskarê wê nivîsê Süleyman Danişman e.
- Diyalektîka ziman û fikrandinê
- Di perwerdetiyê de pirsra şêş saliyân.

BERHEM

Kovara lêkolînên civakî û çandî ye. Ev kovar berê li Swêdê derdiket. Lê niha li Ankarayê derdikeve. Berhem ji du mehan carekê derdikeve. Berhema ku li Tirkîyê derdikeve hejmara wê gihîştîye sisêyan (3).

Berhem bi zimanê tirkî û kurdî (zazakî) derdikeve. Tê de nivîsên lêkolînî zêde ne. Ji nivîskarên biyanîyan werger hene.

- Di hejmara sêyem de ev nivîs hene:
 - Cihûyên ji Kurdistanê, A. Medyalî
 - Kurd, werger

- Leyl û Mecnûn, wergera Z. Kaya

- Di navbera salên 1582-1839 de pirtûkên kurdnasiyê, bi zimanê frensî, îngilîzî û almanî, Ferhad Pîrbal. Berhem şêst û şeş (66) rûpel e.

NÛBIHAR

Kovareke xwerû bi zimanê kurdî ye. Bi şîara "Ne zalim be, Ne mazlûm" derketiye. Di pêşgotina xwe de, di bin navê "Di payiz de Nûbihar!" armanca derketina xwe û girîngiya Nûbiharê tîne ziman. "Ne zalim be, ne mazlûm" sernivîsa berpirsiyarê kovarê Sabah Kara ye. Sabah Kara di wê nivîsa xwe de kîna li dijî zaliman û pişgiriya bi mazlûman re tîne ziman. "çend ayetin ji Qurana Mecid" Azad nivîsandiye. "çend hedîsin ji peyamberê Ekrem" dîsa Azad nivîsandiye. Bi serokê Komela Piştgirî ji bo Mafên Mirov û Mazlûman (Mazlum Der) M.Îhsan Arslan re hevpeyvînek heye. "Peyivên Rastan" jî aliyê xebatkarên kovarê ve hatiye amade kirin. "Ey gelê Kurdistan!" nivîseke Mela Seîdê Kurdî ku bangî kurdan dike, di rûpela şanzdehan de cih girtiye. "Şerefa redkirina her tiştê ku mixalîfê azadiya me ye" jî pêûsa berpirsiyar e. "Jiyana-nîme û têkoşîna Bedûzzeman Seîdê Norsî" Süleyman çevîk nivîsandiye.

- *Newaya mutrib û çengî*, Mela Ehmedê Cizîrî

- Rojnama "Volqan" û "Cemiyeta ittîhadî Muhemmedî", Osman Tunç

- Mîlletek Şîzofern, Mersabîzade

- Nameyên bê cewab, Nîasn 7, 1991, Sabah Kara

- Şeva Mewlûdeke pîrr hezîn, Muhemmed Akîf bi wergera Hozan

- Serhildan, Bager

- Du qise ji jiyana peyamberê Ekrem, Azad

Di rûpela dawî de jî ferhengokeke kurdî-tirkî cih girtiye. Kovar sî û du (32) rûpel e, bi çapek bedew, bi zimanekî xweş û zejal hatiye nivîsin.

Di hejmara bê de jî em ê li ser kovarên kurdî yêr ku li derveyî welêt derdikevin, rawestînin.

GERAN BEDWAY WILATEKÎ TAZE, WILATEKÎ HUNERÎ

Ferhad PÎRBAL

Le 28.08.1961 da, le Kurdistanî Iraq, le şarî Hewlêr le dayik bûme. Her lewê jî, le naw gereke zerd û belengaz û qurawiyekkan da, zwêndin î seretay û nawendî û amadeyim tewaw kird. Paşan le salî 1979-80 da çûm bo şarî Silêmanî û lewê çwar salan, le zanko, ziman û edebiyatî kurdîm xwênd: Ziman û edebiyatî kurdî, "ew tişte" ke bawkim henek û galtey pê dekird!

Mawey salanî 1970-1980, wate mawey salanî zaroky û herzekarîm, salanêkî tijî le tirajîdya û nisko û karesat bûn: Girift û naxoşiekani jiyani naw û aşbetlî 1974-75, destpêkirdinî cengî Iraq û Êran...hetd. Her le maweyn ewan salaneş da bû ke behre û hezî nûsîn le naw rohî min da çekerey kird.

Îro hest dekem ke hezî nûsîn yan hoy nûsîn, li cem min, peywendiy be çwar tiştewe heye; yekem: Be xom, dûwem; be xom, sêyem jî her peywendiy be xomewe heye; belam çwarem peywendiy be hezar û yek tişt corawcorewe heye ke natwanim basyan bikem.

Min, bîninî hunermendaney xomim, maweyekî zor le jêr sansorî faşistekani Iraq û maweyek jî le jêr karigerêty î aydolojyeyî "Şorişî çekdarî kurd" da hepis kirdibû. Bextewerane, zor zû têgihîştîm kû hiç aydolojyeyêk, hiç xemêkî siyasî û hiç core bîrkirdineweyekî komelayetî û siyasî be hiç awayek natwanêt berhemî hunery û edeby resen dirûst bikat. Hünermend, bo nûsînî berhemî resen pêwîsty be felsefeyekî şexsy heye, pêwîsty be bîrkirdineweyekî azad û bîninêkî takrewane heye. Bîninêk ke le kangay birîn û ezmûne

şexsiyekani xoyewe helqulapêt. Şanonamey (Malawa ey welatekem) ke le salî 1983 da bilawim kirdewe, bo min seretayek bû bo taqîkirdinewey em bîrkirdinewe tazeyem.

Le salî 1984 da çûm bo Êran, paşan bo Danmark, inca paşan geystime Ferensa. Nêzîkey neh sale le dûrewitay da dejîm. Dûrewilatî fêrî ewey kirdim ke min, wekû kurde, hemû jiyani û sertapay jiyanim dûrewilatî û bêwilatiye. Bûnî min wate geran bedway wilat, geran bedway dahênan û dirûstkirdinî wilatekî taze: huner. çunke êmey generasionî bêwilaty, taze çitir natiwanî ew wilateman carekî din dest bikewêtewe ke çaran hemanbû. Îro hemû tiştêkî ew witatey çaran, rûxawe, têk şikawe, wilat tenê le naw nûsînekanim da debînim. Dîwane şîrî Exil, ke emsal le Paris bilawim kirdewe, em ezmûne trajîdy-hüneryey min pişan dedat.

Dûrewilatî fêry zimanekî tazey kirdim kû bikarim le rêgey ew zimanewe temaşay cîkhanekî din, ciyawaz, pêşkewtû bikem û çendîn tiştî taze, nedîteny û dîr bibînim; herweha çendîn ezmûnî dewlemend û tazey pêm bexşî ke bîninî hünêrimî zerkeft û qultir kirdewe.

Layene pozetîfekey dûrewelatî, bo min, le Parisewe dest pê dekat. Paris seretayekî taze bû le jiyani çalekie kultury û edebiyekani min da. Hînbûnî metodî nwêy vekolîn, xwêndinî berzî akademî le zanistgay Sorbonne, dozînewey deyan gencîney dîroky û kultury lebarey jiyani û edebiyatî û mêjûy netewekemen, nasîni kultûr û edebiyatî nûdemî ferensî,

ezmûne tazekanim...deyan tiştî din, ke bo bûjanewey bîninî hemû hunermend û nûserêk zor pêwîstin, hemûyan le Paris fêr bûm. Lêre, lem şare rengîn û nazenîney dûrewilat^y da. Bêguman eger bûrsî Enstituy Kurdî Parisim nebwaya, nemdetwanî ke be asanî em qonaxey jiyanî edebîm bibînim.

Min yekemîn berhem ke belawim kirdewe, le salî 1979 da, çîrokek bû be nawnîşanî "Nawnîşanekî Nwê", le govarî "Rojî Kurdistan", le Bexda. Lew maweyeda Şêrzad Husên, paşan ji (Le nawey salanî 1981-84) Serwer Ahmed, taqa kesanêk bûn ke rol û karîgariyekî gewreyan beser xemlandinî rohî edebîyî min da hebû. Bêguman ziyatir le bwarî xemlandinî bîninîm bo nûsînî çîrok.

Le salî 1986 da şanonameyekî dîkem nûsî û le Kopinhagin bilawim kirdewe : Beyanî baş ey Xerîby. Em şanonameye ezmûnêkî dîkey min bû bo hewildan bo xoderbazkirdin le formî çîrok. Be ray min geran bedway teknîk û formî taze rolekî girîngî heye le bwarî dahênanî edebîyî da. Dahênan yan edebiyatî newjen be bê teknîkî nwê û formî nwê nayete ara. Nûserî Nûdem, bo ewey bitwanêt berhemî resen û newjen binûsêt, pêwîst e xoy le teknîk û forma kewnekanî rabirdû be dîr rabigrêt û be dway teknîk û formî taze da bigerêt; le sinûrî edebiyatî kurdî biçête derewe û aw le edebîtaî newjenî rojawayî da bixwatewe. Emroy ême, bêguman, daykî hemû edebiyatî newjenî dahatûmane.

Paris: 5.9.92

BYABAN

Xûşike biçûkekey Haşûş le nakaw xoy kutaye jûrewe û be peleprruzî û henere-birkêwe gût:

- Dayê, dayê... Sibeynê dîsan malle kurdekan Radeguêzinewe!

Min ke ew kate mindall bûm û zimanî arebîm baş ne dezanî, le sereta da lew arebîye cilfîyey xuşkekey Haşûş hallî nebûm, nemaze

leber ewey ke zor be heştewî hewallekey pêman rageyand.

Lew demeda min û Haşûş beramber yektir danîştûbûn, dame man dekirî. Haşûş ke gwêy le hewalleke bû, yekser destî le ser berdî dameke sard bûewe, temî xefetêkî lenakaw kewte ser rûy. Daykîşî, bedyar semawereke mat ma, be xemgînî û be çawêkî pîrr le bezeiyewe nîgayekî kirdim.

Bawkî Haşûş, ke dyar bû ew jî em hewal-ley zor leser dill giran dehat, rûy kirde kîçekey, gutfî:

- Kê way pê gutfî?

Kîçolleke be şillejawî temaşay miny kird, înca rûy kirde bawkî, gutfî:

- Mallî Seadye y dirawsêman.

- Gûtîyan çî?

- Abû Seadye gutfî.

- Gutfî çî?

- Gutfî, sibeynê malle kurdekan radeguêznewe.

Daykî Haşûş, be xefetbariyekî pîrr le gazande, wek ewey be nihênî qisê bikat, rûy kirde bawkî Haşûş. gutfî:

- Rast dekat, Abû Seadye polîse, dazenêt.

Min yekser têgeyştîm, zanîm îdî emcare be yekcarî ramandegwêznewe berew Êran, yanîş berw byabanekanî ser sinûrî Urdin: çunke zor lemêj bû bawkim le mallewe basî ewey boman dekirî.

Min çîtir xom pê ranegira, be ser textey damekewe, serim nuştadewe ser sîngim, wek mindallekî le temenî ewsam zor biçûktir, le hejmet derdeserî û suguari î xom da destim kird giryan.

Bo beyanîkey, katê le jûre zindanasata tarîkeke da, dûmenî şewî dwênê û çoniyetîy rageyandinî em hewalle û peşokanî mallî Haşûş im bîr dehatewe, dillim zêtir teng debû. Le jûre zindanasake da leser tenekeyekî sardî qopaw danîştûbûm, bêdeng, heniskim deda û le ber xomewe hon-hon degiryam. Le dillî xom da demgot: "Xetay xom bû", "bo çî şew le mallî Haşûş mamewe!?"

Yazde mangî rebeq bû ke lew Byabaney başûri Iraq da dejiyayan: hemû xêzanekeman (Dayk û Bawkim û xuşkêki biçkollanem), min nemdezanî bo çî, nefî kirabûyne ew byabane wişk û gemesêrey başûri Iraq. Byabanêki, heta çaw birr deka, her çollewanî û wişkaiy bû. Min be dirêjîyî hemû ew heft salley rabirdû y mindallim, ke hemîşe le kwêstan û le naw şax û daxî rengîn da dejiyam, jiyân û guzeranî ew byabanem gele Leser dill giran dehat. Tenanet wa bizanîm bo dayk û bawkim jî heman şit bû. Be dirêjîyî hemû ew yazde mangey lew byabane da bûyn, tenê mallî Haşûş û malle arabekî din hamûşoyan dekir-din.

Bawkim bo ewey bitwanêt bexêwman bikat, her sê-çar roj carêk, begel bawki Haşûş dekewit; deçûn (nazanîm le kam gûndî nêzik awaîyek) tûryan dekirrî û dehatinewe le awaîyeke da deyanfiroştewe.

Min jî hemû beyaniyek, legel Haşûş, deçûyn le zekawekî pişî dûredestî awaîyeke da, ke hemîşe pîrr bû le mêş û megez, masî y "Curre" man degirt û dehatinewe le awaîyeke da demanfiroştinewe. Ewaran jî, legel Haşûş û mindalle arebakanî dîkey awaîy, deçûyn le nêzik mallî Haşûş, le çollewanîyêki wişk û birîng da ke tenya çend birrke-xurmayekî lê bû ûşewan huştîrekanyan lejêr debertewe, yary î futbollênman dekir-d.

Min zor hezim le futbollên dekir-d. Hemîşê nexşeyekî yarîkirdinî futbollênim pê bû: nawî hemû mindalle yarîkere kanim Leser nûsîbû, şwên û rollî her yekêkiyanîm "hicum", "difaa", "hedef", be hêma û hêlî corawcor Leser nexşeke dyarî kirdibû.

Gelêk êwaran, katê le yarîkirdinî futbollên şeker debûyn û şew ballî tarîkî xoy beser byabaneke da radekêşa, îtir legel Haşûş pêkra deçûynewe mallî xoyan, gelêk şewaniş her le mallî ewan da demamewe û dexewtim.

Daykim pêy xoş bû ke min legell mindalle arebakanî naw gund yarîy futbollên dekem, deygut: "belkû legell mindalle areban fêrî zimanî arebî debêt." Bellam bawkim, carêkyan-bem dwaîye- xoy lêm tûrre kird,

gufî:

- Be naxêrî gyanit ke le futbollên tewaw debî, şewan bo xewtin werewe kawilbûekey xot; meçwe malle areban.

Min îş gutim:

- Babe axir, ke tarîk dadêt, detirsêm bew byabane da bigerêmewe mall.

Têrre bû, gufî:

- Çawit derdehat. De kewate waz le futbollên bêne.

Bawkim rastî dekir-d. Eger ew êwareye, le dway futbollên gerrabamawe mallî xoman û şew le mallî Haşûş nemabamewe, îtir le dayk û bawkim danedebirram, tûşî ew çurtime û em bedbextiyey niha nedehatim. Xetay xom bû. A. Xetay xom bî.

Le jûre şêder û tarîkeke da, wam be xom degot. Dillim xerîk bû şêqî debird. Le dirzekî dergakewe temaşay derewem dekir-d: bîrim le bawkim dekir-dewe, bîrim le daykim dekir-dewe, le xuşke biçkolle xincîlanekem. Detirsam lem maweyey êsta da ke min lem jûre zindan asaye da ragîrawim, malleweman swarî kamionî serbazî biken û rayanbigwazinewe, îdî carêki din hergirawhergîz neyanbînmewe.

Ew jûre zindanarayey minyan têda ragirtibû, cêgayekî kontrollî polis bû, parêzgarî ew nawçeyey byabanekey dekir-d. Tenê nîw seatêk le mallê xoman dîr bû. Jûrekî firawanî şeş pallûy bû, tarîk, şêdar; dîwarekanî be bilok û berd "hendê şwênîşî be teneke û bermil" dirust kirabûn.

Ew beyanye, xor taze xerîk bû gizingî deda, min zû mallî Haşûş im becê hêşit. Be naxêrî giyanim, gutim: "ba rêga ke qedbirr birrim û be lay cêgay kontrolleke da bigerêmewe". Keçî ke geyîstîme lay cê-kontrolleke, polise arebeke, lewber, herke çawî be min kewt, weku ewey be dirêjîyî hemû jiyânî, hergîz lew byabana da çawî be beşer nekewtîbêt, tifengekey arastey min kird, hawarî kird, gufî:

- Ogef! (1)

"Axir çim kirdiwe!?", "Seyre!", "wa dû seat ziyatîre", "bo çî minîyan lem jûre da ragirtiwe!?", "tawanîm çîye!?".

Lewe ziyahir xom pê ranegirî, dergakem kirdiwe û çûme derewe. Ke geştîme ber dergake, polîseke yekser tifengekey le şan kirdewe û rûberrûm hat. Xoy lêm gîv kirdiwe, be arebiyekî cilfî î wişk şîrandî be serim da:

- Hetîw, pêt dellêm: biço jûrewe!

Le şîrandînekey netirsam, bellam le hejmar xemî malleweman, azarêkî sexit be rohim da gerra, lallamamewe, gutim:

- Malleweman. Daiyk û bawikim!

- Mallewetan çî?

- Derron. Becêm dehêllin.

Wekû ewey galltem pê bikar, yan biyewêt lasaîyîm bikatewe, be tûrreyewe gutî:

- Bo kwê derron?

Gutim:

- Nazanim. Ramandegwêzinewe.

- Kê ratandegwêzêtewe?

- Hukmet. Hukmet ramandegwêzêtewe.

- Berew kwê?

- Bo Êran.

- Direw dekey. Pêştr jî emet gut.

- Diro nakem be xwe, ramandegwêznewe.

Nazanim berew kwê?!

Be bêbakîyewe gutî:

- Biço jûrewe, çawerê bike!

Demzanî ke dîsan mebestî ewe bû ke çawerêy "Reîys" bikem (ke le jûrewe nustbû) ta le xew heldestê û xoy lêm bipirsêtewe. Her leberdem dergay jûreke da, dîsan rûm kirdewe polîseke, wek ewey daway lê bikem bezeîyî pêmda bêtewe ya xatirim bigrêt û iznim bida; destim bo jûrewe dirêj kird, gutim:

- Nustûe.

Gutî:

- Çawerê bike ta bexeber dêtewe!

Gutim:

- Hellî bistênim?!

Gutî:

- Ne. Nekey. Xoy bexeber dêtewe.

Gutim:

- Bexeber nayetewe.

Turre bû, hawarî kird:

- Dellêm: biço jûrewe!

Lew demeda, polîsekî din, ke min pêştir nemdîtîbû (Dyar bû taze hatîbûe lay ew polîsey harêy) le ser çîçikan, tifengeyey le nêwan laqekanî ragirtîbû, pîlîfî be dîwar dabû; hellsayewe, berew lay dergake hat. Rûyî kird min gutî:

- Başe, êwe nefî nekirawnete êre !?

Be qisey ew polîse dillim xoş dahat, gutîwî:

- Ba.

- Edî çon dibêjî "ramandegwêzinewe" ?!

Ratandegwêznewe berew kwê?!

Giryam, gutim:

- Nazanim!?

Le nakaw ew jî turre bû, gutî:

- Edî bem beyaniye zûe le kwê bûy?!

Xellik bem sibeyney sallinan lem seh-raye çî dekat?!

Bûarî bersivdanewey nedamê, demûdest kaxezeke bor, girmollebûy le baxellî xoy derhêne; dîtîm kaxezekey xom bû. Ew kaxezekey nexşey yarîkirdinî futbollênim leser dirûst kirdîbû. Polîsekey pêşû lêy sendibûm û dabûy be ew. Kaxezekey pişan dam û be dengêkî tûrrey naqollawe, gutî:

- Em kaxeze çîye pêt, ha?!

Paşan tifengekey şanî hellxizande piştîyewe û tund qollî girtim, raykêgame lay xoy. Danuştayewe, kexezekey le rûm nizîk kirdewe; pence qeliştawiyekanî xiste ser hendê şwênî ser "nexşeke", be peşokenekî le radebedar gutî:

- Hicûm, Dîfa, Hedef... Em şitane çî lera nûsiwtewe, ha?!

Min bîrim dekirdewe; be lamewe zor seyr bû, demgut: "Em du polîse xo arebîşin, bellam boçî lewa ténagen kû ew peyvane peyv û zaraway yarîkirdinî futbollin !?"

Tund gwêf girtim û sermî legel bada. Simêllî gîv, çawîşî lêm zeq kirdewe, gutî:

- Em nexşeye çîye pêt, qise bike! Î texprîbate?!

Minîş le taw azarî gwêm, nûzamewe, gutim:

- Nexşey yarîkirdin î futbollêne.

Gwêmi tundtir bada, du caran sermî legel

aweşand, guti:

- Hemîşe em qise nefretbare dûbare de-ceytwew! "Hicûm", "Hedef", "Difai..." em temû nawe, em hemû îşarete seyr û semerane! Qise bike, to çît!?

Minîş nemdezanî billêm çî. çaş mabû. Le ew sugwarî û azarî xom da, hez heniskim leda û denawramewe. Le kotaîy da gwêmi xerda, şanimî wersûrandewe û berew jûrewewallêkî pêwe nam, guti:

- Biço jurewe, dey, ta "reîys" bexeber lêtewe.

Minis her dellallamewe, demgut:

- Malleweman. Derron, becêm dehêllin.

Le jurewe, naçar, be dem heniskewe, çûm eser teneke sarde qopaweke da danîştimewe. çareserî dikem nebû; debûaye çawerrey ew piyawew nustûe bikem, ke ewan nawiyân lê tabû "reîys", ta le xew heldestêt û ew-xoy em bipirsêtewe.

Em çawerrê kirdine bêhûdeyem lew jure arîk û zindanasaye da, be rastî way lêm dekird rest bikem ke em piyawew nustûe "reîys" taqe imêd û taqe hîwayeke bo azad bûnim; çünke em mawewe da hemîşe bîrim le ew dekirdewe. 3em tişte jî dillim xoş dadehat, demgut: "reîys lewaneye kabirayekî dinyadîde û çawkirawe bêt", Serî le futbollên derbiçêt û nizanê ke em nexşeye nexşey casûsî û texprîbat îye, bellkû pilanî fubollêne"; "eme xwaye, xêşkû azadim bikem û bigemewe mallewe, ay dayk û bawkim!"

Le jureke da siçenim nedegirt, her bîrim derdewe û çawim be dewrî xom da degerra. urekeş hênda tarîk bû ke hîç şitêkim bo tedebînra: teniya sê sîsemî kon (ke xekêkiyan kabiray reîys leserî nustibû), ewanî lin jî komelêk cilûberg û qayş û postallî ser-aziyân leser firrê dirabû, herweha dû mêzî war ke yekêkiyan pankeyekî şikawî leser bû, wey din jî zembîlek-wabizanim xurmay têda û-; mişik û sîsirik teratêniyan be dewrî da ekird. Be xomim gut: "Seyre!?" "Le kazîwey m beyanîyewe minyan lêre ragirtiwe", "em emû denge-denge, ew hemû nalle û giryaney in, çon kabiray reîys gwêy le hîç nebûe?";

"çon bew hemû denge-denge her bexeber nahêtewe?!"

Leser teneke sarde qopaweke da danîştibûm û serincî piyawew nustûekem deda. Betanîyeyekî be xo dadabû, tenê simbêl û ser û sekutî be derewe bû: bêdeng, bê ewey hîç mirxeyek, hî culleyek bikat, tenanet hîç nişaneyekî ne mandûy, ne xewinbînîn, hîç tiştêkî jîyanî beser ruxsarîyewe dyar nebû.

Dillim kewte xitûre, be xomim gut: "Detirsêm kû em piyawew le herdû polîsekey dîkeş mendebortir û kellereqtir bêt" ; "reîysyane", "xo lewanewe reîysî hemû em byabaneş bêt"; "reîys hemû tiştêkî le dest dêt", "herçî bixwazêt dekat".

Zor lewe detirsam, -ke îdî eger hosa bêt, nek her tenê dayk û bawkim becêm dehêllin û taze çitir birray-bîrrî nayanbînewe, belkû tenanet le kotayîda sebarett bem parçe kaxeze negbetîye, gullebaranîsim deken.

Çarege seatekî din jî, her be dem em dille-rawkê û nîgeranîyewe katim birde ser. Lew mawewe da sê caran dengî girregirrî utumbêlim kewte ber gwê (ke zyatir be dengî kamionî serbazî deçûn) le dûrewew, leserxo, ret debûn û têkell be dengî segwerrêk debûn. Hemû carêk, legell girre-girrî her kamionek da demgut: "Ewe mallî emeye; dayk û bawk û xuşke biçûkekey mine, "rayandegwêznewe". Nemdezanî axo berew çî mellbendêk, çî hewarêk!?

Totikem lê birra bû, xom pê ranedegîra. Lenakaw, dîsan repê bûmewe, dergakem kirdewe û çume derewe. Le pêş dergake da temaşam kird: pêş dergake kesî le nebû. çawim bem la û bew lay xom da gerra: hîç kesekî lê nemabû. Ew nawe be tewawetî çoll û holl bû. Sêrem girte dû, dîtîm: komelek huştîr le bin birrke-xurmayek da bestirabûnewe.

Lew dema da, lew çollî û bêdengîye samnakey ew byabane sillemamewe. Hestîm be namoy û tenayîyekî kuşinde dekird. Bê ewey xom bimewê, be na agaiyewe "wek ewey hogiry û kone peywendîyekî zor be tîn berew lay kabiray reîys kêşim bikat" gerramewe

GEDEDÊ WEDATÎ RÊ

Mihem HİMBÊLIJ

Bihîwi!
Wa çimê to yê rindî nêbermê.
Eşqî reydi jîyan ra bewnî.
îsanî ra,
nefret meki.
Ayê ki,
Pî to kişt,
îsanî nêbî.
Qîmetê jîni,
hînda heywanan zî çiniyo.
Heywana zî,
Merhemetê jîni esto.
Zaf, zaf...
Hetanî ki,
şênê,
hesbiki îsanî ra.
Bawer biki!
Aw çax,
heskerdoxê to,
pî to,
se ki,
yew hewnêdo şêrin di bo.
Rehet,
se yew gula sûri.
çimkî,
armanca delafî,
îsanî ra heskerdiş
û îsanetey bi.

9-5-1992

YEW HÊRS

Yew hêrs,
mi çiman ro hamey.
Belkî kêfana bi,
belkî zî,
telû yo ki giştan mîyan di bi.
Kam çi zano?
Qethîna,
nêbo, nêbo ha!
Ti mi ra persê,
dest tepîşttoxî ra perski.

1991, Stockholm

RAYNAZÎ

Hewrî,
Arnixyayê.
Roj,
Sey dizdî,
xwi taldana anceno.
Birûskî,
tîlîlî veyndanê.
Eyan pûştêy keno.
Aşmana Nisan.
Asmên bermeno.
Dinya,
xeyr û bêr.
Wetendê xwi di,
Teyr û tebûr.
Ez,
Sey boranda perşikta,
bêwar bêdû,
kêber û kuçandê xerîbey di,
geyrena.
Eyan,
rayna pûştêy kerd.
Emser zî,
bêpar verda welatê mi,
Na dinya q'apiki.

"Gededê Wedatî rê" û "Yew Hêrs" di hejmara me ya sêyemîn de ji derketibûn. Lê ji ber hin şayiyên çapê em wan dîsan diweşînin. Em ji nivîskarê xwe û ji xwendevanên xwe lêborînê dixwazin.

BI ZEHMETEY A AMEYO

Koyo BERZ

Lazim o ma xorî xorî bifikirîyê û ser o vinderê. Goreya kî, no hendayê serî yo ma kewtê destan bin û kişt a zaliman û zordestan ra lete bîyê û tahda vînenê, fina jî ma kultur, edet, tore û ziwandê xo ra zaf vêşî cî vinî nêkerdo û xo pede nêviradayo.

Tahda, zilim, zalimey û zordestey bin di, heta ewro ma no çiyê xo domnayo, ramito û ardo resnayo no hal. Labrê çî rezîley a ameyo û resayo ewro vanê kes hesab bikero. Lazim o verê heme çî, ma spasey bikerê, qandê ê ki nê edet, tore, kultur, folklor û ziwandê ma ardo resnayo rojda ewroyênî.

Ez posena a (umîd), emeley a mi yena ney a tepey a jî nesilê ma yo ki newe werzeno do bidomno, biramo û nêverdo pede şîro û werte- ra vinî bo. Heta ewro ne dewlet a ma bî û ne jî folklorê ma bi serbest ameyê domkerdenî. Heme çiyê ma qedexe bî.

Nê şart û şûrtan bin di fina jî ma xo ver da û ard resna ewro. Heta ewro zaf tay çî ma ser ku[[tur, edet, tore, folklor û tarîxdê ma ser ameyo nûşnayanî û kewt o mileta ma dest.

Ser ra 1910 ra tepîşî heta ewro tayn bo jî bi zeravandê kirdasî (kurmancî) û soraniya çî ameyo nûşnayanî û o yo yeno nûştênî.

Labrê bi dimilî (zazakî) çîyo ki dest a tepêşîyo niyameyo nûştênî. Nê serandê bahdo yênan di jew jew enbaz vijîyayo, werîşt o, jew jew çî jew jew megale nûşneno.

Çend hebî jî kitabî ameyê çapkerdeni. Nimûneyê ferhengê Malmîsanîjî dimilî, tirkî û kitaba ci ya folklorî.

Newe newe dest bi wendiş û nûşnayîşdê zeravdê dimilî bîyo. Heta ewro rind nêronîşt o û cayê xo nêgirotu. Labrê ez zaf çî posena, eger kes hewl bido xwî û ser o bigirweyo o do

roj bi roj ravey şîro û zengîn bo. Wendx û nûşnayoxê ci do bolî bê. Verê ney şeş-hew serî kesî şayê wendox û nûşnayoxanê ci bi giş a bimisno.

Labrê ewro winî nîyo.

Vanê verê heme çî ma hewl bidê xo, fek eştenda pê ra, kiştênî da pê ra, ling antenida pê ra viradê. Pê di raştî bê û pê nêtewnê. çerçeweyê miyan di dest û doşîyan bidê pê jew bê û qandê reyayeni, serkewteni û azadîda welat û millet a xo bigirweyê û kar bikerê.

Bê jewbiyayeni, bê pê ser amyayeni, bê pê ra çî perskerdeni ma nêşenê ravey berê û çiyê xo dest finê.

Xebatê da jewbiyayê nêbo ma nêşenê çiyê ser finê. Ez werza parçe kera, ti werzê parçe kerê, alewî werzo parçe kero, sîmî werzo parçe kero, no hesab a serî ravêrê ma nêşenê nê parçan jew kerê û serkewê. Vanê ma fek çî do wina ra viradê û hewnî rê rewşdê dinyay. Şima zanê î dinya heme zano. Dişmenê ma ne jew o, ne didiyê?

Dişmenê ma zaf û bi quwetê. Jew jewî ra zalim, zordar, bêwîjdan, bêbext û xayino.

Ma kişt a hîrê iraqan ra û çihar dewletan ra ameyê letekerdeni.

Hemejî sreyê ma pay kenê, ma kişenê û talanê ma pê ra bara kenê. Roj çiniyo gunîya ma nêrijnenê. Rojê ma yeno rojî xirabêrî. Gunî da çend merdimana jî nêvindenê. Wazenê ki ma hemini bikişê û werte ra hewadê.

Wexro kima birê pê ser û jew bê, ê çend bi-quwet benê wa bibê, çend zalim û zordar benê wa bibê, nêşenê ma werte ra hewadê.

Wexto ki ma jew bê, dest û doşîyan bidê pê, ê nêşenê vêşî gûniya ma birijnê û ma rê çiyê bikerê.

No çiharsey ser o Ereb, Ecem û Tirk o, ma ser o zalimey û zordestey keno. Ziwan û kulturê ma qedexe keno. Edet û toreyanê ma werzaneno. Û gûniya ma rijnenno.

Hewna ma yê nê nê pê ser, jew nê benê û hemberdê înan di xo ver nêdanê. Xo ver dayena ma parçe parçe bena, qandê coy ji ser nêkewna. Ma ancax bişê pê di dişmeney bikerê û pê bikişê. Jew bî ma nêşenê çiyê pê ra safî kerê.

Dişmenan senî kerd, senî nêkerd fina jî nêşa ma asîmile bikerê û werte ra vinî kerê. çend şenê wa dest dergey bikerê û gûniya ma birijnê. Rojdo bîro ê do nê hesabî diqat bidê. Heme çî jewbîyayenda ma ser o mendo.

Ma dişmenê xo rind bisinasnê, hîle û xurdanê ci vejê, gorey bêbexteyda ci tawîz nêdê, jew heta înan, o bîn heta xo nêbo, no babet a ma lete nêbê û pê ra nêqetiyê, jew gan, jew beden hemberdê înan di vinderê, sîleya ki ê wazenê ma ro dê, ma do a sîla înan, pey di înan ro dê. Lazim o ma weş bizanê ê yê çî babet a ma ser o kaykenê û çî hesab a ma danê kişteni û verdanê pê yo. Wexto ki ma nînan fahm bikerê, bizanê û nîrê kayandê înan, o wext ma do raya xo raşt kerê û rayda rasto şirê.

Bewnî rê tarîxdê ma ra. Her wextê tarîxî di nîfaq visto ma mîyan û ma pê di kerdê dişmen û dayê şiknayeni. Beg, mîr, şêx, axa, sereşîr, pîl, esîr û millet a ma tim verdaya pê û pê di layê kişteni.

Lazim o ma zaneye bê, çîmanê xo akereşîr (dormey) xo bewnîyê û gorey ey herecet bikerê.

Ma dost û dişmenî pê ra nîyabirnê, ma bi xo pê rê dişmen vajê û pê di xayiney bikerê ma nêşenê çiyê ser finê. Vanê ma raştay bivînê û xê rê raştay vajê. Vanê ma weş bifikiriyê. No çihar sey ser o dişmeno aman nêdeno ma. Qetî virazeno, ma bomba keno, tepşeno xzeno tepîştanê (zîndan) qerşûn keno, çekandê cîmyewîyan a veşneno. Vanê hember nê çîyan na hesab û kitabê xo virazê.

Wexto ki no çî wina beno, edet, tore, kultur, folklor û ziwanê ma jî kewno ver û liha vêşî nînan ser o vîndenê û wazenê înan jî tok ra bifetîsnê, asîmile kerê û werte ra ewadê. Qenê kes nêvajo ez kurd a, yan jî ardfî estê.

Estbîyayena ma înkarcî kenê, hemberdê dinyay di zûrker û înkarcî vijiyênê, labrê fina jî nêşermayênê û verê zincîda ci nêveşeno. Heta nê serandê bahdoyênan kultur û folklorê ma qedexe bî. Bi nimitena fekan ra doş biyê û ameyê. Jîyanê xo o babet a ramitê. Ewro qedexe bo jî, ma bikişê, berê zîndan kerê jî ma do binûşnê. Qandê ki ravêro pelikan, ser û vinî nêbo. Ney a tepey a ma qedexen nêsinasnenê.

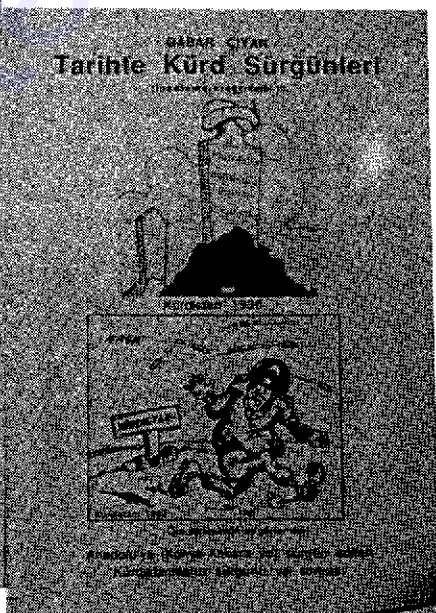
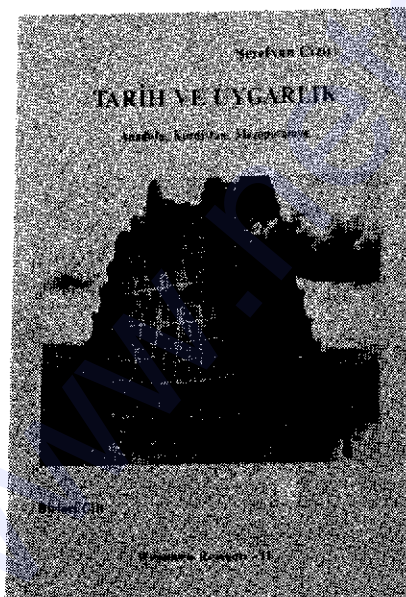
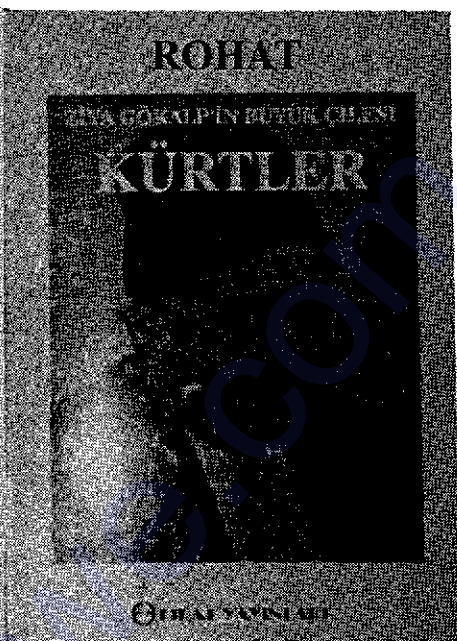
Ma cor di va, fekan ra ameyo resayo ewro. Lê vanê ma ê ki ardo resnayo ewro hezar finî sipas bikerê û xo înan rê deyndar hîs bikerê û bihesibinê. Begieranê ma weda û qonaxandê xo di, sîk û dewandê xo di, mehla û taxandê xo di kultur, edet û toreyê xo domnayê û folklorê xo dayê vatani. Bi dêri, lûli, saz, erbana û kayandê xo ya folklorê xo kerdê dînc û domnayê. Dewîjan keyandê pê di şan ra heta şefaq pê rê meseley, estanik û fiqrey vatê û heta şefaqê kêfê xo domnayê. Dêrwanan (denbêjan) şan ra heta şefaqê dêrî kerdê û teklemey eştê pê ver. Aşiqanê ma bi lûli, saz, fitiki, erbana, niqara û zîrandê xo ya roşan û veyveyê ma kerdê şênî, kerdê dewlemend û kulturê ma ramitê.

Na seati ra tepey a vanê bîro nûşnayni û mileti mîyan ra vila bo. Eger kes ser o nêgirweyo, nê nûşno, mileta xo mîyan ra nêgeyro, pers nêkero û nêkeno çiyê ser nêkewno. Raya heme çî miletî mîyan ra û jewbîyayeni ra ravêrena. Raya edebiyat, kultur, edet û toreyandê ma jî winîya.

Semedê min ê nê nûştî nuştîni, gazî kerdena. Vanê enbarê ki ci dest ra yeno, edet, kultur, tore û edebiyatdê xo ser çî zanê, lazim o hewl bidê xo û ê çîyan bi zîwandê xo ya binûşnê. Winî nêbo ravey nêşino. Lazim o ewro didi meştî hîrê-çîhar, bîro bi desan a vêşîbê û rêzdê mileta xo mîyan di cayê xo bigîrê.

Heme çî hewldayeni û girweynayîş a beno. Vanê ma na jûwerî bizanê, kes loqmeyê xo yê hadrî kesî fek nêkeno. Bi gir weynayîşa kes şeno loqmayê xo hadre kero.

Jewbîyayeni, jewbîyayeni, girweynayîş, girweynayîş û hewldayeni, ma rê lazim a.

Pirtûkên Nû

Kurte çirok

KERKUJ

ZAGROSE ALYANI

Fetholla HUSEYNI

KISWEHA

SERIDAN

1980

Dr. CEMŞİD BENDER

KÜRT TARİHİ ve UYGARLIĞI

BERKİN

CEMŞİD BENDER KÜRT UYGARLIĞINDA ALEVİLİK

BERKİN

D CEMŞİD BENDER

BERKİN

KÜRT MUTEAK KÜLTÜRÜ VE KÜRT YEMEKLERİ

Cemşid Bender KÜRT KIZI ZENGE

BERKİN

